

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ BİLİM DALI

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ
VE DEVLET İLE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

MEVLÜT GÜNLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ

KONYA- 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mevlüt GÜNLER

(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı Mevlüt GÜNLER

Numarası O94202021005

Ana Bilim / Bilim Dalı Tarih/Ortaçağ Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ

Tezin Adı **Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri**

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Tezin Adı Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri başlıklı bu çalışma 26/05/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr.

Sefer SOLMAZ

Doç. Dr.

Mustafa DEMİRCİ

Yrd. Doç. Dr.

M. Ali HACIGÖKMEN

ÖNSÖZ

Türkiye Selçuklu Devleti, 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra silsileler halinde Anadolu'ya gelen Türkmenlerin, Kutalmışoğulları etrafında toplanmalarıyla kurulmuştur. Anadolu coğrafyasının Türkleşmesi ve İslamlaşması da önemli bir yere sahip olan Türkiye Selçuklu Devleti, Türk-İslam ve dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkiye Selçukluları hakkında gerek yerli gerekse yabancı tarihçiler tarafından birçok bilimsel çalışmalar yapılmış ve Türkiye Selçukluları tarihi siyasal, sosyal ve kültürel olarak aydınlatılmıştır.

Yapılan birçok çalışmalara rağmen yaşanan saltanat mücadelelerinin devlet ve toplum ile devletlerarası ilişkiler üzerindeki etkilerine yeterince değinilmemiş ya da basit bir siyasal olay olarak aktarılmıştır. Bu konu hakkında hazırlanan akademik çalışmalarda yaşanan mücadeleler ağırlıkla çağdaş çalışmalar eşliğinde kronolojik olarak aktarılarak toplum, devlet ve devletlerarası ilişkiler boyutuna yeterince yer verilmemiştir. Ayrıca saltanat veraset usulü, tahta çıkış metodları gibi başlıklar altında da saltanat mücadelelerinin bir bölümü ele alınarak işlenmiştir. Tüm bu çalışmaların bir bütün halinde olmaması ve yaşanan saltanat mücadelelerinin siyasal, sosyal, idari, ekonomik ve kültürel yansımalarının ortaya konulmaması, çalışma konusu olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum üzerindeki etkileri konusunu seçmemizde etkili oldu.

Saltanat mücadelelerini konu edindiğimiz bu çalışmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte konumuza temel teşkil etmesi bakımından saltanat, devlet ve hükümdar terimlerinin açıklaması yapılarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna kadar Türk toplumu ve devletlerindeki yeri ve önemi anlatılıp örneklendirilmiştir.

Birinci bölümde, meydana gelen saltanat mücadeleleri ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundaki rolü anlatılarak devlete yansımalarına değinilmiştir.

İkinci bölümde ortaya çıkan saltanat mücadelelerine değinilerek Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki etkileri vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde ortaya çıkan saltanat ve iktidar mücadeleleri üzerinde durularak Türkiye Selçuklu Devleti'nin gerileme ve yıkılışındaki rolleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde kuruluşundan yıkılışına kadar Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadelelerinin askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerden devlet ve toplum üzerine etkileri ortaya konulmuştur.

Hazırlamış olduğumuz bu çalışma, bazı eksikliklerine rağmen bu konuda çalışmalara bir katkıda bulunabilirse görevini ifa etmiş olacaktır.

Çalışmamızın hazırlanmasında bilgi, belge ve tecrübeleriyle katkıda bulunan başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sefer Solmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca çeşitli yönlerden yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı, Doç. Dr. Mustafa Demirci, Yrd. Doç. Dr. M. Ali Hacıgökmen, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Mercan, Yrd. Doç. Dr. Alaattin Uca, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kurt, Yrd. Doç. Dr. M. Suat Bal, İbrahim Beyter ve değerli eşim Oya Eryiğit Günler'e teşekkürü bir borç bilirim.

Arş. Gör. Mevlüt GÜNLER

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Mevlüt GÜNLER	Numarası: 094202021005
Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Ortaçağ Tarihi	
Danışmanı	Yrd. Dr. Sefer SOLMAZ	
Tezin Adı	Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet İle Toplum Üzerindeki Etkileri	

ÖZET

İlk Türk devletlerinden itibaren devlet, kendisini meydana getiren ailenin ortak malı olarak görülmekteydi. Saltanat ailesi fertlerinin her birinin devlet üzerinde eşit haklara sahip olması ve tahta çıkışın yaptırım uygulayan bir kurala bağlanmayışı saltanat mücadelelerinin ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Saltanat mücadeleleri sonrasında tahta çıkan sultanlar kendileri için tehlikeli gördükleri sultan ailesi fertlerini hapsedirmek veya gözlerine mil çektirmek veyahut da yay kirişi ile boğdurtmak suretiyle etkisiz hale getirmişlerdir. Dünya tarihinde yerini almış önemli Türk devletlerinden biri olan Türkiye Selçuklu Devleti'nde de mevcut olan bu anlayıştan dolayı, kuruluşundan yıkılışına kadar saltanat mücadeleleri yaşanmış ve devleti tüm kurumlarıyla derinden etkilemiştir. Yaşanılan mücadeleler kimi zaman iki kişi arasında geçen basit güç gösterilerinden meydana gelirken kimi zaman da devletin ve toplumun temel bileşenlerinde büyük değişikliklere neden olan geniş ölçekli hadiseler olarak ortaya çıkmışlardır. I. Süleyman Şah ile I. Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklu Devleti için girdikleri saltanat mücadeleleri devletin güçlü temeller üzerine kurulmasının gecikmesine neden olurken, II. Süleyman Şah ile I. Gıyaseddin Keyhusrev arasındaki saltanat mücadelesi devletin toparlanarak yükseliş dönemine girmesini sağlamıştır. Moğol istilası sonrasında da taht mücadeleleri devam etmiş ve Moğolların yarlık verdiği kişinin sultanlığı kabul görmüştür.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Mevlüt GÜNLER	Numarası: 094202021005
Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Ortaçağ Tarihi	
Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ	
Tezin İngilizce Adı	Sultanate Struggles at Turkey Seljuk Empire and Impacts on State and Society	

SUMMARY

Beginning from the first Turkish states; the state was seen as the common property of the family which constitutes itself. The facts that each member of the Sultanate family members have equal rights over the state and that ascending the throne does not necessitate rule-enforcing sanctions had caused the emergence of the sultanate struggles. Sultans that ascend the throne after struggles of sultanates had made the sultan's family members who they see dangerous to themselves neutralized by imposing them or putting out their eyes or killing them via having them choked with beam spring. Turkey Seljuk State; as being one of the Turkish states having taken its place in world history, does have the same mentality so those struggles happened from the establishment to the fall of the state and deeply affected the state with all the institutions of it. The experienced struggles sometimes came into the scene as simple power demonstrations occurring between two people, or sometimes appeared as the large-scale events causing great changes over the components of the state and society. While the sultanate struggle between I. Solomon Shah and I. Kilidje Arslan for the Great Seljuk State caused the delay of the establishment on a strong foundation, the sultanate struggle between II. Solomon Shah and I. Ghiyath al-Din Kaykhusraw provided the state's recovery and its passing to the period of the rise. The struggles of the sultanate continued after the Mongol invasion and the Sultanate of the person who had been commanded by Mongols was accepted.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	I
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
KISALTMALAR.....	XIII
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	10
SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU (1075-1155).....	10
1.1. Kutalmışoğulları Arasındaki Saltanat Mücadelesi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu.....	10
1.1.1. Selçuklulardan Önce Anadolu'nun Genel Durumu ve Türkler.....	10
1.1.2. Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya Gelişi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu.....	12
1.1.3. I. Süleyman Şah (1075-1086) - Mansur Mücadelesi.....	21
1.2. Yabgulular (Arslan Yabguoğulları) İle Mikailoğulları Arasındaki Saltanat Mücadeleleri ve Türkiye Selçuklu Devleti.....	26
1.2.1. I. Süleyman Şah'ın Fetih Politikaları ve Mücadelenin Ortaya Çıkmasındaki Etkileri.....	27
1.2.1.1. I. Süleyman Şah - Tutuş Mücadelesi.....	28
1.2.2. I. Kılıç Arslan (1092-1107) - Çavlı Mücadelesi.....	32
1.2.2.1. Ebu'l Kasım ve Kardeşi Ebu'l Gazi Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti.....	32
1.2.2.2. I. Kılıç Arslan ve Çaka Bey.....	33
1.2.2.3. I. Kılıç Arslan ve Haçlılar.....	34

1.2.2.4.	I. Kılıç Arslan'ın Doğu Politikası ve Çavlı İle Mücadelesi	37
1.2.2.4.1.	Türkiye Selçuklu Devleti - Danişmendli Mücadelesi	37
1.2.2.4.2.	I. Kılıç Arslan'ın Musul Seferi ve Çavlı'yla Mücadelesi.....	38
1.3.	Şahinşah (Melikşah) (1110-1116) – I. Mesud Mücadelesi	40
1.3.1.	Şahinşah'ın Konya'ya Gelişi ve Sultan Oluşu	40
1.3.2.	Bizans ile İlişkiler	41
1.3.3.	Şahinşah – I. Mesud Mücadelesi ve Mesud'un Konya Tahtına Çıkması	43
1.4.	Sultan I. Mesud (1116-1155) - Melik Arab Mücadelesi	47
1.4.1.	Danişmendli Emir Gazi'nin (Melik) Malatya'yı Alması ve Tuğrul Arslan'ın Bertaraf Edilmesi	47
1.4.2.	Melik Arab'ın İsyanı ve Sonu	48
1.4.3.	Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yeniden Anadolu'da Hâkim Güç Haline Gelmesi	50
1.4.3.1.	Türkiye Selçuklu Devleti - Danişmendli İlişkileri	50
1.4.3.2.	Türkiye Selçuklu Devleti - Bizans İmparatorluğu İlişkileri.....	52
II.	BÖLÜM.....	55
SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÜKSELİŞİ (1155-1237).....		55
2.1.	II. Kılıç Arslan (1155-1192) - Şahinşah Mücadelesi.....	55
2.1.1.	II. Kılıç Arslan - Dolat (Devlet) Mücadelesi ve Kılıç Arslan'ın Anadolu'da Hâkim Güç Oluşu.....	55
2.1.2.	II. Kılıç Arslan'a Karşı İttifaklar	57
2.1.3.	II. Kılıç Arslan'ın İttifaklarla Mücadelesi ve Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'ni Hakim Güç Haline Getirmesi.....	60
2.1.3.1.	II. Kılıç Arslan'ın Yağlıbasan'ı Ortadan Kaldırması ve Danişmendli Topraklarını Türkiye Selçuklu Devleti'ne Dahil Etmesi.....	61
2.1.3.2.	II. Kılıç Arslan'ın Nureddin Zengî Mahmud İle Mücadelesi	63
2.1.3.3.	II. Kılıç Arslan'ın Manuel Komnenos İle Mücadelesi.....	66

2.2. II. Kılıç Arslan'ın Ülkeyi On Bir Oğluna Paylaşması ve Melikler Arasındaki Saltanat Mücadeleleri	71
2.3. I. Gıyaseddin Keyhusrev (1192-1196) - II. Rükneddin Süleyman Şah Mücadelesi.....	75
2.3.1. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Faaliyetleri ve Muhyiddin Mesud'un Ortadan Kaldırılması (1196-1204).....	80
2.4. III. İzzeddin Kılıç Arslan (1204-1205) - I. Gıyaseddin Keyhusrev Mücadelesi	82
2.4.1. I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Faaliyetleri (1205-1211).....	83
2.5. I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) – I. Alâeddin Keykubad Mücadelesi	85
2.5.1. I. İzzeddin Keykâvus'un Faaliyetleri	90
2.6. I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) – Mugiseddin Tuğrulşah ve Celâleddin Keyferidun Mücadelesi.....	90
2.6.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Faaliyetleri	92
III. BÖLÜM.....	94
SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YIKILIŞI (1237-1308).....	94
3.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev (1237-1246) – İzzeddin Kılıç Arslan Mücadelesi	94
3.1.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in Türkiye Selçuklu Devleti Tahtına Geçmesi	96
3.2. II. Gıyaseddin Keyhusrev – Sâdeddin Köpek Mücadelesi.....	96
3.2.1. Sâdeddin Köpek'in Devlet Adamlarını Ortadan Kaldırması.....	96
3.2.2. Sâdeddin Köpek'in Sultanlık İddiasında Bulunması ve Sonu.....	99
3.3.3. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in Faaliyetleri	100
3.3. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad – IV. Kılıç Arslan Mücadelesi	102
3.3.1. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad Mücadelesi	102
3.3.2. II. İzzeddin Keykâvus – IV. Rükneddin Kılıç Arslan Mücadelesi.....	103

3.3.2.1.	Celâleddin Karatay ve Üçlü Saltanat (1249-1254)	105
3.3.2.2.	II. Alâeddin Keykubad'ın Öldürülmesi.....	106
3.3.2.3.	Türkiye Selçuklu Devleti'nin II. İzzeddin Keykâvus İle IV. Rükneddin Kılıç Arslan Arasında Paylaştırılması.....	107
3.3.2.4.	Baycu Noyan'ın İkinci Anadolu Seferi	109
3.3.2.5.	Mengü Han'ın Selçuklu Ülkesini İki Kardeş Arasında Taksim Etmesi	110
3.3.2.4.	II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a Gitmesi ve IV. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Olması.....	112
3.4.	IV. Kılıç Arslan (1262-1266) – Pervâne Muînüddin Süleyman Mücadelesi ...	116
3.5.	III. Gıyaseddin Keyhusrev (1266-1282) – Gıyaseddin (Alâeddin) Siyavuş (Cimri) Mücadelesi	119
3.6.	III. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Gıyaseddin Mesud (1282-1298/1302-1308) Mücadelesi.....	126
3.7.	II. Gıyaseddin Mesud'un III. Gıyaseddin Keyhusrev'in Annesi ile Saltanat Mücadelesi.....	127
3.7.1.	II. Gıyaseddin Mesud ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı.....	128
IV.	BÖLÜM.....	129
	SALTANAT MÜCADELELERİNİN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	129
4.1.	Kuruluş Dönemi.....	129
4.1.1.	Mansur-I. Süleyman Şah Mücadelesinin Siyasi ve Askeri Etkileri	130
4.1.2.	I. Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklularla Mücadelelerinin Türkiye Selçukluları ve İslam Dünyası Üzerindeki Etkileri.....	130
4.1.3.	Saltanat Mücadeleleri ve Danışmendliler.....	131
4.1.4.	Kuruluş Dönemi Saltanat Mücadelelerinin Selçuklu Toplumunu Üzerindeki Sosyal ve Ekonomik Etkileri.....	132
4.2.	Yükseliş Dönemi	132

4.2.1. Tokat-Malatya rekabetinin I. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Süleyman Şah Mücadelesindeki Rolü.....	134
4.2.2. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Tahta Çıkmasının Türkiye Selçuklu Devleti Üzerindeki Etkileri	137
4.2.3. Aksaray-Konya Rekabetinin III. İzzeddin Kılıç Arslan-I. Gıyaseddin Keyhusrev Mücadelesindeki Siyasi Etkisi	137
4.2.4. Devletin Yeniden Yapılanmasında I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Sürgün Günlerinde Edindiği Devlet Tecrübelerinin Etkileri.....	138
4.2.5. I. Alâeddin Keykubad'ın Malatya Ekolünü Tasfiyesinin Devlete Etkileri	141
4.2.6. I. Gıyaseddin Keyhusrev ve Oğulları Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gelişmesine Etki Eden Faktörler	142
4.3. Gerileme ve Yıkılış Dönemi.....	143
4.3.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev-Sâdeddin Köpek Mücadelesi'nin Selçuklu Toplum Üzerindeki Etkileri ve Babaîler İsyanı	143
4.3.2. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad – IV. Kılıç Arslan Mücadelelerinin Ortaya Çıkmasındaki Faktörler ve Devlete Etkileri.....	144
4.3.3. Selçuklu Ailesinden Olmayan Kişilerin Saltanat Mücadelelerinin Devlet ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	145
4.3.4. Gerileme ve Yıkılış Dönemindeki Saltanat Mücadelelerinde Türkmenlerin Rollerini	146
4.3.5. Köseadağ Savaşı'ndan Sonrası Saltanat Mücadelelerinde Moğol Etkisi	146
4.3.6. Saltanat Mücadeleleri, Devlet Adamları Arasındaki Çekişmeler ve Ağır Moğol Vergilerinin Devlet Ekonomisine Etkileri.....	147
SONUÇ.....	150
BİBLİYOGRAFYA.....	153
EKLER.....	167
EK:1	168
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ ŞEMASI	168

EK:2	169
Türkiye Selçuklu Devleti Haritası	169
DİZİN.....	170

KISALTMALAR

AÜDTCFTAD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
b.	bin, ibn
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	çeviren
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
GÜSBE	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
h.	Hicri
haz.	hazırlayan
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜTED	İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi
JRAS	Journal of the Royal Asiatic Society
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
mlf	müellif

nşr.	Neşreden
s.	sayfa
S.	Sayı
SÜTAD	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TDA	Türk Dünyası Araştırmaları
TDAV	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TM	Türkiyat Mecmuası
Trans.	Translated (Tercüme Eden)
TTK	Türk Tarih Kurum
yay.	yayımları, yayınlayan, yayıncılık

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Türkiye Selçuklu Devleti hakkında mevcut kaynakların yetersiz olmasına rağmen günümüze kadar yerli ve yabancı birçok kaynak ulaşmıştır. Bunların yanı sıra mevcut kaynaklar üzerinde çalışmalar yapılarak birçok çağdaş çalışmalar da bulunmaktadır.

1. Arabça ve Farsça Kaynaklar

İbnü'l Azîmî (Muhammed b. Ali et-Tenuhi el-Azimi), *Tarih*

1090 yılında Halep'te doğan Azîmî, şehrin önde gelen ailelerden birine mensubtu. Yaşamının ilk yıllarında öğrencilere ders vererek hayatını devam ettiren Azîmî, devrin önde gelen tarihçilerinden es-Semâni ve İbni Asakir ile tanışmasından sonra tarih konulu üç eser meydana getirdi. Bu eserlerden biri olan ve günümüze kadar gelen *Tarih-i Azîmî*, Hz Âdem'den başlayarak 1144 yılı olaylarına kadar İslam tarihi hakkında bilgiler vermektedir¹.

Azîmî eserinde, Anadolu ve Suriye'nin fethi, Kutalmış'ın faaliyetleri, I. Haçlı Seferi ve Türkiye Selçukluları ile Büyük Selçuklu Devleti ilişkileri hakkında bilgiler vermektedir.

İbnü'ül Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*

Ortaçağ tarihinin en güvenilir tarihçilerinden biri olan İbnü'ül Esir 1160 yılında Cizre'de doğdu ve Musul ile Bağdat'da yetişti. Geride bıraktığı önemli eserlerinden bir olan *el-Kâmil fi't-Tarih*, yaratılıştan 1230-31 yılına kadar meydana gelen hadiselerden oluşmaktadır².

Eser Türklerin Anadoluya gelişi, Türkiye Selçuklularının Suriye ve doğu siyasetleri ile ilgili güvenilir bilgiler sunmaktadır.

¹ Fazlı Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, Cizgi Kitapevi yay., Konya 2006, s. 24-26.

² M. Şemsetdin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları (Tarih ve Müverrihler)*, Endülüs yay., İstanbul 1991, s. 151-162.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*

Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dimaşkî el-Kureyşî, Şam dolaylarındaki Busrâ'ya bağlı Micdel veya Mecdel köyünde 1300-01 yılında doğdu. Devrinin ünlü fıkıh ve hadis bilginlerinden olan İbn Kesîr, aynı zamanda iyi bir tarihçidir. Yazdığı tarih içerikli eserlerinden biri olan el-Bidâye ve'n-Nihâye, yaratılıştan 1357 yılına kadar meydana gelmiş olayları kapsamaktadır³.

Eser Selçuklu tarihi bakımından zayıf bilgiler vermekle birlikte diğer eserleri teyit eder mahiyettedir.

Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Câmi'ü't-tevârih*

1240 yılında Hamedan'da doğan müverrihimiz, İlhanlılar döneminde önemli görevlerde bulunarak Gazan Han döneminde vezirlik makamına yükseldi. Gazan Han'ın isteği üzerine Câmi'ü't-tevârih adlı eserini kaleme aldı. Eser Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasındaki ilişkiler bakımından önemli bilgiler vermektedir⁴.

Nizamülmülk, *Siyasetname*

Horasan'ın Tus şehrine bağlı kasabalardan olan Nûkan'da 1018 yılında doğan Nizamülmülk Ebu Ali Hasan, Alp Arslan ve oğlu Melikşah döneminde Büyük Selçuklu Devleti'inde vezirlik yaptı. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Nizamülmülk, yazmış olduğu Siyasetname adlı eserinde Selçuklu devlet yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir.⁵

İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie fi'l-umuri'l-Ala'ie*

Emir Nasıreddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali er-Ca'ferî el-Rugadî (İbn Bibi) 13. yüzyılda yaşamış önemli müverrihlerden biridir. 1231 yılında Konya'ya gelen ve ölümüne kadar Türkiye Selçuklularına hizmet eden Bibi, yazmış olduğu el-Evamirü'l

³ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 36.

⁴ Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Câmi'üt Tevârih (Selçuklu Devleti)*, çev. Erkan GÖKSU, H. Hüseyin GÜNEŞ, Selenge Yay., İstanbul 2010, s. 7; Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 74-75.

⁵ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 69-70.

Ala'ıye fi'l-umuri'l-Ala'ıye adlı eseri, 1192-1281 yılları arasında meydana gelen olayları kapsamaktadır⁶.

Eser II. Kılıç Arslan döneminin son dönemlerinden itibaren konu alarak 1281 yılına kadar Türkiye Selçukluları hakkında önemli bilgiler vermekle birlikte kardeşler arasında meydana gelen saltanat mücadeleleri hakkında da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*

13. yüzyılda yaşamış önemli müverrihlerden biri olan Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, 13. yüzyılın ilk yarısında Aksaray'da doğmuş ve ömrünün 47 yılını (1276-1323) devlet hizmetinde geçirmiştir. Ele aldığı *Müsâmeretü'l-Ahbâr* adlı eseri İbn Bibi'nin yazmış olduğu *el-Evamirü'l Ala'ıye fi'l-umuri'l-Ala'ıye* adlı eserinden sonra Türkiye Selçukluları hakkında bilgiler veren önemli bir kaynaktır⁷.

Müsâmeretü'l-Ahbâr özellikle 1280 sonrasında meydana gelen olayları aktarması bakımından *el-Evamirü'l Ala'ıye fi'l-umuri'l-Ala'ıye*'yi tamamlar niteliktedir.

Anonim, *Selçuknâme*

Yazarı bilinmeyen bu eser, 1363 yılında Selçuklu şehzadelerinden biri adına kaleme alınmıştır. Genel olarak Selçuklular tarihinden bahseden eserde Türkiye Selçukluları hakkında diğer kaynaklarda olmayan önemli bilgiler yer almaktadır⁸.

Kamâ al-Din İbn al-'Adim, *Buğyat at-Talab fi- Tarih Halab*

İbnü'l Adim 1192 yılında Halep'te dünyaya geldi. Müderrislik ve kadılık yapan İbnü'l Adim, vezirlik makamına kadar yükselerek devlet hizmetinde bulundu. Geride birçok eser bırakan İbnü'l Adim, *Buğyat at-Talab fi- Tarih Halab* adlı eseri

⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye fi'l-umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, çev. Mürsel Öztürk, C. I, Ankara 1996, s. 1-5.

⁷ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2000, s. XII-XX.

⁸ Anonim, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Histoire Des Seldjoukides D'asie Mineure) (Selçuknâme)*, çev. Feridun Nâfiz Uzluğ, Ankara 1952, s. VII; Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 88.

Büyük Selçuklu, Türkiye Selçukluları, Irak ve Suriye Selçukluları ve onlara bağlı Türk ve Türk olmayan siyasal teşekküller hakkında önemli bilgiler vermektedir⁹.

Sadrudîn Ebu'l Hasan 'Ali İbn Nâşır İbn 'Ali el-Hüsynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*

Asıl yazarı bilinmeyen ve Sadrudîn Ebu'l Hasan 'Ali İbn Nâşır İbn 'Ali el-Hüsynî'ye istinad edilen bu eser, üç kaynağın bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiştir¹⁰.

Eser, Selçukluların kuruluşu, Yabgulu-Mikailoğulları ilişkileri bakımından diğer kaynakları teyit eder niteliktedir.

Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*

12. yüzyılın ikinci çeyreğinde Kaşan civarında küçük bir kasaba olan Râvend'de dünyaya gelen meverrihimiz, eserini yazmaya 1203 yılında başlayıp iki-üç yılda tamamlayarak Türkiye Selçuklu sultanı I. Gıyaeseddin Keyhusrev'e ithaf etti¹¹.

590-1199 yılları arasındaki olayları ihtiva eden eser, Yabgulu-Mikailoğulları mücadelesi ve Yabguların Anadolu'ya gelişi hakkında bilgiler vermektedir.

2. Ermeni, Gürcü ve Süryani Kaynakları

Urfalı Mateos, *Vekayi-nâmesi*

11. yüzyıl sonlarıyla 12. Yüzyılın ilk yarısında Urfa'da yaşayan Mateos, ele almış olduğu Vekayi-nâmesi'nde 952-1136 yılları arasındaki olayları aktarmıştır. Mateos'un ölümünden sonra eserine Girigor adlı bir papaz tarafından ekleme yapılarak 1163 senesine kadarki olaylar eklenmiştir. Böylelikle tamamlanan eser,

⁹ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 46-47.

¹⁰ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 26-27.

¹¹ Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, nşr. Muhammed İkbâl, London 1921, çev. Ahmed Ateş, C. I, TTK yay., Ankara 1999, s. XII-XIX.

Türklerin Anadolu'ya gelişi, faaliyetleri ile Haçlılar ve İslam dünyası mücadeleleri hakkında diğer kaynakları teyid edici ve tamamlayıcı bilgiler vermektedir¹².

Gregory Ebû'l-Farac, *Ebû'l-Farac Tarihi*

Yahudi bir aileye mensub olan müverrihimiz Malatya'da dünyaya geldi (1226). Moğol istilası üzerine Malatya'dan ayrılarak Antakya'ya yerleşti ve burada Hristiyanlığı kabul ederek Yakubî din adamları arasında yerini aldı. Halep hükümdarı Melik el-Nasr onu Hristiyanların patriği görevine getirdi ve bu görevi 22 yıl sürdürdü. Yazmış olduğu eserinde yaratılıştan 1284 yılına kadar insanlık tarihini tarafsız bir şekilde aktaran müellifimiz¹³, Türkiye Selçuklularının iç çekişmeleri ve çevre devletler ile ilişkileri hakkında diğer kaynakları tamamlar ve yeni bilgiler verir niteliktedir.

Süryanî Mihail, *Vekayinâme*

1126 yılında Malatya'da doğan müverrihimiz 1166 yılında Antakya Süryanî Kilisesi patriği oldu. Süryanî Kilisesi tarihi etrafında 1196 yılına kadar olan olayları aktardığı vekayinâmesine adı belirlenemeyen bir kişi tarafından 1204-1234 yılları arası eklenmiş ve bu eser bu haliyle günümüze kadar ulaşmıştır¹⁴.

II. Kılıç Arslan'ın dostluğunu ve himayesini kazanan müverrihimiz, eserinde Göktürkler'e kadar uzanan Türk tarihi ile ilgili çok önemli bilgiler vererek, Türkiye Selçuklularının Çukurova ve Suriye ile ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir¹⁵.

Aknerli Grigor, *Vekayinâme (Okçu Milleti Tarihi)*

1240-1273 yılları arasındaki olayları içeren bu eser, özellikle Anadolu'nun Moğol işgaline uğraması hakkında önemli bilgiler vermektedir.

¹² Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK yay., Ankara 2000, s. XVII; Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 118-119.

¹³ Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, s. 195-200.

¹⁴ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 125-126.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1996, s. 31.

3. Bizans Kaynakları

Mikhail Psellos, *Chronographia (Khronographia)*

1018 yılında İstanbul'da doğan Psellos'un *Chronographia* adlı eseri iki kısımdan meydana gelmektedir. Eser'in birinci bölümü 976-1059 yılları arasında kapsarken ikinci kısım 1059-1078 yıllarını kapsamaktadır. Eser Türklerin Anadolu'ya girişi ve Malazgirt savaşı hakkında bizlere bilgiler sunmaktadır¹⁶.

Anna Komnena, *Alexiad*

İmparator Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna 1083 yılında İstanbul'da doğdu. Babasının ölümü ve tahta eşi Nikephoros Bryennios'un çıkamaması üzerine bir manastıra çekilerek *Alexiad* adlı eseri meydana getirdi¹⁷.

Eser Türklerin Anadolu'ya gelişi Malazgirt savaşı, I. Süleyman Şah ve Ebu'l Kasım'ın faaliyetleri, Çaka Bey ve Şahinşah-I. Mesud mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Ioannes Kinnamos, *Historia*

1143 yılından kısa süre sonra doğan Ioannes, genç yaşta Manuel Komnenos'un sekreteri olarak onun Anadolu ve Balkanlardaki seferlerine katılmıştır. Manuel'in ölümü üzerine gördüklerini kronolojik olarak kaleme alan Ioannes, *Historia* adlı eserini meydana getirdi¹⁸.

1118-1176 yılları arasındaki olayları bizlere aktaran Ioannes, eserinde İmparator ile Türk sultanların ilişkileri ve Anadolu'da meydana gelen diğer hadiseler hakkında bilgiler sunmaktadır.

Niketas Khoniates, *Historia*

12. yüzyılın ortalarında Denizli yakınlarındaki Khonai şehrinde doğmuş olan Niketas, İstanbul'a gelerek iyi bir eğitim aldı. Ardından Bizans sarayında

¹⁶ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 110-111.

¹⁷ Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*, s. 112-113.

¹⁸ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, çev. Işın Demirkent, TTK yay, Ankara 2001, s. XIX-XXXIII.

memuriyete başlayan Niketas, idari mekanizmada önemli mevkilerde görev yaptı. Bu sırada elde ettiği tarihi birikimleri kaleme alan Niketas, 21 ciltlik bir eser meydana getirdi¹⁹.

Niketas'ın 1118-1206 yılları arasındaki olayları kapsayan eseri Türkiye Selçukluları hakkında önemli bilgiler vererek diğer kaynakları teyit etmektedir.

Georgios Akropolites, *Historia*

1217 yılında İstanbul'da doğan Akropolites, yazmış olduğu eseri 1203-1261 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. Eseri İznik Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları ilişkileri bakımından önemli bilgiler vermektedir.

¹⁹ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev., Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 1995, s. IX-XI.

GİRİŞ

Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için burada bazı kavramların açıklanması önem arz etmektedir. Bu kavramlardan ilki devlettir. Devlet; toplum üzerinde hâkimiyet kuran, hukuki bağlamda emretme hak ve yetkisine sahip olan yüksek bir sosyal ve siyasal düzen bütünüdür²⁰. Selçukluların da hüküm sürdüğü Ortaçağ devlet yapılarını bizlere aktaran İbn-i Haldun'a göre; “Ortaçağ devletleri, asabiyet yönü kuvvetli olan kavimlerce şiddet, kuvvet ve saldırganlıkla elde edilerek kurulurdu. Devletin ömrü, devleti kuran kavmin nüfus bakımından azlık, çokluk ve niteliklerini muhafaza etmeleriyle doğru orantılıydı”²¹. Selçukluların kuruluş döneminde de bu unsurlar açıkça görülmektedir. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu Karahanlılar ve Gazneliler ile girilen çetin mücadeleler sonucunda gerçekleşirken, Türkiye Selçukluları Devleti'nin ortaya çıkışı da kimi zaman Büyük Selçuklular ve ona bağlı beyler ile kimi zaman da Bizans İmparatorluğu'yla girilen amansız mücadeleler sonrasında olmuştur.

Bu kavramlardan ikincisi ise hükümdar'dır. Hükümdar bir monarşide²² iktidarı elinde bulunduran kişiye verilen addır²³. Hükümdarlık (saltanat) ya soydan gelme ile ya da mücadeleler sonucu kurulan yeni devlet ile elde edilirdi. Eski Türk hükümdarlık anlayışı incelendiğinde karizmatik otoritenin benimsendiği görülmektedir. Karizmatik anlayışa göre hükümdar, yetki ve kudretini bizzat yaratıcıdan alır ve onun adına kullanırdı²⁴.

²⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken yay., İstanbul 2003, s. 248; Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 32; Mehmet Altay Köymen, “Selçuklu Devri Hukuku”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 66, Haziran 1992, s. 11.

²¹ Aktaran: Sezgin Kizilçelik, *Sosyoloji Tarihi I (İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau'nun Sosyal Teorileri)*, Anı yay, Ankara 2006, s. 48-49.

²² Monarşi: (krallık) hükümdarın devlet başkanı olduğu ve bu yetkiyi ölümüne kadar devam ettirebildiği, mutlakiyetçi devlet anlayışının hakim olduğu, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecindeki toplumlarda görülen bir yönetim tarzıdır. Bk. Gordon Marshal, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev., Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat yay., Ankara 2005, s. 513.

²³ Machiavelli, *Hükümdar (İl Principe)*, çev. H. Kemal Karabulut, Sosyal yay., İstanbul 1998.

²⁴ Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, s. 248-249; Ünlü anti-pozitivist sosyolog Max Weber'e göre otoritenin meşruluğu üç ayrı kaynağa dayanmaktadır (Karizmatik, Geleneksel, Yasal-ussal otorite). **Karizmatik otorite**: Yöneticinin kutsal bir kişiliğe ve olağanüstü yeteneklere sahip olduğu meşrutiyetini

Türklerde devlet ve hükümdarlık anlayışı oldukça köklü bir yapıya sahiptir. Devlet ve hükümdarlık kurumu bilinen ilk Türk Devletleri'nden itibaren gerek halk gerekse yöneticiler arasında oldukça geniş bir yer tutmuş ve gelenek olarak günümüze kadar gelmiştir. Türk kültürünün özünde olan teşkilatçılık (asabiyet) anlayışından dolayı, Türk milleti tarihin hiçbir döneminde devletsiz kalmamış, tarih sahnesinden çekilen Türk devletlerinin yerine aynı ya da farklı bir coğrafyada yeni bir Türk Devleti kurularak bu süreç akıcı bir şekilde devam ettirilmiştir. Tarih boyunca aynı zaman dilimi içinde farklı coğrafyalarda birden fazla Türk Devleti'nin varlığının görülmesi de devlet anlayışının Türk insanının benliğinde ne denli yer aldığı önemli bir diğer göstergesidir.

Yine İbn-i Haldun'a göre: *“Devlet insanoğluna gerekli olan doğal kurumlardan biri olup, insanoğlunun medeni bir varlık olarak yaşamını devam ettirebilmesi için gereklidir”*²⁵. Nitekim devlet, Türk milletince de varlığının teminatı huzurun, güvenin, istikrarın, gelişimin yegâne koruyucusu ve daim kılıcısı olarak görülerek, devletsizlik yok oluş olarak algılanmıştır²⁶. Günümüzde yapılan araştırmalar ışığında bakıldığında, bu anlayışın ne denli geçerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Devletleşme kültürü olmayan topluluklar, asimile olarak zamanla benliklerini yitirmiş ve medeniyet tarihinden silinmişlerdir. Bugün adını andığımız ve tarih silsilesi içinde yer verdiğimiz medeniyetler, siyasal bir güç olan devletleşmenin bir ürünü olduğundan varlıklarını devam ettirmiş ve çevrelerini de etkilemişlerdir. Bu teoriyi kanıtlayan örneklerden biri, coğrafi olarak birbirine komşu olan Çin ve Hint yarımadalarıdır. Hint yarımadası, coğrafi şartlarından dolayı devletleşmede yeterince gelişim gösterememiş ve günümüze kadar çoğunlukla istilalar ile şekillenmiştir. Bu nedenle Hint medeniyeti sınırdaşı olan Çin'e göre sönük kalmıştır. Çin ise nüfus yoğunluğundan dolayı tam anlamıyla istilalara maruz kalmamış ve oluşturduğu devletler ile de dünya medeniyetinde yerini almıştır.

yaratıcıdan aldığı otoritedir. Weber, karizmatik otoritenin kısa süreli olduğundan istikrarsızlığa neden olduğunu belirtmiştir. **Geleneksel otorite:** Atalardan kalan asırlık geleneklerin her türlü gücün üstünde olduğu ve topluma egemen olan yönetenlerin de meşruluklarını bu anlayıştan aldıkları otoritedir. **Yasal-ussal otorite:** Yönetme hakkının, yasalara uygun bir şekilde elde edildiği ve kullanıldığı çağdaş bir otorite anlayışıdır. Bk. Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, s. 63-79.

²⁵ Aktaran: Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, mad., *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 240.

²⁶ Mehmet Suat Bal, “Türk Saltanat Veraseti Usulü ve Türkiye Selçuklu Devlet’inde Uygulanışı”, *TDA*, S. 159, İstanbul 2005, s. 76.

Saltanat ve saltanatın sahibi olan hükümdarlık mevkisi, Türk milletince kutsal olarak benimsenmiş ve ilahi bir anlamla bütünleştirilmiştir. Bu bağlamda hükümdar yetkisini bizzat yaratıcıdan almakta, onun adına yeryüzünde nizamı kurmakta ve onun muhafızlığını yapmaktaydı²⁷. Nitekim bu durum Orhun Yazıtlarında da anlatılmaktadır. Köl Tigin yazıtında “*Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı ve annem katunu yüceltmış olan Tanrı, devlet veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye beni o Tanrı tahta oturttu. Tanrı lütfettiği için, ben de kutlu (talihli) olduğum için tahta geçtim*”²⁸ ifadeleri ile hükümdarlığın ilahi boyutu açıklanırken yine Orhun Yazıtlarındaki Bilge Kağan Yazıtında ise “*Zengin milletin üzerine kağan olmadım. (Tam aksine) karnı aç, sırtı çıplak kötü ve perişan (durumdaki) milletin üzerine kağan oldum. Prens iki şad (ve) kardeşim Köl Tigin ile konuşup anlaştık. Babamızın (ve) amcamızın kazanmış oldukları milletin adı şanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım; gündüz oturmadım; kardeşim Köl Tekin ve iki şad ile birlikte ölesiye yitesiyeye (çalışıp) kazandım. Böyle kazandığım için birleşik milleti ateş (ile) su (gibi birbirlerine düşman) etmedim.*”, “*Tanrı lütfettiği için (ve ben de) kutlu ve bahtlı olduğum için ölmek üzere olan milleti diriltip doyurdum. Çıplak milleti giyimli kıldım; yoksul milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım*”²⁹ ifadeleri ile hükümdarın sorumluluklarına ve yetkilerine de yer verilmiştir. Selçukoğulları ve Osmanoğulları’nın soyunu dayandırdıkları Oğuz Kağan Destanı’nda da saltanat makamının ilahi boyutu vurgulanmaktadır. Destanda Oğuz Kağan’ın el (kağanlık) kurması bir Tanrı borcu olarak görülmüş ve yerine getirilmiştir³⁰.

Türklerin İslam ile tanışmaları ve benimsemelerinden sonra da bu anlayışın devam ettiği görülmektedir. Büyük Selçuklu vezirlerinden Nizamülmülk, yazdığı

²⁷ Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, s. 248-249; Erdoğan Merçil, *Selçuklular’da Hükümdarlık Alâmetleri*, TTK yay., Ankara 2007, s. 1-5; G. M. Kurpalidis, *Büyük Selçuklu Devletinin İdari Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, çev. İlyas Kamalov, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007; Aydın Taneri, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı – Teşkilatı*, AÜDTCF yay., Ankara 1978, s. 17; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, TDV yay., Ankara 2008, s. 294; Coşkun Alptekin, “Büyük Selçuklularda Devlet ve Saray Teşkilatı”, *DGBİT*, C. 7, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 184-186.

²⁸ Cengiz Alyılmaz, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Kurmay yay., Ankara 2005, s.11.

²⁹ Alyılmaz, *Orhun Yazıtları*, s. 104-105.

³⁰ Fuzuli Bayat, *Oğuz Destan Dünyası (Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü)*, Ötüken yay., İstanbul 2006, s.190.

Siyasetnamesinde “*Bil ki, Yüce Allah her asırda ve çağda halk arasından birini seçer, onu padişahlara layık ve övmeye değer hünerlerle süsler, insanlar onun adaleti içinde yaşasınlar, emin olsunlar, daima devletinin bekasını istesinler diye, dünya işlerini ve Allahın kullarının huzur içinde yaşamasını ona tevdi eder, fesad, karışıklık ve fitne kapısını ona kapattırır; onun heybet ve haşmetini Allah’ın kullarının gönüllerinde ve özlerinde yerleştirir*”³¹ diyerek mevcut anlayışın sürdürüldüğünü bizlere bildirmektedir.

Görüldüğü gibi ilk Türk Devletleri’nden itibaren hükümdarlık makamı gerek halk gerekse devlet ricali tarafından ulvi bir makam olarak görülmüş ve bu makama özel bir saygı ile imtiyaz verilmiştir. Fakat buna rağmen sultan, izlediği politikalar ve yapmış olduğu sosyal-siyasal hareketlerden dolayı da sorumsuz tutulmamıştır. Allah’ın ona verdiği nimetin değerini bilmek zorunda olmakla birlikte, O’nun rızasını kazanacak işler yapıp halkın refah içinde yaşamasını sağlamak da en önemli görevi olarak görülmüştür.

Türk tarihine bakıldığında saltanata çıkmak için birçok yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Yöntemlerden ilki ve en önemlisi şüphesiz yeni bir devleti vücuda getirmektir. İkincisi ise hükümdar ailesinin erkek fertlerinden biri olarak tahta çıkmaktır. Kimi zaman hükümdar daha hayattayken yerine kimin geçeceği konuşulurdu, kimi zaman ise mevcut hükümdar kendisinden sonra yaşanabilecek kargaşanın önüne geçmek için veliaht atardı. Fakat bu atamalar her zaman mücadelelerin önüne geçemezdi. Adaylar arasında başlayan amansızca mücadele sonrasında galip gelen adayın hükümdarlığı kabul edilirdi. Bunların yanı sıra en önemli tahta geçiş yöntemlerinden biri de devlet ricalinin tavrıydı. Devlet adamlarının ve ordu komutanlarının benimsemediği bir sultanın muktedir olması düşünülemez bir gerçektir. Bunlardan başka tam bağımsız olmayan devletlerde de sultan, vassalı olduğu devletin hükümdarınca atanır ve tasdik edilirdi. Saltanat mücadeleleri çoğu zaman kardeşler arasında yaşanıyor olmasına rağmen kimi zaman da baba-oğul, amca-yeğen ve diğer aile fertleri arasında da meydana gelirdi.³²

³¹ Nizamülmülk, *Siyasetname*, haz. Sadık Yalsızuçanlar, İstanbul 2010, s. 21.

³² Salim Koca, “Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd’ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı”, *SÜTAD*, S. 25, Konya 2009, s. 3-4; Gökhan Tüzün, *Selçuklu*

Saltanat makamının kutsiyeti ve insanlar nezdindeki yeri bu makam için mücadeleyi kaçınılmaz kılmaktaydı. İktidarı ele geçirmek kadar muhafaza etmek de bir o kadar mücadele gerektirmekteydi. İnsanoğlunun bilinen ilk tarihinden itibaren güç için baba-oğul, kardeşler ve akrabalık bağı olmayanlar arasında mücadeleler yaşanmıştır. Bu görüşü kanıtlayan günümüze kadar ulaşmış birçok saltanat mücadelesi örneği bulunmaktadır.

Türk devletlerinde yaşanan saltanat mücadelelerinin temel nedeni, saltanata kimin geçeceği kesin bir kural veya hükme bağlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Yeni bir hükümdarın seçilmesi gerektiğinde tüm hanedan üyelerinin aynı hakka sahip olması ise saltanat mücadelelerini tetiklemekteydi. Bununla birlikte ilk Türk Devletleri'nden itibaren veraset usulü konusunda bazı düzenlemeler yapılarak mücadelelerin önüne geçilmek istenmiştir. Fakat bu çabaların sabit bir tutum içinde olmaması, onların kanunlaşmasının önünde bir engel olmuş ve mücadelelere bir son verememiştir³³.

Hükümdarın kim olacağı konusunda ilk sözü söyleyenler genelde hayatta olan sultanlar olurdu. Mevcut sultanlar hayatta iken kendinden sonra saltanata sahip olacak kişiyi seçerler ve devlet erkânından da bu konuda yemin alırlardı. Fakat bu durum bağlayıcı bir nitelik taşıymıyordu. Sultan öldükten sonra kimi zaman aday gösterilen kişi sultan olarak biat alırken kimi zaman da kabul görmemekteydi. Sultanın ölümünden sonra meydana gelen saltanat mücadeleleri sonucunda bu emele ulaşan kişiye ilahi kudrete nail olmuş olarak bakılır ve biat edilirdi. Saltanat mücadelesini kaybeden aile fertleri ise gözlerine mil çekilerek ya bir kalede tutsak edilirdi ya da Türk örf ve adetleri gereğince kanı akıtılmadan yay kirişi ile boğdurtulurdu.

Babadan oğula ya da hanedanın başka bir ferdine saltanatın intikali konusunda Memlûklular diğer Türk devletlerinden farklı bir tutum izlemişlerdir³⁴. Memlûklular sultanı öldükten sonra yerine oğlu, geçici bir süre için emirler tarafından geçirilir ve

Sultanlarının Tahta Çıkış Yöntemleri, (GÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 5-76.

³³ Halil İnalçık, "Osmanlılar'da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hakimiyet Telâkkisiyle İlgisi", *AÜSBFD*, Ankara 1959, XIV/1, s. 69.

³⁴ Bal, "Türk Saltanat Veraseti Usulü", s. 77.

emirler arasında başlayacak olan mücadelenin sonunda kazanan emirin sultan olması beklenirdi. Nitekim Memlûklü Devleti'nin kurucusu Aybek'in ölümünden sonra, ileri gelen emirler bir araya gelerek Aybek'in oğlu Nureddin Ali'yi sultan ilan ettiler (12 Nisan 1257). Fakat Nureddin Ali'nin daha 15 yaşında olması, devleti dış tehlikelerden koruyacak ve emirlerle mücadele edebilecek tecrübeden yoksun olmasından dolayı emirlerin onayını alan Emir Kutuz, sultan olarak ilan edilmiştir (12 Kasım, 1259)³⁵.

Saltanat mücadeleleri basit bir siyasal mücadeleden ziyade sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel uzantıları olan geniş arka planlı hadiselerdir. Bu nedenle meydana gelen saltanat mücadeleleri sadece hanedan üyeleri arasında meydana gelmeyip devlet adamlarının, çevre devletlerin, farklı inançların, ekonomilerin ve kültürlerin de birbirlerine üstünlük kurma mücadeleleridir. Bu nedenle saltanata hâkim olmak ilmen, fikren, ekonomik ve kültürel olarak da hâkim unsur olmak anlamına gelmekteydi.

Saltanat mücadeleleri çevre devletler için de ayrı bir önem arz etmekteydi. Bir kere kendi içinde mücadele yaşayan bir devlet çevresi için tehlike arz edemezdi. Bu nedenle saltanat mücadelelerinin yaşanması, onlar için tehlike olabilecek siyasi erklerin güç kaybetmeleri ve enerjilerini başka alanlara aktarmaları anlamına gelmekteydi. Bu sayede onlardan gelebilecek siyasal ve askeri baskılardan kurtuldukları gibi bu mücadelelerde bazen taraf bazen de olayı derinleştiren olarak, kendi çıkarlarını ön plana çıkarıp menfaatleri yönünde siyaset izleyebilme fırsatını da elde etmiş olurlardı.

Devletlerin saltanat mücadelesindeki yeri ve önemine en güzel örneklerden biri, Gazneli Devleti tahtına çıkmak isteyen Behram Şah ile Selçuklu Meliki Sencer arasında yaşanmıştır. Gazneli tahtını elde etmek isteyen Behram Şah, amacına ulaşmak için Selçuklu Meliki Sencer'e başvurarak, 250.000 dinar vergi vermek ve hutbeyi sırasıyla önce Abbasi halifesi sonrada Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ile

³⁵ Kazım Yaşar Koprman, " Mısır Memlûkleri", *Türkler*, C. V, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 99-126; aynı mlf., "Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat", *DGBİT*, C. 7, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 19.

Melik Sencer adına okutmak şartı ile Selçuklu Devleti'nin yardımı temin etti³⁶. Yapılan antlaşmanın ardından Melik Sencer, Gazne üzerine giderek Arslan Şah'ı mağlup edip Gazneli tahtına Behram Şah'ı çıkardı. Böylelikle Gazneli Devleti'nden gelebilecek tehlike bertaraf edildiği gibi, yıllık vergi alınarak da Gazneliler vassal bir devlet konumuna getirildi.

Saltanat mücadelelerinde sultan eşlerinin etkisi de azımsanmayacak kadar önemlidir. Devleti yöneten her ne kadar sultan ise de, devlet yönetiminde görülmeyen aktörlerden biri de sultanın eşleridir. Kimi zaman sultan eşlerinin devlet yönetiminde sultandan daha etkili oldukları dahi görülmüştür. Onlar için iktidar gücünü eşine ya da çocuklarına kazandırmak, gücü elde etmek veyahut eldeki mevcut gücü korumak anlamına gelmekteydi. Ortaçağ devletlerinde devletler arasında yapılan antlaşmaların yürürlükte kalması ve uzun süreli dostluklara dönüşmesi için saraydan kız alma ve verme âdeti de yaygındı. Farklı kültürden gelen bu eşlerin faaliyetleri de saltanat mücadelelerinde etkili olmuştur. Bu duruma en güzel örneklerden biri şüphesiz Büyük Selçuklu Devleti hükümdarlarından Melik Şah'ın eşi Karahanlı prensesi Terken Hatun'dur.

Terken Hatun, siyasi ihtirasları doğrultusunda hareket ederek Melik Şah'ın sağlığından itibaren siyasi müdahalelerde bulunmuş, bu müdahalelerden Nizamü'l-Mülk de payına düşeni alarak hayatını kaybetmiştir. Melik Şah'ın ölümü ile birlikte daha özgür bir şekilde siyaset izleme fırsatı bulan Terken Hatun, beş yaşındaki oğlu Muhammed'i Selçuklu tahtına ve torunu Caferi de Abbasi tahtına çıkartarak hem dünya hem de ahiret işlerinde söz sahibi olmak için harekete geçti. Bu amaç uğruna hazineyi boşaltarak 20.000.000 altını ordu mensuplarına dağıttı; Yakutî'nin oğlu olan Gence hâkimi İsmail ile Elcezire ve Diyarbakır taraflarını hâkimiyeti altına alan Suriye hâkimi Tutuş'u kendi saflarına çekti. Ayrıca Muhammed'in saltanata geçmesi için fetva dahi düzenletti; fakat tüm bu çabalarına rağmen başarısız oldu ve Selçuklu tahtına Berkıyruk'un geçmesine engel olamadı³⁷.

³⁶ Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DGBİT*, C. 6, Çağ yay., İstanbul 2002, s. 288-292; aynı mlf., *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara 1991, s. 39.

³⁷ Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 227-229.

Terken Hatun'un bu ihtirası, Haçlı Seferleri'nin vuku bulduğu bir dönemde Türk-İslam dünyasının kendi içinde boğulmasına neden olurken, bu boşluktan yararlanan Haçlı kuvvetlerinin Antakya, Kudüs, Urfa kontluklarını kurmasına ve birçok Müslüman'ın kanını akıtmasına zemin hazırladı. Şüphesiz önemli sonuçlardan biri de Büyük Selçuklu Devleti'nin duraklama ve yıkılma dönemine girmesinin öncülüğünü yapmış olmasıdır.

Türklerde bilinen ilk saltanat mücadelesi, Büyük Hun hükümdarı Mo-ton (Mete) ile babası T'u-man (Teoman) arasında meydana gelmiştir. Çin kaynaklarında Tu-ku (Türk) kabilesi mensubu olarak adlandırılan Mo-tun, üvey annesinin telkinleriyle hareket eden babası T'u-man tarafından tahtan mahrum bırakılması üzerine, emrindeki 10.000 süvari ile bir süre avında babasını öldürmüş ve Tanhu olarak Hun Devleti'nin başına geçmiştir (M.Ö. 209)³⁸.

Bu mücadele ilk olmasına rağmen son olmamış ve daha sonra kurulan Türk devletlerinde de görülmüştür. Saltanat mücadeleleri kimi zaman birleştirici, toparlayıcı olurken kimi zaman da ayrıştırıcı ve bölücü olmuştur. İlk Türk Devleti olarak tarih sahnesine çıkan Asya Hun Devleti'nin kuruluşunda meydana gelen baba-oğul mücadelesi sonucu Mete ülkeyi tek bir çatı altında toplayıp siyasal olarak hâkimiyet alanını genişletmiştir. Böylece olumlu sonuçlanan mücadelenin akabinde Mete'nin kurduğu Hun Devleti'nde tekrar saltanat mücadeleleri ortaya çıkmış ve bu mücadeleler devletin zayıflayarak önce ikiye ayrılmasına daha sonra da yıkılmasına sebep olmuştur³⁹.

Tarihin tekerrürden ibaret olmasına paralel olarak saltanat mücadeleleri de kendinden öncekilerin bir tekrarı olarak ortaya çıkmışlardır. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren de saltanat mücadeleleri yaşanmış ve bu mücadeleler geniş kitleleri ve devletleri etkilemiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nde ilk saltanat mücadelesi daha devlet kurulmadan Arslan Yabgu ile Mikailoğulları arasında başlamış, Tuğrul Bey döneminde gün yüzüne çıkmıştır. Nitekim Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması da bu mücadeleler sonucunda gerçekleşmiştir.

³⁸ Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, s. 60.

³⁹ Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, s. 65-67.

Türkiye Selçukluları Devleti'nde de saltanat mücadeleleri varlığını devam ettirmiş ve bir tahta geçiş metodu olarak kullanılmıştır.

I. BÖLÜM

SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU (1075-1155)

Süleyman Şah ile başlayan Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş süreci, I. Mesud dönemiyle tamamlanmıştır. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran Yabgular kendi içinde mücadele ettikleri gibi, zaman zaman onlar ile Büyük Selçuklular arasında da önemli mücadeleler yaşanmıştır. Meydana gelen bu mücadeleler siyasi amaç taşıdığından sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları ikinci planda kalmıştır.

1.1. Kutalmışoğulları Arasındaki Saltanat Mücadelesi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

Türklerin Anadolu'ya gelerek hâkimiyet kurmaları gerek Türk-İslam, gerekse dünya tarihi için önemli bir dönüm noktasıdır. Türklerin bu bölgedeki askerî, siyasî, ekonomik ve kültürel faaliyetleri gerek kendi dönemlerini gerekse sonraki devirleri derinden etkilemiştir.

1.1.1. Selçuklulardan Önce Anadolu'nun Genel Durumu ve Türkler

Türkiye Selçuklu Devleti kurulmadan önce Anadolu coğrafyası, sürekli istilalar ve siyasî istikrarsızlıklardan dolayı yeterli nüfustan ve zenginlikten yoksun, viran bir haldeydi⁴⁰. Roma-Pers ve Doğu Roma-İslam devletleri arasındaki mücadeleler ve Bizans'ın ağır vergileri bölge insanını canından bezdirmiş ve göç etmelerine neden olmuştu. Bu şartlar altındaki Anadolu'da, sadece etrafı güçlü surlarla çevrili şehirlerde canlılık varlığını koruyabilmişti. Surlar dışındaki hayatın güvenli olmayışı, Anadolu ticaretini derinden etkilemiş ve böylece yoksulluk daha fazla artmıştı⁴¹.

⁴⁰ Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 178-181.

⁴¹ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E yay., İstanbul 1994, s. 79; Steven Runciman, "Anadolu'nun Orta Çağlardaki Rolü", *Belleten*, VIII/ 37, Ankara 1943, s. 551-552.

Anadolu'ya bilinen ilk Türk göçleri yerleşmek amacıyla daha ziyade keşif maksadıyla yapılmıştır. Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine giderek burada devlet kuran Hunlar, Roma İmparatoru I. Theodosios'un ölümünden faydalanarak hem Balkanlar'dan hem de Kafkaslar üzerinden harekete geçerek Bizans topraklarını istila etmişlerdir. Bu akınlardan biri olan Basık ve Kursık kumandasındaki Hun birlikleri, Kafkaslar'dan Anadolu'ya girerek kısa sürede Erzurum, Malatya üzerinden Filistin'e kadar ilerlediler (395-396)⁴². Hunlardan sonra İtil, Don ve Kuban ırmakları arasındaki topraklara yerleşen Sabar (Sabir) Türkleri de, Bizans'a karşı Sasanîlerle ittifak yapmak suretiyle, Anadolu'da Kayseri, Konya, Ankara yörelerine kadar akınlarda bulundular⁴³. Daha sonraki dönemlerde de Anadolu'ya akınlarda bulunan Müslüman Türkler, İslam orduları içinde gaza amaçlı bulunmuşlardır⁴⁴.

İslamlaşmayla birlikte Selçukoğulları, Maverünnehir bölgesine doğru göç ederek, bu bölgede yoğunlaşır Samanî Devleti'nin bir parçası haline geldiler. Fakat Samanî Devleti'nin, Karahanlı İlig Nasr'ın 999 yılında Buhara'yı almasıyla siyasî hayatı sona erdi⁴⁵. Böylece Samanoğulları coğrafyası üzerinde artık Karahanlı ve Gazneli mücadelesi başladı ve Selçukoğulları da bu mücadelenin ortasında kaldılar. Yeni oluşan bu güçler mücadelesinde hayatta kalmanın mümkün olmadığını anlayan Selçukoğulları, son çare olarak batıya doğru bir sefer yapma kararını aldılar. Bu amaçla harekete geçen Çağrı Bey, 3000 kişilik bir kuvvetle batıya sefer düzenledi ve geri döndü (1016-1021). Çağrı Bey durumu Tuğrul Bey'e " Biz burada Karahanlı ve Gazneli gibi güçlü devletlerle mücadele edemeyiz; fakat Horsan Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gidip orada hükümran olabiliriz; orada bize karşı koyabilecek hiçbir kuvvete rastlamadım" sözleriyle özetledi⁴⁶. Batıya karşı yapılan bu sefer

⁴² Kafesoğlu, *Milli Kültürü*, s.73.

⁴³ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK yay., Ankara 2000, s. 34-35.

⁴⁴ İslam öncesine dayanan Türk-Arap ilişkileri, İslamiyet'ten sonra fetih hareketleriyle Emeviler döneminde hız kazanmış, Abbasiler döneminde ise önü alnamaz bir çığ gibi büyümüştür. Abbasilerle birlikte artık Müslüman Türkler devlet kurumlarında ve orduda yer almaya başladılar. Böylece Abbasiler döneminde Anadolu gazalarına Türkler de dâhil olmuş oldu. Bk. Abdülkerim Özyayın, "Türklerin İslamiyeti Kabulü", *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 239-262; Zekeriya Kitapçı, "Türklerin Müslüman Oluşu", *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 263-270; Osman Turan, "Türkler ve İslâmiyet", *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 290-304.

⁴⁵ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 2002, s. 11-12; aynı mlf., "Karahanlılar", *DGBİT*, C. 6, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 145-146.

⁴⁶ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât ve Kültür)*, TTK yay., Ankara 1995, s.19.

sonucu bu bölgelerle ilgili bir kanaat oluşmuştu. Bundan dolayı Büyük Selçuklu Devleti'nin hemen kuruluşundan sonra batıya karşı plânlı-programlı bir fetih politikası izlendi. Bunun sonucunda da Selçuklular, Anadolu'ya girerek Marmara Denizi kıyılarına kadar ilerlediler. Daha sonra Selçuklu mirasını devralan Osmanlılar da Anadolu'dan Avrupa içlerine doğru ilerleyerek batı yönündeki bu fetih politikasını sürdürdüler.

1.1.2. Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya Gelişi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gelişi, Selçukluların atası Selçuk Bey'e kadar uzanan uzun bir süreçtir. Selçuk Bey, hayattayken oğullarından Mikail⁴⁷ yapmış olduğu cihat mücadeleleri sırasında hayatını kaybetmiş ve bu durumdan derinden etkilenen Selçuk Bey de, Mikail'den olma torunları Tuğrul ile Çağrı'yı bizzat kendisi yetiştirmiştir⁴⁸. Selçuk Bey'in Tuğrul ve Çağrı'ya özel ilgisi, Arslan Yabgu ve Mikailoğulları arasındaki mücadeleyi gizliden gizliye ortaya çıkardı. Nur kasabasının Samanilerce Selçuklulara verilmesinden sonra buraya ailenin bir kısmıyla Arslan Yabgu gönderilirken, Selçuk Bey ve torunları ise Cend'de kalmışlardır. 1009 yılında Selçuk Bey'in ölümünden sonra Mikailoğulları da Cend'den ayrılarak Buhara'ya zorunlu olarak gelip, Arslan Yabgu'ya uzak duran bir tavır içinde bulundular.

Tuğrul ve Çağrı'nın bu döneme kadar dedelerinin himayesinde kalarak amcalarının siyasi hâkimiyetinden uzak durmaları, Arslan Yabgu'ya karşı bu tutumu takınmalarına neden olmuştur. Yeğenlerinin bağımsız hareket etmelerinden rahatsız olan Arslan Yabgu ise Ali Tekin'in onlara yaptığı baskılara göz yumarak, yeğenlerini hâkimiyeti altına almak istemiştir. Böylece gerek amcalarının gerekse Karahanlılar'ın düşmanca tavırları karşısında zor durumda kalan Mikailoğulları, kendilerini güven altına almak için harekete geçtiler. Tuğrul mahiyetiyle çöllere

⁴⁷ **Mikail Bey**, Selçukluların Cend'e göç etmelerinden sonra Gayri Müslimlere karşı cihat ederken şehit düşmüş ve Selçuk Bey de bundan oldukça etkilenerek Çağrı ve Tuğrul beylerin yetişmesi için çok emek harcamıştır. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdullah Köse, M. Beşir Eryarsoy, Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özeydin, Redaktör: Mertol Tulum, C. 1-12, Bahar Yay., İstanbul 1985-1987, s. 361-362; Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 68; İmad ad-dîn Al-Kâtib Al-İsfahânî, *Zubdat Al-Nuşra Va Nuqbat Al 'usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*, nşr. M. Th. Houtsma (1889), çev. Kıvameddin Burslan, TTK yay., Ankara 1999, s. LIV.

⁴⁸ İbrahim Kafesoğlu, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *TM*, C. XIII, İstanbul 1958, s. 118.

çekilirken, Çağrı da mahiyetiyle Doğu Anadolu seferine çıktı(1016-1021)⁴⁹. Seferi başarılı bir şekilde sonuçlandıran Çağrı, bol miktarda ganimetle Merv'e oradan da Buhara'ya geçip kardeşi Tuğrul ile tekrar bir araya geldi.

Anadolu seferi, Çağrı ve Tuğrul'un saygınlıklarını artırarak Türkmen gruplarının etraflarında toplanmasına vesile oldu. Böylece güç dengelerinin yeğenleri lehine değiştiğini gören Arslan Yabgu, bu durumdan rahatsız olarak yeğenlerine, etraflarında toplanan Türkmenleri dağıtması tavsiyesinde bulundu. Aile içinde bu mücadele yaşanırken, Ali Tekin ve Arslan Yabgu'nun faaliyetlerinden rahatsız olan Gazneli Mahmud ile Karahanlı Yusuf Kadir Han da bir araya gelerek, Samanî sonrası oluşan yeni durumu görüşüp devletlerinin sınırlarını belirlediler. Ayrıca bu buluşmada Kadir Han, Selçuklular'dan duymuş olduğu endişeleri Mahmud'a aktararak, onun Arslan Yabgu'yu hile ile yakalatıp, Hindistan içlerindeki Kalencer kalesine hapsedtirmesini sağladı (1025)⁵⁰. Yaklaşık yedi yıl burada tutsak kalan Arslan Yabgu, sonunda esarete daha fazla dayanamayarak hayatını kaybetti.

Arslan Yabgu'nun tutsak olmasının ardından, Selçuklu ailesinin başına, Tuğrul ile Çağrı beyler geçtiler. Ardından da Arslan Yabgu için herhangi bir kurtarma faaliyetinde bulunmadılar. Onların bu tavırları ile birlikte Yabguluların yönetimden uzaklaştırılması, Mikailoğulları ve Yabgulular arasındaki mücadelenin daha fazla derinleşmesine neden oldu. Türk töresine göre saltanat tüm ailenin ortak malı olarak görülmesine rağmen yöneticilik genel olarak babadan oğla geçen olağan bir uygulama olarak görülmekteydi. Fakat yöneticinin yerine yönetime geçecek oğlu yoksa kardeş çocukları bu boşluğu doldurmaktaydı⁵¹. Ne var ki Büyük Selçukluların kuruluş aşamasında durum farklı bir şekilde meydana gelerek hâkimiyet

⁴⁹Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 90; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 18; Doğu Anadolu'ya gelen Çağrı Bey ve askerleri, Van dolaylarına kadar ilerlemiş ve burada Ermenilere büyük bir korku salmışlardır. Neye uğradıkların bilemeyen ve afallayan dönemin Ermeni asıllı Bizans komutanı Senekerim, durumu "Tanrı'nın Türkleri bizi cezalandırmak için gönderdi" diyerek açıklamıştır. Bk. Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 48-50.

⁵⁰ Reşidü'd-dîn Fazlullah, *Cami'üt Tevârih*, s. 73-79; Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr*, s. 86-90; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 6-9; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, C. I, TTK yay., Ankara 2000, s. 73-89; Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 91-92.

⁵¹ Tuğrul Bey'in çocuğunun olamayışından dolayı, ölümünden sonra Selçuklu tahtına kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan geçti. Mevcut kaynak ve eserlere göre Tuğrul Bey, kardeşinin oğlu Süleyman veya Alp Arslan'ı kendine veliaht seçmiş, ölümünden sonra, kısa bir süre için Süleyman tahtta kalmış ve rakiplerini bertaraf eden Alp Arslan tahtın yeni sahibi olmuştur. Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 11; Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 147.

Yabgulular'dan Mikailoğulları'na geçmiştir. Bunun nedeni, bu dönemde Arslan Yabguoğulları'nın yeterince tecrübeye ulaşmamış olmalarıdır. Nitekim Kutalmış ve Resul Tekin hakkında herhangi bir askeri veya siyasi olay dönem kaynaklarında belirtilmemişken, Çağrı Bey'in 1016-1021 yılları arasında başarılı bir Anadolu seferi bulunmaktadır. Arslan Yabgu ve Mikailoğulları arasındaki askeri ve siyasi mücadelelerin, devletin kurulması sonrasında yaşanması da Tuğrul ve Çağrı beylerin Selçuklu ailesinin başına geçmelerinin meşru olduğunun bir diğer göstergesidir.

Mikailoğulları'nın Arslan Yabgu için herhangi bir mücadelede bulunmamasının tarihi bir nedeni de bulunmaktadır. Dedeleri Selçuk Bey'in ölümünden sonra Nur kasabasına gelen Tuğrul ve Çağrı beylerin, Arslan Yabgu'nun, Karahanlı Ali Tekin'le yaptığı ittifaktan uzak tutulmaları ile Ali Tekin'in Tuğrul ve Çağrı beyler üzerinde hâkimiyet kurma çabalarına, Arslan Yabgu'nun kayıtsız kalmasıdır⁵². Diğer taraftan dönemin şartları incelendiğinde Tuğrul ve Çağrı beylerin Arslan Yabgu'yu kurtarmak için devrin güçlü devlet adamlarından biri olan Gazneli Mahmud ile mücadele etmeleri de mümkün değildir. Böyle bir mücadele Selçuklu ailesi için geri dönülmez bir yıkım meydana getirebilirdi. Nitekim mevcut şartlardan dolayı Selçuklu Devleti'nin kuruluşu da Gazneli Mahmud'un ölümü ile Gazneli tahtına oturan oğlu Mesud döneminde gerçekleşmiştir.

Babası kadar kudretli ve mahir bir hükümdar olmayan Mesud, izlemiş olduğu yanlış siyasetiyle Tuğrul ve Çağrı Bey önderliğindeki Selçuklular'ın, 1035 Nesa, 1038 Serahs ve 23 Mayıs 1040 Dandanakan zaferlerini kazanarak Selçuklu Devleti'ni kurmalarına katkıda bulunmuştur⁵³. İstiklalin kazanılmasından sonra devlet, Türk töresine göre taksim edilerek Tuğrul Bey sultan ilan edildi. Böylece yeni kurulan devlet, yapılan fetihlerle kısa sürede genişletilerek kurumları da geliştirildi.

Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gelişleri de, bu genişleme siyasetiyle gerçekleşmiştir. Büyük Selçuk Devleti kurulduktan sonra göçebe Oğuz kabileleri⁵⁴

⁵² Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 90.

⁵³ Köymen, *Kuruluş Devri*, s. 212-366.

⁵⁴ Arslan Yabgu'nun Gazneli Mahmud tarafından esir edilmesinden sonra başsız kalan Balhan ve Irak Türkmenleri istekleri üzerine Mahmud tarafından Tus valisi Arslan Cazip'in karşı çıkmasına rağmen Horasan'a yerleştirildiler. Arslan Cazip'in korktuğu gibi bu bölgeye yerleştirilen Türkmenler kısa süre sonra harekete geçti ve Arslan Cazip'i bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Mahmud harekete geçerek

Anadolu'ya gelerek Bizans topraklarına akınlarda bulundular. Görünüşte Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olan bu Türkmenler'in, İslam beldelerine zarar vermeleri üzerine, belde yöneticileri, halifeye şikâyette bulundular⁵⁵. Halife Ka'im bi'Emrillah, huzursuzluğu gidermek ve Selçuklular hakkında bilgi edinmek amacıyla devrin önde gelen âlimi Mâverdî'yi Tuğrul Bey'e gönderdi (1044)⁵⁶. Tuğrul Bey bunun üzerine, İslam beldelerine zarar veren göçebe Türkmen faaliyetlerine bir son vermek ve devletin menfaatleri doğrultusunda kullanmak amacıyla yeni bir siyaset izlemeye başladı. İlk olarak başıboş olan Türkmen gruplarına ulaklar göndererek İslam beldelerinden uzaklaşıp Azerbaycan dolaylarına gelerek yaylak-kışlak oluşturmalarını ve gönderilen Selçuklu emirlerine tabi olarak Anadolu'ya yapılacak seferlerde yer almalarını bildirdi⁵⁷.

Daha sonra Tuğrul Bey, Anadolu'nun fethi için harekete geçerek amcası Yakutî'nin oğlu İbrahim Yınal'ı Hemadan ve İsfahan dolaylarına, diğer amcası Arslan Yabgu'nun oğulları Kutalmış ve Resul Tekin'i Hazar Denizi dolaylarına, öteki amcasının oğlu Hasan ile kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Yakuti'yi de Azerbaycan

Horasan Türkmenlerini bozguna uğrattı ve Türkmenleri kılıçtan geçirdi. Hayatta kalan bir grup Türkmen de kaçarak Belhân ve Dehistan taraflarına geldiler. Anasioğlu, Göktaş, Boğa, Kızıl, Yağmur önderliğindeki Türkmenler burada Vehsudan'ın hizmetine girerek Anadolu'ya akınlarda bulunmaya başladılar. Daha sonraki dönemlerden buradan ayrılan Türkmenler Musul dolaylarına kadar indiler (1025-1045). Bk. Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr*, s.92; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Cami'üt Tevârih*, s, 81; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 291-302; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 31-34; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK yay., Ankara 2007, s. 38.

⁵⁵ Melik Celâlüddeve b. Büveyh, ve Diyarbakır emiri Nasrud-devle b. Mervân Tuğrul Bey'e mektup yazıp Oğuzların yaptıklarını anlattılar ve onlardan şikayetçi oldular. Bunun üzerine Tuğrul Bey Diyarbakır emiri Nasrud-devle b. Mervân'a cevaben yazdığı mektupta "*Bana ulaşan haberlere göre adamlarımız ülkenize girmiş ve siz de onlara mal verip güzel muamele etmişsiniz. Hâlbuki sen sınır boylarında oturuyorsun, asıl sana mal vermek lâzım ki kâfirlerle çarpışasın*" diyor ve onları o bölgeden uzaklaştırmak için harekete geçeceğini dile getiriyordu. Celâlüddeve b. Büveyh'e yazdığı cevapta ise "*Bu Türkmenler bizim kullarımız, hizmetçilerimiz, reaya ve tebaamız olup emrimizi tutar, kapımızda hizmet ederlerdi. Fakat ne zaman ki Mahmud b. Sebüktekin hanedanının işini halletmeğe kalkıştık ve Harezmi işini yoluna koymak için yapılan daveti kabul ettik, işte o zaman bunlar Rey'e gittiler, orada bozgunculuk ve fesat çıkarmağa başladılar. Bu yüzden Horasan'dan askerlerimizle üzerlerine yürüdük. Onların âmân dileyebileceklerine affımıza ve merhametimize sığınacaklarına inanıyorduk, fakat onları korku istilâ etti, haşmetimiz onları bizden uzaklaştırdı. Ne olursa olsun onları itaat ettirerek bayrağımız altına iade edeceğiz. İster yakında ister uzakta olsunlar, ister yükseklere (dağlara) çıksınlar isterse ovalara insinler bu inatçı asilere ceza olmak üzere şiddetimizden bir parça tattırmamız lâzımdır*" cevabını verdi. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 300-301; Osman Turan, Tuğrul Bey'in cevabını "*Kullarımın memleketine geldiğini haber aldım, sen bir hudut emirisin. Onlara mal verip kâfirlere (Bizanslılara) karşı kendilerinden faydalanmalısın. Zira onların maksatları Ermeni beldeleridir*" olarak yorumlamıştır. Bk. Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 113.

⁵⁶ Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 114.

⁵⁷ Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 47-48.

dolaylarının fethi için görevlendirdi⁵⁸. Şehzade Hasan'ın Bizans kuvvetlerince Zap Suyu dolaylarında pusuya düşürülüp şehit edilmesi üzerine, Tuğrul Bey, İbrahim Yinal ile Kutalmış'ı Anadolu'ya yeni fetihler yapmak ve Hasan'ın öcünü almak için görevlendirdi (1047-1048). Böylece Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya geliş süreci başlamış oldu. İbrahim Yinal ve Kutalmış, hızla Anadolu'ya doğru yola çıkıp Pasinler (Hasankale) Ovasına kadar ilerleyerek, burada Liparit önderliğindeki Bizans kuvvetlerini büyük bir hezimete uğratarıp Liparit'i esir aldılar (18 Eylül 1048)⁵⁹. Galibiyetin ardından yapılan antlaşmadan kısa zaman sonra Tuğrul Bey, bizzat kendisinin de katıldığı yeni bir Anadolu seferini başlatarak orduyu üç kol halinde Anadolu'nun fethine gönderdi (1054). Kendi de Malazgirt kalesini kuşattı fakat kalenin sağlam surlarla korunmasından dolayı kuşatmayı kaldırarak Erzurum'a kadar ilerledi. Ancak kışın bastırması üzerine Azerbaycan'a döndü⁶⁰. Diğer taraftan üç koldan Anadolu'ya giren Selçuklu komutanları Tercan, Erzincan, Bayburt ve Çoruh Nehri boylarını ele geçirdiler⁶¹.

Tuğrul Bey liderliğindeki Büyük Selçuklu Devleti'nin gün geçtikçe güçlenerek İslam dünyasını himayesi altına alması, Şîf Büveyhoğulları'nı endişeye sevk etti. Bunun üzerine harekete geçen Büveyhoğulları, Bağdat'ta bulunan temsilcileri Arslan Basasirî vasıtasıyla Halife'yi baskı altına aldılar. Baskılara daha fazla dayanamayan Halife Ka'im bi'Emrillah, Tuğrul Bey'e haber göndererek Bağdat'a davet etti⁶². Hemen harekete geçen Tuğrul Bey, Aralık 1055'de Bağdat'a gelerek kısa sürede Abbasî halifeliğini Arslan Basasirî tehlikesinden kurtardı.

Tuğrul Bey'in Bağdat'a gitmesi, Yabgulular ile Mikailoğulları arasındaki mücadeleyi gün yüzüne çıkararak fiiliyata geçiren önemli bir olaydır. Tuğrul Bey'in Bağdat'a gitmesinden yararlanan Arslan Yabgu'nun oğlu Resul Tekin harekete geçerek Selçuklu komutanlarından Hezaresb'e ikta edilmiş olan Basra, Hûzistan,

⁵⁸ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 85-87; A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, C. 1, İstanbul 1981, s. 191; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 34.

⁵⁹ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 89-90; İbnü'l Azîmî, *Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, haz. Ali Sevim, TTK yay., Ankara 2006, s. 14-15; Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti* s. 123.

⁶⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 454-455.

⁶¹ Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 37.

⁶² Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca yay, İstanbul 2009, s. 49.

Ahvaz ve Şiraz dolaylarına saldırdı⁶³. Sultan bunun üzerine kendisiyle Bağdat'a gelmiş olan Hezaresb'i topraklarını geri alması için Resul Tekin üzerine gönderdi. Basra'ya gelen Hezaresb, Resul Tekin'in müttefiki Fûlâd'ı öldürerek Resul Tekin'i esir edip Bağdat'a sevk etti. Bağdat'a getirilen Resul Tekin, Halifenin araya girmesiyle affedildi⁶⁴. Resul Tekin isyanı incelendiğinde, Büyük Selçuklu tahtı için yapılmış bir isyandan ziyade hâkimiyet sahasını genişletmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Tuğrul Bey'in bizzat katılmayarak bölge emirini göndermesi de olayın mahiyetinin böyle olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sultan İbrahim Yınal isyanın ortaya çıkmasıyla Bağdat'tan ayrıldı. İbrahim Yınal üzerine giderek isyanı bastırdı⁶⁵. Şehzade isyanlarını fırsat bilen Arslan Basasirî tekrar Bağdat gelerek halifeyi esir edip hutbeleri Fatimî Halifesi adına okutmaya başladı. İbrahim Yınal isyanını bastıran sultan, bu durum üzerine yeniden Bağdat'a doğru yola çıktı. Bağdat'a gelen Tuğrul Bey halifeyi esaretten kurtararak, Bağdat'tan kaçan Arslan Basasirî'yi ortadan kaldırttı (Ocak 1060)⁶⁶.

Tuğrul Bey, eşi Altuncan Hatun'un ölmesi üzerine halifenin kızı Seyyide'ye⁶⁷ talip oldu. Kızını Tuğrul Bey'e vermek istemeyen Ka'im bi'Emrillah, işi zora sokarak Tuğrul Bey'in vazgeçmesini sağlamak istiyordu. Bu sırada Tuğrul Bey'in halifelikle olan akrabalık münasebetinden yararlanan Kutalmış, kardeşi Resul Tekin'i de yanına alarak isyan etti. Fakat kısa sürede karşılaştıkları mukavemet karşısında Cibâl bölgesindeki Girdkûh kalesine sığınmak zorunda kaldı. Durumun vahametinin farkına varan Tuğrul Bey, evlenme işiyle uğraştığı Bağdat'tan Rey'e yola çıkarken, Bağdat askeri valisi Humartekin'i de Kutalmış üzerine gönderdi. Humartekin Girdkûh kalesinde Kutalmış ile yapılan mücadeleyi kaybetti⁶⁸. Humartekin'in başarısızlığından sonra Onu Bağdat askeri valiliğinden azleden vezir Amîdü'l-mülk

⁶³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 481-482; Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 136.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 461-462.

⁶⁵ Sadruddîn Ebu'l Hasan 'Ali İbn Nâşir İbn 'Ali el-Hüsynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, çev. Necati Lügal, TTK yay., Ankara 1999, s. 13-14; Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-nâme*, C. 1, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, s. 39-41.

⁶⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 9, s. 489-492; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarih*, C. I, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK yay., Ankara 1999, s. 315; Sadruddîn Ebu'l Hasan, *Ahbârü'd-Devle*, s. 15.

⁶⁷ Seyyide, bazı kaynaklarda halifenin kızı olarak verilirken bazı kaynaklarda da halifenin kız kardeşi olarak aktarılmıştır. Bk. Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr*, C. I, s. 109; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Cami'üt Tevârih*, s. 105; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 53-53; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 36-38.

⁶⁸ Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 141.

el-Kundurî, Girdkûh'u muhasara altına aldı. Tuğrul Bey dönüş yolunda Rey civarında Kasran-ı Brunî'nin Tacarşat köyünde durdurulamayan burun kanamasından hayatını kaybetti (4-7 Eylül 1063)⁶⁹. Haberi alan Amîdü'l-mülk kuşatmayı kaldırarak Rey'e gitti. Tuğrul Bey'in ölüm haberini alan Kutalmış tahta geçmek amacıyla Girdkûh'dan Rey'e doğru yola çıktı. Böylece Tuğrul Bey döneminde başlayan hâkimiyet sahasını genişletme mücadelesi Tuğrul Bey'in ölümüyle saltanat mücadelesine dönüşmüş oldu.

Kaynakların yeterince açıklayıcı olmayışından dolayı, Yabgulular ile Mikailoğulları arasındaki mücadelenin tam olarak ne zaman başladığı aydınlatılamamıştır. Resul Tekin'in ve Kutalmış'ın Tuğrul Bey dönemindeki isyanları tam olarak saltanat mücadelesi görünümünde olmayıp hâkimiyet alanlarını genişletmek amacı görünümündedir. Nitekim Tuğrul Bey İbrahim Yınal isyanına bizzat kendisi müdahalede bulunurken, Kutalmış ve Resul Tekin isyanlarına müdahale için emirlerini görevlendirmiştir. Buna mukabil Yabgulular ile Mikailoğulları arasındaki saltanat mücadelesi Tuğrul Bey'in ölümünden sonra yaşanmıştır. Tuğrul Bey'in çocuğunun olmayışı da buna meşru bir zemin hazırlamıştır.

Tuğrul Bey ölünce Amîdü'l-Mülk, onun vasiyeti üzerine Çağrı Bey'in oğlu Süleyman'ı tahta çıkarttı⁷⁰. Fakat Kutalmış'ın Rey'i muhasara altına alması üzerine, Alp Arslan'a durumu bildirerek yardıma çağırdı. Alp Arslan, Rey üzerine harekete geçmeden önce taht için seferber olan amcası Musa Yabgu üzerine giderek yenilgiye uğrattı. Ardından Rey'e doğru yola çıktı. Damgan'a⁷¹ (Damegan) geldiğinde Kutalmış'a mektup göndererek, yaptığı işin yanlış olduğunu ve derhal isyana son vermesi gerektiğini dile getirdi. Fakat Kutalmış kendisinden emin bir şekilde mektuba ret cevabını vererek Abdullah Âbad ile Milh Vadisi'ni bataklık haline getirdi⁷². İki ordunun karşı karşıya gelmesiyle başlayan savaş, Kutalmış'ın yenilerek

⁶⁹ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr*, C. I, s. 110; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alp Arslan ve Zamanı)*, C. III, TTK yay, Ankara 2001, s. 7; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 316.

⁷⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 43-44; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 316.

⁷¹ Tahran'ın 343 km doğusunda, bugünkü Simnan-Damgan vilayetindedir. Bk. H. Ritter, "Damgan (Damagan)", mad., *İA*, C.III, İstanbul 1979, s. 466-467.

⁷² Sadruddîn Ebu'l Hasan, *Ahbârü'd-Devle*, s. 21; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 48-49; Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-nâme*, s. 55.

hayatını kaybetmesi ile son buldu⁷³. Galibiyetin ardından Alp Arslan, Yabguluları tamamen ortadan kaldırmak istedi. Nizamü'l-mülk'ün böyle bir olayın devletin bekası için hayırlı olmayacağını dile getirmesinden sonra, onları affederek ihşanlarda bulundu ve Kutalmış'ın cansız bedenini de Rey'de Tuğrul Bey'in yanına defnettirdi⁷⁴. Böylece ilk ciddi saltanat mücadelesi Mikailoğulları lehine sonuçlandı.

Kutalmış'ın ölümünden sonra, Yabguluların nasıl ve hangi tarihte Anadolu'ya geldikleri, mevcut kaynakların yetersizliğinden dolayı kesin olarak açıklanamamaktadır. Ancak eldeki veriler ışığında Alp Arslan veya Melikşah dönemlerinde olduğu ileri sürülmektedir. Alp Arslan döneminde gönderildiğini ileri süren görüşe göre; Kutalmışoğulları ve Resul Tekin Anadolu'ya bizzat Alp Arslan tarafından emir sıfatıyla, gaza amacıyla gönderilmişlerdir⁷⁵. Fakat bu görüşün doğruluğu tartışmalıdır. Çünkü kendisi için tehlike arz eden hükümdar ailesi mensuplarının, Anadolu'ya fetih için gönderilmesi yeni ve daha güçlü bir isyanın ortaya çıkmasını sağlayabilirdi. Yabguluların Anadolu'da olduğu dönemlerde Emir Şöklü'nün mektup göndererek onlara tabi olmak istemesi de Alp Arslan döneminde Anadolu'ya gönderilmediklerinin göstergesidir⁷⁶. Dolayısıyla Yabguluların, Alp Arslan'ın ölümü ile başlayan saltanat mücadelelerinden yararlanarak veyahut bizzat Melikşah tarafından serbest bırakılarak Anadolu'ya geldikleri ortaya çıkmaktadır⁷⁷.

Yabgulular Anadolu'ya geldiklerinde, Anadolu'nun iç ve doğu kesimleri, Tuğrul Bey döneminde başlayan ve Alp Arslan döneminde devam eden gazalarla fethedilerek Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı emirler idaresine verilmişti.⁷⁸

⁷³ İmad ad-dîn Al-Kâtib Al-İsfahânî, *Zubdat Al-Nuşra*, s. 27.

⁷⁴ Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Cami'üt Tevârih*, s. 108; Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-nâme*, s. 56-57; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 11.

⁷⁵ Reşîdü'd-dîn Fazlullah, aynı yer.

⁷⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul 1993, s. 46-47.

⁷⁷ Çoskun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *DGBİT*, C. 8, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 211.

⁷⁸ Tuğrul Bey döneminde başlayan fetih hareketleri, Alp Arslan döneminde daha da hızlandı. 1071 Malazgirt zaferiyle Bizans'ın savunması tamamen çöktü ve bu durum I. Haçlı Seferine kadar devam etti. Malazgirt zaferinden sonra İmparator Romanos Diogenes ile yapılan antlaşma, Romanos'un yeni Bizans yönetimince gözlerine mil çekilmesi ve ölmesiyle yürürlüğe girmede. Bu durum üzerine sultan Alp Arslan yeni Anadolu seferi başlattı. Bu seferlerden sonra Anadolu'da, Saltuklular, Danişmendliler, Artuklular, Mengücekliler, Sökmenliler, gibi birçok beylikler meydana geldi. Bk. Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, çev. Işın Demirkent, TTK yay, Ankara 1992, s. 236-237; Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK

Bu koşullar altındaki Anadolu'ya gelen Yabgulular, Diyarbakır, Urfa ve Birecik dolaylarına yerleştiler⁷⁹. Zor şartlarla karşılaşan fakat yılmayan Yabgulular, üç koldan fethে başlayarak zorlukların üstesinden gelmek istediler. Mansur İç ve Batı Anadolu'da, Süleyman Birecik'i kendine üst yaparak Güneydoğu Anadolu'da, Alp İlik ile Devlet (Dolat) ise Bizans arazilerinde fetihlerde bulundular⁸⁰. Bu sırada Fatımiler'den Akka'yı alan Emir Şöklü, Suriye Emiri Atsız'ın yerine Yabgulular'a tabi olmak istediğini ve Fatimî Mısır Devleti'nin de kendilerinden yana siyaset izleyeceğini yazdığı mektupla Alp İlik'e ilettiler⁸¹. Mektup üzerine amcası Resul Tekin'in oğlu ve kardeşi Devlet ile birlikte yola çıkan Alp İlik, Taberiye'de Şöklü'ye katılarak Fatimî Devleti'ne bağlılıklarını bildirdiler. Durumun tehlikesinin farkına varan Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah, 3.000 kişilik takviye kuvvetle güçlendirdiği Atsız'ı üzerlerine gönderdi⁸². Mücadelede Şöklü ile oğlunu öldürerek Alp İlik, Devlet ve Resul Tekin'in oğlunu esir alan Atsız, daha sonra durumu Melikşah'a bildirdi (1074)⁸³.

Kardeşleri Taberiye'ye giderken Süleyman Şah da Mahmud b. Mirdas'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Nasr'ın yönettiği Halep'i muhasara etmekteydi. Fakat Nasr'ın “ Ben Melikşah'ın naibiym sen de onun naibiysen uzaklaş” sözleri üzerine muhasarayı kaldırdı. Ardından Atsız'a mektup göndererek Yabgulular'ı serbest bırakmasını istedi⁸⁴. Bunun üzerine Atsız, Melikşah'a gönderdiği mektubun cevabının gelmediğini, gelecek cevaba göre hareket edeceğini belirterek, cevabın gelmesini beklemeden Yabgulular'ı Melikşah'a gönderdi. Durumu haber alan Süleyman Şah, Melikşah'a bağlılığından dolayı herhangi bir teşebbüste

yay., Ankara 1998, s. 1-84; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 96; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi yay, İstanbul 1993, s. 3-240.

⁷⁹ Aksarayî, Kutalmışoğulları'nın bizzat Alp Arslan tarafından bu bölgeye sefalet ve zorluk içinde yaşamaları için gönderildiğini bildirmektedir. Fakat Kutalmışoğulları'nın Anadolu'ya gelişleri Alp Arslan döneminde olmayıp, vefatından sonraki saltanat mücadeleleri dönemidir. Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 11.

⁸⁰ Mustafa Keskin, “Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 531; Mehmet Altay Köymen, “Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu”, *Belleten*, LVII/ 218'den ayrı basım, Nisan 1993, s. 74.

⁸¹ Ali Sevim, *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK yay., Ankara 1990, s. 24; Turan, *Türkiye*, s. 48.

⁸² Osman Turan, “Süleyman-Şah I (B. Kutalmış)” mad., *İA*, C. XI, İstanbul 1979, s. 203.

⁸³ Sevim *Süleymanşah*, s. 24.

⁸⁴ Turan, *Türkiye*, s. 48; Köymen, “Süleyman Şah”, s. 74.

bulunmayarak Antakya üzerine gitti ve şehri muhasara altına aldı. Ancak Antakya valisi İsaakios Komnenos'un 20.000 altın vermesi karşılığında muhasarayı kaldırdı⁸⁵.

Antakya'dan yönünü Bizans'a çeviren Süleyman Şah, kısa sürede Marmara kıyılarına kadar ilerleyerek 1075 yılında Bizans'ın ve Hıristiyan dünyasının önde gelen kutsal şehirlerinden biri olan İznik'i (Nicæa/Nikaia) ele geçirdi⁸⁶. Böylece İznik merkezli Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkiye Selçuklu Devleti'nin temelini attı⁸⁷. Bizans'ın bu dönemde iç karışıklıklar ile mücadele içinde olması Süleyman Şah'ın daha rahat hareket ederek kısa sürede Boğazlara kadar sınırlarını genişletmesini sağladı⁸⁸.

1.1.3. I. Süleyman Şah (1075-1086) - Mansur Mücadelesi

Şöklü ile birleşen Alp İlik ve Devlet'in Atsız tarafından yakalanarak Melikşah'a gönderilmeleriyle, Anadolu'da Mansur ve Süleyman Şah dönemi başladı. İki kardeş Bizans aleyhinde fetihlerde buldukları gibi zaman zaman da Bizans İmparatorluğu'nun iç mücadelelerine de dahil oldular. Yaptıkları askeri yardımlarla, Anadolu asillerinden Nikephoros Botaniates'in Bizans İmparatorluğu tahtını elde etmesine yardımcı oldular (24 Mart 1078)⁸⁹. Böylece uluslararası arenada da söz sahibi olmaya başlayan Türkiye Selçuklu Devleti'nde, liderlik de önem kazanmaya başladı.

Devletin büyümesiyle birlikte, kardeşler arasında iktidar mücadelesi de ortaya çıkmaya başladı. Bunun sonucu olarak karşı karşıya gelen kardeşler, siyasi mücadelelerle birbirlerini iktidardan uzaklaştırmak istediler. Bu amaçla harekete

⁸⁵ Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 116.

⁸⁶ Azîmî, *Tarih*, s. 24.

⁸⁷ Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş yılı için önde gelen tarihçiler eldeki kaynaklara göre birbirinden farklı birçok tarih vermişlerdir. M. Altay Köymen 1073, 1077, 1092 yıllarını verirken, Osman Turan 1075, Z. Velidi Togan 1080, M. Halil Yınanç 1077 tarihini vermiştir. Bk. İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *İÜTED*, S. 10-11/1979, İstanbul 1982, s. 1-28.

⁸⁸ Bizans İmparatorluğu'nda bu dönemde, Rumeli ordusu komutanı Nikephoros Bryennios Edirne'de, Anadolu ordusu komutanı Nikephoros Botaniates'te Anadolu'da imparatorluklarını ilan ederek İmparator Mikhaıl Dukas'a karşı isyan ettiler. Botaniates, Bizans'a daha önceden sığınan Erbasan'ı (El-Basan) İznik'e Süleyman Şah'a göndererek yardım temin etti ve aldığı yardımla İmparator olmayı başardı (1078). Süleyman Şah da bu boşluktan yararlanarak devletin sınırlarını genişletti. Bk. Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 422-423; Turan, *Türkiye*, s. 55-56.

⁸⁹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 1991, s. 322; Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, C. 2, çev. Haluk Şaman, Tercuman 1001 Temel Eser, s. 308.

geçen Süleyman Şah, Melikşah tarafından gönderilen Emir Porsuk ile birleşerek Mansur'u ortadan kaldırdı ve Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlığını ele etti. Süleyman Şah-Mansur mücadelenin nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği konusunda, çağdaş tarihçiler eldeki verileri değerlendirerek farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ortaya konulan görüşleri iki ana gruba ayırmak mümkündür. İlk grubun temsilcileri Mükrimin Halil Yınanç ve onunla aynı görüşleri paylaşan İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Altay Köymen ve Ali Sevim'dir. İkinci grubun temsilcisi ise Osman Turan'dır.

İlk grubun temsilcilerinden Mükrimin Halil Yınanç, olayları şöyle izah etmektedir: Yabgulular, Tuğrul ve Alp Arslan dönemlerinde isyan ettiler. Melikşah döneminde de isyana hazırlanırken, halifenin araya girmesiyle husumet ortadan kalktı. Böylelikle Yabgulular, hükümdarlık menşurunu alarak Anadolu'ya geldiler. Birecik'i kendine üst yapan Süleyman Şah, Antakya üzerine harekete geçti. Mücadele esnasında şehrin valisi İsak Kommenos'u esir alarak Diogenis'in oğlu Konstantin'i de öldürdü. Şöklü ile birleşen Alp İlik, Devlet ve Resul Tekin'in oğlu, Atsız tarafından Taberiye'de bozguna uğratılarak esir edildiler. Bu sırada Halep'i muhasara eden Süleyman Şah, kuşatmayı kaldırarak Asi Irmağı'nın kenarına geldi ve Atsız'dan Yabguluları serbest bırakmasını istedi. Atsız durumu İsfahan'a haber ettiğini, gelecek cevaba göre hareket edeceğini söyleyerek daha sonra gelen emir doğrultusunda tutsakları Bağdat valisine gönderdi. Oradan da İsfahan'a sevk edildiler. Süleyman Şah, bu durum karşısında Antakya üzerine giderek şehri 20.000 altın vergiye bağladı. Bu esnada Kutalmışoğulları'nın Melikşah'a şikâyeti üzerine, Emir Artuk Anadolu'dan alınarak yerine Emir Danişmend atandı. Daha sonra Süleyman Şah ile kardeşi Mansur, Bizans aleyhinde fetihlerde bulundular. Bu dönemde Bizans'ta cereyan eden iç mücadelelerden de faydalanarak menfaat elde ettiler. Aynı dönemde iki kardeş arasında da iktidar mücadelesi ortaya çıkmaya başladı. Süleyman, Mansur'un bir isyan hareketi içinde olduğunu metbu hükümdar tanıdığı Melikşah'a bildirdi. Bunun üzerine harekete geçen Melikşah, İmparator'a bir elçi göndererek bu sıralarda İstanbul'da bulunan Mansur'un öldürülmesi istedi. Fakat imparator söz verdiği halde sözünü yerine getirmedi ve Mansur Anadolu'ya geçerek kardeşiyle mücadeleye başladı. Zor durumda kalan Süleyman Şah, tekrar Melikşah'a

başvurdu. Bunun üzerine kesin bir sonuç almak isteyen Melikşah da maharetli kumandanlarından Emir Porsuk'u Anadolu'ya gönderdi. Anadolu'ya gelen Porsuk, Süleyman Şah'ın ordusuyla birleşti ve hile ile Mansur'u öldürdü. Melikşah, bunun üzerine sadıklığını ispatlamış olan Süleyman Şah'ı yeni bir menşurla Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olarak ilan etti. Olaylara vakıf olan Bağdat halifesi de Süleyman Şah'a hil'at göndererek ona sultan unvanı verdi⁹⁰.

İlk grubun temsilcilerinden İbrahim Kafesoğlu ise olayları şöyle izah etmektedir: Malazgirt meydan muharebesinin arifesinde Alp Arslan'ın emrine binaen Anadolu'da akınlarda bulunan Kutalmışoğulları, bizzat Melikşah tarafından da desteklendiler. Süleyman Şah, Birecik'ten hareket ederek Antakya dolaylarına indi ve Antakya valisi İsak Komnenos'u yaralı olarak esir aldı. Daha sonra da Halep üzerine giderek şehri muhasara etti. Halep emiri Mirdasî Nasr'ın, Melikşah'a bağlı bir emir olduğunu bildirmesi üzerine, Süleyman Şah muhasarayı kaldırdı. Bu arada Bizans'taki iç karışıklıklara Türkmenler de dahil oldu. Botaniates, Selçuklular'dan aldığı destekle Bizans tahtını ele geçirdi (3 Nisan 1078). Bu gelişmelerle birlikte iki kardeş arasında da mücadele ortaya çıkmaya başladı. Olayları uzaktan takip eden Melikşah da Süleyman Şah ve Mansur arasındaki reislik davasına kayıtsız kalmadı. Reislik uğruna kendisine isyan eden Mansur'u, İsfahan'dan gönderdiği Emir Porsuk ile ortadan kaldırttı. Bunun üzerine Melikşah, Anadolu hükümdarlığını Süleyman'a vererek buradaki askeri gücün tek bir elde toplanmasını da sağladı⁹¹.

İlk grubun temsilcilerinden Mehmet Altay Köymen ise olayları şöyle izah etmektedir: Anadolu'ya gelen Kutalmışoğulları üç koldan fethetmeye başladılar. Mansur, Adalar Denizine kadar olan yerlerde fetih yaparken, Süleyman Şah, Birecik'i üst yaparak Güneydoğu Anadolu'yu fethetmeye çalışıyordu. Kardeşleri ise Şöklü'nün daveti üzerine harekete geçtikleri esnada Atsız tarafından esir alınarak Melikşah'a gönderildiler. Bunun üzerine Süleyman Şah, Atsız'dan kardeşlerini serbest bırakmasını istedi. Fakat Atsız'ın, kardeşlerini Melikşah'a göndermesi üzerine Melikşah'a bağlılığından dolayı herhangi bir yeni girişimde bulunmayarak yönünü

⁹⁰ Mükrimin Halil Yınanç, "Anadolu'nun Fethi", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 194-202.

⁹¹ İbrahim Kafesoğlu, "Melikşah", mad., *İA*, C. 7, MEB Yay. İstanbul 1988, s. 667-668.

batıya çevirdi. Süleyman Şah'ın bu tavrı Sultan Melikşah tarafından olumlu karşılandı ve Anadolu'da önemli bir güç olan Artuk Bey, merkeze alınıp Süleyman Şah'ın daha rahat hareket etmesi sağlanarak ödüllendirildi. Bizans alehinde ilerleyen ve güçlenen Mansur ile Süleyman Şah'ın araları da bununla birlikte açılmaya başladı. Mansur büyük kardeş olduğundan diğer kardeşleri üzerinde üstünlüğü mevcuttu. Fakat Süleyman Şah bu üstünlüğü benimsemediği için mücadele kaçınılmaz hale geldi. Bu durumu lehine çevirmek isteyen Süleyman, Melikşah'a bağlılığını bildirmek ve Mansur'u bertaraf etmek için onu Melikşah'a şikâyet etti. Bunun üzerine harekete geçen Melikşah, İstanbul'da bulunan Mansur için İmparatora elçi göndererek Mansur'un öldürülmesini istedi. Fakat İmparatorun sözünde durmaması neticesiyle Mansur, Anadolu'ya geçerek kardeşiyle mücadeleye başladı. Bunun üzerine Melikşah Anadolu'ya Emir Porsuk'u gönderdi. Süleyman Şah ile birleşen Porsuk, hile ile Mansur'u öldürdü. Mansur'un ortadan kaldırılmasıyla Melikşah, vassalı olan Türkiye Selçuklu Devleti Melikliği'ne, sadakatini ispatlamış olan Süleyman Şah'ı yeni bir menşur ile atadı (1077)⁹².

İlk grubun temsilcilerinden Ali Sevim ise olayları şu şekilde anlatmaktadır: Halep muhasarasını, aldığı bir miktar haraç karşılığında kaldıran Süleyman Şah, kardeşlerini Taberiye'de yenerek tutsak eden Atsız'a bir ulak göndererek serbest bırakmasını istedi. Fakat bir netice alamayınca Antakya'ya yönelerek şehri kuşattı. Ancak Antakya valisi İsak Komnenos'un yirmi bin altın vermesi üzerine şehir kuşatmasını kaldırdı (1074). Süleyman Şah, Kuzey Suriye seferlerinden sonra yönünü yeniden Anadolu'ya çevirdi. İznik'i alan Süleyman, burayı başkent yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu (1075). Başlangıçta Mansur ve Süleyman Şah, devleti birlikte yönetiyorlarken sonraları Mansur, kardeşini bertaraf etmek için Bizans İmparatoru Nikephoros Botaniates ile ittifak girişimlerinde bulundu. Bu durumdan rahatsız olan Süleyman Şah, durumu Melikşah'a bildirdi. Melikşah da bunun üzerine Emir Porsuk'u görevlendirerek Mansur'u ortadan kaldırttı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti yönetiminin Süleyman Şah'ta kalması sağlanmış oldu⁹³.

⁹² Köymen, "Süleyman Şah", s. 74-76.

⁹³ Sevim, *Süleymanşah*, s. 24-29.

Ortaya konulan ikinci görüşün temsilcisi olan Osman Turan ise olayları şu şekilde izah etmektedir: Sultanlık amacıyla Anadolu'ya gelen Kutalmışoğulları ile Suriye'ye kaçarak, Atsız ve diğer beyler önderliğinde beylik kuran Yabgulu Türkmenleri, saltanatı ele geçirerek merkeziyetçi yapıyı korumak ve güçlendirmek isteyen Melikşah için tehlike arzlemekteydiler. Anadolu ve Suriye'yi merkezi idarenin hâkimiyetine almak isteyen Melikşah, kardeşi Tutuş'u⁹⁴ Suriye'ye gönderirken Emir Porsuk'u da Anadolu'ya gönderdi. Anadolu'ya gelen Porsuk, Mansur'u öldürerek ortadan kaldırdı. Fakat sefer istenilen merkeziyetçi yapıyı oluşturamadı ve Türkmenlerin Süleyman Şah etrafında toplanmasıyla, dağıtılması düşünülen Yabgular tek bir çatı altında toplanarak daha güçlü bir yapıya kavuştular⁹⁵.

Her iki grup temsilcilerinin görüşlerindeki farklılıkların yanı sıra benzerlikler de dikkat çekmektedir. Her iki görüşte de Süleyman Şah'ın güçlenerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin tek hâkimi olduğu aşikârdır. Ayrıca Mansur'un Emir Porsuk tarafından öldürüldüğü de şüphesizdir. Kutalmışoğulları'nı etkisiz kılmak için Anadolu'ya gelen Porsuk'un, Anadolu'da bulunan Süleyman Şah'ı dikkate almayarak, Bizans'ta bulunan Mansur üzerine gitmesi ve sonuç olarak Mansur'u öldürmesi, Mansur'un bir başkaldırı içinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Fakat bu dönemde Bizans tahtında oturan Botaniates'in tahtını ele geçirmesi ve muhafaza etmesinde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin rolü gözden kaçırılmamalıdır. Bundan dolayı kendi ayakları üzerinde duramayan Bizans'ın, Mansur'a destek vererek Büyük Selçuklu Devleti'yle mücadele etmesi düşünülemezdi. Dolayısıyla mücadele Türkiye Selçuklu Devleti ile Büyük Selçuklu Devleti arasında olmayıp, Süleyman Şah ve Mansur arasında olmuş olmalıdır. Daha sonraki dönemlerde Süleyman Şah'ın İmparator Botaniates'e karşı Nikephoros Melissenos ile ittifak yapması da Botaniates ile Mansur'un Süleyman Şah'a karşı ittifak yaptıklarının bir diğer göstergesidir.

Mansur, tek başına iktidar olabilmek amacıyla kendisine Bizans İmparatorluğu'nu destek olarak seçerken, Süleyman Şah, gerek Halep kuşatmasında, gerekse Atsız'ın kardeşlerini Taberiye'de tutsak etmesi ve ardından onları

⁹⁴ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK yay., Ankara 2000, s. 91.

⁹⁵ Turan, *Türkiye*, s. 56-62.

Melikşah'a göndermesi durumunda, bağlılığını devam ettirdiği Melikşah'ı kendisine destek seçti. Mansur'un başkaldırışı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olmasından dolayı, Melikşah'a karşı da bir başkaldırışı. Bu nedenden dolayı, Mansur'u ortadan kaldırmak için siyaset izleyen Melikşah, deneyimli emirlerinden Porsuk'u Anadolu'ya gönderdi⁹⁶. İstanbul önlerine kadar gelen Porsuk, Bizans İmparatorluğu'ndan Mansur'un teslim edilmesini istedi; fakat imparator Mansur'u teslim etmeyerek, onun Anadolu'ya geçmesini sağladı. Anadolu'ya geçen Mansur, Süleyman Şah'ın kuvvetleriyle birleşen Porsuk ile yaptığı mücadeleyi, hayatıyla birlikte kaybetti. Böylece Kutalmışoğulları arasında meydana gelen ilk saltanat mücadelesi, Melikşah'ın yardımıyla sonlandırılarak, Süleyman Şah'ın yeni bir menşurla Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olması sağlandı (1077)⁹⁷.

1.2. Yabgulular (Arslan Yabguoğulları) İle Mikailoğulları Arasındaki Saltanat Mücadeleleri ve Türkiye Selçuklu Devleti

Daha öncede belirttiğimiz gibi Arslan Yabguoğulları (Yabgulular) ile Mikailoğulları arasındaki mücadele, dedeleri Selçuk Bey döneminde başlayıp sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. Tuğrul Bey döneminde, Arslan Yabgu'nun oğulları olan Resul Tekin ve Kutalmış, saltanatı elde etmek için mücadele ettiler, fakat başarılı olamadılar. Kutalmış'ın, Tuğrul Bey döneminde başlattığı son mücadelede, Tuğrul Bey'in ölmesi ve tahta geçecek çocuğunun bulunmayışı, Kutalmış için bir umut olmuş, fakat kısa süre sonra, Alp Arslan'ın duruma hâkim olması ve onu yenilgiye uğratmasıyla son bulmuştur. Kutalmış, bu mücadelede, hayatıyla birlikte Büyük Selçuklu Devleti tahtını da kaybettiği gibi, kardeşi ile çocuklarının da Alp Arslan tarafından tutsak edilmesine neden oldu. Alp Arslan, Nizamü'l-Mülk'ün telkinleriyle tutsak Yabguluları öldürtmekten vazgeçerek onları hapsedirdi.

Yabgulular bir müddet esaret hayatı yaşadıkdan sonra, Anadolu'ya geçerek, burada fetihlerde bulundular. Bu fetihler sonrasında meydana getirdikleri Türkiye

⁹⁶ Abû'l-Farac, Mansur ile Kutalmış'ı karıştırmış ve olayların Kutalmış ile Porsuk arasında gerçekleştiğini nakletmiştir. Bk. Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 328-329.

⁹⁷ Köymen, "Süleyman Şah", s. 76; Abdülkerim Özaydın, "Melikşah", mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 55.

Selçuklu Devlet’inde, kardeşler arasında iktidar mücadelesi kendini gösterdi ve Melikşah’ın yardımıyla bu mücadele Süleyman Şah lehine sonuçlandı. Süleyman Şah, Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olduktan kısa bir süre sonra, Büyük Selçuklu Devleti sultanlığı için harekete geçti. Mikailoğulları ile yaptığı bu mücadele sonrasında hayatını kaybetti. Bir süre sonra Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıkan I. Kılıç Arslan da, babası Süleyman Şah’a benzer siyaset izleyerek, babasıyla aynı kaderi paylaştı.

1.2.1. I. Süleyman Şah’ın Fetih Politikaları ve Mücadelenin Ortaya Çıkmasındaki Etkileri

I. Süleyman Şah, Melikşah’tan aldığı yeni menşurla, Türkiye Selçuklu Devleti sultanı oldu. Devlet merkezinde düzenlemeler meydana getirdikten sonra, yönünü Bizans’a çevirdi. Bu dönemde Bizans’ta meydana gelen iç karışıklıklardan yararlanarak hâkimiyet alanını genişletme fırsatı bularak Üsküdar önlerine kadar topraklarını genişletti. Bizans tahtını elde etmeyi başaran I. Aleksios Komnenos, devletini düştüğü zor durumdan kurtarmak amacıyla, Süleyman Şah ile Drakon antlaşması yapmak zorunda kaldı (1081)⁹⁸. Yapılan antlaşmayla, Drakon çayı iki devlet arasında sınır kabul edildi. Böylelikle Toroslar’dan Marmara kıyılarına kadar yayılan Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti, Bizans İmparatorluğunca da kabul edilmiş oldu⁹⁹.

Bizans ile yapılan antlaşmadan sonra, ülkenin batı sınırlarını emniyet altına alan Süleyman Şah, yönünü doğuya çevirdi. Doğuda, Malazgirt savaşından sonra meydana gelen otorite boşluğundan yararlanarak Malatya ve Antakya dolaylarında hüküm süren Philaretos Brachamios önderliğinde Ermeni Prenslığı bulunmaktaydı. Bu prenslik, görünürde Bizans İmparatorluğu’na bağlı, gerçekte ise kendi çıkarları için siyaset izlemekte ve konum itibarıyla de Selçuklu Devleti’nin, Türk-İslam dünyasıyla arasındaki bağı engellemekteydi. Ayrıca Philaretos’un, Melikşah tarafından, Süleyman Şah’a karşı tampon bir güç olarak desteklenmesi de Süleyman Şah’ın Ermeniler üzerine siyaset izlemesine neden oldu. Süleyman Şah, hem

⁹⁸ Anna Comnena, *The Alexiad (Aleksiad)*, In parentheses Publications Byzantine Series, Translated by Elizabeth A. S. Dawes, Cambridge, Ontario 2000, s. 66-68.

⁹⁹ Jr. Walter Emil Kaegi, “The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia”, *Speculum*, S. 39, No. 1, Published by Medieval Academy of America, 1964, s. 96.

Anadolu Türk birliğini sağlamak, hem de İslam dünyasıyla direk sınır temasında bulunmak için harekete geçti. Tarsus, Adana (Ezîne), Misis (Masîsa), Anazarba (Aynu Zarba) dolaylarını topraklarına kattı, ardından Malatya üzerine giderek burayı da vergiye bağladı (1082-1083)¹⁰⁰.

Daha sonra İznik'e geri dönen Süleyman Şah, yeni bir sefer için hazırlıklara başladı. Bu sıralarda, uyguladığı sert politikalarla Ermenilerin ve oğlunun nefretini kazanmış olan Philaretos, Antakya'dan ayrılarak Urfa'ya gitti. Philaretos'un Urfa'ya gitmesini fırsat bilen Antakya valisi, Philaretos'un hapsedtiği oğlunu esaretten kurtararak, şehri teslim alması için Süleyman Şah'a haber gönderdi. Gelen haber üzerine vakit kaybetmeden harekete geçen Süleyman Şah, yerine Ebu'l Kasım'ı bırakarak 300 kişiden oluşan süvari ve piyadelerle gece yol alıp gündüz gözden uzak yerlerde saklanarak 12 günde¹⁰¹ Antakya önlerine geldi. Şehrin dış kalesini 13 Aralık 1084'te, iç kalesini de 12 Ocak 1085'te aldı¹⁰². Böylece 968 yılından beri İslam toprağı olmaktan çıkan Antakya, 117 yıl sonra tekrar bir İslam şehri haline geldi. Fetihden sonra Süleyman Şah, Melikşah'a haber göndererek şehri onun adına aldığını bildirdi. Daha sonra fethe devam ederek Bagras, Samandağı, İskenderun, Derbesak, Artah, Hârim, Telbâsir ve Antep'i aldı. Diğer taraftan kendisine bağlı olan Emir Buldacı da Elbistan, Göksun, Maraş, Behisni ve Râban dolaylarını Türkiye Selçuklu topraklarına kattı.

1.2.1.1. I. Süleyman Şah - Tutuş Mücadelesi

Antakya ve çevresi ile Fırat boylarının Türkiye Selçuklu Devleti'ne dahil edilmesiyle, Büyük Selçuklu Devleti ile aradaki sınır kalkmış oldu. Bu durum Selçukoğulları için şüphesiz olumlu bir durumdu. Fakat Süleyman Şah'ın Antakya'yı alması, aynı bölgeyi kendi yayılım alanı olarak gören Büyük Selçuklu vassalı olan Halep meliki Ukaylî Şerefüdevle Müslim b. Kureyş'in harekete geçmesine neden oldu. Müslim, daha önceleri Antakya hâkimi olan Philaretos'dan aldığı yıllık vergiyi

¹⁰⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 331; Azîmî, *Tarih*, s. 28; Sevim, *Süleymanşah*, s. 30; Turan, *Türkiye*, s. 69.

¹⁰¹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 108.

¹⁰² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 128-129; Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 161; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I s. 331; Azîmî, *Tarih*, s. 29; Müneccimbaşı, *Anadolu Selçukîleri*, haz. Hasan Fehmi Turgal, İstanbul 1935, s. 6-7; Keskin, "Gazi Süleyman Şah", s. 533.

Süleyman Şah'tan da talep ederek, vermemesi durumunda sultanına isyan etmiş olacağını bildirdi. Süleyman Şah, bunun üzerine Müslim'e "*Sultan'a itaat meselesine gelince, itaat benim uygulayıp yapa geldiğim şeydir; hutbeyi onun adına okutur, ülkede sikkeyi de onun adına bastırırım. Sultan'a Allah'ın Antakya ve diğer küffar şehirlerinin fethini ancak kendisinin yüzü suyu hürmetine bana nasip ettiğini bildirdim. Benden önceki Antakya hâkiminin gönderdiği haraca gelince; o bir kâfirdi, bu sebeple hem kendisinin ve hem de adamlarının baş vergisini (cizye) gönderiyordu. Ama ben Allaha şükür Müslüman'ım, sana biç bir şey göndermem*"¹⁰³ cevabını verdi.

Umduğunu bulamayan Müslim, müttefik arayışıyla Artuk Bey'e başvurdu. Bu sıralarda Artuk Bey'in Melikşah ile arası açılmış ve Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'un hizmetine girmişti. Tutuş'un Kudüs Valiliği'ne atadığı Artuk Bey, Anadolu'dan ayrılmasına neden olan Süleyman Şah'a karşı Müslim'in getirmiş olduğu ittifak teklifini kabul ederek aralarında şu antlaşmayı yaptılar:

- Müslim, Artuk Bey'in yaptığı gibi Melikşah'a bağlılıktan ayrılacak ve Suriye Meliki Tutuş, büyük sultan olarak tanınacaktır.
- Sünnî Bağdat halifesinden ayrılarak Şîî Fatımî halifesine tabi olunacaktır.¹⁰⁴

Yapılan ittifak antlaşmasında umduğunu bulamayan Müslim, Süleyman Şah üzerine harekete geçerek, Antakya taraflarına akınlarda bulundu. Bunun üzerine Süleyman Şah da Halep dolaylarına akınlar yaparak misillemede bulundu. Böylece başlayan mücadele sonucu, ordularını hazırlayan Müslim ve Süleyman Şah, 20/21 Haziran 1085'te Kurzâhil mevkiinde karşı karşıya gelerek savaşa başladılar¹⁰⁵. Müslim'in ordusunda yer alan Emir Çubuk, ondan ayrılarak Süleyman Şah'ın ordusuna katıldı. Böylece güç kaybeden Müslim, hayatıyla birlikte savaşı da kaybetti. Süleyman Şah, aldığı galibiyetin ardından zaman kaybetmeden Halep üzerine giderek şehri kuşattı. Şehrin hâkimi Şerif Hasan b. Hibetullah'ın müzakere

¹⁰³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 129-130.

¹⁰⁴ Ali Sevim, " Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", *Belleten*, XXVI/101, TTK yay., Ankara 1962, s. 138; aynı mlf., *Suriye ve Filistin*, s. 114-115;

¹⁰⁵ Azîmî, *Tarih*, s. 29.

girişimi ve durumun Melikşah'ın buyruğuna göre halledilmesi telkini üzerine, Süleyman Şah kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı (25-31. Temmuz 1085)¹⁰⁶.

Daha sonra Şerif Hasan, Melikşah'ın buyruğunu beklemeden Suriye hâkimi Tutuş'a bir mektup göndererek, şehri teslim almasını bildirdi. Tutuş, zaten olayları uzaktan takip etmekte ve Süleyman Şah'ın doğu politikasının asıl amacının Mikailoğulları'na karşı bir isyan olduğuna inanmaktaydı¹⁰⁷. Bundan dolayı vakit kaybetmeden ordusunu hazırlayarak yola koyuldu. Durumu öğrenen ve Şerif Hasan'a kızan Süleyman Şah da, onu cezalandırmak ve Halep'i almak için tekrar şehri kuşattı. Fakat Tutuş'un gelmek üzere olduğu haberi gelince, kuşatmayı kaldırarak ona doğru yola çıktı ve Halep yakınlarındaki Aynu Seylem'de Tutuş'un ordusuyla karşı karşıya geldi¹⁰⁸. Mücadele başladığında daha önce Kurzâhil'de Müslim'in ordusundan ayrılarak Süleyman Şah tarafına geçen Emir Çubuk, bu mücadelede de Tutuş'un saflarına geçti¹⁰⁹. Çubuk'un bu hareketi Süleyman Şah'ın ordusunda dağılmalara neden oldu. Bu olaylar meydana gelirken Süleyman Şah ile arası açık olan Artuk Bey'in de Tutuş'un saflarında yer alması ve ordu içindeki yönetsel başarısı da Tutuş'un galip gelmesinde büyük bir rol oynadı. Süleyman Şah tüm bu olumsuzluklara rağmen yılmadı ve cesur bir şekilde mücadelesine devam ederek hayatını kaybetti¹¹⁰. Mücadeleyi kazanan Tutuş, mücadelenin akabinde rastladığı Süleyman Şah'ın cesedini Halep'e göndererek Müslim'in mezarının yanına defnettirdi (Haziran 1086)¹¹¹.

Süleyman Şah ile Tutuş arasındaki mücadelenin temel nedeni, bölgede güçlü bir konuma sahip olmaktır. Nitekim Melikşah, mücadele meydana gelirken Süleyman Şah'ın elçisiyle ona hil'atle birlikte Antakya ile Halep melikliğini vermiş

¹⁰⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 129-130, 135-136; Azîmî, *Tarih*, aynı yer; Claude Cahen, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, *Belleten*, LI/201, TTK yay., Ankara 1988, s. 1413-1414.

¹⁰⁷ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 15.

¹⁰⁸ Azîmî, *Tarih*, s. 29.

¹⁰⁹ Turan, *Türkiye*, s. 75.

¹¹⁰ Süleyman Şah'ın ölümü hakkında kaynaklarda ve çağdaş çalışmalarda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden ilki; Süleyman Şah'ın bıçak veya kılıcıyla intihar ettiği yönündedir. İkinci görüş ise; Süleyman Şah'ın kahramanca savaşırken öldürüldüğü yönündedir. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 135-136; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 15; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 333; Anna Comnena, *Alexiad*, s. 109; Turan, *Türkiye*, s. 75-76; Sevim, *Süleymanşah*, s. 38.

¹¹¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, aynı yer.

ve onu övmüştür¹¹². Ayrıca Melikşah'a Süleyman'ın ölüm haberi ulaştığında, Tutuş'a hakaret ve tehdit dolu bir mektup göndermiş ve yapılan işten duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi Süleyman Şah, en azından bu aşamada Büyük Selçuklu Devleti tahtı için bir mücadele içinde değildir. Eğer böyle bir amaç içinde olsaydı, Melikşah, kardeşini yaptıklarından dolayı azarlamaz ve ödüllendirirdi. Fakat Melikşah ödüllendirmek yerine kardeşini bölgeden uzaklaştırmak ve bölgeye yeni bir düzen vermek için kumandanları Porsuk, Aksungur ve Bozan ile birlikte Eylül /Ekim 1086 İsfahan'dan yola çıkarak bölgeye geldi¹¹³. Gerekli incelemeleri yaptıktan sonra, Halep'i Aksungur'a, Urfa'yı Bozan'a ve Antakya'yı da Yağısıyan'a vererek Tutuş'un bölgedeki gücünü kırarak, bölgeyi merkezi otoriteye dahil etti (Aralık 1086)¹¹⁴.

Buradan anlaşılacağı üzere Tutuş, Süleyman Şah'ı kendi yayılım bölgesi için tehlikeli görmüş, mücadeleyi meşrulaştırmak için de Süleyman Şah'ın doğu politikasını Mikailoğulları'na karşı bir başkaldırı olarak algılamış ve algılatmıştır. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra cenazesi başına gelen Tutuş, Süleyman Şah'ı ayak başparmağından teşhis ettikten sonra, cesedin başucunda “*Biz sizlere çok zulmettik, sizleri bizlerden uzaklaştırarak işte böyle öldürüyoruz*”¹¹⁵ deyip Mikailoğulları ile Arslan Yabguoğulları arasındaki husumeti dile getirerek amacına haklı bir neden istinat etmeye çalışmıştır.

Melikşah'ın Antakya'ya gelmesinden sonra, Süleyman Şah'ın Antakya seferinde yanında getirdiği Kılıç Arslan ve Kulan (Davut) Arslan'ı alıp İsfahan'a götürerek ölümüne kadar orada tuttu. Melikşah'ın bu davranışı merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak ve yeni bir mücadelenin önüne geçmek istemesiyle açıklanabilir. Fakat Tutuş'u Suriye melikliğinde bırakırken, ölümüne üzüldüğü Süleyman Şah'ın oğullarını merkeze götürmesi ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni başsız bırakması ise düşündürücüdür. Onun bu siyaseti, Süleyman Şah ve oluşturduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nden çekindiğinin bir göstergesidir. Nitekim daha sonraki yıllarda Emir

¹¹² Aksarayî, *Ahbâr*, s. 15.

¹¹³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 136-137.

¹¹⁴ Kamâ al-Din İbn al-'Adim, *Buğyat at-Talab fi- Tarih Halab (Selçuklularla İlgili Hal Tercümeleri)*, yay. Ali Sevim, TTK yay., Ankara 1976, s. 73; Mateos, *Vekayi-Nâme*, 171-173; Azîmî, *Tarih*, s. 30; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 334; Kafesoğlu, “Melikşah”, s. 670.

¹¹⁵ Turan, *Türkiye*, s. 76; Sevim, *Süleymanşah*, s. 38.

Porsuk ve Bozan'ı İznik'te bulunan ve devleti yöneten Ebu'l Kasım üzerine göndermesi de merkezi otoriteyi güçlendirmek ve Süleyman Şah'ın temellerini attığı Türkiye Selçuklu Devleti'ni merkeze bağlamak istemesinden başka bir şey değildir.

1.2.2. I. Kılıç Arslan (1092-1107) - Çavlı Mücadelesi

1.2.2.1. Ebu'l Kasım ve Kardeşi Ebu'l Gazi Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti

Süleyman Şah Antakya seferine çıkarken İznik'de yerine Ebu'l Kasım'ı bırakmıştı¹¹⁶. Süleyman Şah'ın ölümü ve oğulları Kılıç Arslan ile Kulan Arslan'ın İsfahan'a götürülmesi üzerine Ebu'l Kasım (Apelchases), Türkiye Selçuklu Devleti'nde emanetçi yöneticiliğe devam etmek zorunda kaldı. Kasım, bir sultan gibi hareket ederek kardeşi Ebu'l Gazi'yi (Pulchases) Kapadokya'ya vali tayin etti¹¹⁷. Ardından zaman geçirmeden 1081 Drakon antlaşmasını ihlal ederek, Boğazlara kadar uzanan akınlarda bulundu¹¹⁸. İstanbul'u almanın hesaplarını yapmaya başlayan Kasım, bu amaç doğrultusunda Marmara kıyısında fethettiği Kios (Cius) limanında gemiler inşa ettirmeye başladı. Kasım'ın izlediği politikardan endişe duymaya başlayan I. Aleksios, harekete geçerek, onun Kios limanında yaptırdığı gemileri yaktırdı¹¹⁹.

Ebu'l Kasım'ın Süleyman Şah'tan sonra bir sultan gibi hareket etmesinden endişe duyan Melikşah, onu cezalandırmak ve Anadolu'yu merkezi otoriteye bağlamak için Emir Porsuk'u büyük bir orduyla Anadolu'ya gönderdi. Porsuk'un Anadolu'ya gelmesi ile Kasım, İmparator Aleksios ile ittifak arayışına girdi ve davet üzerine İstanbul'a giderek amacına ulaştı¹²⁰. Anadolu'ya gelen Porsuk, ilerleyerek İznik'i (Nicæa) kuşatma altına aldı. Fakat Bizans İmparatoru'nun, İznik'e yardıma gelmesiyle kuşatmayı kaldırarak geri dönmek zorunda kaldı. Melikşah, Porsuk'un başarısızlığı üzerine, Anadolu'ya Emir Bozan'ı (Puzanus) gönderdi. Anadolu'ya gelen Bozan, İznik'i muhasara altına aldı. Fakat çetin mukavemetle karşılaşınca,

¹¹⁶ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 108.

¹¹⁷ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 110.

¹¹⁸ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 219.

¹¹⁹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 111. Turan, *Türkiye*, s. 84; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK yay., Ankara 1996, s.4.

¹²⁰ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 111-112; Turan, *Türkiye*, s. 85.

başta İstanbul olmak üzere başka şehir ve kaleler alabilmek amacıyla Ulubat (Lopadium) Gölü yakınlarında bulunan Lampe Irmağının kenarına çadırını kurdu¹²¹.

Ebu'l Kasım, Bozan'ın kuşatmayı kaldırarak uzaklaşmasından sonra, Melikşah'a bağlılığını bildirmek ve Anadolu'daki mevcut hâkimiyetini güvence altına almak için kardeşi Ebu'l Gazi'yi İznik'te bırakarak, altın dolu on beş katırla İsfahan'da (Spacha) bulunan Melikşah'ın yanına vardı¹²². Melikşah'a bağlılığını bildiren Kasım, Anadolu hâkimiyetinin devam ettirilmesini sultandan istedi. Melikşah, Anadolu işlerini Emir Bozan'a havale ettiğini söyleyerek durumu Bozan ile müzakere etmesini söyledi. İstedikini Melikşah'tan alamayan Kasım, İsfahan'dan ayrılarak Anadolu'ya doğru yola çıktı. Yolda Emir Bozan'ın gönderdiği askerler tarafından yakalan Ebu'l Kasım, yay kirişiyle boğularak öldürüldü¹²³. Emir Bozan, Kasım'ın öldürülmesinden sonra kardeşi Ebu'l Gazi'nin elindeki İznik üzerine gitti, fakat başarısız olması üzerine Urfa'ya dönmek zorunda kaldı¹²⁴.

Emir Bozan'ın İznik'ten ayrılarak Urfa'ya gitmesini fırsat bilen I. Aleksios, İznik'i tekrar Bizans topraklarına katmak için harekete geçerek şehri kuşatma altına aldı. Şehir kuşatma altındayken Melikşah'ın ölümüyle kaçma fırsatı bulan Süleyman Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ile Kulan Arslan, Anadolu'ya geçerek İznik'e geldiler¹²⁵. Ebu'l Gazi, sultan ailesinin merkeze dönmesi üzerine emanet olarak baktığı Türkiye Selçuklu Devleti yönetimini I. Kılıç Arslan'a teslim etti.

1.2.2.2. I. Kılıç Arslan ve Çaka Bey

20 Kasım 1092'de Melikşah'ın ölümü üzerine esaretten kurtulan Kılıç Arslan ve Kulan Arslan, Berkyaruk'un izniyle Anadolu'ya doğru yola çıktılar. Yol boyunca topladıkları kuvvetlerle 1093 yılı başlarında İznik'e gelen kardeşler, burada büyük bir sevinç ve umutla karşılandılar, ardından düzenlenen törenle, Kılıç Arslan, sultan ilan edilerek Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturtuldu¹²⁶. Kılıç Arslan, devlet

¹²¹ Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 178; Anna Comnena, *Alexiad*, s. 113-114.

¹²² Anna Comnena, *Alexiad*, s. 114.

¹²³ Anna Comnena, aynı yer.

¹²⁴ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 178; Turan, *Türkiye*, s. 87.

¹²⁵ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 115.

¹²⁶ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 15.

merkezinde gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Ebu'l Gazi'nin yerine Emir Muhammet'i atadı¹²⁷.

Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti, İznik ve çevresinden meydana gelirken, Anadolu'nun geri kalan bölümler siyasi birliktelikten uzak mahalli beyler idaresindeydi. Bu beylerden biri olan Çaka Bey¹²⁸ (Tzachas), İzmir'i üst yaparak beyliğini meydana getirmiş, inşa ettirdiği donanmasıyla da Bizans İmparatorluğu aleyhinde fetihlerde bulunarak beyliğinin ve kendisinin kudretini artırmıştı. I. Kılıç Arslan, İznik'e geldikten kısa süre sonra, Çaka Bey'in ulaşmış olduğu bu güçten yararlanmak istemiş ve bu amaçla onun kızıyla evlenmiştir¹²⁹. Bir süre kayınpederi ile birlikte siyaset izleyen ve birlikte Bizans'a karşı gazalarda bulunan Kılıç Arslan, daha sonra Aleksios'un telkinleri ve kendi çıkarları doğrultusunda Çaka Bey'i ortadan kaldırmıştır¹³⁰.

1.2.2.3. I. Kılıç Arslan ve Haçlılar

Bizans ile antlaşmaya varılıp, Çaka'nın ortadan kaldırılmasından sonra, batı sınırlarını emniyet altına alan Kılıç Arslan, yönünü Anadolu'nun doğusuna çevirdi. Ermeni Gabriel yönetiminde bulunan Malatya'yı, Danişmend Gazi'den önce almak isteyen Kılıç Arslan, zaman kaybetmeden yola çıkarak şehri kuşattı¹³¹. Kuşatma devam ederken, Anadolu'ya geçerek İznik'i muhasara altına alan Haçlıların haberinin gelmesi üzerine, Kılıç Arslan kuşatmayı kaldırarak, İznik'e doğru yola çıkmak zorunda kaldı. Hızla İznik önlerine kadar gelen sultan, Haçlılarla çevrilmiş şehre girmek için saldırıda bulundu. Fakat çetin bir mücadelenin ardından kesin bir zaferin kazanılmasını imkânsız gören Kılıç Arslan, gecenin bastırmasıyla dağlara

¹²⁷ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 115.

¹²⁸ Çaka Bey, Malazgirt savaşından sonra Anadolu'ya akınlarda bulunan beylerden biri olup, Bizans'a esir düşmüş ve zekâsı sayesinde kısa sürede Bizans'ta önemli bir devlet adamı olmuştur. 1081 yılında I. Aleksios'un Bizans tahtına çıkmasıyla imtiyazları elinden alınan Çaka, İstanbul'dan ayrılıp İzmir'e gelerek burada beyliğini kurdu. İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğuna son vermek isteyen Çaka, Peçenekler, Türkiye Selçuklu Devleti ve diğer bölge güçleriyle ittifak girişimlerinde bulundu ve bu amaç doğrultusunda Bizans aleyhinde fetihler yaptı. Çaka'nın faaliyetlerinden rahatsız olan Aleksios, Çaka Bey'den kurtulmak için, Kılıç Arslan nezdinde girişimlerde bulundu. I. Kılıç Arslan, gerek Aleksios'un kışkırtmaları gerekse Çaka Bey'in bölgede güçlenerek kendisi için de tehlike oluşturmasından dolayı harekete geçerek Çaka Bey'i ortadan kaldırdı. Bk. Mücteba İlgürel, "Çaka Bey", mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 186-188.

¹²⁹ Osman Turan, "Kılıç Arslan I", mad., *İA*, C. 6, İstanbul 1977, s. 682.

¹³⁰ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 156; Işın Demirkan, "Kılıç Arslan I", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 397.

¹³¹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. I, s. 335-336; Mateos, *Vekâyi-Nâme*, 187; Turan, *Türkiye*, s. 98.

doğru çekilip vur kaç taktiği uygulamayı tercih ederek İznik’i kaderine terk etmek zorunda kaldı¹³². Kılıç Arslan’ın ayrılmasından sonra mücadele gücünü ve umudunu kaybeden İznik garnizonu, böylece şehri Bizans İmparatoruna teslim etmek zorunda kaldı (17 Haziran 1097)¹³³.

Kılıç Arslan zaman kaybetmeden Danişmend Gazi (Gümüştegin) ve Kayseri Emiri Hasan Bey’i yardıma çağırarak, kendisi de Eskişehir’e (Dorylaion) kadar geri çekilerek burada Haçlılarla kahramanca mücadele etti. Kılıç Arslan, Haçlı Ordusu’nun yok edilmeyecek kadar çok olduğunu fark edince, daha fazla kayıp vermemek ve düşman birliklerine daha ağır kayıplar verdirmek amacıyla ricat hareketini başlattı (30 Haziran 1097)¹³⁴.

I. Kılıç Arslan, geri çekilirken Haçlı ordusuna vur kaç taktiğiyle zarar veriyor, güzergâhta bulunan gıda ve su kaynaklarını kullanılmaz hale getirerek, Haçlı ordusunun lojistik kayba uğramasına neden oluyordu. Kılıç Arslan’ın geri çekilmesi üzerine ilerleyen Haçlı ordusu, Eskişehir’den hareketle Akşehir’e oradan da Konya’ya kadar geldiler. Bir müddet burada konaklayan Haçlı ordusu Ereğli’ye doğru yola çıkması üzerine, Danişmend Gazi ve Kayseri Emiri Hasan Bey ile Ereğli’de bir araya gelen Kılıç Arslan, Haçlılarla yeni bir mücadeleye başladı. Mücadelenin Haçlı ilerleyişini engelleyememesi üzerine, Haçlı ordusu iki kola ayrılarak bir kısmı Gülek Boğazı’ndan Kilikya’ya, diğer kısmı da Kayseri, Komana, Göksun, Maraş yolu ile doğuya doğru ilerledi¹³⁵.

Böylelikle engellenemeyen fakat ağır kayıplar verdirilen Haçlı Ordusu, Urfa Haçlı Kontluğu (10 Mart 1098), Antakya Haçlı Prensliği (3 Haziran 1098) ve Kudüs Haçlı Krallığı’nın kurmayı başardı (15 Temmuz 1099)¹³⁶.

Haçlı Seferi ile Selçuklu ilerleyişi durduğu gibi, daha önceden elde edilmiş olan Marmara ve Ege kıyıları da elden çıktı. Sınırlardaki gerileme ile birlikte bu bölgelerdeki Türk nüfusu göç etmek zorunda kalarak Orta Anadolu’ya çekildiler. Haçlı Seferi ile birlikte Çukurova’nın da elden çıkmasıyla, daha önceki dönemlerde

¹³² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, çev. Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 2008, s.137; Antony Bridge, *The Crusades*, Pablished by Granada Pupliching, Great Britain 1980, s. 74-75.

¹³³ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 655; A. S. Tritton and H. A. R. Gibb, “The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle”, *JRASGBI*, Cambridge University Press, No. 2, Jan. 1933, s. 70.

¹³⁴ Bridge, *Crusades*, s. 76-77; Turan, *Türkiye*, s. 102.

¹³⁵ Turan, *Türkiye*, s. 103-104; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 32.

¹³⁶ Birsal Küçükspahi, “Haçlı Devletleri”, *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 687.

Toroslara çekilmiş olan Ermenilerin, bu bölgeye inerek yeniden krallık kurmalarına neden oldu¹³⁷.

Yıkıntılara neden olan bu ilk sarsıntıdan sonra Kılıç Arslan, devletin merkezini daha güvenli bir yer olan ve Türkmen nüfusunu barındıran Konya'ya taşıdı¹³⁸. Kılıç Arslan, daha sonra yeniden devleti toparlamak amacıyla Bizans İmparatorluğu'yla mücadele ederken, Danişmend Gazi de Gabriel elindeki Malatya'yı almak için harekete geçti. Danişmend Gazi karşısında zor durumda kalan Gabriel, Antakya Prinkepsi Bohemund'u Malatya'ya çağırdı. Malatya'ya doğru yola çıkan Bohemund, Malatya yakınlarında Danişmend Gazi ile yaptığı mücadeleyi kaybederek kuzeni Salerno Kontu Richard ile birlikte esir düştü¹³⁹.

Haçlıların, Kudüs, Antakya ve Urfa'yı alarak, buralarda kontluklar kurmaları, Avrupa'da büyük bir heyecana sebep oldu. Bu heyecanla birlikte daha fazla toprak ve ganimet elde etmek amacıyla Fransız, Alman ve Lombardlar'dan meydana gelen yeni bir Haçlı ordusu hazırlanarak Anadolu'ya gönderildi. İstanbul'a kadar ilerleyen Haçlılar, I. Aleksios tarafından zaman kaybedilmeden Anadolu'ya geçirilerek İzmit (Kocaeli) ve çevresinde hazırlanan karargâhlara yerleştirildiler¹⁴⁰.

Haçlı ordunun büyük bir kısmını oluşturan Lombardlar, ilk olarak İtalyan Normanları reisi ve Antakya Prinkepsi olan Bohemund'u kurtarmak amacıyla, Bizans topraklarından ilerleyerek Kılıç Arslan'a ait olan Ankara'ya vardılar ve şehri muhasara ederek teslim aldılar¹⁴¹. Ankara'nın düştüğü haberini alan Kılıç Arslan, Danişmend Gazi ve diğer Türk beylerine haber salarak, Çankırı'da (Gangra) Haçlıları karşıladı. Fakat Kılıç Arslan'dan çekinen Haçlı birlikleri, onunla mücadele etmekten kaçarak Bizans toprağı olan Amasya'ya yöneldiler. Yol üzerinde bulunan Merzifon'a geldiklerinde, Kılıç Arslan ve Danişmend Gazi onları yakalayarak büyük

¹³⁷ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 33.

¹³⁸ Konya, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Martavkosta isimli bir Rum generalinden alınarak İznik'in fethine kadar üst olarak kullanılmıştır. I. Haçlı Seferi sonrasında İznik'in elden çıkması üzerine Kılıç Arslan, devlet merkezini Türkmen nüfusunun yoğun olduğu Konya'ya taşıyarak şehri başkent yapmıştır (1097). Bk. Besim Darkot, "Konya", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 843.

¹³⁹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 341-342; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 247-248; Sefer Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (SÜSBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2001, s. 88; aynı mlf., "Dânişmendliler", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 432; Abdülkerim Özaydn, "Danişmendliler", *DGBİT*, C. 8, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 124.

¹⁴⁰ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 33.

¹⁴¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. II, s. 18.

bir yenilgiye uğrattılar (1101)¹⁴². Daha sonra ikinci bir Haçlı ordusunu, Konya taraflarında yenen Kılıç Arslan, Anadolu'ya giren üçüncü bir Haçlı ordusunu da Danişmend Gazi ile birlikte Ereğli'de kesin bir mağlubiyete uğrattı (5 Eylül 1101)¹⁴³. Böylelikle Anadolu'daki Haçlı tehlikesi bertaraf edilmiş oldu.

1.2.2.4. I. Kılıç Arslan'ın Doğu Politikası ve Çavlı İle Mücadelesi

1.2.2.4.1. Türkiye Selçuklu Devleti - Danişmendli Mücadelesi

1101 Ereğli galibiyetiyle Haçlı ordusu tehlikesini bertaraf eden Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'ne ve şahsına yeniden itibar kazandırmayı başardı. Bu arada Danişmend Gazi, Kılıç Arslan'ın meşguliyetinden yararlanarak, Kılıç Arslan'ında almak istediği Malatya'yı ele geçirdi (18 Eylül 1102)¹⁴⁴. Ertesi yıl Elbistan Ermenilerinin Haçlıların kötü muamelelerinden bıkararak Kılıç Arslan'ı davet etmeleri üzerine harekete geçen sultan, Elbistan'ı topraklarına kattı (1103)¹⁴⁵. Daha sonra Antakya üzerine giderken, Danişmend Gazi'nin Antakya Prinkepsi Bohemund'u fidye karşılığında serbest bırakması haberini alan Kılıç Arslan, Antakya üzerine gitmekten vazgeçerek onun üzerine yürüdü¹⁴⁶. Maraş yakınlarında Danişmend Gazi ile karşılaşan Kılıç Arslan, rakibini yenilgiye uğratarak itibarını sarstı ve Maraş'ı Türkiye Selçuklu topraklarına kattı (Ağustos 1103)¹⁴⁷.

Bu yenilgiden sonra Danişmend Gazi, Sivas'a çekilmek zorunda kaldı ve bir müddet sonra da orada hayatını kaybetti (1104-1105). Danişmend Gazi'nin ölümü üzerine hemen harekete geçen Kılıç Arslan, daha öncede kuşattığı Malatya'yı tekrar muhasara altına aldı. Üç aylık bir muhasaradan sonra, Danişmend Gazi'nin oğlu Yağısıyan, daha fazla dayanamayarak şehri Kılıç Arslan'a teslim etmek zorunda kaldı (2 Eylül 1105/1106)¹⁴⁸.

¹⁴² Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 508.

¹⁴³ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 218-219; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 45-46.

¹⁴⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, 247-248; Solmaz, *Danişmendliler Devleti.*, s. 87-90; aynı mlf., "Dânişmendliler", s. 432.

¹⁴⁵ Osman Turan, "Kılıç Arslan I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 685.

¹⁴⁶ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 221; Mükrimin Halil Yınanç, "Dânişmendliler", mad., *İA*, C. III, İstanbul 1979, s. 469.

¹⁴⁷ Özaydın, "Danişmendliler", s. 127; Solmaz, "Dânişmendliler", s. 432.

¹⁴⁸ Turan, "Kılıç Arslan I", s. 685-686; Özaydın, "Danişmendliler", aynı yer.

1.2.2.4.2. I. Kılıç Arslan'ın Musul Seferi ve Çavlı'yla Mücadelesi

Daha öncede belirttiğimiz gibi Kılıç Arslan ve kardeşi Kulan Arslan (Davut), Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Melikşah tarafından Antakya'dan alınarak İsfahan'a götürülmüş ve orada Melikşah'ın ölümüne kadar tutsak edilmişlerdi. Kılıç Arslan'ın özgürlüğünü kazanarak Anadolu'ya gelmesi ve sultan olmasından sonra, Haçlılara ve Danişmendlilere karşı başarılı olması ona inanılmaz bir güven kazandı. Bu güvenle her geçen gün Anadolu'da daha fazla güçlenen Kılıç Arslan, bu dönemde saltanat mücadeleleriyle yıpranmış olan Büyük Selçuklu Devleti'ne hükümdar olmayı kendi için bir amaç haline getirdi¹⁴⁹.

Bu amaç doğrultusunda siyaset izlemeye başlayan Kılıç Arslan, ilk olarak Büyük Selçuklu Devleti ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında engel teşkil eden Urfa Haçlı Kontluğu'na son vermek için bir sefer düzenlemeye karar verdi. Sefer öncesinde, Erzurum Saltuklular'ı ve Ahlat Sökmenliler'i dışında kalan bütün Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Anadolu beylerini yanına almayı başaran Kılıç Arslan, daha sonra Urfa üzerine giderek şehri kuşatma altına aldı¹⁵⁰. Urfa surlarının sağlam olması, Kılıç Arslan'ın şehri almasını zorlaştırmakta ve kuşatmanın uzamasına neden olmaktaydı. Kuşatmanın devam ettiği sırada, Musul hâkimi Çökürmüş'ün (Çökermiş) hâkimiyetinde bulunan Harran'ın, yöneticileri tarafından teslim edileceği haberi Kılıç Arslan'a ulaştı. Bu haber doğrultusunda hemen Urfa kuşatmasını kaldıran Kılıç Arslan, Harran'a doğru yola çıkarak şehri yöneticilerinden teslim aldı¹⁵¹.

Anadolu'da bunlar yaşanırken, Büyük Selçuklu Devleti'nde Melikşah'ın ölümü (1092) ve Terken Hatun'un ihtiraslarıyla uzun yıllar süren ve devleti zayıflatan saltanat mücadeleleri yaşanmış, Terken Hatun'un ölümüyle kısmen bu mücadeleler son bulmuş, fakat kısa süre sonra saltanat mücadelesi Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasında kendini yeniden göstermiştir. Nihayet başlayan bu saltanat

¹⁴⁹ Nicolae Jorga, yazmış olduğu eserinde “*Babası Süleyman Şah gibi Kılıç Arslan'ın da kendisini sadece İznik sultanı olarak görmediğini, asıl amacının en azından Tutuş gibi Selçuklu ülkesinin batı ucu Meliki olduğunu.*” belirterek çıkarımımızı desteklemektedir. Bk. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Yeditepe yay., İstanbul 2009, s. 107.

¹⁵⁰ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 54.

¹⁵¹ Turan, *Türkiye*, s. 108.

mücadelesi de 1105 yılında Berkyaruk'un ölümüyle son bulmuş ve Büyük Selçuklu Devleti bu tarihten itibaren toparlanma sürecine girmiştir¹⁵².

Yönetimi ele geçiren Muhammed Tapar, devleti yeni bir buhrana uğratabileceğini düşündüğü I. Kılıç Arslan'ı etkisiz hale getirmek için siyaset izlemeye başladı. İlk olarak Kılıç Arslan yanlısı olarak düşündüğü Musul hâkimi Çökürmüş'ü görevinden alarak, Emir Çavlı Sakavu'yu bu göreve atadı (Eylül 1106)¹⁵³. Musul'a gelen Çavlı, Çökürmüş'ü öldürerek şehri teslim aldı¹⁵⁴. Bunun üzerine şehrin ileri gelenleri Çökürmüş'ün oğlu Zengi'yi Musul Emiri tayin ederek, Malatya'da bulunan Kılıç Arslan'a haber gönderip şehri teslim etmek istediklerini bildirdiler¹⁵⁵. Kılıç Arslan, haberi alır almaz yola çıkarak mahiyetiyle Nusaybin'e vardı. Kılıç Arslan'ın Nusaybin'e geldiğini işiten Çavlı, onunla mücadele edebilecek yeni kuvvetler bulmak amacıyla Musul'dan ayrılarak Sincâr'a oradan da Rahbe'ye gitti. Çavlı'nın Musul'u terk etmesinden sonra Nusaybin'den yola çıkan Kılıç Arslan, herhangi bir mücadeleye gerek kalmaksızın Musul'u Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına kattı (22 Mart 1107)¹⁵⁶.

Kılıç Arslan Musul'u hâkimiyeti altına aldığı sıralarda, onunla mücadele edebilecek yeni kuvvetler bulmak için Musul'dan ayrılan Çavlı, gerekli birlikleri hazırladıktan sonra Kılıç Arslan üzerine yola çıktı. Çavlı'nın büyük bir orduyla harekete geçtiğini öğrenen Kılıç Arslan, oğlu Şahinşah'ı Musul'a melik, Bozmuş'u da ona atabek atadı¹⁵⁷. Daha sonra, eşi Ayşe Hatun ve diğer oğlu Tuğrul Arslan'ı da Musul'da bırakan Kılıç Arslan, Çavlı ile mücadele edebilecek orduyu toplamak amacıyla oradan ayrıldı¹⁵⁸.

Kılıç Arslan, Anadolu'dan çağırıldığı kuvvetleri beklemeden, Diyarbakır Beyi İbrahim b. Yınal ve Harput Beyi Çubukoğlu Mehmet'i yanına alarak Habur suyu kıyısına vardı. Kısa süre sonra Halep Emiri Rıdvan (Tutuş'un oğlu) ve Mardin Emiri İlgazi'nin kuvvetlerinin de dahil olduğu Çavlı'nın ordusu da, Habur suyu kenarına

¹⁵² Turan, *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 227-233.

¹⁵³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 339.

¹⁵⁴ Azîmî, *Tarih*, s. 42.

¹⁵⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 340.

¹⁵⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 342-343.

¹⁵⁷ Turan, *Türkiye*, s. 109.

¹⁵⁸ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 57.

geldi. İki ordunun karşı karşıya geldiği sırada, Çavlı'nın ordusunun kalabalık ve güçlü olduğunu görerek, bundan çekinen İbrahim b. Yınal ve diğer beyler ağırlıklarını bırakarak, Kılıç Arslan'ın yanından ayrıldılar Kılıç Arslan'ın yanındaki beylerin ayrıldığını gören Çavlı, bunu avantaja çevirmek için zaman kaybetmeden Kılıç Arslan üzerine hücumla geçti (13 Temmuz 1107)¹⁵⁹.

Mücadelede yalnız kalmasına ve şartların aleyhinde olmasına rağmen, moralini bozmayan Kılıç Arslan, Çavlı'nın üzerine kahramanca atılarak sancaktarının kollarını ikiye ayırdı, ardından Çavlı'ya da bir kılıç darbesi indirdi, fakat kılıç darbesi Çavlı'nın zırhına zarar vermesine rağmen bedenini yaralamadı¹⁶⁰. Kılıç Arslan'ın kahramanca mücadelesinin aksine, ordusu moral bozukluğuyla mücadele etmekte ve Çavlı'nın ordusu karşısında dağılarak geri çekilmekteydi. Ordusunun dağıldığını gören Kılıç Arslan, saltanat mücadelesine giren ve kaybedenin sonunun ölüm olduğunu bildiği için, esir düşmemektense bir kurtuluş umudu olarak gördüğü Habur suyuna doğru atını sürdü. Zırh ve ağırlıkları ile birlikte suya giren Kılıç Arslan, atıyla birlikte boğularak hayatını kaybetti, ardından ölü bedeni Habur'a bağlı Şemsâniye'de üç gün sonra bulunarak Silvan'da (Meyyâfârikîn¹⁶¹) defnedildi¹⁶².

Emir Çavlı, Habur galibiyetinin ardından, zaman kaybetmeden Musul üzerine giderek şehri tekrar ele geçirdi. Kılıç Arslan adına okunan hutbeyi yeniden Muhammed Tapar adına okutmaya başlatan Çavlı, Kılıç Arslan'ın Musul hâkimi olarak bıraktığı oğlu Melikşah'ı (Şahinşah) da Büyük Selçuklu hükümdarı Muhammed Tapar'a gönderdi.¹⁶³

1.3. Şahinşah (Melikşah) (1110-1116) – I. Mesud Mücadelesi

1.3.1. Şahinşah'ın Konya'ya Gelişi ve Sultan Oluşu

II. Kılıç Arslan'ın, Çavlı ile mücadeleye giderken Musul'da bıraktığı Emir Bozmuş, sultanın yenilmesi ve ölümü üzerine onun eşi Ayşe Hatun ile küçük oğlu

¹⁵⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 344-345; Turan, *Türkiye*, s. 109.

¹⁶⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, aynı yer.

¹⁶¹ Diyarbakır iline bağlı Silvan ilçe merkezinin eski adı. Bk. Ahmet Savran, "Meyyâfârikîn" mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 511-512.

¹⁶² Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 346-47; A. C. S. Peacock, "A□mad of Ni□de's "al-Walad al-Shafiq" and the Seljuk Past", *Anatolian Studies*, S. 54, 2004, s. 102; Turan, *Türkiye*, s. 109.

¹⁶³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 344-345; Turan, *Türkiye*, s. 110.

Tuğrul Arslan'ı Musul'dan Malatya'ya getirerek Tuğrul Arslan'ı sultan ilan etti¹⁶⁴. Ardından sultanın küçük yaşta olması ve devlet işlerini idare edememesini ileri sürerek devlet yönetimini eline aldı. Bozmuş'un yönetimi eline almasından rahatsız olan Ayşe Hatun, onu etkisiz hale getirmek ve devlet işlerini yönetmek amacıyla, İl-Arslan adında genç bir emirle anlaşarak evlendi ve Bozmuş'u ortadan kaldırttı¹⁶⁵.

İl-Arslan kısa süre sonra Malatya halkından bol miktarda altın toplayarak onlara aldığı ağır vergilerle zulmetmeye başladı. Halktan gelen tepkilerin artması üzerine Ayşe Hatun ve oğlu, İl-Arslan'ı pusuya düşürerek yakalattılar ve etrafa öldürüldü olarak yaydurdılar. Bir yıl tutsak tutulan İl-Arslan daha sonra İsfahan'a gönderildi¹⁶⁶. Bunun üzerine Muhammed Tapar, Melikşah'ı (Şahinşah) sultan ilan ederek Malatya'ya gönderdi. Malatya'ya gelen Şahinşah, Tuğrul Arslan'ı tahtan azlederek Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıktı. Daha sonra tahtını sağlamlaştırmak ve yeni bir mücadelenin önüne geçmek amacıyla kardeşleri Melik Arab ile Mesud'u hapsedirdi. Ardından şehirde gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Malatya'dan ayrılarak Konya'ya geldi (1110).¹⁶⁷

1.3.2. Bizans ile İlişkiler

Türkiye Selçuklu Devleti'nde bunlar yaşanırken, I. Aleksios, Norman hükümdarı Bohemund ile mücadeleye son veren bir antlaşma imzalayarak yönünü iç çekişmelerin yaşandığı Anadolu'ya çevirdi. Bu mücadeleden yararlanarak kaybettiği toprakları geri kazanmak isteyen Aleksios, Antalya (Attalia) valiliğine Philocales Eumathius'u tayin etti¹⁶⁸. Abidos'a (Abydus) gelen Eumathius, buradan karşıya geçerek Edremit'e (Atramytium) vardı. Anadolu'ya varır varmaz Lampe civarında kalan Türkler üzerine ani baskın yaparak onlara ağır kayıplar verdirirdi(1109)¹⁶⁹.

Felaketi duyan Kapadokya Emiri Hasan, (Asan) 24.000 kişilik bir ordu hazırlayarak Alaşehir'de (Philadelphia) konaklayan Eumathius'un üzerine harekete

¹⁶⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 349; Mateos, *Vekayi-Nâme*, 231.

¹⁶⁵ Abû'l-Farac, aynı yer; Muharrem Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 547.

¹⁶⁶ Muharrem Kesik, "Melikşah", mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 58.

¹⁶⁷ Abû'l-Farac, *Tarihi*, C. II, s. 349.

¹⁶⁸ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 254.

¹⁶⁹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 255; Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 547.

geçti¹⁷⁰. Eumathius Hasan'ın geldiğini haber alınca, tedbir almak için hazırlıklara başladı. Gerekli askeri ve lojistik tedbirleri alan Eumathius, ayrıca buldukları kaleye sanki hiçbir canlı yaşamıyor görünümü de vererek bir savaş hilesine başvurdu. Alaşehir'e gelen Hasan Bey, kaleyi kuşatma altına aldı. Üç gün boyunca kaleyi kuşatma altında tutan Hasan Bey, herhangi bir canlılık alameti göremeyince Eumathius'un hilesine düşerek, ordusunu üçe böldü ve kendisi de İzmir'e doğru giden birliklere katıldı¹⁷¹. Durumdan haberdar olan Eumathius, üçe ayrılan Türk ordusunu arkalarından takip ederek büyük bir kısmını mağlup edip kılıçtan geçirdi.

Konya'ya gelerek yönetimi devralan Şahinşah, bu gelişmeler üzerine Bizans'a birlikler sevk etti; fakat gönderilen birlikler kayda değer bir başarı elde edemeyince Bizans İmparatorluğuyla barış yapmak zorunda kaldı. Yapılan barış antlaşması yürürlüğe girmeden Şahinşah, 40.000 kişilik yeni bir ordu hazırlayarak Bizans üzerine gönderdi¹⁷². Harekete geçen Selçuklu ordusu, kısa sürede I. Haçlı Seferi sırasında kaybedilen İznik'e kadar ilerledi (1113)¹⁷³. Emir Muhammed ve Monolog (Monolycus) önderliğindeki Selçuklu birlikleri, İznik'ten batıya doğru ilerleyerek, Bursa'ya (Prusa) oradan da Ulubat (Lopadium) gölü civarlarına kadar olan bölgeyi ele geçirerek Çanakkale boğazına doğru ilerlemeye devam ettiler¹⁷⁴.

Bunun üzerine endişeye kapılan İmparator I. Aleksios, Selçuklu ilerleyişine son vermek ve kaybettiği toprakları geri almak için Kadıköy'de ordugâhını kurdu. Fakat Aleksios'un ayaklarındaki rahatsızlığın nüksetmesi ve sefere çıkmasına engel olması üzerine, ordu komutanlığına İznik valisi Kamitzes'i (Eustathius Camytzes) getirerek Selçuklular üzerine gönderdi¹⁷⁵. Selçuklular ile mücadeleye başlayan Kamitzes'in yenilmesi ve tutsak alınması ile Aleksios, bizzat kendisi sefere çıkmak zorunda kaldı. Eskişehir'e varan Aleksios, oradan Kütahya'ya doğru ilerleyerek güzergâh üzerindeki Selçuklu birliklerini bozguna uğrattı. Aleksios'un Selçuklu birliklerine zarar vererek ilerlediği haberini alan Emir Muhammed, Edremit ve Kırkağaç bölgesinden ayrılarak, Eskişehir'e geldi. Bölge Türkmenlerini ordusuna

¹⁷⁰ Anna Comnena, *Alexiad*, aynı yer.

¹⁷¹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 255-256; Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 548.

¹⁷² Anna Comnena, *Alexiad*, s. 265.

¹⁷³ Turan, *Türkiye*, s. 154.

¹⁷⁴ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 265.

¹⁷⁵ Turan, *Türkiye*, s. 155; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 235.

dahil ettikten sonra Aleksios'un üzerine gitti ve vur kaç taktiğiyle yıpratmaya başladı¹⁷⁶.

Ordusunun gün geçtikçe yıprandığını gören Aleksios, bir sonuç elde edemeyeceğini anlayınca İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Ertesi yıl büyük bir ordu hazırlayarak, birkaç koldan Selçuklular üzerine sevk eden Aleksios, kendisinde İznik üzerinden Ulubat'a oradan da Manyas Gölü civarına geldi. Bölgenin Türkler tarafından boşaltılması üzerine zaman kaybetmeden Eskişehir'e varan Aleksios, buradan Kütahya'ya doğru yola çıktı. Santabaris'a (Seyitgazi'ye bağlı Bardakçı köyü) varan Aleksios, buradan Bolvadin'e (Polybotum) birlikler gönderip kendisi de Konya'ya doğru ilerleyişine devam etti. Akşehir'e (Philomelium) kadar ilerleyen Aleksios, burayı ele geçirerek halkını göç ettirip Bizans topraklarında iskân ettirdi¹⁷⁷.

Tüm şartlar lehine olduğu bir zamanda Konya'ya ilerlemekten vazgeçen Aleksios, Akşehir'den geri çekilirken, Selçuklu Emiri Monolog da İmparator ve ordusunu takip etmeye başladı. Bu sıralarda Konya'dan gelerek Selçuklu ordusunun başına geçen Şahinşah, Bizans birliklerine saldırı emri verdi. Yapılan ilk mücadelede Türk ordusu dağılarak çok sayıda kayıp ve esir verdi. Kısa süre sonra orduyu toplayan Şahinşah, tekrar Bizans kuvvetlerine dört koldan saldırdı, fakat önemli bir sonuç elde edemedi¹⁷⁸. Bunun üzerine sultan, İmparator Aleksios'a barış teklifinde bulundu. Bu teklif üzerine 1116 yılında Afyonkarahisar yakınlarında yapılan antlaşma ile iki devlet arasında barış sağlandı. Barışın sağlanmasından sonra İmparator Aleksios, Şahinşah'a bol miktarda altın, emirlerine de hediyeler vererek barışı kutladı¹⁷⁹.

1.3.3. Şahinşah – I. Mesud Mücadelesi ve Mesud'un Konya Tahtına Çıkması

I. Aleksios'un bol miktarda altın ve hediyelerle barış antlaşmasını yapması, ya Selçuklu ordusunun son mücadelesinde başarılı olduğunun ya da barış anlaşması ile birlikte Mesud'a karşı bir ittifakın yapıldığının bir göstergesidir. Diğer taraftan,

¹⁷⁶ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 266-268; Alptekin, aynı yer; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 435; Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 550; Turan, *Türkiye*, s. aynı yer.

¹⁷⁷ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 284; Turan, *Türkiye*, s. 157.

¹⁷⁸ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 285-286.

¹⁷⁹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 286-287; Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 550; Turan, *Türkiye*, s. 158.

Aleksios'un, Şahinşah'a Konya'ya kadar birliklerinin eşlik etmesini teklif etmesi,¹⁸⁰ bir ittifakın göstergesi iken, Şahinşah'ın buna yanaşmaması, ya Mesud'un tutsaklıktan kurtulup sultanlık için harekete geçtiğine inanması ya da kendine olan güveni ile açıklanabilir.

Şahinşah'ın Bizans kuvvetlerine sıcak bakmamasının bir diğer nedeni ise, Mesud ile mücadelesinde Bizans birliklerinin bir imtiyaz karşılığında saf değiştirerek Mesud tarafına geçmesi ve bu durumun kendini zor durumda bırakması kuşku olabilir. Fakat olayların seyri incelendiğinde, Bizans'ın Şahinşah'ı müdafaa ettiği görülürken Şahinşah'ın da yapmış olduğu hatayı son anda fark ettiği ama bunun onu kurtaramadığı anlaşılmaktadır.

Şahinşah'ın, Bizans ile mücadelesi esnasında, esaret hayatından kurtularak Türkiye Selçuklu Devleti saltanatını elde etmek için harekete geçen Mesud, Aleksios ile barış antlaşması yaparak, Konya'ya dönmekte olan Şahinşah'ı, Tyragium'da yakalatarak gözlerine mil çektirdi (1116). Daha sonra tam olarak kör olmadığı anlaşılan Şahinşah, yay kirişiyile boğularak öldürüldü (1117)¹⁸¹.

Mesud'un tutsaklıktan kurtuluşu ve Şahinşah ile mücadelesi hakkında birbirini tamamlayan üç önemli kaynak bulunmaktadır.

Bunlardan ilki Süryani Mikhail'e aittir. Mikhail vakayinamesinde: “Şahinşah'a isyan eden komutanlarından biri, tutsak bulunan Mesud'u esarettten kurtararak, Emir Gazi'nin (Melik Gazi) yanına götürdü. Burada sultan ilan edilen Mesud, Konya tahtını elde etmek için harekete geçerek, Konya'ya dönmekte olan Şahinşah'ı yakalayıp gözlerine mil çektirdi.” şeklinde bilgi vermektedir.¹⁸²

İkincisi ise Abû'l-Farac'a aittir. Farac eserinde: “Sultan Muhammed Tapar tarafından Malatya'ya gönderilen Melikşah (Şahinşah), Tuğrul Arslan'ı azlederek Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıktı. Kardeşleri Arab ile Mesud'u hapsettiren Şahinşah, Danişmend Gazi'nin kendisi için tehlike arz edene dek Malatya'da kaldı.

¹⁸⁰ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 287.

¹⁸¹ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 288; Faruk Sümer, “Mesud I”, mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 340; Kesik, “Sultan Melikşah (Şahinşah)”, s. 553.

¹⁸² Süryani Mikhail (Michel le Syrien), *Chronique De Michel le Syrien Patriarche Jacobite D'antioche (1166-1199) (Vekâyinâme)*, Par. J. B. Chabot, Éditeur Ernest Leroux, Paris 1905, s. 194-195.

Danişmend Gazi'nin baskısını artırması üzerine, ona karşı ittifak oluşturmak amacıyla Bizans İmparatoru Aleksios'un yanına gitti. Aleksios, onu oldukça iyi karşıladı ve kendisine birçok altın vererek memleketine uğurladı. Konya'ya doğru yola çıkan Şahinşah, Emir Gazi'nin düzenlediği pusuya düşerek yakalandı. Ardından gözlerine mil çekilerek, Malatya'da tutsak bulunan kardeşi Mesud, sultan ilan edildi." şeklinde bilgi vermektedir¹⁸³.

Üçüncüsü ise Anna Komnena'ya aittir. Anna, Aleksiad'da: "Aleksios, Şahinşah ile anlaşma yaptıktan sonra, sultanın kardeşi Mesud'un sultanlık davası ile Şahinşah'a suikast hazırlığında olduğu haberini aldı. Durumu Şahinşah'a bildirerek ona beklemesi ya da Konya'ya kadar Bizans askerleri eşliğinde gitmesi tavsiyesinde bulundu. Fakat Şahinşah, buna itimat etmeyerek Konya'ya doğru yola çıktı. Yinede emniyeti elinde bulundurmamak isteyen Şahinşah, kardeşi Mesud hakkında bilgi edinmeler amacıyla öncü birlikler sevk etti. Yola koyulan öncü birlikler Mesud'a rastladılar. Fakat onun ordusunun karabalık ve güçlü olmasından çekinerek onun saflarına geçip, yolun temiz olduğunu Şahinşah'a bildirdiler.

Gelen bu sevindirici haber ile Konya'ya doğru ilerleyen Şahinşah, beklemediği bir anda Mesud'un kuvvetleriyle karşı karşıya geldi. Ardından başlayan savaş sırasında, Şahinşah'ın kısa zaman önce öldürttüğü Emir Hasan'ın (Asan Catuch-Katuch) oğlu olan Gazi, Mesud'un kuvvetleri arasından fırlayarak elindeki mızrağı Şahinşah'a vurdu. Bunun üzerine hızlı bir şekilde Gazi'ye dönen Şahinşah, mızrağı elinden çekip aldı ve ona: "*Kadınlarında bana karşı mızraklar taşıdıklarını şimdi bilmiyordum*" diyerek alay etti. Daha sonra Mesud karşısında daha fazla tutunamayacağını anlayan Şahinşah (Melikşah), hayatını ve saltanatını kurtarmak amacıyla Aleksios'un yanına dönmek için harekete geçti. Fakat Mesud ile daha önceden anlaşmış olan Bizans komutanı Puceas, onu İmparator'un yanına gitmekten alı koyarak, Akşehir yakınlarındaki Tyragium'a doğru gitmesini sağladı.

Tyragium'a varan Şahinşah, burada Bizanslı ahali tarafından iyi bir şekilde karşılanarak, Mesud'un ordusuna karşı cesurca savunuldu. Mücadele devam ederken surlara çıkan Şahinşah, Mesud'un ordusunun endişeye kapılarak dağılması için

¹⁸³ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 349-350.

Aleksios'un ordusuyla yola çıktığını ve Tyragium'a gelmek üzere olduğunu haykırdı. Fakat Mesud'un ordusuna bu sıralarda yeni katılımların meydana gelmesi, Şahinşah'ın yaydığı kötümserliği yok ederek, Mesud taraftarlarının daha fazla cesaretlenmesine neden oldu. Böylelikle gücüne güç katan Mesud'un kuşatmasına daha fazla dayanamayan Şahinşah, yakalanarak gözlerine mil çekildi. Ardından Konya'ya getirilen Şahinşah, eşine ve bakıcısına az da olsa görevbildiğini söyledi. Daha sonra bu bilgi yayılarak Sultan Mesud'a kadar ulaştı. Durumdan endişe duyan Mesud, deneyimli ve yaşlı komutanlarından Elegmus'u Şahinşah'ı yay kirışıyle boğması için görevlendirdi ve Şahinşah böylelikle öldürüldü"¹⁸⁴ şeklinde olayları aktarmaktadır.

Kaynaklar incelendiğinde Mesud'un, Emir Gazi'nin desteğini alarak sultanlık için harekete geçtiği ve Şahinşah'ın tutumundan memnun olmayan bazı komutanlarında buna sevinerek, Mesud tarafına geçtikleri açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bizans üzerine 40.000 asker toplayarak sefere çıkan Şahinşah'ın, bu sefer dönüşünde yalnız kalması ve Bizans toprağı olan Tyragium'da Bizans kuvvetlerince savunulması, Şahinşah'ın yanlış idare anlayışının bir göstergesidir. Burada şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Şahinşah'ın genç, tecrübesiz ve aynı zamanda kendine olan aşırı güveni, onun başına buyruk hareket ederek tecrübeli devlet adamlarını hiçe saymasına, onları aşağılamasına ve hatta öldürmesine neden olmuştur. Bu durum doğal olarak bir memnuniyetsizliğin ortaya çıkmasına neden olurken, aynı zamanda memnun olmayan devlet adamları ile komutanların Mesud'u bir kurtarıcı olarak görmelerini ve onun saflarına katılmalarını da sağlamıştır.

Şahinşah-Mesud mücadelesinde tarafların menfaatleri de önem arz etmektedir. Kendisine sürekli saldırı halinde olan Şahinşah'ı, Aleksios önderliğindeki Bizans İmparatorluğu'nun desteklemesi düşündürücüdür. Bu durum mevcut bilgilere göre şöyle açıklanabilmektedir: Emir Gazi döneminde Danişmendlilerin, Anadolu'da yükselen bir güç haline gelmesi, Bizans için tehlike oluşturmaktaydı. Ayrıca Emir Gazi'nin gücünü muhafaza etmek veyahut daha da artırmak amacıyla Mesud'u desteklemesi ve Şahinşah'ın bertaraf edilmesiyle Bizans iki koldan abluka altına

¹⁸⁴ Anna Comnena, *Alexiad*, s. 287-288.

alınmaktaydı. Bu nedenle Aleksios, en azından aynı coğrafyayı, kendilerine yayılım alanı gören Selçuklu ve Danişmendlilerin birbiriyle mücadele etmelerini arzulamış fakat başarılı olamamıştır. Mücadelenin diğer tarafını destekleyen Emir Gazi ise, bu mücadeleden istediğini almayı başararak Danişmendlileri Anadolu'nun hâkimi konumuna getirmiştir.

1.4. Sultan I. Mesud (1116-1155) - Melik Arab Mücadelesi

1.4.1. Danişmendli Emir Gazi'nin (Melik) Malatya'yı Alması ve Tuğrul Arslan'ın Bertaraf Edilmesi

I. Mesud, Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olduktan sonra, tahtı elde etmesinde önemli katkıları olan kayınpederi Emir Gazi'nin nüfusu altına girmeye başladı. Dönem şartlarını iyi analiz ederek lehinde kullanmayı başaran Emir Gazi, I. Kılıç Arslan'ın ölümüne kadar, onun siyasi ve askeri gücünden çekinerek Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı dostane bir siyaset izlemiştir. Fakat Kılıç Arslan'ın hayatını kaybetmesi ve akabinde başlayan saltanat mücadeleleri, Emir Gazi'nin hâkimiyet sahasını genişleterek Anadolu'da yegâne güç olması için harekete geçmesini sağladı. Bu amaçla harekete geçen Emir Gazi ilk olarak Danişmendliler ile Selçuklular arasında önemli mücadelelerin yaşandığı Malatya için hazırlıklar yapmaya başladı. Bu sıralarda Malatya Meliki Tuğrul Arslan'ın atabeği Artuklu beyi (Belek Gazi) Belek b. Behrâm'ın¹⁸⁵ ölmesi ve Tuğrul Arslan'ın da Harput Artuklu Emiri Süleyman Bey ile ihtilafa düşmesi¹⁸⁶, Emir Gazi'ye Malatya üzerine harekete geçme fırsatı verdi. Zaman kaybetmeden yola çıkan Emir Gazi, Malatya'yı kuşatma altına aldı. Bir ay kadar kuşatmaya devam eden Gazi, daha sonra kuşatmayı oğlu Muhammet'e bırakarak oradan ayrıldı. Muhammet altı ay daha kuşatmayı sürdürdü ve nihayetinde açlık sebebiyle daha fazla dayanamayan Malatya, Danişmendlilerin eline geçti (10 Aralık 1024)¹⁸⁷. Malatya'yı Danişmendlilere bırakan Ayşe Hatun

¹⁸⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 10, s. 489.

¹⁸⁶ Gökür Göğebakan, "Malatya", mad., *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 470.

¹⁸⁷ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 282; A. S. Tritton and H. A. R. Gibb, "Anonymous Syriac Chronicle", s. 89-90; Solmaz, *Danişmendliler Devleti.*, s. 124-125; aynı mlf., "Dânişmendliler", s. 433; Özaydın, "Danişmendliler", s. 130; Turan, *Türkiye*, s. 168.

(İsabelle) ve oğlu Tuğrul Arslan, Mişar (Maşara / Mışar) kalesine çekilerek şehri Danişmendlilere bıraktılar¹⁸⁸.

1.4.2. Melik Arab'ın İsyanı ve Sonu

Emir Gazi'nin Malatya seferine, Sultan Mesud'un da katılması ve akabinde Malatya'nın kardeşi Tuğrul Arslan ile annesi Ayşe Hatun'un elinden çıkmasını, babası I. Kılıç Arslan'ın siyasetine aykırı bulan Ankara, Kastamonu ve Çankırı hâkimi Melik Arab, Sultan Mesud'a karşı isyan etti. Bu sıralarda Danişmendli Emir Gazi'nin Artuklular ile mücadele içinde olması, Melik Arab'ın daha rahat hareket etmesine ve Mesud'un da yalnız kalmasına neden oldu (1126)¹⁸⁹.

30.000 kişi ile harekete geçen Arab, Mesud'u bozguna uğratarak Selçuklu başkenti Konya'yı muhasara altına aldı¹⁹⁰. Bunun üzerine yardım almak amacıyla Bizans İmparatoru Ioannes (Yuannis) Komnenos'un yanına giden Mesud, İmparator'un bu sıralarda Macarlar (Hunlar) ile mücadele etmesi ve ülkenin doğusundan gelebilecek bir tehlikenin önüne geçmek istemesi ile ondan bol miktarda altın ve asker temin etmeyi başardı¹⁹¹. Daha sonra Anadolu'ya geçen Mesud, kayınpederi Emir Gazi'nin yanına vardı.

Mesud ve Danişmend Gazi gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Melik Arab üzerine giderek onu bozguna uğrattılar (1127). Melik Arab, yenilginin ardından yeniden güç toplamak amacıyla kaçarak Kilikya Ermeni hâkimi Toros'un (Theodoros) yanına sığındı¹⁹². Burada yeniden ordusunu toplamayı başaran Melik Arab, harekete geçerek Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i bozguna uğrattı. Daha sonra Muhammed'in Masara hâkimi olan oğlu Yunus'u da esir alan Arab, Emir Gazi üzerine giderek onunla savaşa başladı. Savaş esnasında Melik Arab'ın ordusu karşısında zor anlar yaşayan Emir Gazi, savaş hilesine başvurarak civardaki bir tepe üzerine çıkıp galip gelmiş bir edayla davul ve boru çaldırttı¹⁹³. Bu sırada Melik Arab'ın ordusu galip gelmenin rehavetiyle dağılmaya ve ganimet toplamaya

¹⁸⁸ Mateos, *Vekayi-Nâme*, aynı yer; Turan, *Türkiye*, aynı yer.

¹⁸⁹ Turan, *Türkiye*, s. 169.

¹⁹⁰ Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 223; Sümer, "Mesud I", s. 340..

¹⁹¹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 360; Niketas, *Historia*, s. 11-12; Turan, *Türkiye*, s. 169.

¹⁹² Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 360.

¹⁹³ Turan, *Türkiye*, s. 169.

başlamıştı ki ordusunu yeniden toparlayan Danişmend Gazi, Arab'ın ordusunu dağıtarak tutsak olan oğlu Muhammed ve torunu Yunus'u kurtardı. Almış olduğu bu yenilgiden sonra yeniden ordusunu toparlayan Melik Arap, tekrar sultanlık için mücadele ettiyse de önemli bir başarı elde edemeyerek Bizans'a sığınmak zorunda kaldı¹⁹⁴.

Sultan Mesud, böylelikle kayın pederi Emir Gazi'nin desteği ile kardeşleri Şahinşah, Tuğrul Arslan ve Melik Arab'ı bertaraf etmeyi başararak Türkiye Selçuklu Devleti'nin hükümdarı olurken, Emir Gazi de uyguladığı siyasetle Anadolu'nun yegane hakimi konumuna geldi. Emir Gazi'nin bu dönemde Anadolu'nun en güçlü devlet adamı olmasının temel nedeni, yeni kurulmuş olan Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarının (I. Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan) devletlerini sağlam temellere oturtmadan, Büyük Selçuklu Devleti ile mücadelelere girmeleri ve bu mücadeleler sonrasında hayatlarını kaybederek fetret devri olarak nitelendirebileceğimiz siyasi bunalımlara neden olmalarıdır.

Diğer taraftan Büyük Selçuklu Devleti sultanları, Danişmendliler, Saltuklular gibi Anadolu'da siyasi teşekküller oluşturarak, Türkiye Selçuklu Devleti ile aralarında tampon bölge meydana getirmek ve kurulan bu siyasi teşekküller ile gerektiğinde Türkiye Selçuklu Devleti'ne müdahalelerde bulunabilmeyi amaçlamışlardır. Fakat zaman zaman Büyük Selçuklu Devleti'nde meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar, Danişmendliler başta olmak üzere diğer devletlere daha rahat ve bağımsız hareket etme fırsatı vermiştir. Danişmend Gazi'de bu fırsatları iyi bir şekilde kullanarak Danişmendlilere en parlak devrini yaşatmıştır¹⁹⁵.

Şahinşah-Mesud, Mesud-Melik Arab ve Tuğrul Arslan mücadelelerinin tarafları Danişmendliler, Bizans İmparatorluğu ve Ermeni Prensligidir. Üç siyasi teşekkülün de bu mücadelede kendi çıkarları ön plandadır. Danişmendliler Anadolu'da mutlak hâkim olmak isterken, Bizans İmparatorluğu Anadolu'daki her türlü karışıklıktan yana bir tavır içindedir. Bu amaçla hareket eden Bizans İmparatorluğu, daha önceki dönemlerde de benzer faaliyetlerde bulunmuş ve

¹⁹⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 360-361.

¹⁹⁵ A. S. Tritton and H. A. R. Gibb, "Anonymous Syriac Chronicle", s. 99.

mücadelenin ortaya çıkması ya da daha fazla uzayarak yıpratıcı olmasını sağlamışlardır. Böylelikle Bizans toprakları, Türk akınlarından korunurken Bizans İmparatorluğu'nun kendini toparlaması ve diğer işlerle uğraşması imkânı sağlanmıştır. Ermeniler ise Türkler arasındaki mücadelelerde taraf olarak hem kendi prensliklerini Türklerden gelebilecek saldırılardan koruyor hem de Türkler aleyhine topraklarını genişlete biliyorlardı.

Saltanat mücadeleleri sonuçlanıncaya kadar devletin tüm değerleri ya kaybediliyor ya da devlet mekanizmasında telafisi uzun yıllar alacak aksaklıklar meydana getiriyordu. Hatta bazen geri dönülemez bir hal alıp yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya dahi kalabiliyordu. Nitekim Mesud döneminde, Türkiye Selçuklu Devleti kısmen bağımsızlığını kaybetmiş ve Danişmendli Emir Gazi'nin ölümüne kadar Danişmendlilerin bir uydusu haline gelmiştir. Emir Gazi'nin ölümüyle birlikte Anadolu'da roller yeniden değişmiş ve Danişmendliler'de başlayan saltanat mücadeleleri, Sultan Mesud'a bir zamanlar kayın pederi Emir Gazi'nin Türkiye Selçuklu Devleti'ne uyguladığı siyasetini Danişmendlilere karşı uygulama fırsatı vermiştir.

1.4.3. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yeniden Anadolu'da Hâkim Güç Haline Gelmesi

1.4.3.1. Türkiye Selçuklu Devleti - Danişmendli İlişkileri

Emir Gazi'nin ölümünden sonra Danişmendli tahtına oğullarından Muhammed geçti¹⁹⁶. Bu duruma kardeşleri Yağan ve Aynüddeve karşı çıkarak isyan ederken diğer kardeşi Yağıbasan olaylardan uzak durmayı çıkarlarına uygun buldu. Muhammed tahtını sağlama almak için ilk olarak Yağan üzerine giderek onu ortadan kaldırdı (1135)¹⁹⁷.

Danişmendliler'de saltanat mücadelesi yaşanırken Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos ile Mesud aralarında bir ittifak oluşturarak bu fırsattan yararlanmak

¹⁹⁶ A. S. Tritton and H. A. R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle (Concluded from p. 101)", *JRASGBI*, Cambridge University Press, No. 2, Apr. 1933, s. 275.

¹⁹⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 367; Muharrem Kesik, "Türkiye Selçukluları İle Dânişmendliler Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 539.

istediler. Mesud'un gönderdiği birliklerle harekete geçen Ioannes, Danişmendli topraklarına taarruzda bulunarak ülkesinin topraklarını Danişmendliler aleyhinde genişletmeye başladı. Danişmendli Muhammed, karşılaştığı bu zor durum karşısında, Sultan Mesud'a bir mektup göndererek, onun Bizans ile olan ittifakından vazgeçmesini sağladı. Mesud'un Ioannes'e gönderdiği birliklerini geri çekmesiyle, Danişmendliler ile mücadelesinde yalnız kalan Ioannes, taarruzlarına son vererek Rhyndakos çayı (Kirmasti çayı) kenarında yaptırdığı müstahkeme çekilmek zorunda kaldı. Burada yeniden ordusunu toplayan ve güçlendiren Ioannes, sefere kaldığı yerden devam ederek Kastamonu'yu topraklarına kattı. Sefere devam eden Ioannes, Çankırı'ya (Gangra) kadar ilerledi, fakat herhangi bir başarı elde edemedi¹⁹⁸.

Danişmendli hükümdarı Muhammed döneminde, uyguladığı siyaset ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni Anadolu'da Danişmendliler ile eşit seviyeye getirmeyi başaran Mesud, onun (6 Aralık 1142) ölümünden sonra başlayan saltanat mücadelelerinden de yararlanarak Türkiye Selçuklu Devleti'ni yeniden Anadolu'nun hâkimi konumuna getirmiştir.

Melik Muhammed, sağlığında Zünnûn, Yunus ve İbrahim adındaki üç oğlu arasından Zünnûn'u Danişmendli tahtına veliaht ilan etti¹⁹⁹. Fakat bu durumun Muhammed'in kardeşleri Yağıbasan ile Aynüddeve tarafından kabul görmemesiyle Danişmendliler'de saltanat mücadelesi yeniden ortaya çıktı. Sivas Meliki Yağıbasan (Yakup Arslan/Ya'qoub-Arçlan), merhum kardeşi Muhammed'in eşiyle zaman kaybetmeden evlenerek kendisini Danişmendli hükümdarı ilan etti²⁰⁰. Böylelikle tahtını amcasına kaptıran Zünnûn, Zamantı'ya (Simnadu) kaçmak zorunda kaldı.

Danişmendlilerde meydana gelen saltanat mücadelesine kayıtsız kalmayan ve Zünnûn lehinde siyaset izlemeyi Selçuklu Devleti çıkarlarına uygun gören Sultan Mesud, Yağıbasan üzerine giderek Sivas'ı yağmalayıp, ardından Malatya üzerine gitti. Mesud'un karşısında zor durumda kalan Yağıbasan, Sivas'tan kaçarak dağlara çekilmek zorunda kaldı. Bu fırsattan yararlanan Zünnûn da Zamantı'dan Kayseri'ye

¹⁹⁸ Niketas, *Historia*, s. 13; Kesik, "Türkiye Selçukluları İle Dânişmendliler", s. 540.

¹⁹⁹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 376; Solmaz, "Dânişmendliler", s. 435; Yınanç, "Dânişmendliler", s. 471; Turan, *Türkiye*, s. 178.

²⁰⁰ Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 253; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, aynı yer.

geçerek buranın yönetimini eline aldı. Mesud karşısında zor durumda kalan Yağıbasan ve Aynüddeve ona karşı ittifak oluşturmak istediyseler de bir sonuç elde edemediler. Böylelikle Yağıbasan'ın Sivas'ta, Aynüddeve'nin Malatya'da ve Zünnûn'un da Kayseri'de hükümdarlıklarını ilan etmeleriyle Danişmendliler fiilen üç kola ayrılmış oldu²⁰¹.

Dağınık halde bulunan ve birbirleriyle mücadele eden Danişmendlilerin bu durumundan yararlanarak Türkiye Selçuklu Devleti'ni tekrar Anadolu'nun hâkimi konumuna getirmek için harekete geçen Mesud, ilk olarak Kayseri meliki Aynüddeve'yi hâkimiyeti altına aldı. Akabinde Malatya üzerine giderek üçüncü kuşatmasında burayı da Selçuklu topraklarına kattı (15 Ağustos 1152). Böylelikle Kayseri ve Malatya kolunu Selçuklulara dahil eden Sultan Mesud, kızını Sivas hâkimi Yağıbasan'a vererek kurduğu akrabalık bağı ile onu da kendisine bağlamayı başardı²⁰².

1.4.3.2. Türkiye Selçuklu Devleti - Bizans İmparatorluğu İlişkileri

Aleksios'un ölümünden sonra Bizans İmparatorluğu tahtına 1118 yılında Ioannes Komnenos geçti²⁰³. Taht değişikliğinden yararlanan Türkler, meydana gelen siyasi boşluktan yararlanarak Bizans İmparatorluğu toprağı olan Denizli bölgesini ele geçirdiler²⁰⁴. İstanbul'da muhaliflerini etkisiz hale getirerek tahtını sağlamlaştıran Ioannes, Türk akınlarına bir son vermek ve elden çıkan Denizli bölgesini geri almak için sefere çıktı. Denizli'ye kadar ilerleyerek şehri yeniden Bizans toprağı haline getirerek geri döndü (1119). Türk akınlarının devam etmesi üzerine tekrar sefere çıkan Ioannes, Uluborlu'nu (Sozopolis) ele geçirdi. Peçenekler ile Makedonların Balkanlarda ilerlemeleri üzerine daha fazla ilerleyemeyen Ioannes, Anadolu'dan ayrılmak zorunda kaldı (1120)²⁰⁵. Ioannes'in bölgeden ayrılmasından sonra Türkmenler Uluborlu için mücadele ettiler, lakin şehri, sağlam surlarından dolayı yeniden Selçuklu topraklarına katamadılar.

²⁰¹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 376-377; Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 554-555.

²⁰² Kesik, "Türkiye Selçukluları İle Dânişmendliler", s. 540-542; Turan, *Türkiye*, s. 190; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 241-242.

²⁰³ Niketas, *Historia*, s. 5; Kinnamos, *Historia*, s. 5.

²⁰⁴ Niketas, *Historia*, s. 8.

²⁰⁵ Kinnamos, *Historia*, s. 6-11; Niketas, *Historia*, s. 8-11.

Balkanlardaki Peçenek ve Makedon ilerleyişini durdurarak ülkesinin kuzeybatı sınırlarını emniyet altına alan Ioannes, Ermeni hâkimi Leon'un (Lebunes) Bizans topraklarına saldırarak Silifke'yi (Seleukeia) kuşatması üzerine 1137 yılında birinci Çukurova ve Suriye seferine çıktı²⁰⁶. Bu sefer esnasında geçtiği Türkiye Selçuklu topraklarına zarar veren Ioannes, Leon'un ordusunu bozguna uğrattıktan sonra Tarsus, Adana, Baka (Vahka/Feke), Misis (Mamistra), Anazarba ve Antakya'yı Bizans İmparatorluğu topraklarına katarak 1138 yılında İstanbul'a döndü²⁰⁷.

Sultan Mesud'un Uluborlu'yu kuşatarak bölgeyi yağmalaması ile Antakya Prinkepsi Raymond'un isyan etmesi üzerine Ioannes, ordusunu hazırlayarak ikinci Suriye seferine çıktı (1142). Beyşehir'e kadar ilerleyen Ioannes, Beyşehir Gölü (Pusguse) adaları üzerindeki Hıristiyan halkı kendisine tabi kılmak istedi. Fakat halkın buna karşı çıkarak Selçuklu tebaası olarak kalma arzusu üzerine sinirlenerek adaları istila etmeye başladı. Bu sırada çıkan fırtına Bizans ordusuna ağır kayıplar verdiyse de Ioannes, Beyşehir adalarına hâkim olmayı başardı²⁰⁸.

Beyşehir'den Antalya'ya inen Ioannes, buradan da yola devam ederek İçel (Mersin/Isauria) üzerinden Suriye'ye vardı. Burada düzenlenen bir domuz avı sırasında Ioannes'in, yaralanarak hayatını kaybetmesi üzerine yanında bulunan devlet adamları küçük oğlu Manuel Komnenos'u Bizans İmparatoru olarak ilan ettiler²⁰⁹. Zaman kaybetmeden İstanbul'a doğru yola çıkan Manuel Komnenos, dönüş yolunda, Türkmen saldırılarına uğradı. Bu saldırılar sırasında komutanlarından Theodoros Dasiotes'in esir alınmasına engel olamayan Manuel, İstanbul'a ulaşırken, esir alınan Theodoros Dasiotes getirilerek Mesud'a teslim edildi²¹⁰.

Bizans'ta meydana gelen bu ani taht değişikliğinden yararlanarak Selçuklu topraklarını genişletmek isteyen Sultan Mesud, Bizans topraklarına akınlarda bulunarak Isauria (Mersin) eyaletine bağlı olan Prakana kalesini alarak civar

²⁰⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 14; Niketas, *Historia*, s. 14-18.

²⁰⁷ Niketas, *Historia*, s. 14-20; A. S. Tritton and H. A. R. Gibb, "Anonymous Syriac Chronicle (Concluded from p. 101)", s. 276.

²⁰⁸ Kinnamos, *Historia*, s. 19-20; Niketas, *Historia*, s. 24.

²⁰⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 20-24; Niketas, *Historia*, s. 25-31.

²¹⁰ Niketas, *Historia*, s. 34.

bölgeleri de yağmaladı²¹¹. Prakana'nın Selçukluların eline geçmesiyle Bizans İmparatorluğu'nun Suriye toprakları ile bağı koparılmış oldu²¹². Bu durum karşısında öfkelenen Manuel, Selçuklular'a bir ders vermek amacıyla Konya üzerine sefer düzenlemeye karar verdi. Ordusunu hazırlayan Manuel, Akşehir'e kadar ilerleyerek şehri ele geçirdi. Mesud'un geri çekilmesi ile onu takibe koyulan Manuel, Konya önlerine kadar ilerledi (1146). Ardından başlayan mücadelede bir sonuç elde edemeyeceğini anlayan Manuel, Konya ve çevresini yağmalatarak geri dönmek zorunda kaldı²¹³.

İstanbul'a dönen Manuel Komnenos, Ermeni hâkimi Toros'un Bizans topraklarına saldırması karşısında, Mesud'a parasal yardımında bulunarak ortak düşmanları olan Toros üzerine bir sefer düzenlemesini sağladı. Kendi çıkarlarına da uygun gören Mesud, damadı Yağbasan'ı da alarak Kilikya üzerine sefere çıktı (1153). Fakat Ermenilerin boğazları iyi savunmaları üzerine bir sonuç alamadan geri dönmek zorunda kaldı. Ertesi yıl tekrar Kilikya seferine çıkan sultan, Anazarba (Aynizerbâ) ile Tel Hamdûn (Toprakkale) arasındaki toprakları ele geçirdi²¹⁴.

Kilikya seferinden sonra Konya'ya dönen Sultan, rahatsızlanması üzerine Elbistan meliki oğlu Kılıç Arslan'ı Konya'ya çağırtdı. Konya'ya gelen Kılıç Arslan'ı veliht tayin ederek kendisi de ona biat etti (Şubat 1155)²¹⁵.

²¹¹ Kinnamos, *Historia*, s. 35.

²¹² Kesik, "Sultan Melikşah (Şahinşah)", s. 557.

²¹³ Kinnamos, *Historia*, s. 37-38; Niketas, *Historia*, s. 36.

²¹⁴ Sümer, "Mesud I", s. 341.

²¹⁵ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 312; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 393; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 179.

II. BÖLÜM

SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÜKSELİŞİ (1155-1237)

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş dönemi, II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu tahtına geçmesiyle başlayıp, I. Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle sonbulmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan saltanat mücadeleleri, kuruluş döneminin aksine dar kalıplardan oluşmamaktadır. Artık kültür mücadeleleri, devlet adamları arasındaki güç mücadelelerini de içine alan geniş arka planlı mücadeleler ortaya çıkmaktadır.

2.1. II. Kılıç Arslan (1155-1192) - Şahinşah Mücadelesi

II. Kılıç Arslan, babası Sultan Mesud tarafından sultan ilan edildiği sırada, ona bağlı olarak küçük kardeşi Şahinşah'a Ankara, Kastamonu ve Çankırı bölgesi, sultanın damatları olan Danişmendli Yağıbasan'a Sivas bölgesi, Zünnûn'a da Kayseri bölgesi verilirken, Kılıç Arslan'ın bir diğer kardeşi olan Devlet'e (Dolat) nerenin verildiği kaynakların yetersizliğinden dolayı bilinmemektedir²¹⁶. Sultan Mesud böylelikle son nefesini vermeden II. Kılıç Arslan'ı Konya'da sultan ilan ederek kardeşleri ile Danişmendlileri de ona bağlı birer melik olarak atamıştır. Sultan Mesud'u böyle bir uygulamaya götüren neden, saltanat mücadelelerinin önüne geçerek, ülkenin zayıflayıp güç kaybetmesini önlemektir. Nitekim kendi dönemindeki saltanat mücadeleleri ve Anadolu'daki iktidar mücadelesi Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıpratmış gibi dışarıya aktarılması gereken enerjisinin de iç mücadelelerde harcanmasına neden olarak dış dengelerin Selçuklular aleyhine gelişmesine neden olmuştur.

2.1.1. II. Kılıç Arslan - Dolat (Devlet) Mücadelesi ve Kılıç Arslan'ın Anadolu'da Hâkim Güç Oluşu

II. Kılıç Arslan, babası Sultan Mesud'un ölümü üzerine tahta geçince, kardeşler arasında saltanat mücadelesi kendini göstermeye başladı. Vakit kaybetmeden hisleri doğrultusunda harekete geçen Kılıç Arslan, ilk önce tahta çıkışından rahatsız olduğunu düşündüğü, âlicenap ve güler yüzlü olarak da tanınan

²¹⁶ Abdülkerim Özaydın, "Kılıçarslan II", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 399.

ortanca kardeşi Devlet'i (Dolat) boğdurtarak ortadan kaldırttı. Durumun vahametinin farkına varan küçük kardeşi Şahinşah, aynı akıbetin kendi başına da gelmesinden korkarak, vaktiyle babasının kendisine verdiği Ankara ve Çankırı taraflarına kaçtı²¹⁷.

Türkiye Selçukluları'nda başlayan saltanat mücadelesinden yararlanan Sivas Meliki Yağıbasan, Kayseri (Ligandon/Lycandus) dolaylarına saldırdı. Bölgedeki Hıristiyan ahaliyi kendi memleketine nakleden Yağıbasan, ayrıca Laris (Larissa) müstahkem kalesini de topraklarına kattı²¹⁸. II. Kılıç Arslan, hadiseyi haber alır almaz hazırladığı ordusu ile Yağıbasan üzerine gitti. İki Türk devlet adamı arasında mücadelenin kaçınılmaz olduğunun farkına varan devrin önde gelen din adamları, Müslüman Türk kanının akıtılmaması için arabuluculuk yaparak mücadelenin yaşanmasını engellediler. Böylelikle uzlaşan Kılıç Arslan ile Yağıbasan (Yakup Arslan) memleketlerine döndüler. İki ay kadar devam eden bu sulh hali, Yağıbasan'ın Çahan (Ceyhan) bölgesinin merkezi olan Elbistan'a (Ablasta) saldırması ile tekrar bozuldu. Bu duruma oldukça sinirlenen Kılıç Arslan, Yağıbasan'a bir ders vermek amacıyla topladığı ordusuyla Elbistan dolaylarına kadar ilerledi. Kılıç Arslan'ın geliş haberini alan Yağıbasan, bölge halkından 70.000 kişiyi kendi memleketine sürdükten sonra Kılıç Arslan'ın karşısına çıktı²¹⁹.

II. Kılıç Arslan, şiddetli bir şekilde Yağıbasan'ın ordusu üzerine saldırıya geçti. Kardeşkanının yeniden dökülmesi karşısında araya giren devrin önde gelen din adamları, mücadelenin son bulmasını sağladılar. Böylelikle Kılıç Arslan ile Yağıbasan arasında yeniden bir barış antlaşması yapıldı. Kılıç Arslan'ın lehine olduğu anlaşılın bu antlaşmanın yapılmasının bir diğer nedeni de Selçuklu topraklarının komşu devletlerce saldırılara maruz kalmasıdır²²⁰.

Anadolu'da bu mücadeleler yaşanırken, Ermeni Prensi II. Toros'un kardeşi Stefan, (Stefane/Stephan) Maraş emirinin bir Ermeni köyüne saldırması üzerine Maraş'a giderek şehri tahrip etti²²¹. Durumu haber alan Kılıç Arslan, Konya'dan yola çıkarak Göksun'a (Keysun/Gison) kadar ilerledi. Hiçbir mukavemetle

²¹⁷ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 313.

²¹⁸ Mateos, *Vekayi-Nâme*, aynı yer; Turan, *Türkiye*, 198.

²¹⁹ Mateos, *Vekayi-Nâme*, 314.

²²⁰ Turan, *Türkiye*, 199.

²²¹ Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 314; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 395.

karşılaşmayan Kılıç Arslan, bölgeden kaçmış olan ahaliyi tekrar yerlerine yerleştirdi. Yaptığı hatanın farkına varan ve sultanın karşısına çıkamayan Stefan, kendini affettirmek ve sultanın dostluğunu kazanmak için Elbistan ile Maraş arasında bulunan Bertis (Berdus) müstahkemini sultana verdi (Ağustos 1157)²²². Böylelikle ülkenin doğusunda işleri yoluna koyan Kılıç Arslan, Konya'ya dönerek Selçuklu topraklarına saldırıda bulunan Nureddin Zengî Mahmud üzerine sefer hazırlıklarına başladı.

Nureddin Zengî, Sultan Mesud'un ölümünden sonra çıkan saltanat mücadelesinden yararlanarak Selçuklu topraklarına saldırıp Ayntâb ile Râban'ı topraklarına dahil etti. Kaybedilen toprakları Nureddin'den geri almak isteyen Sultan II. Kılıç Arslan, Nureddin'e karşı Kudüs Kralı, Antakya Prinkepsi, Ermeni Prensi Toros, Danişmendli Zünnûn ve Nureddin Mahmud'un kardeşi Nusretüddin Emir-i Miran'dan oluşan bir ittifak meydana getirmeyi başardı²²³. Kılıç Arslan bir yandan ittifak oluşturmaya çalışırken diğer yandan da Nureddin Mahmud'a aldıkları yerleri iade etmesi için mektuplar göndermeyi ihmal etmedi. Mahmud'un Kılıç Arslan'ın gönderdiği mektuplara olumlu cevap vermemesi üzerine harekete geçen Kılıç Arslan, Ayınâb'ı muhasara ederek tekrar Türkiye Selçuklu Devleti toprağı haline getirdi. Kılıç Arslan'ın Râban'ı muhasara ettiği sırada Kudüs kralı ve Antakya Prinkepsi de Mahmud üzerine harekete geçmeleriyle, üç taraftan sıkıştırılan Nureddin Mahmud, Kılıç Arslan'dan özür dileyerek istila ettiği toprakları teslim edip Halep'e çekilmek zorunda kaldı²²⁴.

2.1.2. II. Kılıç Arslan'a Karşı İttifaklar

II. Kılıç Arslan'ın babasının ölümünden sonra hızlı bir şekilde devlete hâkim olmayı başarması, kardeşi Şahinşah, eniştereli Danişmendli Zünnûn ve Yağıbasan, Malatya Danişmendli emiri Zulkarneyn, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ve Nureddin Mahmud'u endişeye sevk ederek birbirlerine yaklaşmalarını sağladı.

²²² Mateos, *Vekayi-Nâme*, 315-316; Turan, *Türkiye*, s. 199.

²²³ Mateos, *Vekayi-Nâme*, aynı yer; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 399; Turan, *Türkiye*, s. 199.

²²⁴ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 250; Turan, *Türkiye*, 200; Bahattin Kök, "Nüreddin Zengî, Mahmud", mad., *DİA*, C. 33, İstanbul 2007, s. 260.

Bu yakınlaşmalar sonucu II. Kılıç Arslan'a karşı ittifaklar kaçınılmaz bir son olarak ortaya çıkmaya başladı. Kılıç Arslan'a karşı ilk ittifak, kardeşi Devlet'i boğdurtmasından hemen sonra Ankara ve Çankırı bölgesine çekilen kardeşi Şahinşah ile Sivas hâkimi Danişmendli Yağıbasan, Kayseri hâkimi Danişmendli Zünnûn ile diğer Danişmendliler arasında 1155 yılında meydana geldi²²⁵. Bu ittifakın oluşmasında etkili olan temel nedenlerden biri şüphesiz Kılıç Arslan'ın hissi davranarak ortanca kardeşi Devlet'i boğdurtması ve bu olayın küçük kardeşi Şahinşah'ı derinden etkileyerek korkutmasıdır. Nitekim Devlet'in başına gelen olayın kendi başına da gelmesinden korkan Şahinşah, Konya'dan apar topar kaçarak uzaklaşmış ve babası döneminde kendine verilen Ankara ile Çankırı taraflarına gelmiştir. Uzaklaşarak kendini tehlikeden kurtulmuş hissetmeyen Şahinşah, bu dönemden itibaren kendine müttefik arayarak abisine karşı güç elde etmek de istemiştir.

Bu durumu iyi analiz eden Yağıbasan, Anadolu'da Danişmendlileri tekrar Emir Gazi döneminde olduğu gibi güçlü kılmak için bir takım faaliyetlere başladı. Kayseri ve Elbistan taraflarına saldırarak buradaki Hıristiyan ahaliyi kendi bölgesine göç ettirerek hem Türkiye Selçuklu Devleti'ni bu bölgeden tahsil ettiği vergiden mahrum bırakmış hem de bölge insanını kendi tebaası haline getirerek gelirlerini artırmıştır. Fakat her iki saldırıda da karşısına çıkan Kılıç Arslan'dan devrin âlimleri sayesinde kurtulabilmiştir. Böylelikle tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Yağıbasan, Şahinşah'ın kendi çıkarlarına daha uygun olacağı düşüncesiyle onunla bir ittifak yapmıştır.

II. Kılıç Arslan'a karşı ikinci ittifak ise Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ile Suriye ve el-Cezire hâkimi Nureddin Zengî Mahmud arasında meydana gelmiştir. Kılıç Arslan, Nureddin Mahmud'dan Selçuklu topraklarını geri aldıktan sonra, Selçuklu topraklarına taarruzlarda bulunan Ermeni Prensi Toros'a (Toroses) karşı harekete geçerek Anazarba önlerine kadar ilerledi, diğer taraftan Türkmenler de Bizans topraklarına akınlarda bulunarak Mut yakınlarındaki Punura (Örenpınar) ve Sibyla'yı (Masara/Yıldız Köyü) ele geçirdiler²²⁶. Bu sırada Macarlar ile sulh yapan

²²⁵ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 251.

²²⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 128-129; Turan, *Türkiye*, 200.

İmparator Manuel, Anadolu topraklarını güvenlik altına almak ve kaybedilen toprakları tekrar geri kazanmak için Çukurova seferine çıktı (1158)²²⁷.

Manuel sefer sırasında Tarsus ve Adana'yı Toros'un elinden alarak Antakya'ya kadar ilerledi (1159)²²⁸. Manuel buradan Nureddin Zengî üzerine hücum etmeye hazırlanırken, Nureddin Zengî'nin elçileri huzuruna çıkarak Türkiye Selçuklu Devleti aleyhinde bir ittifak antlaşması yapmayı başardılar. Varılan antlaşmayla Nureddin Zengi, İkinci Haçlı Seferi sırasında ele geçirmiş olduğu Haçlı askerlerini serbest bırakacağına ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı Bizans İmparatorluğu'nun yapacağı seferlerde askeri yardımda bulunacağına dair Manuel'e söz verdi. Nureddin Zengî meydana getirdiği bu ittifakla topraklarını istila edilmekten korunurken, yakın geçmişte yenilerek boyun eğmek zorunda kaldığı II. Kılıç Arslan'a karşı da konumunu güçlendirmiş oldu²²⁹.

II. Kılıç Arslan'a karşı üçüncü ittifak ise 1160 yılında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos tarafından, Kılıç Arslan'a karşı kesin bir sonuç almak ve onu ortadan kaldırmak amacıyla meydana getirilmiştir. Manuel, bu nedenle Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah, eniştereli Danişmendli Yağıbasan ve Zünnûn ile Malatya Danişmendli emiri Zulkarneyn'i de içine alan geniş ve güçlü bir ittifak oluşturdu²³⁰. Manuel'in Çukurova seferi ve akabinde oluşan Nureddin Zengî Mahmud ittifakı da göz önüne alınırsa bu ittifaka Nureddin'in de dahil olduğu anlaşılmaktadır. Manuel, böylelikle birbirinden bağımsız olan ittifakları tek bir çatı altında toplamayı başararak, Kılıç Arslan'ı dört bir yandan kuşatılmasını sağladı.

²²⁷ Niketas, *Historia*, s. 69-70.

²²⁸ Niketas, *Historia*, s. 70-73; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 397-398; Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 322-324.

²²⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 138; Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. II, s. 296-297; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 251-252.

²³⁰ Kinnamos, *Historia*, s. 145; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 252; Turan, *Türkiye*, 201; Özeydin, "Kılıçarslan II", s. 399.

2.1.3. II. Kılıç Arslan'ın İttifaklarla Mücadelesi ve Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'ni Hakim Güç Haline Getirmesi

II. Kılıç Arslan, aleyhinde meydana gelen bu güçlü ittifakı bozmak için ilk önce Bitinya (Bithynia²³¹) Emiri Süleyman'ı Manuel Komnenos'a göndererek bir antlaşma sundu. Fakat İmparator bu antlaşmayı çıkarlarına aykırı bularak reddetti²³². Ardından II. Kılıç Arslan, Yağıbasan'a Elbistan ve havalisini vererek ittifakı bozmak istedi. Fakat istediği neticeyi yine elde edemedi²³³.

Bu sırada II. Kılıç Arslan Erzurum Saltuklu Emiri İzzeddin Saltuk'un kızı ile nikâhlandı ve gelin alayı Erzurum'dan yola çıkarak Konya'ya doğru ilerlemeye başladı. Gelinin Konya'ya doğru gittiği haberini alan Yağıbasan, ani bir baskınla gelin ve mahiyetini ele geçirdi. Ardından gelinin nikâhının düşmesi için dinden çıkmasını sağlayarak daha sonra tekrar dine döndürdü ve yeğeni Zünnûn b. Muhammed b. Danişmend ile evlendirdi²³⁴. Haberi alan Kılıç Arslan, hazırladığı ordusuyla Yağıbasan üzerine sefere çıktı. İki ordunun karşı karşıya gelmesiyle başlayan mücadeleyi Yağıbasan kazandı. Aldığı yenilgiden sonra II. Kılıç Arslan, yanına Nureddin Mahmud'un kardeşi Emir Mirân'ı alarak, ittifak oluşturmak niyetiyle Manuel Komnenos'un yanına gitti²³⁵.

Bizans İmparatoru Manuel, gücünü ve zenginliğini göstermek için Kılıç Arslan'ı oldukça iyi karşıladı. Ona ikramlarda bulunarak bol miktarda altın ve gümüş hediye etti. Ayrıca 80 gün boyunca İstanbul'da (Byzantion) kalan sultan burada kendi için düzenlenen at yarışlarına ve eğlencelere de katıldı. Tüm bu dostane

²³¹ Bitinya olarak adlandırılan bölge, günümüzde İstanbul'un Anadolu yakasından başlayarak Zonguldak'ın batı yarısına kadar olan Karadeniz kıyısı ile Bursa'nın kuzey kesimleri arasındaki coğrafyayı kapsamaktadır. Bk. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, TTK yay., Ankara 2007, s. 29.

²³² Turan, *Türkiye*, 201.

²³³ Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 329; Osman Turan, "Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 568.

²³⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 257-258; A. C. S. Peacock, "Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th Centuries", *Anatolian Studies*, S. 56, 2006, s. 129.

²³⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 257-258; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 319; Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 334; Niketas, *Historia*, s. 81; Kinnamos, *Historia*, s. 149; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 399; Turan, *Türkiye*, s. 201.

ilişkilerle birlikte Kılıç Arslan, Manuel ile bir antlaşma yapmayı da başararak ülkesine döndü (1162)²³⁶. Yapılan antlaşmanın maddeleri ise şunlardır:

- Kılıç Arslan aldığı bazı kaleleri Manuel'e terk edecek,
- Bizans topraklarına yapılan Türkmen akınlarını engelleyecek,
- İmparatorun dostu ile dost, düşmanı ile düşman olacaktır²³⁷.

Yapılan antlaşma, her ne kadar II. Kılıç Arslan'ın aleyhine görünüyorsa da, bu antlaşma ile II. Kılıç Arslan, kendisine karşı oluşan ittifakı lehine dönüştürmeyi başarmıştır. Manuel'in bu antlaşmayı yapmasının sebebi ise, Kılıç Arslan karşısında güçlenen Danişmendli Yağıbasan'ın artık Anadolu'da kendisi için de bir tehlike oluşturmaya başlamasıdır. Nitekim Manuel, ilk önce Anadolu'da güçlenen Kılıç Arslan'a karşı zayıf olan Şahinşah ve Yağıbasan'ı desteklemiş, böylelikle Anadolu'da cereyan eden mücadeleden yararlanarak imparatorluğun batı sınırlarında meydana gelen olaylar ile ilgilenebilmiştir. İmparatorluğun batı sınırlarını düzene koyan Manuel, Anadolu'ya döndüğünde ise karşısında güçlenen bir Yağıbasan'ı bulmuş ve olayları yeniden kendi lehine çevirmek için bu kez de güçsüz bir durumda olan Kılıç Arslan'ı desteklemeyi çıkarlarına uygun görmüştür.

2.1.3.1. II. Kılıç Arslan'ın Yağıbasan'ı Ortadan Kaldırması ve Danişmendli Topraklarını Türkiye Selçuklu Devleti'ne Dahil Etmesi

Manuel ile antlaşma yaptıktan sonra Konya'ya dönen Kılıç Arslan, ilk olarak geçmiş dönemdeki siyasetiyle Türkiye Selçuklu Devleti'ne zarar veren Sivas hâkimi Yağıbasan'ı ortadan kaldırmak için harekete geçti (1163). Kılıç Arslan'ın bu seferi esnasında Yağıbasan üzerine Kara Arslan (Artuklu Hısn-ı Keyfa emiri), Necmeddin Alpı (Mardin Artuklu emiri) ve Fahreddin Devletşah da (Erzen ve Bitlis Emiri) harekete geçtiler²³⁸. Dört bir yandan sıkışan Yağıbasan, mevcut durumu lehine çeviremeyince Sivas'ı terk ederek Şahinşah'ın yanına Çankırı'ya kaçmak zorunda kaldı. Kısa süre sonra Yağıbasan'ın burada hayatını kaybetmesi üzerine cenazesi

²³⁶ Niketas, *Historia*, s. 82-83.

²³⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 151.

²³⁸ Yınanç, "Dânişmendliler", s. 473; Turan, *Türkiye*, s. 202.

Sivas'a getirilerek gömüldü (4 Agustus 1164)²³⁹. Böylelikle kendisine karşı sürekli sorun çıkaran güçlü bir rakibinden kurtulan II. Kılıç Arslan, Sivas'ı da Türkiye Selçuklu topraklarına kattı.

II. Kılıç Arslan, Yağıbasan'ın ölümünden sonra vakit kaybetmeden Ankara ve Çankırı hâkimi olan kardeşi Şahinşah üzerine gitti. Yağıbasan gibi güçlü bir müttefikini kaybeden Şahinşah, kardeşi karşısında da mukavemet gösteremeyince, Ankara ve Çankırı havalisini ona terk etmek zorunda kaldı. Böylelikle Anadolu'da gücüne güç katan II. Kılıç Arslan, Danişmendliler arasında yaşanan mücadelelerden yararlanarak da 1165 yılında Elbistan, Dârende (Toronda) ve Gedük (Gaduk) dolaylarını ardından da Zünnûn idaresindeki Kayseri ve Zamantı dolaylarını Selçuklu toprağı haline getirdi (1169)²⁴⁰.

II. Kılıç Arslan karşısında tutunamayarak yerlerinden olan sultanın kardeşi Şahinşah ve Danişmendli Zünnûn, kurtarıcı olarak gördükleri devrin önemli bir diğer devlet adamı olan Musul atabeyi Nureddin Zengî'ye sığındılar. Bu sırada Malatya hâkimi Danişmendli Muhammed, içkiye düşkünlüğü ve halka kötü davranması sonucu tahttan uzaklaştırılarak yerine Fahreddin Kasım (Ebu'l Kasım) geçirildi. Fahreddin Kasım'ın da Kara Arslan'ın kızı ile yapılan düğünü sırasında attan düşerek hayatını kaybetmesi üzerine de Malatya hâkimliğine küçük kardeşi Feridun (Afrîdûn) getirildi²⁴¹.

Küçük yaştaki Feridun'un tahta geçmesini fırsat bilen Muhammed, Malatya hâkimliğini tekrar elde edebilmek amacıyla II. Kılıç Arslan'a Malatya üzerine sefer düzenlemesi için telkinde bulundu. Telkinler sonucunda ordusunu hazırlayarak Malatya önlerine gelen II. Kılıç Arslan'ın şehri kuşatması karşısında zor durumda kalan Feridun, Nureddin Mahmud'a sığınarak ondan yardım istemek zorunda kaldı (1171). Malatya'nın Kılıç Arslan'ın eline geçmesini stratejik olarak kendi çıkarlarına aykırı gören Nureddin Zengî, şehrin düşmemesi için zaman kaybetmeden ordusuyla Malatya'ya hareket etti. Nureddin'in Malatya'ya doğru yola çıktığı haberini alan II.

²³⁹ Turan, *Türkiye*, s. 202.

²⁴⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 402, 406; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 326; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 400; Turan, *Türkiye*, 203.

²⁴¹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 410; Solmaz, "Dânişmendliler", s. 440; Yınanç, "Dânişmendliler", s. 475; Özaydın, "Danişmendliler", s. 138.

Kılıç Arslan ise oluşan bu yeni durum karşısında Malatya kuşatmasını kaldırarak bölge halkıdan 12.000 kişiyi Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına göç ettirip Kayseri'ye çekildi²⁴².

2.1.3.2. II. Kılıç Arslan'ın Nureddin Zengî Mahmud İle Mücadelesi

II. Kılıç Arslan'ın kudretinin artırmasından endişe duyan Nureddin Mahmud, Anadolu'yu siyasi hâkimiyeti altına almak ve II. Kılıç Arslan'ın gücünü kırmak için harekete geçti. İlk olarak Kılıç Arslan'a karşı başarı sağlayamayarak yerlerinden olan Danişmendli emirleri Zünnûn, Feridun ve Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ı, koruması altına aldı. Daha sonra Mardin ve Harputlu Artukluları ve Kilikya Ermenileri ile Kılıç Arslan'a karşı yapacağı savaş için ittifak oluşturdu²⁴³.

Ardından faaliyete geçen Nureddin, hazırlattığı birlikleri Sivas Danişmendli Hâkimi İsmail b. İbrahim'e gönderirken diğer taraftan da II. Kılıç Arslan'a haber salarak Kayseri ve Zamantı'yı Zünnûn'a terk etmesini, Malatya'dan sürgün ettiği 12.000 kişinin geri gönderilmesini ve Şahinşah'ın tutsak çocuklarının da serbest bırakmasını istedi (1173)²⁴⁴. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan Malatya'dan sürgün ettiği halkı serbest bırakarak Şahinşah'a da 10.000 dinar yıllık gelir tahsis etti²⁴⁵. Buna rağmen II. Kılıç Arslan'ın Danişmentlilerden aldığı toprakları geri vermemesini bahane eden Nureddin Zengî, harekete geçerek Ra'ban, Göksun ve Behisni kalelerini alarak Maraş şehri kapısına kadar geldi ve şehri 3 Temmuz 1173 yılında aldı. Nureddin Mahmud'un bu seferine II. Kılıç Arslan'ın amcası olan Göksun Hâkimi Gök Arslan'ın da iştirak etmesi, onun da II. Kılıç Arslan'a karşı oluşturulan ittifakın bir parçası olduğu göstermektedir²⁴⁶.

Diğer taraftan Sivas'ta toplanmış olan müttefik ordusu da harekete geçerek Kayseri dolaylarına kadar ilerledi. Bu sıralarda Sivas'ta baş gösteren kıtlık nedeniyle sıkıntıya düşen halk, Sivas Hâkimi Danişmendli İsmail'e başvurdu. İsmail, depolarda yeterli erzak olmasına rağmen Kılıç Arslan ile mücadele içinde olmalarını ileri sürerek açlık içinde ezilen halka erzak yardımında bulunmadı. Bunun üzerine isyan

²⁴² Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 346; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 410; Turan, *Türkiye*, 203.

²⁴³ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 410.

²⁴⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, aynı yer; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 346.

²⁴⁵ Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, aynı yer.

²⁴⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 314-315; Özeydin, "Kılıçarslan II", s. 400.

eden Sivas halkı, İsmail ve eşini²⁴⁷ öldürerek,²⁴⁸ Kayseri'den uzaklaştırılan ve bu sıralarda Şam'da bulunan Zünnûn'u Sivas'a davet ettiler. Haberi alan Zünnûn, olayların daha fazla büyümesinin önüne geçmek amacıyla Nureddin'den aldığı kuvvetlerle hemen yola çıkarak Sivas'a gelip şehrin yönetimini ele aldı²⁴⁹.

Bu durumu Selçuklu Devleti'nin çıkarlarına aykırı bularak öfkelenen II. Kılıç Arslan, ordusuyla yola çıkarak Ceyhan nehri kenarlarında bulunan Nureddin Mahmud'un ordusuyla karşı karşıya geldi²⁵⁰. Devrin önde gelen âlimlerinin, bu mücadelenin gayrimüslimlere yarayacağını ve İslam dünyasının bundan zarar göreceğini dile getirerek araya girmeleriyle, iki hükümdar arasında mücadele başlamadan son buldu. Ardından iki devlet adamı arasında bir antlaşma yapılarak barış tescillendi (Temmuz 1173). Yapılan antlaşma maddeleri ise şunlardır:

- Nureddin Mahmud ele geçirdiği bütün Selçuklu topraklarını geri iade edecektir,
- Zünnûn'un Sivas Emirliği Kılıç Arslan tarafından kabul edilecek ve Sivas'ta güvenlik amacıyla Nureddin Mahmud'un komutanlarından Fahreddin Abdülmesîh ile bir grup asker bulunacaktır,
- Kılıç Arslan, felsefi düşüncelerden sıyrılarak cihat faaliyetlerinde bulunacak, cihat faaliyetinde ihtiyaç duyarsa, Nureddin Mahmud askeri ve lojistik desteklerle bu ihtiyacı giderecektir²⁵¹.

Antlaşma maddeleri incelendiğinde Şahinşah ile alakalı bir maddenin olmayışı ve Nureddin Mahmud'un ele geçirdiği Selçuklu topraklarını geri iade etmesi, onun düşündüğü hedeflere ulaşamadığının bir göstergesidir. Ayrıca II. Kılıç Arslan'ın Zünnûn'u Sivas Emiri olarak tanınması, Nureddin Mahmud'un bir başarısı olarak

²⁴⁷ Sultan Mesud'un kızı olan bu hatun, Yağıbasan ile evlenmiş, onun ölümünden sonra da Sivas emirliğine Yağıbasan'ın kardeşi Mehmet'in oğlu olan 16 yaşındaki İsmail'i getirerek onunla evlenmiştir. Bk. Yınanç, "Dânişmendliler", s. 473.

²⁴⁸ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 414; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, 349.

²⁴⁹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, aynı yer; Süryani Mikhail, aynı yer; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 400; Kök, "Nüreddin Zengi", s. 261; Turan, *Türkiye*, s. 204.

²⁵⁰ Yınanç, "Dânişmendliler", s. 473; Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, KTB yay, Ankara 1987, 46-47.

²⁵¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 314-315; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 400; Turan, *Türkiye*, s. 204.

görülse de mücadelenin öncesinde bu bölgede Danişmendli İsmail b. İbrahim'in hâkim olduğu göz önüne alındığında, yalnızca Danişmendli ailesinden yöneticilerin değiştiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Nureddin Mahmud, üstün olduğu bir mücadelede Haçlı tehlikesi ve Salahaddin Eyyûbî ile olan mücadelesinden dolayı planladığı emellerine ulaşamadığı ve planlarını daha sonraya bıraktığı anlaşılmaktadır. Nitekim Nureddin Mahmud, yapılan antlaşmanın hemen akabinde Salahaddin Eyyûbî'nin hâkimiyetindeki Mısır'a sefer hazırlıklarına başladığı sırada Dımaşk'ta (Şam) hunnak (boğaz hastalığı) hastalığından hayatını kaybetmesi de çıkarımımızı kanıtlar niteliktedir²⁵².

Nureddin Mahmut ile birlikte Şahinşah'ın sultanlık planları da ötelenmiş ve Nureddin Mahmud'un ölümüyle yeni bir himaye arayışına dönüşmüştür. Bu mücadeleden tamamıyla kazançlı çıkan ise Zünnûn olmuştur. Sivas Emirliği'yle birlikte Danişmendlilerin en güçlü temsilciliğini de elde etmiştir. Ne var ki onun bu saltanatı da Şahinşah gibi Nureddin Mahmud'un ölümüyle son bulmuştur.

II. Kılıç Arslan, Anadolu birliğini yeniden kurmak için Nureddin Mahmud'un ölümü haberini alır almaz hemen harekete geçerek Danişmendlilerin elinde bulunan Sivas, Niksar, Amasya ve Tokat'ı alarak Danişmendlilerin Sivas koluna son verdi²⁵³. Nureddin Mahmud'un ölümü ve Kılıç Arslan'ın Danişmendlilerin Sivas koluna son vermesinden sonra Zünnûn yeni bir hami arayışına girerek dönemim önemli bir gücü olan Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un yanına sığındı²⁵⁴. Danişmendli Yağıbasan oğulları ise Selçuklu himayesine girerek birer uç beyi oldular²⁵⁵.

Nureddin Mahmud'un ölümüyle tutsak bulunduğu Bîre'den kaçarak Malatya'ya gelen Muhammed, kardeşi Feridun'u öldürerek Malatya emirliğini tekrar elde etti (15 Şubat 1175). Üç yıl boyunca Kılıç Arslan'a bağlı olarak Malatya'yı yönetti. Fakat Kılıç Arslan'ın Malatya'yı tamamen Selçuklu toprağı haline getirmesiyle, Muhammed kaçarak Hısn-ı Ziyad'a (Harput) gitmek zorunda kaldı (25

²⁵² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 322-324; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 417; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev. Mehmet Keskin, C. 12, Çağrı yay., İstanbul 1994-1995, s. 493-503.

²⁵³ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 418; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 357; Solmaz, *Danişmendliler Devleti*, s. 191; Turan, *Türkiye*, s. 205.

²⁵⁴ Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. 115.

²⁵⁵ Çay, *Kılıç Arslan*, s. 48.

Ekim1078). Böylelikle Danişmendlilerin Sivas kolundan sonra Malatya kolu da son bulmuş oldu²⁵⁶.

2.1.3.3. II. Kılıç Arslan'ın Manuel Komnenos İle Mücadelesi

Nureddin Mahmud'un ölümü ile Kılıç Arslan karşısında yalnız kalan Şahinşah, Meyyâfârikin'e (Silvan) gelerek dedesi I. Kılıç Arslan'ın mezarını ziyaret etti. Daha sonra Bizans İmparatoru Manuel'in yanına gitmek ve onu davasına kazandırmak için harekete geçen Şahinşah, güvenli bir yol olarak gördüğü Azerbaycan ve Gürcistan taraflarına gitti. İlk olarak Azerbaycan Atabeyi İldeniz'in yanına varan Şahinşah, bir müddet İldeniz'in yanında kaldıktan sonra buradan ayrılarak Gürcü kralının yanına vardı. Burada da bir müddet misafir olarak kalan Şahinşah, Sohum limanından bir gemiye binerek Zünnûn da bulunduğu Manuel Komnenos'un yanına gitti²⁵⁷.

Anadolu'da Kılıç Arslan rakiplerini tek tek bertaraf ederek güçlenirken, Manuel Komnenos da İmparatorluğun batısında bulunan Macarlar ile mücadele ederek Balkanlardaki hâkimiyet alanını güçlendirmekteydi²⁵⁸. Bundan dolayı Manuel Komnenos, II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da yükselen gücüne karşı herhangi bir müdahalede bulunamamış ve mevcut yeni durumunla karşıkarşıya kalmıştır. Diğer taraftan II. Kılıç Arslan ise bu durumdan yararlanarak rakiplerini ortadan kaldırıp, saltanatını ve devletini güçlendirmiştir.

II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da rakiplerini ortadan kaldırması ve her geçen gün daha fazla güçlenmesi, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'u şüphesiz endişeye sevk etti. Bu endişe ile harekete geçen Manuel, geleneksel Bizans taktiğine bir kez daha başvurarak güçsüz durumda olan Şahinşah ve Zünnûn'u himayesi altına alıp, onlara verdiği destekle Kılıç Arslan'ı zayıflatarak ortadan kaldırmak istedi. Manuel Komnenos'u Kılıç Arslan'a karşı mücadeleye iten diğer bir neden ise, sayıları 100.000'i aşan Türkmen gruplarının yurt edinmek amacıyla Rum şehir ve köylerini istila etmeleriydi. İstila ederek ilerleyen Türkmen grupları Denizli, Edremit ve

²⁵⁶ Solmaz, *Danişmendliler Devleti*, s. 199-201; Yınanç, “ Dânişmendliler”, s. 475; Özaydın, “Danişmendliler”, s. 138-139.

²⁵⁷ Turan, *Türkiye*, s. 205.

²⁵⁸ Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 358-361.

Bergama'ya kadar olan Bizans topraklarını ele geçirmiş ve bu istila hareketi sırasında 100.000 Rum'u esir alarak İslam beldelerinde satmışlardır²⁵⁹.

Bağımsız hareket eden Türkmenlerin, yayılımcı faaliyetleri Manuel'i endişeye sevkederken, Kılıç Arslan tarafından olumlu karşılanmaktaydı. Nitekim yersiz ve yurtsuz olan bu grupların Selçuklu topraklarında barınmaları, iç karışıklıklara neden olması kaçınılmaz bir gerçektir. Diğer taraftan Bizans topraklarına gazalar yapmaları ise gerek Bizans İmparatorluğu'nun yıpranması gerekse Selçuklu Devleti'nin yayılması bakımından önem arz etmekteydi.

Türkmen yayılımı, her ne kadar bağımsız bir hareket olarak gösteriliyor olsa da, Türkmenler kendilerini manevi olarak Selçuklu Devleti'ne bağlı hissediyor ve aldıkları yerlerde Selçuklu hükümdarı adına hutbeler okutuyorlardı. Bu nedenle mevcut durum, 1162 yılında Manuel ile II. Kılıç Arslan arasında yapılan antlaşma maddelerinden biri olan "*Kılıç Arslan, Bizans topraklarına yapılan Türkmen akınlarını engelleyecek*" maddesine aykırıydı. Fakat değişen şartlar ile birlikte Kılıç Arslan, artık dünya siyasetine yön veren bir kudrete sahip olmuş, Manuel ile yapılan anlaşma ise yürürlüğünü yitirmiştir.

Manuel'in, Şahinşah ve Danişmendli Zünnûn'u himayesi altına alması karşısında siyasi faaliyetlere başlayan II. Kılıç Arslan, Manuel'e karşı ittifak oluşturmak amacıyla Avrupa'da Roma-Germen İmparatorluğu iddiasında bulunan Alman İmparatoru I. Friedrich Barbarossa ile 1173 yılından itibaren yakın dostluk kurmaya başladı. Kılıç Arslan'ın Friedrich'e yaklaşması, Avrupa güç dengeleri bakımından Manuel Komnenos'u endişeye sevk etti. Bu dostluğun Friedrich'in de katıldığı III. Haçlı Seferi sırasında da devam etmiş olması, oluşturulan dostluğun Manuel'e karşı bir ittifaka dönüştüğünü kanıtlayarak, Manuel'in endişelerini haklı çıkartmaktadır²⁶⁰.

II. Kılıç Arslan'ın gerek Türkmenlerin Bizans topraklarına yaptıkları akınları engellememesi gerekse Friedrich ile ittifak oluşturmasını 1162 yılında yapılan antlaşma maddelerine aykırı bulan Manuel, Türkmen akınlarına bir son vermek ve

²⁵⁹ Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 369; Turan, *Türkiye*, 206.

²⁶⁰ Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 361; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 51.

Kılıç Arslan'ı da cezalandırmak amacıyla Anadolu'ya birlikler gönderdi²⁶¹. Anadolu'da ilerleyen Bizans birlikleri, Türkmen akınlarını kısmen durdurarak, Akşehir önlerine kadar ilerlediler. Daha sonra Manuel'in Anadolu'ya gönderdiği birlikler Alaşehir'e kadar ilerlediler (1173). Beklenmedik Bizans saldırıları karşısında yeterli savaş hazırlığı olmayan II. Kılıç Arslan, zaman kazanmak ve Manuel'i bu seferden vazgeçirmek için kıymetli hediyeler ile birlikte Süleyman adlı elçisini ona gönderdi. İstanbul'a gelen Süleyman, Manuel'e: "Kılıç Arslan'ın 12 yıl süren antlaşmaya tabi olduğunu ve Türkmen faaliyetlerinden kendisinin sorumlu olmadığını" dile getirerek antlaşmanın aynı şartlarda uzatılmasını istedi. Süleyman'ı dinleyen Manuel, aynı şartlarda antlaşmanın devam etmesini kabul etti²⁶².

Fakat kısa süre sonra Türkmenler, Bizans topraklarına tekrar girerek Denizli, Bergama, Kırkağaç ve Edremit'e kadar olan toprakları istila ettiler²⁶³. Bunun üzerine Sultan II. Kılıç Arslan, İmparator Manuel'den Türkmenlerin istila ettiği toprakları teslim alması için bir birlik göndermesini istedi. Kılıç Arslan, diğer taraftan da Türkmenlere haber salarak Bizans'a karşı aldıkları kaleleri muhafaza etmelerini bildirdi. Manuel Komnenos, Kılıç Arslan'ın isteği üzerine 6.000 kişiden oluşan Bizans birliğini Alexis Aulps önderliğinde Anadolu'ya gönderdi²⁶⁴. Anadolu'ya gelen Alexis, Türkmenlerin karşı koymasıyla karşılaşınca hiçbir kaleyi alamayarak geri dönmek zorunda kaldı²⁶⁵.

II. Kılıç Arslan'ın ikili oynamasına oldukça sinirlenen Manuel Komnenos, Selçuklulara ağır bir darbe indirmek için harekete geçti. İlk olarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı yeni müstahkemler yaptırmak ve var olanları güçlendirmek isteyen Manuel, Eskişehir ve Homa (Suplaion) kalelerini sağlamlaştırarak Anadolu'ya birlikler gönderdi (1175)²⁶⁶.

²⁶¹ Kinnamos, *Historia*, s. 209.

²⁶² Ebru Altan, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 630; Turan, *Türkiye*, s. 206.

²⁶³ Çay, *Kılıç Arslan*, s. 54; Altan, "Myriokephalon" s. 631.

²⁶⁴ Çay, *Kılıç Arslan*, s. 54-55.

²⁶⁵ Çay, *Kılıç Arslan*, aynı yer; Altan, "Myriokephalon", s. 631.

²⁶⁶ Niketas, *Historia*, s. 121-122; Kinnamos, *Historia*, s. 211,213; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 421; Altan, "Myriokephalon", s. 206.

Manuel'in faaliyetlerine kayıtsız kalmayan II. Kılıç Arslan ise elçi Süleyman'ı ikinci kez ona göndererek 1162 yılında yapılan antlaşmanın devam ettirilmesini istedi. Buna karşılık Manuel, Türkmen akınlarını engellemesi ve Şahinşah ile Zünnûn'dan aldığı yerleri geri iade etmesi şartını ileri sürdü²⁶⁷. Böylece Manuel'in savaşa hazırlandığını ve antlaşmaya yanaşmayacağını farkına varan II. Kılıç Arslan, yeni yapılan müstahkemleri yıpratıp inşaatlarını durdurmak için birlikler sevketti. Bunun üzerine Manuel, kesin bir sonuç almak ve Türk tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak için Konya üzerine sefere çıkmaya karar verdi (1176).

Manuel, ilk önce Anadolu'da meydana gelebilecek birlikteliklerin önüne geçmek ve karışıklık çıkartmak amacıyla Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ı Anadolu'ya gönderdi. Eskişehir dolaylarına kadar ilerleyen Şahinşah, burada Türkmenler tarafından pusuya düşürülerek mağlup edildi²⁶⁸. Mücadele esnasında canını zor kurtaran Şahinşah, kaçarak imparatorun yanına vardı. Şahinşah ile umduğunu bulamayan Manuel, Danişmendli Zünnûn ve komutanlarından Mikhail Gabras'ı 30.000 kişilik bir ordu ile eski Danişmendli topraklarına göndererek, Anadolu'da yeniden bir Danişmendli ruhu ortaya çıkarıp Kılıç Arslan'ı zayıflatmak istedi. Danişmendli topraklarına doğru yola çıkan Zünnûn ve Gabras, Amasya'ya kadar ilerlediler. Fakat II. Kılıç Arslan'ın birlikleriyle mücadele edemeyerek geri dönmek zorunda kaldılar. Beklediği gibi bir karışıklığı ortaya çıkaramayan Manuel Komnenos, Konya üzerine yola çıkarken yeni bir umutla Andronikos Vatatzes (Batatzes) ile Zünnûn'u tekrar Danişmendli topraklarına gönderdi. Niksar önlerine kadar gelerek kaleyi kuşatan Vatatzes ve Zünnûn yapılan mücadeleyi kaybettikleri gibi bu mücadele esnasında Vatatzes de öldü²⁶⁹.

Diğer taraftan Konya'ya doğru yola çıkan Manuel Komnenos, normal güzergâh olan Eskişehir-Akşehir-Konya yerine, Türkleri beklenmedik bir anda vurmak ve galip gelmek amacıyla, Ulubat-Balıkesir (Hadria/Notheras)-Akhisar (Tytatera)-Denizli-Honaz (Colossai)-Dazkırı (Lempis)-Dinar (Cèlène) yolunu takip ederek

²⁶⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 421; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 58; Özeydin, "Kılıçarslan II", s. 400.

²⁶⁸ Kinnamos, *Historia*, s. 211-212.

²⁶⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 212; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 59-60.

Homa'ya vardı²⁷⁰. Buradan harekete geçen Manuel, ören vaziyetteki Myriokephalon üzerinden Karamıkbeli istikameti doğrultusundaki Tzibritze Geçidi'ne kadar ilerledi²⁷¹. Manuel'in ordusu Tzibritze'ye doğru ilerlerken gerilla taktiği uygulayarak önünden geri çekilen Selçuklu kuvvetleri, yol üzerindeki su ve yiyecek kaynaklarını da yok ederek Tzibritze Geçidi'nde savaş düzeni aldılar. 17 Eylül 1176 yılında Manuel'in stratejik bir hata ile ordusunu düzensiz bir biçimde Tzibritze geçidine sokmasıyla savaş ansızın başladı ve Selçuklu ordusunun kesin zaferiyle son buldu²⁷². Canını zor kurtaran mağlup İmparator Manuel, bir heyet göndererek sultan'a barış teklifinde bulundu. Teklifi olumlu bulan II. Kılıç Arslan, Eskişehir ve Homa kalelerini yıktırması ve 100.000 altın savaş tazminatı göndermesi şartıyla antlaşmayı kabul etti²⁷³.

Böylelikle Myriokephalon'da büyük bir zafer kazanan Sultan II. Kılıç Arslan, tahtını sağlamlaştırdığı gibi döneminin de en kudretli devlet adamlarından bir haline geldi. Manuel'in yanına sığınan ve umduğunu bulamayan Şahinşah ise, bu mücadeleden sonra ne yaptığı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Kazanılan zafer sonrasında Manuel ile yapılan antlaşmada Şahinşah hakkında herhangi bir maddenin olmaması ise ya onun hayatını kaybettiğine ya da II. Kılıç Arslan'ın kendine olan güveniyle açıklanabilmektedir.

II. Kılıç Arslan ile Şahinşah arasındaki saltanat mücadelesi, Şahinşah'ın ittifak arayışları ile Selçuklu Devleti'nin komşularıyla olan mücadelelerine dönüşmüş ve bu mücadelelerde Kılıç Arslan, gerek kendi iktidarını gerekse Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet alanını genişleterek ve güçlendirerek başarıyla çıkmıştır. Böylelikle I. Haçlı Seferi ile başlayan Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki gerileme son bulmuş, yeniden yapılanarak ortaya çıkan güçlü bir devletin temelleri atılmıştır.

²⁷⁰ Altan, "Myriokephalon" s. 631; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 65-66.

²⁷¹ Niketas, *Historia*, s. 124.

²⁷² Niketas, *Historia*, s. 124-130; Altan, "Myriokephalon", s. 632; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 68-74.

²⁷³ Niketas, *Historia*, s. 131; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 422; Anonim, *Selçuknâme*, s. 25; Altan, "Myriokephalon", s. 632; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 68-74; Turan, *Türkiye*, s. 209.

2.2. II. Kılıç Arslan'ın Ülkeyi On Bir Oğluna Paylaşırması ve Melikler Arasındaki Saltanat Mücadeleleri

Bizans tehlikesini etkisiz hale getiren II. Kılıç Arslan, zaman kaybetmeden Malatya'ya giderek dört aylık bir kuşatmadan sonra şehri alıp Danişmendlilerin Malatya koluna son verdi (25 Ekim 1178)²⁷⁴. Daha sonra Selâhaddin Eyyûbî'den Ra'bân'ı geri vermesini istedi. Selâhaddin'in ret cevabı vermesiyle hazırladığı orduyla onun üzerine giden II. Kılıç Arslan, mücadelyi kaybetti (1179). Aldığı mağlubiyetin ardından II. Kılıç Arslan'ın Artuklu hâkimiyetindeki Hısnıkeyfâ'ya saldırmasının ardından Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılar ile barış yaparak Kılıç Arslan'a karşı harekete geçti. Karşı karşıya gelen devrin iki ünlü hükümdarı, Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyârüddin Hasan'ın araya girmesiyle savaşmaktan vazgeçerek ortak düşman olan Ermeni hâkimi III. Ruben üzerine sefer düzenleyip onu yenilgiye uğrattılar (1180)²⁷⁵. Galibiyetten sonra Konya'ya dönen Kılıç Arslan, Manuel Komnenos'un Myriokephalon yenilgisinden sonra yapılan antlaşmaya uymayarak Eskişehir'de (Dorylaion) yaptırdığı müstahkemi yıktırmaması üzerine yeni bir sefer düzenleyerek Eskişehir'i Selçuklu toprağı haline getirdi. Daha sonra Denizli ve Antalya'ya kadar uzanan akınlarda bulundu fakat önemli bir netice elde edemedi (1180)²⁷⁶.

Tüm bu mücadelelerden sonra devleti genişleten ve sağlam temellere oturtan Kılıç Arslan, yaşlılığının da verdiği yorgunlukla, artık sefer yapamaz, devlet işleriyle tek başına ilgilenemez bir duruma gelmişti. Babalarının yorgunluğunu gören oğulları ise taht için mücadeleye başlamışlardı. Bunun üzerine Sultan II. Kılıç Arslan, hem devleti daha iyi yönetmek hem de çocukları arasında meydana gelen çekişmeleri önlemek amacıyla ülkeyi on bir oğluna paylaştırdı (1184)²⁷⁷. Bu paylaşımına göre;

1. Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve Aksaray yörelerini,

²⁷⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 424; ; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 401; Solmaz, "Dânişmendliler", s. 441; Ymanç, "Dânişmendliler", s. 475.

²⁷⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 425-426; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 11, s. 370-372; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. 12, s. 528-529; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 99-100; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 401; Turan, *Türkiye*, s. 212-213.

²⁷⁶ Özaydın, "Kılıçarslan II", aynı yer.

²⁷⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 78-80; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. 13, s. 68.

2. Rükneddin Süleyman Şah'a Tokat merkezli Karadeniz kıyılarını,
3. Muhyiddin Mesud Şah'a Ankara merkez olmak üzere Eskişehir ve Çankırı'yı,
4. Nureddin Sultan Şah'a Kayseri ve çevresini,
5. Mugiseddin Tuğrul Şah'a, Elbistan ve çevresini,
6. Muizeddin Kayser Şah'a, Malatya ve çevresini,
7. Gıyaseddin Keyhusrev'e Burgulu (Uluborlu) ve çevresini,
8. Arslan Şah'a Niğde ve çevresini,
9. Nâsıreddin Berkyarukşah'a Niksar ve Koyluhisar yörelerini,
10. Nizameddin Argunşah'a Amasya ve çevresini,
11. Sencer (Sancar) Şah'a Konya Ereğlisi ve çevresini verdi²⁷⁸.

II. Kılıç Arslan oğullarına melik sıfatıyla bu yörelerinin yönetimlerini vererek kendide Konya tahtında kaldı. Melikler tayin olundukları bölgelerde, babalarından bağımsız hareket etmekle birlikte yılda bir kez Konya tahtına gelir babalarına bağlılıklarını bildirir ve yaptıkları işler hakkında bilgi verdikten sonra kendi bölgelerine giderlerdi²⁷⁹.

II. Kılıç Arslan'ın devleti oğulları arasında paylaşmasıyla melikler buldukları merkezleri geliştirmeye başladılar. Böylelikle Anadolu'nun dört bir yanında kültürel, siyasal edebi gelişmeler kendiliğinden ortaya çıkmaya başladı. Bunun yanı sıra uç bölgelerde melik olarak bulunan Kılıç Arslan'ın oğulları duraksamış olan Selçuklu fetihlerine de yeni bir ivme kazandırdılar. Bu meliklerden biri olan Tokat Meliki Süleyman Şah, Bizans topraklarında fetihlerde bulunarak

²⁷⁸ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 23; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 41; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 78-80; Süryani Mikhaıl, *Vekâyinâme*, s. 410; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, C. 1, TTK yay., Ankara 1995, s. 32-33; Çay, *Kılıç Arslan*, s. 103-104; Özaydın, "Kılıçarslan II", s. 401-402; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK yay., Ankara 1997, s. 4; Turan, *Türkiye*, s. 217.

²⁷⁹ Nejat Kaymaz, "Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü I", *AÜDTCFTAD*, II/2-3, Ankara 1964, s. 113-114.

Samsun'a kadar olan Karadeniz kıyılarını ele geçirirken, bir başka uç meliki olan Ankara Meliki Muhyiddin Mesud Şah da Kastamonu taraflarına akınlarda bulunarak Safranbolu'yu (Dadybra) topraklarına kattı²⁸⁰.

Meliklerin kendi bölgelerinde yarı bağımsız bir hükümdar gibi rahatça hareket etmeleri, gün geçtikçe mali ve askeri yönden güçlenmelerini sağladı. Güçlenme ile birlikte kardeşler arasında ve babalarına karşı yavaş yavaş saltanat mücadelesi fikri de ortaya çıkmaya başladı. Mücadelenin ortaya çıkmasını tetikleyen önemli bir diğer neden ise, bu dönemde Anadolu'ya göç eden yeni bir Türkmen grubudur. Nitekim Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğullarına paylaştırmasının nedenlerinden biri de bu Türkmen gruplarıdır²⁸¹. Kılıç Arslan ülkeyi oğullarına paylaştırarak, dalgalar halinde Anadolu'ya gelen Türkmenlere karşı sağlam bir savunma yaparak onları ülke içinde eritip yerli unsurlar ile kaynaşmalarını sağlamayı amaçlamıştı. Fakat durum beklentilerin aksine gelişerek saltanat mücadelelerine neden olmuştur.

İlk olarak babasına karşı saltanat davasına tutuşan Sivas ve Aksaray Emiri Kutbeddin Melikşah oldu. Melikşah'ın, II. Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyareddin Hasan²⁸² ile arasının açılması, İhtiyareddin Hasan'ın Sultanı, Melikşah aleyhinde kışkırtmasına neden oldu. Bu kışkırtmalar sonucunda harekete geçen Kılıç Arslan ve oğlu Kayseri yakınlarında karşı karşıya geldiler. Melikşah'ın ordusundaki askerlerin sultana hürmetlerinden dolayı kılıç çekmemeleri üzerine mücadele yaşanmadan taraflar memleketlerine döndüler (1188)²⁸³.

Bu sırada sultanın damadı olan Mengüçüklü Fahreddin Behram Şah, II. Kılıç Arslan ile oğlu Melikşah'ın aralarını düzelmesi için arabuluculuk yaparak, sorun oluşturan vezir İhtiyareddin Hasan'ın azledilmesini sağladı. Daha sonra birlikte Mengüçük memleketine doğru yola çıktıkları sırada, İhtiyareddin Hasan,

²⁸⁰ Turan, *Türkiye*, s. 219.

²⁸¹ Harizmşahlardan Sultan Şah'ın 1173 yılında Serahs'ı ele geçirmesiyle, bu bölgede yaşayan Oğuzlar batıya doğru göç etmek zorunda kaldılar. Sayıca kalabalık olan ve Doğu Anadolu ile Gürcistan dolaylarını kendilerine yaylak-kışlak olarak tutan bu oğuz kitlesinin başında Rüstem adlı bir bey bulunmaktaydı. 1185 yılına gelindiğinde bu Oğuz kitlesinin bir bölümünün Sivas Meliki Kutbeddin Melikşah'ın hizmetine girerek Haçlı ordusuyla mücadele ettikleri bilinmektedir. Bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, TDAV yay., İstanbul 1999, s. 159.

²⁸² İhtiyareddin Hasan İbn Gavras, ünlü Ermeni-Bizans ailesi olan Taronites'ten gelen ve Trabzon bölgesini yöneten Gavras ailesinin bir ferdidir. Bk. Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. 209-210.

²⁸³ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 450; Faruk Sümer, *Türk Beylikleri*, 5-6; Turan, *Türkiye*, s. 225.

Türkmenlerce yakalanarak öldürüldü²⁸⁴. Haberi alan Melikşah, vakit kaybetmeden ordusuyla Konya gelerek, Kılıç Arslan'a kendisini zorla velayet ilan ettirdi (1190)²⁸⁵. Daha sonra babasını da yanına alan Melikşah, Anadolu sultanlığı amacıyla harekete geçerek Muizzeddin Kayser Şah yönetiminde bulunan Malatya'yı muhasara etti. Kardeşi karşısında mukavemet gösteremeyen Kayser Şah, Salahaddin Eyyûbi'ye sığınmak zorunda kaldı (1191). Burada Melik Adil'in kızıyla evlenerek siyasi himaye sağlayan Kayser Şah, Salahaddin'in aracılığıyla Malatya'ya dönerek tekrar melikliğini ilan etmeyi başardı²⁸⁶.

Malatya başarısızlığının ardından Melikşah, Kayseri üzerine giderek şehri kuşattı. Kuşatma sırasında, Sultan II. Kılıç Arslan, kaçarak Kayseri Meliki Nureddin Arslan Şah'a sığındı. Babasının yanından ayrılarak Nureddin Arslan'a sığınmasına sinirlenen Melikşah, kuşatmayı kaldırıp Konya'ya dönerek sultanlığını ilan etti. Beklediği hürmeti Kayseri Meliki Nureddin Arslan Şah'tan da göremeyen yaşlı sultan, buradan da ayrılarak Uluborlu Meliki Gıyaseddin Keyhusrev'in yanına gitti. Diğer kardeşlerinin aksine Gıyaseddin, Babasına oldukça hürmet göstererek onun gönlünü kazandı. Onun bu olgun tavrı üzerine II. Kılıç Arslan, Gıyaseddin'i velayet ilan ederek, davet üzerine Konya'ya gitti. Bu sırada Anadolu'ya geçmiş olan Alman İmparatoru I. Friedrich Barbarossa önderliğindeki Haçlı Ordusu, Konya'yı muhasara ederek yağmaladı. Böylelikle zor durumda kalan Melikşah, Konya'dan ayrılmak zorunda kaldı. Konya'ya gelerek tahtını yeniden elde eden Kılıç Arslan, buradan Melikşah üzerine giderek, onu Aksaray Kalesi'nde muhasara altına aldı. Bu sırada Kılıç Arslan'ın rahatsızlanarak ölmesi üzerine, Gıyaseddin Keyhusrev, babasını alarak Konya'ya getirdi (26 Ağustos 1192)²⁸⁷.

Babasının ölümüyle kuşatmadan kurtulan Melikşah, daha sonra Aksaray-Sivas arasında giderken Kayseri'ye uğrayıp kardeşi Nureddin Sultan Şah'a haber salarak

²⁸⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 78-80; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. s. 450; Ali Öngül, "Mengücekler", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 453.

²⁸⁵ Anonim, *Selçuknâme*, s. 26; Osman Turan, "Kılıç Arslan II", mad., *İA*, C. 6, İstanbul 1977, s. 697.

²⁸⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 69-70.

²⁸⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 78-80; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 462-463; Süryani Mikhail, *Vekâyinâme*, s. 410; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 21-22; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 124-125; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 15-16; Özeydin, "Kılıç Arslan II", s. 402; Turan, *Türkiye*, s. 227-228; Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhusrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK yay., Ankara 2006, s. 38-42; Nejat Kaymaz, "İdare Mekanizmasının Rolü I", s. 123.

buluşmak istediğini bildirdi. Sultan Şah, atabeği Hasan'ın, Melikşah'a güvenmeyerek dikkatli olması konusunda yaptığı uyarılara kulak asmayarak kardeşinin yanına vardı. Hiçbir şeyden habersiz olarak yanına gelen Sultan Şah'ı hile ile öldürten Melikşah, zaman kaybetmeden Kayseri'ye giderek şehri muhasara etti. Kısa süren bir mukavemetten sonra şehri elde eden Melikşah, Atabek Hasan'ı da yakalatarak hunharca öldürttü (1196)²⁸⁸.

2.3. I. Gıyaseddin Keyhusrev (1192-1196) - II. Rükneddin Süleyman Şah Mücadelesi

II. Kılıç Arslan'ın vefatından sonra, I. Gıyaseddin Keyhusrev Türkiye Selçuklu Devleti tahtına geçti. Sivas hâkimi Melikşah'ın ani ölümü, Tokat hâkimi Süleyman Şah ile Ankara Meliki Muhyiddin Mesud'un birbirleri ve diğer kardeşleri ile mücadele içinde olmaları, Gıyaseddin Keyhusrev'in tahta sorunsuz bir şekilde çıkmasını sağladı. Bu şartlarda yönetimi ele alan Gıyaseddin Keyhusrev, Bizans İmparatoru III. Aleksios'un, Konya-İstanbul arasında ticaret yapan Türkiye Selçuklu Devleti himayesindeki, Türk ve Rum tacirlerini tutsak ederek mallarına el koyması üzerine harekete geçti. İlk olarak Mısır hükümdarı Melikü'l Adil'in imparatora gönderdiği hediyelere el koyan Gıyaseddin, daha sonra da Bizans topraklarına girerek, Meriç Irmağı kıyılarına kadar fethetti. Fetih sırasında göç ettirdiği bölge ahalisini Akşehir'e yerleştirdi. Onlara ziraat aletleri ve tohumluk vererek beş yıl boyunca vergiden muaf tutması, birçok Hıristiyan ahalinin Selçuklu ülkesine göç etmesine neden oldu. Bu siyasetin sonucu olarak Bizans toprakları gün geçtikçe ıssızlaşırken Selçuklu toprakları da zenginleşmeye başladı²⁸⁹.

II. Kılıç Arslan, Gıyaseddin Keyhusrev'i vâliht ilan edince, saltanat sevdasıyla birbirlerine düşen kardeşleri II. Süleyman Şah'ın yanına gelerek, Gıyaseddin Keyhusrev'i şikâyet etmeye başladılar. Kardeşleri Süleyman'a: “ *Gıyaseddin Keyhusrev saltanatın gereklerini hiçe sayarak yerine getirmemiştir. Bundan dolayı*

²⁸⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 78-80; Münecimbaşı, *Selçukiler*, s.22; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 44-45; Turan, *Türkiye*, s. 228-229; Besim Darkot, “Kayseri”, mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 485.

²⁸⁹ Osman Turan, “Keyhusrev I”, mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 614; Ali Sevim, “Keyhusrev I”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 347; Turan, *Türkiye*, s. 239-240; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 259.

taht için gerekli bilgi ve birikimine sahip olamamıştır. Oysaki sen, güçlü, kudretli ve taht için yeterli tecrübeye sahipsin. Bundan dolayı sen dururken onun veliaht seçilmesine biz razı değiliz” dediler. Tüm bu anlatılanları oldukça olgun bir tavırla dinleyen Süleyman, onlara dönerek: “Bizim dünyaya gelmemiz, tabiatımızın oluşması ve melikliklerimiz, babamız Kılıç Arslan ile hayat bulmuştur. Bundan dolayı onun buyruklarına uymayıp asi evlat konumuna düşerek, düşman sevindirmeyelim. Kardeşim Gıyaseddin’e gelince o, küçük olmasına rağmen büyüklere has bir zekâyâ sahiptir”²⁹⁰ cevabını verdi.

Gerçektende olgun bir devlet adamı olan Süleyman, babasının sağlığında ona ve buyruklarına sadık kalarak, saltanat mücadelesinden uzak durmuştur. Bu tutumunu abisi Kutbeddin Melikşah’ın ölümüne kadar devam ettiren Süleyman, onun ölümüyle, ailenin en büyük üyesi vasfını kazanmış, ardından da saltanat mücadelesine başlamıştır (1196). Ailenin en büyük üyesi olma vasfının yanı sıra, Süleyman’ın saltanat mücadelesini meşru kılan, dönemin önemli hususları da bulunmaktadır.

II. Kılıç Arslan’ın Aksaray kuşatması sırasında ölümü üzerine, I. Gıyaseddin Keyhusrev, kuşatmayı kaldırarak babasının bedenini bir kafes içinde Konya’ya getirdi. Devlet yönetimini elde edinceye kadar babasının ölümünü devlet adamlarından sakladı. Bu süre zarfında Kılıç Arslan’ın bedeninin kokmasını engellemek isteyen Gıyaseddin, zehirli ilaçlar ile babasının bedenini mumyalattı. Daha sonra bu hadise, Gıyaseddin’e muhalif kesimlerce kullanılarak, babasını Konya Ereğlisi’nde İbni Avarız isimli birine zehirlettiği söylentisinin ortaya çıkmasına neden oldu. Saltanat mücadelesini meşru kılan diğer önemli husus ise, Gıyaseddin Keyhusrev’in Rum bir anneden doğmuş olmasıdır²⁹¹.

Bu durum onun hükümdar olmasına mani olmamasına rağmen, kamuoyu karşısında meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Gıyaseddin’in alehinde bu olaylar gelişirken, durumu iyi analiz eden Süleyman, kardeşlerinin Gıyaseddin’e karşı tutumlarından haberdar olarak, babası ve kardeşi Melikşah döneminde saltanat mücadelelerinden uzak durmuştur. Bu mücadelelerde kardeşleri ve hâkim oldukları

²⁹⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 47-50.

²⁹¹ Anonim, *Selçuknâme*, s. 26; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 20; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 42.

topraklardaki halk güç kaybederken, Süleyman, Bizans aleyhinde yaptığı fetihlerle itibarını artırarak çevresine güven vermiştir.

Mevcut şartların lehinde geliştiğini gören Süleyman, babası döneminde başlayan kardeşler arasındaki mücadelelere bir son vermek ve oluşturacağı Anadolu birliği ile yeniden Selçuklu Devleti'ni istikrarlı günlerine kavuşturmak amacıyla harekete geçti. İlk olarak Kutbeddin Melikşah'ın ölümü üzerine boş kalan Sivas, Aksaray ve Kayseri dolaylarına giden Süleyman, bu şehirleri Ankara Meliki Muhyiddin Mesud'dan önce elde etmeyi başardı. Daha sonra Gıyaseddin Keyhüsrev'in veliyaht ilan edilmesiyle yanına gelerek kendisini sultan olarak görmek istediklerini dile getiren kardeşlerini, vereceği menşurlar ile yerlerinde bırakacağı vaadiyle etrafında topladı. Böylece gerekli hazırlıkları tamamlayan Süleyman, kardeşlerinden de takviye ettiği ordusuyla, Konya üzerine giderek şehri Ramazan bayramında muhasaraya etmeye başladı. Dört ay kadar süren çetin muhasara sonrasında, Gıyaseddin Keyhüsrev'i amansızca savunan Konya halkının takati kırılmaya başladı²⁹².

Mücadelenin daha fazla uzamasının önüne geçmek isteyen Konya ileri gelenleri, iki kardeş arasındaki mücadeleye bir son vermek için Süleyman'a bir elçi göndererek, ona: *“Her ikinizde efendimizin oğlusunuz. Verdiğiniz görevleri yerine getirmek, devletin namusunu korumak, elimizden geldiği kadar size bağlı olmak ve hizmet etmek boynumuzun borcudur. Eğer Melik Rükneddin, babası zamanında kardeşinin veliyahtlığına yaptığı ahde sadık kalır dünyada ve ahirette kötü bir ad bırakacak kuşatmadan vazgeçer de Konya'dan uzaklaşırsa, kendisine sefer masrafı (nal-baha) olarak kendi dar imkânlarımızla aşağıda zikredilen bir tazminat vergisi(cebr-i ihracati) veririz; 500 bin gümüş nakit para, her renkten 300 İstanbulî atlas kumaş, 200 boy (kat) altın işlemeli (zerbâft) elbise her renkten 3.000 arşın (gez) çuha; her türden 10.000 arşın keten, 200 baş katur, 300 baş at, 2 bin baş sığır, 300 baş deve; 10 bin baş koyun gibi şeyleri üç taksitle hazineye, ahıra (ıstabl) ve saray mutfağına (matbaha-ı amire) veririz.*

²⁹²İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 80; Anonim, *Selçuknâme*, s. 26; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 20-21; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 59-60; Turan, “Keyhusrev I”, s. 615; Selim Kaya, “Süleyman Şah II”, mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 106;

Eğer sultanlık iddiasına devam etmekte ısrar edersen: *Sultan Gıyaseddin Keyhusrev'e, oğullarına, hazinelerine, malına, mülküne mahiyetine ve adamlarına (hadem u haşam) zarar vermeyeceği hususunda yemin etsin. Onun düşünce kuşu Konya'dan nereye uçmak istiyorsa oraya selametle uçsun. Biz, onu uğurlamak için (be resm-i bedreke) kutlu rikabının yanında üç bin okçu (kemandar) göndeririz. Onlar onu mübarek düşüncesinde olan ülkenin sınırlarına ulaştırırlar*"²⁹³ dediler.

Melik Rükneddin Süleyman bu duruma oldukça sevinerek hemen kardeşi için bir ahitname hazırlattı. Ayrıca şehrin ileri gelenleri için de mülk ikta ve mansıb menşurları düzenletti. Ahitnamelerin Konya'ya ulaşmasından sonra, şehir halkı Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev'in huzuruna çıkarak ona, kuşatmanın uzamasından dolayı yiyecek stoklarının azaldığını, herhangi bir yardımın söz konusu olmadığını belirterek, teklifi kabul etmemesi durumunda sonuna kadar onunla birlikte mücadele edeceklerini iletiler. Gıyaseddin, kendisi için sonuna kadar mücadele eden Konya halkını dinledikten sonra, onlara yaptıklarından dolayı minnettar olduğunu belirterek Süleyman'ın teklifini kabul ettiğini bildirdi²⁹⁴.

Aynı gün Konya halkı ile vedalaşan Gıyaseddin Keyhusrev, mahiyetiyle birlikte akşam namazı vakti Akşehir üzerinden İstanbul'a gitmek için yola çıktı (2 Ekim 1196). Bu sırada meydana gelen karmaşa ile Gıyaseddin'in oğulları İzzeddin ve Alâeddin babalarının yanından kayboldular. Konya yakınlarında bulunan Lâdik Köyü'ne varan Gıyaseddin ve mahiyeti, burada saldırıya maruz kaldılar. Sultanın eşyalarının büyük bir kısmını yağmalayan Lâdik halkı, mahiyetinde bulunan bazı kişileri de yaraladılar. Bunun üzerine Gıyaseddin, yönünü Larende'ye (Karaman) çevirerek, yaşadıklarını kardeşi Süleyman Şah'a sitemkâr bir mektup ile gönderdi²⁹⁵.

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın, oğullarını emniyet içinde kendisine göndermesinden sonra Gıyaseddin Keyhusrev, Seyfeddin Ayaba, Mübarizeddin Ertokuş ve Esedüddin Ayaz ile birlikte Ermeni hâkimi II. Leon'un yanına vardı. Bir ay kadar burada kalan Gıyaseddin, daha sonra Elbistan Meliki Mugiseddin Tuğrul

²⁹³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 52-53.

²⁹⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 53-55; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 21; Osman Turan, "Süleyman-Şah II", mad., *İA*, C. XI, İstanbul 1979, s. 223; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 62.

²⁹⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 55-56; Anonim, *Selçuknâme*, s. 27; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 64-65; Turan, *Türkiye*, s. 246-247.

Şah'ın yanına geçti. Tuğrul Şah, kardeşini oldukça iyi karşılayarak ona ihsanlarda bulundu. Fakat bir müddet daha burada kalan Gıyaseddin, yeni bir umutla II. Süleyman Şah'a boyun eğmemiş olan Malatya Meliki Muizeddin Kayser Şah'ın yanına geldi. Büyük bir hürmet ve ikram ile karşılanan Gıyaseddin, kardeşi Kayser Şah'ın kayınpederi olan Melik Adil'in yanına giderek kardeşinin mevcut durumunu daha fazla güçlendirmek istedi. Halep'e vardığında onu Melik Adil'in kardeşi Melik Zahir karşıladı. Süleyman Şah ile ilişkilerinin bozulmasını istemeyen Eyyûbiler, Gıyaseddin'i iyi karşılamalarına rağmen ona karşı mesafeli bir tutum izlediler. Mevcut durumun değişmeyeceğinin farkına varan Gıyaseddin, Halep'te de daha fazla kalmayarak, kız kardeşini ziyaret etmek amacıyla Diyarbakır'a (Âmid) vardı. Eniştesi Melik Salih onu oldukça iyi bir şekilde karşılayarak hazinesini sonuna kadar kullanımına açtı. Bir süre de burada kalan Gıyaseddin, İstanbul'a gitmek amacıyla ilk önce Ahlât'a oradan da Samsun'a vardı. Samsun valisi topraklarına gelen yorgun ve bitkin haldeki Gıyaseddin'i saygıyla karşılayarak, onu İstanbul'a uğurladı. İstanbul'a ulaşan Gıyaseddin, İmparator III. Aleksios Angelos'u ziyaret etti (1199-1200). Gıyaseddin Keyhusrev, annesinin Rum olmasından dolayı İstanbul'da sıkıntı çekmiyor, özgür bir yaşam sürdürüyordu. Buna rağmen sıkca saraya davet edilen Gıyaseddin, Aleksios'un II. Süleyman Şah ile arasının açılmasını istememesinden dolayı beklediği yardımı tam anlamıyla bulamadı. İstanbul'da kaldığı sıralarda Bizans İmparatorluğunun önemli devlet adamlarından olan Manuel Mavrozomes'in kızıyla evlendi. Latinlerin İstanbul'u işgali üzerine Gıyaseddin, İstanbul'dan ayrılarak kayınpederinin yanına geldi. Biraderi Süleyman Şah'ın ölüm haberini alana kadar da burada kaldı²⁹⁶.

Gıyaseddin Keyhusrev'in Konya'yı terk etmesinin ardından şehrin ileri gelenleri Rükneddin Süleyman Şah'ı davet ettiler. Böylelikle Rükneddin Süleyman Şah Konya'ya gelerek düzenlenen merasimle saltanat tahtına oturdu (3 Ekim 1196). Konya ayanları, Gıyaseddin taraftarı olarak yaptıkları küstahlıktan dolayı Süleyman Şah'ın huzuruna çıkarak ondan özür dilediler. Süleyman Şah'ta onları affettiğini bildirerek gönüllerini hoş etti. Daha sonra Rükneddin Süleyman Şah'ın cülusu tüm

²⁹⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 55-77; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 165; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 474; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 24; Anonim, *Selçuknâme*, s. 27; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 22-26; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 97-112; Turan, "Keyhusrev I", s. 615; Sevim, "Keyhusrev I", s. 347-348; Turan, *Türkiye*, s. 268-273.

eyaletlere ve komşu devlet başkanları ile Abbasi halifesine duyuruldu. Haberi alan Halife Nâsır Lidinillah, saltanat menşuru, çetr²⁹⁷ ve sancak göndererek Süleyman Şah'ın sultanlığını tastik etti. Saltanat değişikliğini öğrenen ve Süleyman Şah'ı kutlamak isteyen civar devlet başkanları ise gönderdikleri elçiler ile onu kutladılar²⁹⁸.

2.3.1. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Faaliyetleri ve Muhyiddin Mesud'un Ortadan Kaldırılması (1196-1204)

Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olan II. Rükneddin Süleyman Şah, devlet merkezinde gerekli düzenlemeler yaptıktan sonra Tokat'dan getirdiği "Türk asıllı" kişileri önemli görevlere atadı²⁹⁹. Lâdik Köyünde saldırıya uğrayan Gıyaseddin'in sitemkâr mektubunu alan Süleyman, Lâdik Köyü'nü yaktırarak sorumluları idam ettirdi. Yeğenleri İzzeddin ile Alâeddin'i yanına getirtip kalmaları veya babalarının yanına gitmeleri konusunda onları serbest bıraktı. Babalarının yanına gitmek istemeleri üzerine onların güvenli bir şekilde Gıyaseddin Keyhusrev'e ulaştırdı. Daha sonra Anadolu birliğini yeniden oluşturmak için harekete geçen Süleyman Şah, kardeşleri Arslan Şah'tan Amasya'yı, Berkyaruk Şah'tan da Niksar'ı aldı. Ardından Süleyman Şah'tan çekinen Elbistan Meliki Muğiseddin Tuğrul Şah, Onun sultanlığını tanıyarak, bağlılığını bildirdi. Böylelikle Süleyman Şah Ankara Meliki Muhyiddin Mesud ile Malatya Meliki Muizzeddin Kayser Şah dışındaki tüm kardeşlerini itaat altına almayı başardı. Bu sıralarda Bizans İmparatoru III. Aleksios'un, Samsun dolaylarındaki ticaret gemilerine saldırarak tacirleri esir edip mallarına el koyması üzerine Süleyman Şah, İmparator'a elçilik heyeti göndererek aldığı esirler ile mallarını serbest bırakmasını istedi. Yapılan antlaşma ile esirler ve mallar iade edilerek, Bizans İmparatorluğu yıllık vergiye bağlandı. Süleyman Şah'ın kardeşleri ve Bizans ile olan mücadelesinden yararlanan Ermeni hâkimi II. Leon, Ereğli'yi alarak Kayseri'yi kuşattı. Süleyman Şah 1199 yılında Ermenilerin üzerine

²⁹⁷ Türkçe'ye Farsça'dan geçen ve "şemsiye, çadır" anlamına gelen **çetr** (mizalle), Abbasi halifeleri tarafından saltanatlarını tasdik ettiği Selçuklu sultanlarına menşur, hil'at vb. saltanat alametleriyle birlikte gönderilirdi. Bir mızrağın ucunda küçük bir kubbe şeklinde açılan, atlas veya altın sırmalı kadifeden yapılan bir tür şemsiye olan çetr, hükümdarların seferde veya alayla bir yere giderken başı üzerinde tutulurdu. II. Gıyaseddin dönemine kadar siyah renkli olan Selçuklu çetri onun zamanından itibaren Sadeddin Köpek'in isteğiyle mavi renge çevrilmiştir. Bk. Aydın Taneri, "Çetr", mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 293-294.

²⁹⁸ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 24; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyeye*, C. I, s. 78, 83; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 64.

²⁹⁹ Nejat Kaymaz, "İdare Mekanizmasının Rolü I", s. 125.

giderek onları tekrar Torosların güneyine sürdü. Ardından Adana'ya kadar bazı kaleleri alan Süleyman Şah, Ermenileri Selçuklulara tabi kıldı³⁰⁰.

Böylelikle Selçuklu Devleti'nin batı ve güney taraflarını sağlamlaştıran II. Rükneddin Süleyman Şah, doğuya yönelerek kardeşi Muizeddin Kayser Şah'tan Malatya'yı aldı (23 Haziran 1201). Bu dönemde Anadolu'nun doğusunda güçlü bir siyasi iradenin yokluğundan yararlanan Gürcüler, İslam topraklarına saldırarak Erzurum'a kadar ilerlediler. Saldırı haberini alan Süleyman Şah, Gürcü saldırılarına bir son vermek ve İslam beldelerinde yeniden güveni tesis etmek amacıyla sefer düzenledi. Sefere, Erzincan hâkimi Fahreddin Behram Şah ile sultanın kardeşi Elbistan Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah da katıldı. Oluşturduğu orduyla 1202 yılında Konya'dan çıkan Süleyman Şah, Erzurum'a kadar ilerledi. Burada Saltuklu Meliki Melikşah'ın gerekli hazırlıkları yapmamasına sinirlenen sultan, Saltuklular'a son vererek Türkiye Selçuklu Devleti'ne ilhak etti. Ardından Gürcü kraliçesi Tamara'ya bir mektup yazarak kendisine tabi olmasını istedi. Alınan ret cevabı üzerine, yoluna emin adımlarla devam eden Süleyman Şah, Erzurum'dan Pasinler (Hasankale) Ovasına gelerek burada Micingerd kalesi yakınlarında ordugâhını kurdu. Selçuklu ordusu istirahat halindeyken, Gürcüler ani bir baskında bulunarak Selçuklu ordusuna ağır bir darbe indirdiler. Beklenmedik bir zamanda cereyan eden bu hadise karşısında Süleyman Şah'ın ordusu dağıldı (Temmuz 1202). Behram Şah'ın da içinde bulunduğu birçok Selçuklu askeri Gürcülere esir düştü. Erzurum'a çekilen II. Süleyman Şah, fidye karşılığında Mengüçük Meliki Fahreddin Behram Şah'ı esaretten kurtardı ve ardından kardeşi Mugiseddin Tuğrul Şah'ı da Erzurum Melikliği'ne atayarak, kendisi de Konya'ya döndü³⁰¹.

Süleyman Şah, yeni bir Gürcü seferine çıkmadan önce, Konya tahtını emniyet altına almak amacıyla Ankara Meliki Muhyiddin Mesut üzerine sefere çıkarak Ankara kalesini kuşattı. Uzun süren kuşatmanın ardından Ankara ve çevresini

³⁰⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 80; Kaya, "Süleyman Şah II", s. 106; Turan, *Türkiye*, s. 247-249; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 449.

³⁰¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 91-95; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 24; Abû'l-Farac, *Tarii*, C. II, s. 474; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 211-214; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 80; Turan, "Süleyman-Şah II", s. 227-229; Kaya, "Süleyman Şah II", s. 106-107; Faruk Sümer, *Türk Beylikleri*, 38-39; Halil İnalçık, "Erzurum", mad., *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, s. 349; Cevdet Küçük, "Erzurum", mad., *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 322.

merkezi idareye bağlayan Süleyman Şah, şehri terk ederek iki oğluyla gitmekte olan Muhyiddin Mesut'u da gönderdiği müfreze ile ortadan kaldırttı (1 Temmuz 1204). Bu sıralarda Mardin Artuklu Emiri Artuk Arslan, Diyarbakır ve Hasankeyf Artuklu Emiri II. Sokman ile Samsat Eyyubî Emiri Efdal sultana bağlılıklarını bildirerek Selçuklu Devleti'ne dahil oldular. Böylelikle tahtını sağlamlaştırarak Anadolu birliğini kuran Süleyman Şah, Gürcüler için yeni bir sefere hazırlandığı sırada hayatını kaybetti (6 Temmuz 1204)³⁰².

2.4. III. İzzeddin Kılıç Arslan (1204-1205) - I. Gıyaseddin Keyhusrev Mücadelesi

Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah'ın beklenmedik ölümü üzerine, onunla birlikte Tokat'tan Konya'ya gelerek devlet işlerinde görev alan Nuh Alp, Emir Mende ve Tüz Beg, henüz yetişkinliğe adım atmamış olan merhum sultanın oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı Selçuklu tahtına çıkardılar. III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın küçük yaşta olmasından dolayı, devlet işlerinin üzerlerine alan bu devlet adamları, Isparta ve civarını Selçuklu topraklarına kattılar. Bu sıralarda İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesi üzerine İmparator Theodore Laskaris, III. Kılıç Arslan ile güvenlik antlaşması yaparak İznik merkezli Bizans Devleti'ni meydana getirdi³⁰³.

II. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra tahta küçük yaştaki III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın çıkarılması ile Yağıbasan Oğulları "Muzaffereddin Mahmud, Zahirreddin İli ve Bedreddin Yusuf", Gıyaseddin Keyhusrev'e duydukları vefa ve bağlılığı kendilerine ilke edinerek, onu tahta geçirmek için harekete geçtiler. Çevrelerindeki emir ve yöneticileri de yanlarına almayı başaran Yağıbasan Oğulları, gerekli çalışmaları tamamlayarak, bilgi ve tecrübesiyle tanınan dönemin önde gelen devlet adamlarından Hacib Zekeriya'yı Gıyaseddin Keyhusrev'i davet etmesi için görevlendirdiler. Gıyaseddin Keyhusrev'e ulaşan Zekeriya, ona "Süleyman Şah'ın öldüğünü, oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkarıldığını anlatarak, mevcut

³⁰² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 95; Turan, *Türkiye*, s. 262; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 107; Turan, "Süleyman-Şah II", s. 229-230.

³⁰³ George Akropolites, *The History*, Translated with an Introduction and Commentary by Ruth Macrides, Oxford University Press, 2007, s. 117-119; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 96,101; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 33; Ali Sevim, "Kılıç Arslan III", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 403; Osman Turan, "Kılıç Arslan III", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 703; Bailly, *Bizans Tarihi*, C. 2, s. 379-380; Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. III, s. 112.

şartların lehinde olduğunu söyleyip Konya'ya davet etti. Aldığı haber ile sevinen Gıyaseddin, durumu Theodore Laskaris'e anlatarak Konya'ya gitmek için müsaade istedi. Fakat Laskaris III. İzzeddin Kılıç Arslan ile yaptığı ittifak'ı ileri sürerek, onun Konya'ya hareket etmesine karşı çıktı. Birkaç gün boyunca süren görüşmelerden sonra Laskaris, oğulları İzzeddin, Alâeddin ve Hacib Zekeriya'nın İznik'te rehin olarak bırakılması ve Honas, Lâdik (Denizli) ile Konya sınırına kadar olan bölgenin Laskaris'in naiplerine teslim edilmesi koşuluyla Gıyaseddin'in Konya'ya gitmesine müsaade etti. Gıyaseddin zaman kaybetmeden yola çıkarak babası döneminde meliklik yaptığı Uluborlu'ya geldi. Bu sırada Hacib Zekeriya'da bir yolunu bularak sultanın çocuklarıyla birlikte kaçarak Gıyaseddin'in yanına vardı. Çocuklarının esaretten kurtulduğuna sevinen sultan, gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Konya'ya doğru yola çıktı. Durumu haber alan Konya'nın ileri gelenleri, İzzeddin Kılıç Arslan'a sadık kalacaklarına dair yemin ettiler. Onların asıl amacı sultanı muhafaza etmekten çok ellerindeki mevcut güç ve menfaatleri muhafaza etmektir. Bir ay kadar Konya'yı muhasara eden Gıyaseddin, önemli bir başarı elde edemeyince Meram taraflarına çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Aksaray halkı, yöneticilerine başkaldırarak hutbeyi Gıyaseddin adına okutup onu Aksaray'a davet ettiler. Haberi alan ve endişeye kapılan Konya halkı, Gıyaseddin Keyhusrev'e elçiler göndererek yeğeni İzzeddin Kılıç Arslan'a kötülük yapmaması karşılığında Konya'ya davet ettiler. Daveti kabul eden Gıyaseddin Keyhusrev, böylece dokuz yıllık ayrılıktan sonra tekrar Selçuklu tahtına geçti (Ocak-Mart 1205)³⁰⁴.

2.4.1. I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Faaliyetleri (1205-1211)

Selçuklu tahtını ikinci kez elde eden I. Gıyaseddin Keyhusrev, ilk olarak oğulları İzzeddin'i Malatya'ya, Alaadin'i Tokat merkezli Danişmendli iline, Celâleddin Keyferidun'u da Koyluhisar'a melik olarak gönderdi. Ardından Şam'a (Dımaşk) gitmiş olan hocası Mecdüddin İshak'ı Konya'ya davet etti. Yanında birçok âlim ile birlikte Konya'ya dönen Mecdüddin, daha sonra İzzeddin'e hoca tayin edilerek Malatya'ya gönderildi. I. Gıyaseddin Keyhusrev'in yapmış olduğu şehzade

³⁰⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 97-108; George Akropolites, *History*, s. 125-129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 165-166; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 215-225 Anonim, *Selçuknâme*, s. 27; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 112-118; Turan, "Kılıç Arslan III", s. 703; Sevim, "Kılıç Arslan III", s. 403-404; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 126.

atamalarıyla birlikte artık Selçuklu şehzadeleri, eski feodal statüde olduğu gibi adlarına para bastırıp hutbe okutmalarına, merkezin izni olmaksızın komşu devletler ile savaş ve barış yapmalarına izin verilmedi³⁰⁵. Böylece merkezi idare güçlendirilerek, sultan ailesi içinde meydana gelebilecek mücadelelerin de önüne geçilmiş oldu. Laskaris ile topraklarından geçmek için yaptığı antlaşmaya uyan Gıyaseddin, kayınpederi Manuel Mavrozomes'e Denizli, Honas ve Menderes Nehri'ne kadar olan bölgelerin yönetimini verdi³⁰⁶. Böylelikle Laskaris'in yayılma siyasetini önüne de geçen sultan, uluslararası siyasette de yerini güçlendirdi.

İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinden sonra, Trabzon'a geçerek Pontus Rum Devleti'ni kuran Aleksios, II. Rükneddin Süleyman'ın meliklik döneminde ülke topraklarına kattığı Samsun'u almak için harekete geçti. Haberi alan Gıyaseddin, Anadolu ticaretinin Karadeniz'e açılan önemli bir kapısı olan Samsun'un güvenliğini sağlamak ve Aleksios'u cezalandırmak için sefere çıktı. Sefer sonrasında Aleksios'u yenilgiye uğratan Gıyaseddin, Samsun ve çevresini tekrar Selçuklu toprağı haline getirirken, sekteye uğramış olan Anadolu ticaretinin de yeniden canlanmasını sağladı. Ardından Anadolu ticaretini kuzey-güney yönlü daha fazla işler duruma getirmek amacıyla harekete geçen Gıyaseddin, bu sıralarda Latin-Rum iktidar mücadelesinin yaşandığı, Aldo Brandini yönetimindeki Antalya'yı Selçuklu topraklarına kattı (5 Mart 1207). Antalya'da gerekli düzenlemeler yapan I. Gıyaseddin, Mübarizeddin Ertokuş'u buraya vali tayin ederek geri döndü. Böylelikle Avrupa'dan ve Mısır'dan gelen ticari mallar, rahat ve güvenilir bir ortamda Antalya'dan Karadeniz'e kadar ulaşma imkânı buldu.³⁰⁷

Antalya'nın alınmasıyla Anadolu'da kuzey güney ticaretini kontrol altına alan Selçuklu Devleti, bu dönemden itibaren hızlı bir şekilde ekonomik ve kültürel gelişme sürecine girmiştir. Böylelikle yüzyıllar boyunca süren savaşlardan olumsuz

³⁰⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 110; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 227-228,230-231; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 26-27; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 31-32; Turan, *Türkiye*, s. 275-276; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 119-120.

³⁰⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 110; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 35; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 268.

³⁰⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 205-206; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 115-121; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 488; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 25; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 36-39; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 125-133; Sevim, "Keyhusrev I", s. 348; Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. III, s. 111.

etkilenerek yıkık ve nüfustan arınmış bir hal alan Anadolu şehir ve yolları, yapılan kervansaraylar, bedestenler, şifahaneler ve dini binalar gibi birçok kültürel mimari eserler ile yeniden canlanma sürecine girmiştir.

II. Süleyman Şah'ın ölümü ve sonrasında meydana gelen iç çekişmelerden yararlanarak Selçuklu Devleti vassallığından ayrılan Ermeni hâkimi II. Leon, Suriye-Anadolu ticaretine zarar vererek, Selçuklu topraklarına saldırılarda bulundu. Leon'u cezalandırmak ve yeniden Anadolu ticaretini güvenli hale getirmek isteyen Gıyaseddin Keyhusrev, Ermeniler'e ait Petrus Kalesi başta olmak üzere birçok kaleyi fethetti. Gıyaseddin karşısında direnemeyen ve her geçen gün zor durumda kalan Leon, yeniden Selçuklu Devleti vassallığını kabul ederek Selçuklulara tabi oldu (1208-1209)³⁰⁸.

Latinlerin İstanbul'u ele geçirmesinden sonra Bizans tahtını kaybeden III. Aleksios, I. Gıyaseddin Keyhusrev'i İznik Bizans İmparatoru Laskaris'e karşı tahrik etmeye başladı. Aleksios'un girişimleri ve Gıyaseddin'in Anadolu'da her geçen gün güçlenmesinden rahatsız olan Laskaris de buna karşılık İstanbul Latin İmparatoru Henri ile onlara karşı bir ittifak oluşturdu. Bunun üzerine Gıyaseddin Keyhusrev, zaman kaybetmeden Aleksios'u da yanına alarak Denizli-Lâdik arasında bulunan Antiochia'ya kadar ilerledi. İki ordunun karşı karşıya gelmesiyle başlayan savaş sırasında da I. Gıyaseddin aldığı yara sonucunda hayatını kaybetti (1211)³⁰⁹.

2.5. I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) – I. Alâeddin Keykubad Mücadelesi

I. Gıyaseddin Keyhusrev'in şehit olmasıyla üstün durumda olan Selçuklu ordusu dağılarak geri çekilmek zorunda kaldı. Konya'ya gelen devlet adamları, daha fazla otorite boşluğu yaşanmaması için Gıyaseddin'in oğullarından Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus, Tokat Meliki Alâeddin Keykubad ve Koyluhisar Meliki Celâleddin Keyferidun'dan hangisinin tahta çıkarılması hususunda müzakereye başladılar. Müzakere sürerken Maraş valisi Nusretuddin el-Hasan b. İbrahim, Gıyaseddin'in büyük oğlu İzzeddin'i taht için aday gösterdi. Diğer devlet

³⁰⁸ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 25; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 39-40; Turan, "Keyhusrev I", s. 617; Kaya, *I. Gıyaseddin- II. Süleyman Şah*, s. 133-136.

³⁰⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 121-132; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 491; Baykara, *Gıyaseddin Keyhusrev*, s. 40-44; Sevim, "Keyhusrev I", s. 348; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 270-271.

adamlarının da bu görüşte birleşmeleri üzerine, süratle Kayseri'ye doğru yola çıkan devlet erkânı, diğer taraftan da Malatya'ya haberci göndererek İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'ye davet ettiler. Kayseri'ye varan devlet adamları, matem elbiselerini giyerek Gedük'de (Sarkışla) İzzeddin'i karşıladılar. Daha sonra Kayseri'ye getirilen İzzeddin Keykâvus, yapılan törenle Türkiye Selçuklu Devleti sultanı ilan edildi (1211)³¹⁰.

Üç gün boyunca I. Gıyaseddin Keyhusrev için yas tutulduktan sonra Keykâvus, kendisini tahta çıkaran matem içindeki devlet erkânına rütbeleri doğrultusunda yeni hil'at ve menşurlar vererek onların gönüllerini aldı (1211). Konya'ya doğru yola çıkılacağı esnada, Alâeddin Keykubad'ın saltanat davası ile ortaya çıktığı ve hazırladığı büyük bir orduyla Kayseri'ye yaklaştığı haberi geldi. Kayseri'de bunlar yaşanırken babasının ölüm haberini alan Alâeddin, üç gün yas tuttuktan sonra amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah ile Ermeni hâkimi II. Leon'a haber salarak onların desteğini almayı başardı. Devlet adamlarının saltanat üzerindeki etkisini de iyi bilen Keykubad, Zahirreddin İli'yi verdiği vaatlerle saflarına kattı. Ardından muhasara için gerekli hazırlıkları da tamamlayan Alâeddin, Kayseri'ye gelerek şehri muhasara etmeye başladı. Beklenmedik bir şekilde kuşatma altında kalan I. İzzeddin Keykâvus ve devlet adamları, Alâeddin'e karşı savaşarak mücadele edemeyeceklerini anlayınca, siyasi olarak bir çözüm aramaya başladılar. Bu amaçla harekete geçen İzzeddin, ilk olarak 12.000 dinar değerinde olan sarığını Kayseri subaşı Celâleddin Kayser'e vererek onu Ermeni hâkimi Leon'a gönderdi. Leon'un yanına varan Celâleddin, sultanın gönderdiği sarığı ona takdim ettikten sonra, mücadeleden çekilmesi karşılığında 12.000 mud (1mud: 100/120 kg) tahıl ile devam ettirilecek dostluk sözü verdi. Tüm bu gelişmeleri çıkarlarına uygun bulan Leon, bir ahitname hazırlayarak İzzeddin'e gönderdi³¹¹.

³¹⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 132-134; Abû'l-Farac, *Tarihi*, C. II, 491; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 247-249; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK yay., Ankara 1997, s. 21-22; Osman Turan, "Keykâvus I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 632; Faruk Sümer, "Keykâvus I", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 352.

³¹¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 134-138; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 30-31; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 249-253; Koca, *I. İzzeddin*, s. 22-23; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK yay., Ankara 2003, s. 14-15; Sümer, "Keykâvus I", s. 352; Turan, "Keykâvus I", s. 632.

Ahitnameyi alan İzzeddin, kabul ettiğine dair yeni bir metin düzenleterek Leon'a gönderdi. Bunun üzerine Leon, gizlice Kayseri kuşatmasından ayrıldı. Mevcut ittifakın bozulmaya başladığını gören Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah'da, kardeşinin topraklarına saldırmak için hazırlandığını bahane ederek kuşatmadan ayrıldı. Tuğrul Şah ve Leon'un ayrılmasıyla azalan ve morali bozulan Alâeddin'in birliklerini gören şehrin yiğitleri ise bu durumdan yararlanmak için davul ve boru sesleri eşliğinde kaleden çıkarak saldırıya geçtiler. Böylece zor durumda kalan Alâeddin Keykubad, mevcut ordusuyla kuşatmaya devam edemeyeceğini anlayarak, kuşatmayı kaldırıp Kayseri'den ayrıldı. Ankara'ya yönelen Alâeddin, sarp kayalıklar üzerinde, savunmaya müsait olan Ankara kalesini kısa bir mücadele ile ele geçirip, savunma tedbirleri almaya başladı. Alâeddin ile birlikte mücadele eden Zahirreddin İli de Niğde'ye çekilerek, onun adına şehirde gerekli önlemleri aldı³¹².

Kuşatmanın sona ermesi ile rahatlayan I. İzzeddin, Kayseri'de işleri yoluna koyduktan sonra Konya'ya doğru yola çıktı. Aksaray'a gelen İzzeddin, şehrin iğdişleri ve ileri gelenleri tarafından karşılandı. Bir müddet burada dinlenen ve şehir hakkında bilgiler edinen sultan, daha sonra yolculuğuna kaldığı yerden devam ederek, Obruk'a vardı. Burada Konya'nın ileri gelenlerince görkemli bir şekilde karşılanan İzzeddin Keykâvus, Konya'ya getirilerek düzenlenen törenle yeniden Selçuklu tahtına çıkarıldı. Bir hafta kadar süren cülus törenlerinin ardından, İzzeddin'in tahta çıkışı memleketin her bir yanına ve komşu devlet başkanlarına bildirilerek, Mecdüddin İshak da Abbasi halifesi Nâsr-Lidînillah'a gönderildi. Halife Mecdüddin ile birlikte saltanatı tasdik eden menşur ile birlikte fütüvvet şalvarı da göndererek onu kurmuş olduğu fütüvvet³¹³ teşkilata dahil ettiğini bildirdi. İzzeddin'in Konya tahtına çıktığı haberini alan İznik İmparatoru Laskaris de sultana

³¹² İbn Bibî, *el-Evamirü'l Ala'iyе*, C. I, s. 138-139; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 254-255; Koca, *I. İzzeddin*, s. 23-24; Sümer, "Keykâvus I", s. 352; Turan, "Keykâvus I", aynı yer; Emine Uyumaz, "Sultan I. Alâeddin Keykûbad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 590; Faruk Sümer, "Keykubad I", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 358.

³¹³ Gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamına gelen **fütüvvet**, başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşıyorken 13. yüzyılda Abbasi Halifesi Nâsr-Lidînillah'ın zayıflayan Abbasi otoritesini yeniden güçlendirmek amacıyla fütüvvet kurumunu kendi kontrolüne almasıyla içtimaî, iktisadî ve siyasî bir yapılanmaya dönüşüp, ahilik teşkilatının temelini oluşturmuştur. Bk. Süleyman Uludağ, Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", mad., *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 259-263.

bir elçilik heyeti göndererek, I. Gıyaseddin Keyhusrev'in ölümünden dolayı bozulan ilişkilerin düzelmesi için barış teklifinde bulundu. Teklifi kabul eden I. İzzeddin Keykâvus, antlaşmayı kabul ettiğini bildirmek ve babasının naşını Konya'ya getirtmek için Emir Seyfettin Ayaba'yı İznik'e gönderdi. İzzet ve ikramlarla karşılanan Seyfettin, dostluk bağlarını güçlendirdikten sonra Akşehir mezarlığında bulunan Gıyaseddin'in naşını alarak Konya'ya getirdi. Konya'ya getirilen Gıyaseddin'in naşı atalarının ve kardeşlerinin yanına gömülerek etrafa 30.000 dinar dağıtıldı³¹⁴.

İznik İmparatoru ve Ermeni hâkimi ile sulh sağlayan ve devlet işlerini yoluna koyan I.İzzeddin Keykâvus, devlet büyüklerini ve ordu komutanlarını huzurunda toplayarak onlara: *“Kardeşim Ankara'da olduğu sürece güven ve huzur içinde kalır. Bizim güvenimiz ve huzurumuzun kaynağı ise onun oradan atılmasına bağlıdır. O işi en önemli işimiz saymamız gerekir. Onda başarıya ulaşmadan ve o meseleyi halletmeden endişemiz bitmez”* sözleriyle durumu izah ederek, Alâeddin'e karşı ne yapılması gerektiğini sordu. Sultanı dinleyerek görüşlerinin isabetli olduğunu dile getiren devlet adamları, İzzeddin'e vereceği buyruğa göre hareket edeceklerini söylediler. Böylelikle gerekli hazırlıkları başlatan İzzeddin, bu meseleyi halletmek amacıyla Ankara'ya (Enguriye) doğru yola çıktı. Diğer taraftan kardeşinin büyük bir orduyla üzerine geldiğini öğrenen Alâeddin, Ankara kalesini güçlendirerek şehir halkı ile yeniden güven yeniledi. Ankara kalesine ulaşan İzzeddin, kaleyi çepeçevre kuşatarak Alâeddin ve taraftarlarına gözdağı verdi (İlkbahar 1212).³¹⁵

İki tarafın karşı karşıya gelmesiyle ilk mücadele teke tek olarak başladı. Alâeddin'in saflarında yer alan Emir-i Candar Mübarizeddin kaleden dışarı çıkarak, Sivas'ta mektepteyken kavgalı olduğu İzzeddin Keykâvus'un Emir-i Candarı Necmeddin Behramşah'ı meydana davet etti. İzzeddin'in izniyle Necmeddin'in meydana çıkmasıyla, başlayan mücadele oldukça kıran kırana geçti. Mızraklar ile birbirlerine saldıran candarlar, mızrakların parçalanmasına rağmen birbirlerine zarar veremediler. Ardından gürzler ile mücadeleye devam etmelerine rağmen

³¹⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 140, 151-154; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 256-257, 259-262; Koca, *I. İzzeddin*, s. 24-25; Sümer, “Keykâvus I”, s. 352; Turan, “Keykâvus I”, s. 633.

³¹⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 154-155; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 263-264; Koca, *I. İzzeddin*, s. 25-26; Emine Uyumaz, *I. Alâeddin*, s. 16; Turan, “Keykâvus I”, s. 634.

mücadelenin galibi ortaya çıkmadı. Bunun üzerine Alâeddin adamlarına söyleyerek Mübarizeddin'i geri çağırtdı. Mübarizeddin'in ayrılmasından sonra, Necmeddin de İzzeddin'in yanına döndü. Canla başla mücadele etmiş olmasından mutluluk duyan sultan, ona yeni hi'lat vererek makam ve mevkisini yükseltti³¹⁶.

Teke tek mücadelenin ardından I. İzzeddin Keykâvus, tüm gücüyle kaleyi muhasara etmeye başladı. Bu arada kalede sıkışıp kalan Alâeddin, Halep Eyyûbî Hükümdarı Melik Zahir'e başvurarak kardeşi ile arasında aracı olmasını istedi. Alâeddin'in ricasını kabul eden Melik Zahir, Şeyh Takîyuddin Ali b. Ebû Bekir el-Herevî'yi İzzeddin'e gönderdi. İzzeddin, Melik Zahir'in barış girişimini iç işlerine karışmak anlamına geldiğini ileri sürerek reddetti. Kalenin korunaklı olması ve kışın da yaklaşması üzerine I. Keykâvus, kalenin karşısına barınılacak binalar inşa ettirdi. Kışı bu binalarda geçiren I. İzzeddin, bahar'ın gelmesiyle muhasaranın şiddetini artırdı. Diğer taraftan kuşatmanın uzaması ve hiçbir yerden yardım alınmaması ise Ankara kalesinde yiyecek ve zahire kıtlığının baş göstermesine neden oldu. Böylece kale halkının daha fazla dayanma gücünün kalmaması üzerine şehrin ileri gelenleri Alâeddin'in huzuruna çıkarak ondan bir hal çaresini bulmasını istediler. Alâeddin onları dinledikten sonra, I. İzzeddin Keykâvus'a elçi göndererek kendisine ve Ankara halkına zarar verilmemesi karşılığında kaleyi teslim edeceğini bildirdi. Seyfettin Ayaba'nın araya girmesi ve telkinleriyle Alâeddin'in şartları kabul edildi. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, daha sonra Melikü'l-Ümera (Beylerbeyi/Selçuklu orduları genel komutanı) Hüsameddin Çoban ile Seyfeddin Kızıl, Pervâne³¹⁷ Celâleddin Kayser'i çağırarak durumu onlara da anlattı. Onlardan da yemin aldıktan sonra bir ahitname hazırlatarak Alâeddin'e gönderdi. Böylelikle 1212 ilkbaharında başlayan kuşatma, 1213 ilkbaharında son buldu. Kalenin teslimi sırasında bir iğdişin evinde alıkonulan Alâeddin, Seyfettin Ayaba tarafından Malatya'ya götürülerek burada Minşar (Menşar) kalesine hapsedildi³¹⁸.

³¹⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 156; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 264-265.

³¹⁷ Işık etrafında dönerek uçan kelebek anlamına gelen **pervâne**, terim olarak hüküm ferman, berat anlamına gelerek, bu belgeleri hazırlamakla görevli kişilere verilen unvandır. Bk. Muharrem Kesik, "Pervâne", mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 244.

³¹⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 156-161; Abû'l-Farac, *Tarihi*, C. II, 49; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 25; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 267-269; Münecimbaşı, *Selçukîler*, s. 32; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 35; Koca, *I. İzzeddin*, s. 26-27; Sümer, "Keykâvus I", s. 352; Turan, "Keykâvus I", s. 634.

Kalenin teslim alınmasından sonra düzenlenen törenler eşliğinde şehre giren Sultan I. İzzeddin Keykâvus, kuşatma sırasında kış şartlarından korunmak amacıyla yaptırdığı binaları medreseye çevirerek vakıf haline getirdi. Ardından Ankara'ya yeni devlet adamları atayan İzzeddin, hocası Mevdüddin İshak'ın araya girmesiyle Alâeddin'in canını bağışlayarak onun safında yer alan komutanların saç ve sakallarını kestirtip Ankara sokaklarında aşağılayıcı bir şekilde dolaştırttı³¹⁹.

2.5.1. I. İzzeddin Keykâvus'un Faaliyetleri

Alâeddin'in etkisiz hale getirilmesiyle tahtını sağlamlaştıran I. İzzeddin Keykâvus, Anadolu ticaretinin Karadeniz'e ulaştığı önemli bir liman kenti olan Sinop üzerine giderek şehri Selçuklu topraklarına kattı (3 Kasım 1214). Daha sonra Ermeni hâkimi II. Leon üzerine giderek Ermenileri Ulukışla, Ereğli ve Karaman bölgelerinden uzaklaştırdı (1215). Bu sıralarda Antalya'da I. Gıyaseddin Keyhusrev'in ölümünden yararlanan Rumlar, Türkleri öldürerek Antalya yönetimini ele geçirdiler. Avrupa ve Mısır'dan gelen ticaret mallarının Anadolu'ya girdiği önemli bir limanın elden çıkması ve bu durumdan Selçuklu Devleti ekonomisinin olumsuz etkilenmesi üzerine Antalya'ya hareket eden İzzeddin Keykâvus, şehri yeniden Selçuklu topraklarına dahil etti (22 Ocak 1216). Ermeniler ile Haçlılar'ın arasının açılmasından yararlanan İzzeddin, zaman kaybetmeden Ermeniler üzerine tekrar sefer düzenledi. Çinçin (Hacin) ve Kançin kalelerini elde eden I. İzzeddin Keykâvus, Keban (Geben/Gaban) kalesi önünde Ermeni ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. II. Leon'un barış teklifi üzerine Ermeni prensliği yeniden Türkiye Selçuklu Devleti vassalı haline geldi (1218)³²⁰.

2.6. I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) – Mugiseddin Tuğrulşah ve Celâleddin Keyferidun Mücadelesi.

Alâeddin Keykubad ile Mugiseddin Tuğrulşah ve Celâleddin Keyferidun arasındaki saltanat mücadelesi, kendi aralarında meydana gelmeyip devlet adamları arasında yaşanmıştır. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Melik Eşref üzerine sefere

³¹⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. I, s. 156; Koca, *I. İzzeddin*, s. 27.

³²⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. I, s. 162-175, 184-192; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 497; Müneccimbaşı, *Selçukiler*, s. 33-36; Koca, *I. İzzeddin*, s. 30-47; Sümer, "Keykâvus I", s. 352-353; Turan, "Keykâvus I", s. 635-638; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 456-458.

çıkacağı sırada verem hastalığına yakalanarak ölmesi üzerine, Çaşnigir Emir Seyfeddin Ayaba, Pervâne Şerefeddin Muhammed, Emir Mübarizeddin Çavlı, Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ve Emir-i Ahur Zeynüddin Başara onun ölümünü saklayarak tahta kimin geçeceğini tartışmaya başladılar³²¹.

Devlet adamlarından bir kısmı Erzurum Selçuklu Meliki Muğiseddin Tuğrul Şah'tan yana görüş bildirirken, diğer bir kısmı da Celâleddin Keyferidun'dan yana tavır aldılar. Önerileri dinleyen Mübarizeddin Behramşah ile Seyfettin Ayaba ise merhum sultanın ortanca kardeşi olan Alâeddin'in tahta daha münasip olduğunu ileri sürdüler. Sahip Necmeddin ile Pervâne Şerefeddin Muhammed, Tokat'ta Alâeddin'in hizmetinde bulduklarını belirterek, onun kindar, kıskanç ve haşin bir kişiliğe sahip olduğunu dile getirdiler. Ardından da Alâeddin'in başa geçmesi durumunda Selçuklu Devleti ve ahalisinin başına gâileler açacağını söyleyerek, Alâeddin'in tahta çıkarılmasına karşı çıktılar. Bunun üzerine Mübarizeddin Behramşah ve Seyfettin Ayaba, onların ortaya sürdüğü delilleri çürüterek Alâeddin'in taht için en doğru aday olduğuna devlet adamlarını ikna ettiler. Böylelikle Alâeddin'de karar kılınmasından sonra aralarında ahitname yapan devlet adamları, Çaşnigir Seyfettin Ayaba'yı Alâeddin'e haber vermesi için gönderdiler. Kezipert (Güzerprit) kalesine gelen Ayaba, yanında getirdiği kefeni çıkararak boynuna doladı. Kılıcını Alâeddin'in önüne bırakarak, "*Padişahımız benim hakkımda ne uygun görürse yerine getirilecektir*" dedi. Bunun üzerine kardeşi için üzülen fakat kendi için sevinen Alaaddin, kendisini Masara kalesine getirerek hapsedmiş olan Seyfettin Ayaba'yı getirmiş olduğu bu güzel haberdan dolayı Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederek affetti. Daha sonra Ayaba ile Alâeddin zaman kaybetmeden yola çıkarak Sivas'a geldiler. Burada düzenlenen törenle Alâeddin Selçuklu sultanı ilan edildi. Üç günlük yasın ardından dördüncü gün Alâeddin, bütün beylere makamlarına göre yeni hil'atler vererek Konya'ya doğru yola çıktı³²².

³²¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 218.

³²² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 308-309; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. I, s. 221-228; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, 504-505; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 37; Münecimbaşı, *Selçukîler*, s. 40-41; Uyumaz, *I. Alâeddîn*, s. 18-20; Sümer, "Keykubad I", s. 358; Osman Turan, "Keykubâd I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 646-647.

2.6.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Faaliyetleri

Konya'ya gelen I. Alâeddin Keykubad, burada muhteşem bir törenle Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturdu (Ocak-Şubat 1220). Merkezde gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, Eyyubîler ile bozulan münasebetleri düzeltti. Melikü'l Adil'in kızı ile evlenerek de oluşturduğu dostluğu pekiştirdi. Bu sıralarda ülkenin doğusunda ortaya çıkan Moğol tehlikesine karşı Konya, Kayseri ve Sivas kalelerini güçlendirdi. Anadolu ticaretini zenginleştirmek amacıyla Akdeniz'in Anadolu'ya açılan önemli bir limanı olan Alanya'yı fethetti (1222). Sadakatlerinden şüphelendiği Seyfettin Ayaba, Mübarizeddin Behramşah, Niğde subaşı Zeynüddin Başara ve Bahâeddin Kutluca'yı da öldürttü³²³.

Kastamonu Beyi Hüsameddin Çoban kumandasındaki Selçuklu donanması ilk kez deniz aşırı sefer düzenleyerek, Moğol istilası sonrasında ıssızlaşan Suğdak limanını Türkiye Selçuklu Devleti'ne kattı (1227). Anadolu ticaretinin aksamasına neden olan Ermeniler üzerine giden I. Alâeddin, Ermenek, Mut, Gülnar ve Silifke yörelerini Selçuklulara dahil etti. Selçuklu topraklarını yayılım alanı olarak gören Celâleddin Harizmşah'ı Yassıçimen'de yenilgiye uğrattı (30 Ağustos 1230). Alınan yenilginin ardından Harizmşahların ortadan kalkmasıyla Selçuklu Devleti Moğollar ile karşı karşıya kaldı. Moğollara karşı önlem almak isteyen Alâeddin, Eyyübîler'in terk etmek zorunda kaldığı Ahlat'ı Selçuklu topraklarına katarak şehri önemli bir üs haline getirdi. Ahlat'ın ellerinden çıkarak Selçuklu toprağı haline gelmesinden rahatsız olan Eyyübîler ise I. Alâeddin'in üzerine ordu gönderdiler fakat bir başarı elde edemediler. Daha sonra Harput, Siverek, Urfa, Harran ve Rakka'yı da Eyyübîlerden alan I. Alâeddin, Güneydoğu Anadolu'yu tamamen Eyyübîlerden temizlemek için Kayseri'de ordu toplamaya başladı. Bu sırada düzenlediği şölende, Eyyübî prensesinden olan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht ilan ederek devlet adamlarından biat aldı. Ardından şölen sırasında Çaşnigir Nasireddin Ali'nin getirdiği kuş etinden yedi. Sultan eti yedikten sonra yavaş yavaş sağlığı bozulmaya başladı. Zehirlendiğinin farkına varınca, atına binerek şölen alanından Keykubadiye Sarayı'na geldi. Ardından vasiyetini bildirmek için Celâleddin Karatay'dan

³²³ Anonim, *Selçukname*, s. 29-30; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. I, s. 253-274; 283-292; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 44; Uyumaz, *I. Alâeddîn*, s. 21-30; Turan, "Keykubâd I", 647-659; Sümer, "Keykubad I", s. 358.

Kemaleddin Kamyar'ı çağırmasını söyledi. Kemaleddin Kamyar, sultanın yanına geldiğinde, zehrin etkisiyle sultan konuşamaz hale gelmişti. Alâeddin her ne kadar el ve vücut hareketleriyle Kamyar'a bir şeyler anlatmak istese de, bunu başaramayarak hayatını kaybetti (30 Mayıs 1237)³²⁴.

³²⁴ İbn Bibi, *el-Eyamirü'l Ala'îye*, C. I, s. 315-345, 394-410, 450-458; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 12, s. 449-450; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 536; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 25; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 37; Uyumaz, "I. Alâeddin Keykûbad", s. 591-594; Faruk Sümer, "Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar", *Belleten*, I/197, TTK yay., Ankara 1986, s. 458; "Keykubad I", 358-359; Aydın Taneri, "Celâleddin Hârizmşah", mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 250; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 460-467.

III. BÖLÜM

SALTANAT MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YIKILIŞI (1237-1308)

I. Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti, gerileme ve yıkılış sürecine girmiştir. Kendisinden sonra tahta çıkan II. Gıyaseddin Keyhusrev'in yeteneksiz oluşu ve devlet adamlarının bundan yararlanarak kendi çıkarları doğrultusunda siyaset izlemeleri ile başlayan bu süreç Moğol işgali ile son bulmuştur.

3.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev (1237-1246) – İzzeddin Kılıç Arslan Mücadelesi

II. Gıyaseddin Keyhusrev ile İzzeddin Kılıç Arslan arasındaki saltanat mücadelesi, I. Alâeddin Keykubad döneminde başlayan devlet adamları arasındaki mücadelelerden oluşmaktadır.

I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü üzerine, bir araya gelen devlet adamları, taht için meşveret yaparken Alâeddin'in ikinci bir yapıya sahip olduğunu, abisi ile olan taht mücadelesinde İzzeddin'den yana tavır almamış olmalarından dolayı öcünü almak isteyebileceğini dile getirdiler. Buna rağmen devletin bekası için Alâeddin'in tahta geçmesini uygun bularak onun tahta geçmesini sağladılar. Alâeddin'in tahta geçmesiyle devlet adamları, mevcut güçlerini muhafaza ettikleri gibi siyasal, askeri ve ekonomik olarak da güçlerini daha fazla artırdılar. Bu durumun Alâeddin'in otoritesini tehdit etmesiyle, onlardan kurtulma yolları aramaya başlayan Alâeddin, sadakatsiz oldukları ileri sürerek onları "Seyfettin Ayaba, Mübarizeddin Behramşah, Niğde subaşı Zeynüddin Başara ve Bahâeddin Kutluca" ortadan kaldırdı. Böylelikle devlet yönetiminde meydana gelen boşluğu, kendine sadık adamlar ile doldurmak isteyen Alâeddin Keykubad, Kemaleddin Kamyar ve Kayır Han başta olmak üzere diğer Harizm Beyleri'ni devlet işlerinde kullanmaya başladı.

Bu amaçla doğrultusunda siyaset izleyen I. Alâeddin Keykubad, Yassıçimen Savaşı'ndan sonra öndersiz kalan Harizmlileri Selçuklu Devleti yönetimine kazandırmış ve Harizm beylerinden Kayır Han'ı hizmetlerinden dolayı

ödüllendirerek Sivas Valiliği'ne atamıştır. Diğer taraftan Eyyûbiler karşısında başarılı olan Kemaleddin Kamyar'ı da ödüllendiren sultan onu da Kayseri subaşılığına getirilmiştir³²⁵.

Alâeddin Keykubad'ın Harizmliler karşısında izlediği siyasetinin görünmeyen bir diğer amacı da, Moğol tehlikesine karşı Anadolu'nun doğusunda savunma hattı meydana getirmektir. Nitekim Harizmliler, Moğollar ile mücadele edemeyerek devletlerini kaybetmişlerdir. Bu sebeple onların Moğollara olan nefretleri, Alâeddin tarafından göz ardı edilmemiş ve Anadolu'nun savunmasında kullanılmıştır. Aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi ve askeri gücünü artırmak isteyen Alâeddin, Eyyûbi ailesinden gelen eşi Melike-i Adiliyye'den doğan oğullarından İzzeddin Kılıç Arslan'ı Selçuklu Devleti'ne veliaht ilan ederken Rükneddin'i ise, Suriye hükümdarlığına aday göstermiştir³²⁶. Böylelikle mevcut güçlerin bir araya gelerek tek bir güç haline dönüşmesini arzulamıştır.

I. Alâeddin Keykubad, bu siyasi hamleleri yaparken, Kemaleddin Kamyar gibi yerli devlet adamlarının yükselmesinden ziyade devlete sonradan dahil olan Harizmlilerin devlet kademelerinde hızla yükselmeleri ve mevki sahibi olmaları, devlet adamları arasındaki mücadelenin ortaya çıkmasına neden oldu. Kendilerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin asli unsuru sayan yerli devlet adamları, Yassıçimen Savaşı'ndan sonra Selçukluların hizmetine giren Harizmlileri ve onları koruyarak yükselten sultanı çıkarlarına aykırı görmeye başladılar.

Mevcut durumun böyle olduğu bir dönemde sultanın şaibeli bir şekilde ölümü, akıllara sultanı bizzat yerli devlet adamlarının öldürebilecekleri fikrini getirmektedir. Alâeddin'in ölümünden sonra devlet adamları arasındaki çekişmelerde bu görüşü kanıtlar niteliktedir. Devrin olaylarını anlatan önemli kaynaklardan biri olan Anonim Selçukname'de³²⁷: Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bizzat oğlu tarafından meşveret yaptığı devlet adamlarınca, zehirleyerek öldürüldüğünü bizlere aktarmaktadır. Yazarı belli olmayan bu eserde, olayların bu şekilde aktarılmasının sebebi, muhtemelen

³²⁵ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, TTK yay., Ankara 2009, s. 31; Turan, *Türkiye*, s. 382, 389; Nejat Kaymaz, "Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü II", *AÜDTÇFTAD*, III/4-5, Ankara 1965, s. 91.

³²⁶ Nejat Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 29.

³²⁷ Anonim, *Selçuknâme*, s. 31.

veliaht İzzeddin Kılıç Arslan'ın yerine Gıyaseddin'in geçmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki sonra gelişen olaylar takip edildiğinde Emir Sâdeddin Köpek'in meydana gelen olaylarda etkili olduğu, II. Gıyaseddin'in ise kurtarıcı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır³²⁸.

3.1.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in Türkiye Selçuklu Devleti Tahtına Geçmesi

Yeni sultan tahta çıkıp devlet işlerini eline alana kadar oluşabilecek kargaşanın önüne geçmek isteyen devlet adamları, I. Alâeddin Keykubad'ın ölüm haberini bir müddet sakladılar. Bu durumu değerlendiren suikastçı devlet adamları da mevcut delilleri ortadan kaldırılarak büyük oğul Gıyaseddin'in de mahiyetiyle Kayseri'ye gelmesini sağladılar³²⁹.

Kayseri'ye gelen Gıyaseddin Keyhusrev'e atabeği Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervâne, Lala Cemaleddin Ferruh, Sâdeddin Köpek ve Gürcü oğul Zahirüddeve cülus töreni tertipleyerek kendileri de biat ettiler (1 Haziran 1237). Ardından veliaht İzzeddin Kılıç Arslan yanlılarına fırsat vermemek için şehrin meydan kapısı dışındaki bütün kapıları kapatarak sıkıyönetim uygulamaya başladılar. Bu hadiseler meydana gelirken I. Alâeddin Keykubad'ın sağlığında İzzeddin Kılıç Arslan'ın veliahtlığına dair söz veren, Kemaleddin Kamyar, Hüsameddin Kaymerî ve Harizmlî Kayır Han, Keykubadiye sarayında bulunan İzzeddin'i tahta çıkarmak için harekete geçtikleri sırada II. Gıyaseddin'in cülus haberini aldılar. Mevcut durumu aralarında istişare ettikten sonra da II. Gıyaseddin'e biat etmek zorunda kaldılar³³⁰.

3.2. II. Gıyaseddin Keyhusrev – Sâdeddin Köpek Mücadelesi

3.2.1. Sâdeddin Köpek'in Devlet Adamlarını Ortadan Kaldırması

Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervâne, Lala Cemaleddin Ferruh, Sâdeddin Köpek ve Gürcü oğul Zahirüddeve'den aldığı destekle Selçuklu tahtını elde eden II.

³²⁸ Osman Turan, "Saded-Din Köpek", mad., *İA*, C. 10, İstanbul 1988, s. 32-35; Muharrem Kesik, "Sâdeddin Köpek", mad., *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 392-393; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 29-30; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik yayımevi, Ankara 2010, s. 55-56.

³²⁹ Ersan, *Dağılışı*, s. 54; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 30.

³³⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 19-21; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 536-537; Osman Turan, "Keyhusrev II", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 620; Ali Sevim, "Keyhusrev II", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 349; Ersan, *Dağılışı*, s. 54-55.

Gıyaseddin, kendisine sonradan biat etmek zorunda kalan Kemaleddin Kamyar, Hüsameddin Kaymerî ve Harizmlî Kayır Han'a güvenmiyor, onların ilk fırsatta İzzeddin Kılıç Arslan'ı tahta çıkaracaklarına inanıyordu. Bununla birlikte Gıyaseddin'in cülusuyla birlikte devlet kademelerinde yükselerek güçlenen Sâdeddin Köpek'de her fırsatta Harizm beyleri başta olmak üzere muhalif devlet adamları aleyhinde sultanı kışkırtıyor, onların ortadan kaldırılması telkininde bulunuyordu³³¹.

Sâdeddin Köpek'in telkinleri neticesinde Gıyaseddin ilk olarak Harizm beyi Kayır Han'ı yakalatarak Kayseri yakınlarındaki Zamantı (Pınarbaşı) zindanına attırdı. Burada ağır hapis şartlarına dayanamayan Kayır Han hayatını kaybetti (1237). Kayır Han'ın akıbetinin öğrenilmesinin ardından diğer Harizm beyleri ve askerleri, Selçuklu hizmetinden ayrıldılar. Fırat Nehri'nin doğusuna kadar giderek yol üstünde bulunan yerleşkeleri yağmalayıp halka zarar verdiler³³².

Harizmliler meselesinin halledilmesi sırasında devletin zarar görmesi üzerine Sâdeddin Köpek, hem bu menfi izlenimleri yok etmek hem de devletin merkezinde güçlü olan devlet adamlarını ortadan kaldırmak amacıyla Kemaleddin Kamyar'ı Harizmliler meselesini halletmesi için gönderdi³³³. Malatya'ya gelen Kamyar, Malatya subaşı Seyfuddevle Ertokuş'u Harizmliler'e gönderdi. Yol üzerindeki Harput subaşı Seyfeddin Bayram'ı da alan Seyfuddevle, Harizmliler ile giriştiği mücadeleyi kaybetti. Seyfuddevle'nin öldüğünü, Bayram'ın da esir alındığını haber alan Kamyar, Malatya'dan Kayseri'ye gelerek durumu olduğu gibi Sâdeddin Köpek ile sultana anlattı³³⁴.

Sâdeddin Köpek, Harizmliler meselesine rağmen, sultan katında her geçen gün gücünü artırarak, devlet politikalarının yönlendiricisi konumuna geldi. Onun bu yükselişi yalnız Kemaleddin Kamyar gibi muhalif kesim tarafından değil aynı zamanda II. Gıyaseddin'in tahta çıkışında etkili olan Şemseddin Altunaba gibi devlet adamlarının da endişe etmesine neden olmaktadır. Altunaba, bir toplantı esnasında duyduğu endişeyi “ *Bu Köpeği saltanat memurluğundan uzaklaştırmak gerek. O*

³³¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 23.

³³² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, aynı yer; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 537; Turan, *Türkiye*, s. 407-408; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 41-42; Sevim, “Keyhusrev II”, s. 349.

³³³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 23; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 43.

³³⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 23-24; Turan, “Saded-Dîn Köpek”, s. 33.

sonunda herkese öyle bir darbe vurur ki, hiçbir merhem onu iyileştiremez”³³⁵ sözleriyle devlet adamlarıyla paylaştı. Şemseddin Altunaba'nın bu sözlerini işiten Köpek, Taceddin Pervâne ile birlik yaparak II. Gıyaseddin'in Altunaba'ya karşı gazaba gelmesini sağladı. Ardından gözden çıkarılan Altunaba'yı teslim ettiği candar ile ortadan kaldırttı. Vezir Şemseddin İsfahanî, durumun vahameti karşısında sultan'a çıkmak ve onu bu konuda uyarmak istediğini Kemaleddin Kamyar ile paylaştı. Fakat Kemaleddin Kamyar, vezirin isteğine kayıtsız kalarak Sâdeddin'in daha fazla güçlenmesine neden oldu. Devlet adamlarının bu dağınık ve çekimser tutumlarından cesaret alan Köpek, sırdaşı ve yardımcısı olan Taceddin Pervâne'yi de recm ile öldürttü. Ardından II. Gıyaseddin'in buyruğu üzerine I. Alâeddin Keykubad'ın eşi Melike-i Adiliyye'yi Ankara'da yay kirişi ile boğdurtarak Gıyaseddin'in henüz çocuğu olmamasından dolayı oğulları İzzeddin Kılıç Arslan ile Rükneddin'i Borgulu Kalesi'ne hapsedtirdi. Kısa süre sonra sultanın erkek çocuğunun dünyaya gelmesiyle, Mübarizüddin Armağanaşah'ı onları öldürmesi için görevlendirdi. Fakat Borgulu'ya kadar gelen Armağanaşah, İzzeddin ile Rükneddin'i öldürmeyerek, durumu sultan ile Sâdeddin'den sakladı.³³⁶

Devlet adamlarını bir bir ortadan kaldıran Sâdeddin, Kemaleddin Kamyar'ı da bertaraf etmek için harekete geçti. Halk ve devlet adamları nezdinde Kemaleddin'in saygın bir yerinin olmasından çekinen Sâdeddin, öncelikle onun Harizmliler karşısında aldığı başarısızlığı kullanarak saygınlığına zarar verdi. Daha sonra kendi saygınlığını artırmak amacıyla Eyyûbiler'e ait Samsat (Sümeysat) Kalesi'ni ele geçirdi³³⁷. Büyük bir zafer kazanmış komutan edasıyla Kayseri'ye gelen Sâdeddin, burada beylerbeyi Hüsameddin Kaymerî'nin mallarını hazineye aktararak kendisini de Malatya'da hapsedtirdi. Ardından Konya'ya varan Sâdeddin, zaman kaybetmeden Kemaleddin Kamyar'ı yakalatıp, Gavele (Gevele) kalesine göndererek idam ettirdi.

³³⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 25.

³³⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 25-28; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 47-49; Kesik, "Sâdeddin Köpek", s. 392; Ersan, *Dağılışı*, s. 59-60.

³³⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 25.

Böylelikle devlet merkezinde Sâdeddin'in karşısında durabilecek hiçbir devlet adamı kalmadı³³⁸.

3.2.2. Sâdeddin Köpek'in Sultanlık İddiasında Bulunması ve Sonu

Devlet adamlarını ortadan kaldıran Sâdeddin, görünüşte sultana hizmet etmekte ve onun saltanatını güçlendirmekteydi. Zevk ve eğlence içinde hayatını geçiren II. Gıyaseddin ise, Sâdeddin'in uyguladığı siyaseti, tahtını muhafaza ettiği düşüncesiyle desteklemiş, gerekli ferman ve beratlar vererek onun daha fazla güçlenmesini sağlamıştır. Fakat etrafta yetenekli devlet adamlarının kalmamasından cesaret alan Sâdeddin Köpek'in, sultanlık için planlar yapmaya ve uygulamaya başlaması ile endişeye kapılan II. Gıyaseddin Keyhusrev, onu bertaraf etmek için çözüm aramaya başladı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askeri ve idari yapısını ele geçiren Sâdeddin, izlemiş olduğu siyasetin devlet ve halk yararına olduğuna, yapmış olduğu propagandalar ile halkı inandırmayı başarmıştı. Devlet adamlarına karşı acımasız olan Sâdeddin, halka ve askerlere karşı adil davranan, zengin fakir ayrımı yapmayan, hak ve hukuk konularında kılı kırk yaran, dürüst bir devlet adamı görüntüsü vererek onların gönüllerini kazandı³³⁹. Kendisini böyle takdim eden Sâdeddin, II. Gıyaseddin Keyhusrev'i de, zevk ve eğlenceye düşkün, halk ve devlet ile bağdaşmayan bir kişi olarak tanınmasını sağlayarak, onun halk ve asker nezdinde itibarını sarstı. Böylelikle tüm şartları lehine çeviren Sâdeddin, son olarak da sultanlık makamına hak talep edebilmek için soyunu sultan ailesine dayandırmak için planlar kurmaya başladı. Sâdeddin, "Annesi Şehnaz Hatun'un, Konya'nın zengin ve ileri gelen ailelerinden birinin kızı olduğunu, I. Gıyaseddin Keyhusrev'in bu güzel kıza düşkün olduğunu ve nefesine yenik düştüğünü, Şehnaz hatun'un da bu olaydan sonra başkasıyla evlendiğini ve kendisinin de yedi ay sonra doğduğunu"³⁴⁰ ileri sürerek soyunu sultan ailesine dayandırdı.

³³⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 32-33; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 49; "İdare Mekanizmasının Rolü II", s. 52; Ersan, *Dağılışı*, s. 60-61.

³³⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 31; Kaymaz, "İdare Mekanizmasının Rolü II", s. 54-55; Ersan, *Dağılışı*, s. 61.

³⁴⁰ Turan, *Türkiye*, s. 411-412; Kesik, "Sâdeddin Köpek", s. 393; Turan, "Saded-Dîn Köpek", s. 34.

Sâdeddin Köpek bu faaliyetlerde bulunurken, devletin merkezinde Sâdeddin'e karşı kullanabilecek bir güç bulamayan II. Gıyaseddin Keyhusrev, Sivas subaşı Hüsameddin Karacaya haberci göndererek durumdan haberdar etti. Sultanı, düşmüş olduğu bu zor durumdan kurtarmak için hemen harekete geçen Hüsameddin Karaca, Kubadabad'a doğru yola çıktı. Akşamleyin Kubadabad'a varan Hüsameddin, gizlice Sâdeddin Köpek'in çadırına girdi. Durumdan şüphelenen Sâdeddin, Karaca'ya "Sultanı görmeye mi geldin" diye sordu. Zeki bir devlet adamı olan Karaca, "Melikü'l Ümera hazretlerinden izin almadan nasıl sultanın yanına çıkarım" diye cevap vererek onun güvenini kazandı. Sâdeddin'in gönlü rahatlayınca, Karaca'nın şerefine akşam bir eğlence meclisi düzenleyerek ona at, elbise ile değerli eşyalar hediye etti³⁴¹.

Birkaç gün Kubadabad'da kalan Karaca, düzenlenen bir ziyafet esnasında Sâdeddin Köpek'in kafasına sopa ile vurarak öldürmek istedi. Fakat sopanın omzuna gelmesiyle kurtulan Sâdeddin, Karacanın boğazına sarıldı. Bu arada emir-i âlem Togan (Doğan), kılıcını çekerek Sâdeddin'e ağır darbeler indirdi. Aldığı darbeler ile sarsılan ve kaçarak şaraphaneye sığınan Sâdeddin, burada da şarapsalar tarafından bıçak, kılıç ve gürz ile saldırılarak öldürüldü. Böylece saltanatını kurtaran sultan, Sâdeddin'in cesedini ibret olması amacıyla bir kafese koydurarak yüksek bir yerde sergiletti³⁴².

3.3.3. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in Faaliyetleri

Sâdeddin Köpek'in öldürülmesinin akabinde Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev, Mühezzibüddin Ali'yi vezirliğe, Şemseddin İsfahanî'yi naibliğe, Veliyüddin Tercuman'ı Pervâneliğe, İbn Bibi'nin babası Mecdeddin Muhammed el-Caferi'yi tercümanlığa ve Celâleddin Karatay'ı da Hazine-i Hassa'nın başına getirdi³⁴³. Bu değişikliklerle birlikte devlet işlerinin kısmen düzelmeye başladığı sırada, Moğolların önünden kaçarak Anadolu ve Suriye hudutlarına gelen Türkmenler ile Kayır Han'ın ölümünden sonra bu bölgeye göç eden Harizmlilerin yağmalayıcı faaliyetleri yerli

³⁴¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 34.

³⁴² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 35; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 49; Turan, *Türkiye*, s. 412; Kesik, "Sâdeddin Köpek", s. 393.

³⁴³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 36; Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Bellekten*, XII/45, Ankara 1948, s. 26.

ahaliyle çatışmalarına neden oldu. Diğer taraftan Selçuklu Devleti'nin, göçebelerin Anadolu'nun içlerine geçmelerine müsaade etmeyişi de Selçuklu Devleti'ne karşı bir hoşnutsuzluk doğmasına neden oldu³⁴⁴.

Bölgede siyasi istikrarın olmayışı, farklı din ve etnik grupların mevcut olması, bu bölgeye gelen Türkmenlerin İslamiyet'i tam anlamıyla özümsemelerini engelledi. Bu nedenle bölgedeki göçebe Türkmenler, eski Şaman inancı, İsmaililik, Mani ve Hıristiyan inancından parçalar barındıran bir İslam anlayışına sahip oldular³⁴⁵. Bu durumu değerlendiren Baba İlyas, zor durumdaki Türkmen gruplarının kurtarıcısı olarak ortaya çıkarak Amasya dolaylarındaki Çat Köyü'ne (İlyas köyü) yerleşti³⁴⁶. Buradan Anadolu'nun muhtelif yerlerine halifelerini göndererek hoşnut olamayan halkın etraflarında toplanmalarını sağladı. Bunlardan biri olan ve Sümeysat'a (Samsat) yakın Kefersûd Nahiyesi'ne gelen Baba İshak, Türkmenleri etrafında toplayarak ilk ayaklanmayı başlattı (1240)³⁴⁷.

Malatya subaşı Muzaffereddin Alişir toplamış olduğu kuvvetler ile çıkan isyanı bastırmak istediye de önemli bir sonuç elde edemedi. Böylelikle Samsat, Adıyaman ve Kâhta'yı ele geçiren Baba İshak, Sivas'a kadar ilerledi. Önlerinde duracak güç olmayınca oradan da Baba İlyas ile birleşmek amacıyla Tokat ve Amasya'ya doğru yola çıktı. Durumdan endişelenen II. Gıyaseddin Keyhusrev, Beyşehir'deki Kubadabad Sarayı'na kaçarken Muzafferüddin Armağanşah'ı da Amasya subaşılığına atayarak isyanı bastırmakla görevlendirdi. Amasya'ya gelen Armağanşah, Baba İlyas'ı yakalatarak idam ettirdi. İlyas'ın öldüğüne inanmayan Baba İshak önderliğindeki Türkmenler, Armağanşah'ın ordusunu yenilgiye uğratarak Konya'ya doğru ilerlemeye devam ettiler. Kırşehir'e kadar ilerleyen Türkmenler, Malya Ovası'nda zorlukla durdurularak hezimete uğrattıldılar³⁴⁸.

³⁴⁴ Turan, *Türkiye*, s. 421.

³⁴⁵ Turan, *Türkiye*, aynı yer; Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîlik", mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 374.

³⁴⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı (Alevîliğin Tarihsel Altyapısı)*, Dergah Yay., İstanbul 1996, s. 94.

³⁴⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 540; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 369; aynı mlf., *Babaîler İsyanı*, s. 113-114;

³⁴⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyе*, C. II, s. 50-53; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 540; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İlyas", mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 368; *Babaîler İsyanı*, s. 126-137 Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din*, s. 65-67.

Babaî isyanı sonrasında, Alâeddin Keykubad dönemindeki güçlü Türkiye Selçuklu Devleti'nin olmadığına farkına varan Moğollar, vakit kaybetmeden Anadolu'yu işgal etmeye başladılar. Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, 1242 yılının sonbaharında Erzurum'u ele geçirerek şehri tahrip etti. Anadolu içlerine doğru ilerleyişine devam eden Baycu, Köseadağ mevkiinde II. Gıyaseddin Keyhusrev önderliğindeki Selçuklu ordusunu da bozguna uğrattı (4 Temmuz 1243). Ardından karşısına çıkan ve mücadele eden her şeyi yok ederek Sivas'a oradan da Kayseri'ye kadar ilerledi. Daha sonra Anadolu'dan ayrılarak Azerbaycan'daki karargâhı olan Mugan'a³⁴⁹ döndü. Bu fırsattan yararlanan vezir Mühezzibüddin Ali, Mugan'a giderek Baycu Noyan ile barış antlaşması yapmayı başardı. Bu haberi alan Gıyaseddin Keyhusrev, sevinerek kaçmış olduğu Antalya'dan Konya'ya döndü³⁵⁰.

3.3. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad – IV. Kılıç Arslan Mücadelesi

3.3.1. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad Mücadelesi

II. Gıyaseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra geriye Alâeddin Keykubad, İzzeddin Keykâvus ve Rükneddin Kılıç Arslan adında üç oğlu kaldı. II. Gıyaseddin, sağlığında, Gürcü eşi Rossudan'a duyduğu sevginin etkisiyle ondan doğan oğlu Alâeddin'i veliyaht ilan ederek devlet adamlarından biat aldı.³⁵¹

Fakat II. Gıyaseddin'in ölümü üzerine bir araya gelen devlet adamları “Şemseddin Muhammed İsfahani³⁵², Celâleddin Karatay, Şemseddin Hasoğuz,

³⁴⁹ Mugan, Aras ırmağının aşağı mezarının güney kısmında yer alan ve Hazar Denizine kadar uzanan bozkır bölgeye verilen addır. Bk. V. Minorsky, “Mugan, (Müg□n)” mad., *İA*, C. VIII, İstanbul 1977, s. 446-450.

³⁵⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 62-78, 81-82; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 541-544; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hırand D. Andreasyan, İÜEF yay., İstanbul 1954, s. 15-17; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Tarihi Muhtasarü'd Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul 1941, s. 19-21; Anonim, *Selçuknâme*, s. 31-32; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 472-473; Faruk Sümer, “Köseadağ Savaşı”, mad., *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 272-273.

³⁵¹ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 27-28; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 88.

³⁵² Şemseddin Muhammed İsfahani, I. İzzeddin Keykâvus döneminde inşâ divanı kâtiplerinden biriydi. I. Alâeddin Keykubad döneminde bir dönem Tuğraîlik de yapan İsfahani, II. İzzeddin Keykâvus'un tahta geçmesiyle vezirlik makamına yükseldi. İhtiraslarına yenik düşen İsfahani, daha sonra kendisine rakip olarak gördüğü devlet adamlarını ortadan kaldırarak sultanın annesi Berduliye Hatun ile evlendi. Bu sıralarda Güyük Han'dan hükümdarlık yarlığı alan IV. Kılıç Arslan, Anadolu'ya gelerek sultanlığını ilan etti. Ardından yakalanan İsfahani öldürülerek ortadan kaldırıldı. Bk. Mehmet

Esededdin Ruzbe, Fahreddin Ebu Bekir Attar” şehzadeler arasından devlet ve halkın bekası için en uygun olanını tahta geçirmek için müzakere etmeye başladılar. Halkın görüşlerine de başvuran devlet adamları, şehzadelerin hal ve hareketlerini de göz önünde bulundurarak İzzeddin Keykâvus’un tahta geçmesine karar verdiler. Ardından Uluborlu’ya giden devlet erkânı İzzeddin Keykâvus’u yanlarına alarak Konya yolu güzergâhında bulunan Akşehir yakınlarındaki Altuntaş Köyüne getirdiler. Burada hazırlanan tahtın sağ ve soluna melik kürsüsü konularak sağ tarafa Rükneddin Kılıç Arslan, sol tarafa da Alâeddin Keykubad oturtuldu. Daha sonra sultanın sağ ve sol kollarından tutan Sahip Şemseddin İsfahanî ile Şemseddin Hasoğuz, İzzeddin’i padişahlık tahtına çıkarttılar. Saçı geleneği tekrarlanarak etrafa dinarlar ile değerli mücevherler saçtılar. Daha sonra buradan ayrılarak Konya’ya vardılar. Şemseddin İsfahanî vezirliğe, Celâleddin Karatay saltanat naipliğine, Şemseddin Hasoğuz beylerbeyliğe, Ebu Bekir Attar Pervâneliğe getirilerek menşur ve beratları yenilendi³⁵³.

3.3.2. II. İzzeddin Keykâvus – IV. Rükneddin Kılıç Arslan Mücadelesi

II. İzzeddin’in tahta çıktığı sıralarda Moğol tahtına geçen Güyük Han, düzenlenecek büyük kurultaya, bağlı devlet hükümdarlarının katılmasını isteyerek bağlı devlet adamlarına elçiler gönderdi³⁵⁴. Bu amaçla Konya’ya gelen Moğol elçileri, II. İzzeddin’i Karakurum yakınlarında yapılacak kurultaya davet ederek bağlılığını bildirmesini istediler. Selçuklu Devlet adamları, İzzeddin’in tahta yeni geçtiğini, Ermeni ve Rumların ülkelerine saldırmak için fırsat kolladıklarını belirterek sultanın, işleri yoluna koyar koymaz bizzat Karakurum’a gelerek Güyük Han’a bağlılığını bildireceğini söylediler. Ardından Türkiye Selçuklu Devleti’ni temsilen Rükneddin Kılıç Arslan’ın gönderilmesini kararlaştırdılar. Hazırlanan Kılıç

Suat Bal, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *SÛTAD*, S. 19, Konya 2006, s. 265-294.

³⁵³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 88-89; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 28; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 700-702; Osman Turan, “Keykâvus II”, mad., *İA*, C. 6, İstanbul 1977, s. 642; Faruk Sümer, “Keykâvus II”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 355; Aydın Taneri, “Celâleddin Karatay”, mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 251.

³⁵⁴ Ögedey Han’ın ölümü üzerine yönetimi devralan Töregene Hatun,(1241-1246) bir müddet sonra, yönetimi Ögedey Han’dan olan oğlu Güyük Han’a düzenlediği bir kurultay ile devretmiştir (24 Ağustos 1246). Bk. Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 546; Renè Grousset, *Bozkır İmparatorluğu (Atilla/Cengiz Han/Timur)*, çev. M. Reşat UZMEN, Ötüken yay., İstanbul 1980, s. 261-263; Osman Gazi Özgüdenli, “Moğollar”, mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 226.

Arslan, atabeği Bahâeddin Tercüman ile birlikte, hediyeler ile donatılan Moğol heyetiyle Konya'dan ayrılarak Karakurum'a doğru yola çıktı³⁵⁵.

Siyasi istikrarın sağlanmaya başladığı bu sıralarda devlet adamları arasında rekabet kendi göstermeye başladı. İhtiraslarıyla hareket eden Şemseddin Muhammed İsfahanî, devlet adamlarını birbirlerine düşürerek zayıflattı ve daha sonra onları tek tek ortadan kaldırarak Selçuklu Devleti'ne hâkim oldu. Ardından da II. Gıyaseddin Keyhusrev'in dul eşi ile evlenerek mevcut gücünü perçinledi. Bu sıralarda Anadolu'nun uç bölgesinde, Türk Ahmed adlı biri I Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğunu ileri sürerek isyan etti (1249). Şemseddin İsfahanî, bu isyanı bastırmak ile uğraşırken, Karakurum'a gitmiş olan Kılıç Arslan'ın almış olduğu yeni yarlıkla geldiği haberini aldı. Anadolu'ya iki yıl aradan sonra dönen IV. Kılıç Arslan, Güyük Han'dan aldığı yarlık ile II. İzzeddin Keykâvus ve veziri Şemseddin İsfahanî'yi hükümsüz bırakarak, kendisini sultan, Bahâeddin Tercüman'ı ise vezir olarak Sivas'ta ilan etti. Akabinde de Erzincan, Diyarbakır, Malatya, Kayseri ve Harput şehirlerinin yöneticileri de IV. Kılıç Arslan'ı sultan tanıyarak ona biat ettiler. Bunun üzerine Şemseddin İsfahanî, II. İzzeddin'i alarak Akdeniz kıyısında bir kaleye sığınmak zorunda kaldı. Daha sonra da yakalanarak öldürüldü (Nisan 1249)³⁵⁶.

İsfahanî, öldürülmesinden sonra Kılıç Arslan, Cemaleddin Hotenî ile İmadeddin Hotenî'yi Güyük Han'dan aldığı yarlık ile birlikte Konya'ya gönderdi. Konya'ya gelen Cemaleddin ve İmadeddin burada II. İzzeddin Keykâvus ve devlet adamları ile bir araya gelerek, onlara yarlığı gösterip IV. Kılıç Arslan'a tabi olmalarını istediler³⁵⁷.

İç çekişmeler sonucunda devletin düştüğü kötü durumdan üzüntü duyan ve gereksiz mücadelelerin önüne geçmek isteyen Celâleddin Karatay, Cemaleddin Hotenî'ye bütün Rum memleketlerinin kadılığı ile evkaf nazırlığının verilmesini

³⁵⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 547; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasariüd Düvel*, s. 21; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 63; Mehmet Suat Bal, *II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1262)*, (AÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 38-39; Osman Turan, "Kılıç Arslan IV", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 703; Faruk Sümer, "Kılıç Arslan IV", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 404; Turan, *Türkiye*, s. 459.

³⁵⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 548-549; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasariüd Düvel*, s. 21; Anonim, *Selçuknâme*, s. 33; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 89-120; Turan, "Keykâvus II", s. 642; Sümer, "Keykâvus II", 355.

³⁵⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 120.

sağladı. Ardından türlü türlü ikramlarda bulunarak üç kardeşin aynı anda sultanlık makamına geçirilmesi ve hutbeler ile sikkelerde, büyükten küçüğe doğru isimlerinin yazılmasını teklif etti. Zeki ve ileri görüşlü bir devlet adamı olan Cemaleddin Hotenî, devletin bekası için bu teklifi uygun bularak Sivas'ta bekleyen IV. Kılıç Arslan'ın yanına dönüp durumu ona anlattı. Ardından Kılıç Arslan'ın da ortak hâkimiyet fikrine sıcak bakmasıyla yanlarında getirdikleri 2.000 Moğol askerini geri göndererek kendileri de Kayseri'ye gittiler³⁵⁸.

IV. Kılıç Arslan, Kayseri'den Aksaray'a geldiğinde, yanındaki devlet adamları ellerindeki mevkileri kaybedecekleri endişesine kapılarak, onu ortak hâkimiyetten vazgeçirip tek başına sultan olması için ikna ettiler. Mevcut durumu gören Celâleddin Karatay, her ne kadar mücadelenin önüne geçmek istediye de başarılı olamadı ve Ruzbe Ovası'nda iki kardeş karşı karşıya geldi. Yapılan mücadelenin sonucunda IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ordusu yenilgiye uğradı. Kendisi de esir edilerek II. İzzeddin'in yanına getirildi (14 Haziran 1249). Daha küçük yaşta olan kardeşlerin, devlet adamlarının ihtirasları neticesinde birbirleriyle mücadele etmesinden etkilenen II. İzzeddin, IV. Kılıç Arslan'ın boynuna sarılarak ağladı. Daha sonra kendini toparlayan II. İzzeddin, büyük kardeş olmanın vermiş olduğu olgunlukla kardeşler arasında kırgınlık olamayacağını söyleyerek onu affetti. Böylece gönülleri hoş olan kardeşler, birlikte yola çıkarak Konya'ya vardılar. Halk tarafından sevinç gösterileriyle karşılanan İzzeddin ile Kılıç Arslan, Celâleddin Karatay'ın ön gördüğü gibi diğer kardeşleri Alâeddin ile birlikte Selçuklu Devleti tahtına çıktılar³⁵⁹.

3.3.2.1. Celâleddin Karatay ve Üçlü Saltanat (1249-1254)

Celâleddin Karatay üç kardeşi saltanata geçirdikten sonra, kardeşler arasında yaşanabilecek yeni bir mücadeleye aman vermemek için saltanat naipliğini bırakarak üç kardeşin atabeğliği görevini üstlendi. Ölümüne kadar bu makamda kalan

³⁵⁸ Anonim, *Selçuknâme*, s. 33-34; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 121-122; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 64-65; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404, Taneri, "Celâleddin Karatay", s. 251.

³⁵⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 122-124; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 549-550; Turan, *Türkiye*, s. 466-469; Taneri, "Celâleddin Karatay", s. 252; Yapılan incelemeler sonucunda, üç kardeş'e ait sikkelerin 1249 (h. 647) – 1258 (h. 657) yılları arasında başta Konya olmak üzere Kayseri, Sivas, Lu'lu'a ve Malatya'da basıldığı anlaşılmaktadır. Bk. İbrahim Artuk, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, TTK yay., Ankara 1993, s.269-286.

Celâleddin, kardeşlere hadis ve tefsirlerden örnekler vererek birbirlerini incitmeden hoşça vakit geçirmelerini sağladı. Devlet işlerinin düzene kavuşması ve kurulacak düzenin uzun soluklu olmasını arzulayan Celâleddin Karatay, devlet kadrolarına ihtiraslarından arınmış kişilerin atanmasında da etkili oldu. Nitekim onun bu çalışmaları, Türkiye Selçuklu Devleti'nde kısa süreliğine de olsa huzur ve güven ortamının oluşmasını sağladı³⁶⁰.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde bu olaylar vuku bulurken, bu sıralarda Moğol tahtına Güyük Han'ın ölümüyle Mongka Han (Mengü/Munga) geçti (1251-1259)³⁶¹. Saltanat değişikliği ile birlikte Moğol elçilerinin sık sık Konya'ya gelerek, sultanı bağlılığını bildirmesi için Moğol başkentine davet etmeleri üzerine bir araya gelen devlet erkânı, II. İzzeddin Keykâvus'un Mengü Han'a gönderilmesini kararlaştırdılar. Ardından hazırlanan II. İzzeddin Keykâvus, Kayseri'ye kadar kardeşleri ve Celâleddin Karatay başta olmak üzere diğer devlet adamlarınca yolcu edildi. İzzeddin, Kayseri'den ayrılıp Sivas'a vardığında Celâleddin Karatay'ın hastalanarak öldüğü haberini aldı. Böylece Mengü Han'ın yanına gitmekten vazgeçen II. İzzeddin, devlet işlerini bahane ederek Konya'ya geri döndü³⁶².

3.3.2.2. II. Alâeddin Keykubad'ın Öldürülmesi

II. İzzeddin Keykâvus, Konya'ya geldikten sonra yazdığı bir mektup ile küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı Moğollara bağlılıklarını bildirmek amacıyla gönderdi. İzzeddin Keykâvus mektupta: “ *Benim gibi bir sultan olan küçük kardeşim Alâeddin'i size gönderiyorum. Benim bizzat gelmeye imkân bulamamaklığımın sebebi atabegim Celâleddin Karatay'ın vefat etmiş olmasıdır. Garp tarafındaki bir düşmanım da bana karşı hareket etmiştir. Başka bir zaman muhakkak ki kendim geleceğim*”³⁶³ diyerek, gelmek istediğini fakat mevcut şartların elvermediğini belirtti. Daha sonra hazırlanan II. Alâeddin Keykubad, Seyfeddin Torontay, Şücaeddin Abdurrahman ve Lala Bedreddin Muslih ile Konya'dan ayrılarak Mengü

³⁶⁰ Anonim, *Selçuknâme*, s. 34; Turan, “Celâleddin Karatay”, s. 34-35; Taneri, “Celâleddin Karatay”, s. 252.

³⁶¹ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 552-553; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 265-267; Özgüdenli, “Moğollar”, s. 226.

³⁶² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 135-136; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 559; Anonim, *Selçuknâme*, s. 34; Turan, *Türkiye*, s. 471-472;

³⁶³ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 559-560 Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasariid Düvel*, s. 26.

Han'a doğru yola çıktılar. Seyahati esnasında yanında bulunan devlet adamları, II. Alâeddin'e veliyaht olduğunu, sultanlığın ona yakıştığını söyleyerek kafasını karıştırmaya başladılar. Bu şartlar altında Erzurum'a kadar ilerleyen Alâeddin, burada beklenmedik bir şekilde öldü³⁶⁴.

3.3.2.3. Türkiye Selçuklu Devleti'nin II. İzzeddin Keykâvus İle IV. Rükneddin Kılıç Arslan Arasında Paylaşılması

Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra, II. Alâeddin Keykubad'ı Moğolistan'a gönderen II. İzzeddin Keykâvus'un IV. Kılıç Arslan ile münasebetleri bozulmaya başladı. Yaşanan münakaşalar, kısa süre içerisinde menfaat elde etmek isteyen devlet adamlarının ihtirasları ve çabalarıyla hızlı bir şekilde saltanat mücadelesine dönüştü.

Etrafı karakersiz devlet adamlarınca sarılan II. İzzeddin Keykâvus, devlet işlerini bir tarafa bırakarak içkiye ve eğlencelere dalıp kadınlara tecavüz etmeye başladı. İzzeddin Keykâvus'un bu durumunda etkileri olan Hıristiyan dayıları, daha fazla ileri giderek devlet işlerine karışmaya, hatta IV. Kılıç Arslan'a hakaret ederek onu kışkırtmaya başladılar. Yine böyle bir kışkırtmadan sonra hüznü bir şekilde yalnız başına oturan Kılıç Arslan'ın yanına gelen kiler sorumlusu Kemaleddin, ona “*Kısa zaman önce mevkileri düşürülen Kayseri subaşısı Samsamüddin ile Develi subaşısı Nusreteddin'in İzzeddin'e ve dayılarına aleyhtar olduklarını ve bize yardımcı olabileceklerini*” söyledi. Kılıç Arslan'ın uygun bulması üzerine hazırladıkları mektuplar ile birlikte yola çıkan Kemaleddin, Samsamüddin ile Nusreteddin'den IV. Kılıç Arslan'ı muhafaza etmeleri konusunda yemin alarak Konya'ya döndü. Kemaleddin, durumu anlatınca, gönlü ferahlayan IV. Kılıç Arslan, tebdilî kıyafet yaparak kendisine sadık yirmi adamıyla birlikte Konya'dan ayrıldı. Hoca Mesud Kervansaray'ına varan IV. Kılıç Arslan, burada bir müddet dinlendikten sonra Ürgüp (Brugüp) üzerinden Develi'ye geldi. Burada kendisini karşılayan Nusreteddin ile birlikte yola devam ederek Kayseri'ye vardı. Sağ salim Kayseri'ye

³⁶⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 136, 153-154; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 560; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasari'd Dîvel*, s. 27; Faruk Sümer, “Keykubad II”, mad., *DIA*, C. 25, Ankara 2002, s. 360; Aksarayî, Alâeddin'in ölümünden kardeşlerini sorumlu tutarak olayları: “Alâeddin Keykubad'ın yeni bir sultanlık yarlığı ile geri dönmesinden endişelenen kardeşleri, Lala Muslih'i kullanarak onu öldürdüler” şeklinde açıklamaktadır. Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 30.

varan Kılıç Arslan, vakit kaybedilmeden düzenlenen törenle sultan ilan edilerek tahta çıkarıldı (1254)³⁶⁵.

IV. Kılıç Arslan'ın Konya'dan ayrıldığı haberini alan II. İzzeddin Keykâvus, endişeye kapılarak, onu bulmaları ve geri getirmeleri için adamlarını görevlendirdi. Fakat IV. Kılıç Arslan'a rastlayamayan II. İzzeddin'in adamları, onun Develi'ye gittiği haberini alarak Konya'ya döndüler. Durumu öğrenen II. İzzeddin, devlet adamlarıyla meşveret yaptıktan sonra IV. Kılıç Arslan ve taraftarlarının öldürmesi için Emir Şemseddin Yavtaş'ı gönderdi. Kayseri'ye gelen Yavtaş, Kılıç Arslan ve taraftarlarına nasihatlerde bulunarak, kalkışmış oldukları işten vazgeçmelerini istedi. Fakat Kılıç Arslan'ın hiddetlenmesi üzerine, Develiye götürülerek burada Öksüd Mağarası'na hapsedildi. Birkaç gün esaret hayatı yaşadıktan sonra tekrar Kayseri'ye getirilen Yavtaş, bağlılık yemini ettirilerek IV. Kılıç Arslan saflarına katıldı. Ardından İzzeddin'e karşı yapılacak mücadelede güçlü olmak amacıyla Elbistan subaşı Felekeddin Halil ile Hüsameddin Baycar'a fermanlar gönderilerek mahiyetleriyle birlikte Kayseri'ye gelmeleri sağlandı. Bu arada Konya'ya gönderilen Emir Muineddin Süleyman ile Hatireddin de devletin taksimi hakkında müzakerelerde bulundular fakat bir sonuç elde edemeyerek Kayseri'ye dönmek zorunda kaldılar. Müzakerelerin ardından ordusunu toplayan II. İzzeddin, Kayseri'ye doğru yola çıkarak Kırşehir üzerinden Tuzağaç'a vardı³⁶⁶.

Anlaşmazlığın herhengi bir çatışmaya meydan vermemesini isteyen II. İzzeddin Keykâvus, Meceddin İshak'ın oğlu Sadreddin Konevî ile Humameddin Şadbehr'i IV. Kılıç Arslan'a gönderdi. Kılıç Arslan'ın yanına varan elçiler, Sivas, Malatya, Harput ve Diyarbakır yörelerinin hâkimliğini teklif ettiler. IV. Kılıç Arslan'ın yanında yer alan, Nusreteddin, Felekeddin, Samsameddin ve Hüsameddin Baycar, Kayseri ve Kırşehir'in de bu yerlere dahil edilmesi durumunda barışın sağlanabileceğini, Kayseri kadısı Celâleddin Habibi ile II. İzzeddin Keykâvus'a ilettiler. Teklifin kabul edilmemesi üzerine Ahmedhisar mevkiinde iki kardeş arasında savaş başladı. II. İzzeddin karşısında varlık gösteremeyerek savaşı kaybeden

³⁶⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 136-139; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 560; Anonim, *Selçuknâme*, s. 34; Turan, *Türkiye*, s. 474; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404.

³⁶⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 139-140; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 744-746; Turan, *Türkiye*, s. 475; Sümer, "Kılıçarslan IV", aynı yer.

IV. Kılıç Arslan, Develi'den Sîs'e doğru kaçarken Türkmenler tarafından yakalanarak Kayseri'ye getirildi. Burada İzzeddin tarafından kucaklanarak karşılanan Kılıç Arslan, teselli edildikten sonra, Amasya ile Borgulu arasında bir seçim yapması istendi. Amasya'yı tercih eden IV. Kılıç Arslan, bir müddet burada kaldıktan sonra, havasına alışmadığını dile getirerek II. İzzeddin'den Borgulu kalesine gitmek için izin istedi (1255). II. İzzeddin, kardeşine bu izni verdikten sonra, onun yeni bir isyan hareketi içinde olmasını önlemek amacıyla da Rum dayısı Kir Haya'yi gardiyan olarak Borgulu'ya tayin etti³⁶⁷.

3.3.2.4. Baycu Noyan'ın İkinci Anadolu Seferi

Kösedağ mağlubiyetinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti Moğol tabiyetine girmiş ve belirli oranlarda vergi ödemeye başlamıştır. Ödenen verginin yanı sıra, Moğol komutanlarından Baycu'nun elçiler göndererek kendisi için mal ve para istemesi, zaten zor durumda olan Selçuklu hazinesinin sıkıntıya düşmesine neden oldu. Baycu'nun bu isteklerine bir son vermek isteyen Selçuklu yöneticileri Fahreddin Ali'yi Batu Han'a gönderdiler. Batu Han'ın yanına varan Fahreddin, ondan Baycu Noyan'ın isteklerine karşı bir yarlık almayı başardı. Bu olaylar meydana gelirken, Moğol hükümdarı Mengü Han, kardeşi Hülagü'yü, İlhan unvanıyla ülkenin batı bölgelerini idare etmesi için gönderdi. Bölgeye gelen Hülagü, Baycu'nun ordugâhı olan Mugan'ı kendine merkez yaptı. Bunun üzerine yerinden olan Baycu, hem kendisine yeni bir merkez bulmak hem de kendisini Batu Han'a şikâyet eden Selçukluları cezalandırmak amacıyla Anadolu'ya sefer düzenlemeye karar verdi. Anadolu'ya giren Baycu, Erzurum'dan Aksaray'a kadar şehirleri tahrip ederek ilerledi. Aksaray yakınlarında bulunan Sultan Hanı civarında II. İzzeddin Keykâvus'un ordusuyla karşı karşıya gelen Baycu, Selçuklu kuvvetlerini yenilgiye uğrattı (14 Ekim 1256). Yenilginin ardından savaş meydanından kaçan II. İzzeddin, değerli eşyaları ve hazinesi alarak Antalya'ya gitti. Bir müddet burada kaldıktan sonra Denizli'ye (Lâdik) geçti³⁶⁸.

³⁶⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 140-142; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 30-31; Anonim, *Selçuknâme*, s. 34; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 560; Turan, *Türkiye*, s. 475; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404.

³⁶⁸ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 562; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 142-149; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 31-32; Anonim, *Selçuknâme*, s. 35; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasarü'd Düvel*, s. 25-27; Müneccimbaşı, *Selçukiler*, s. 66; Sümer, "Keykâvus II", 356; Turan, *Türkiye*, 478-483.

II. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'ya kaçtığı haberini alan Baycu, onu yakalaması için torunu Yisutay'ı görevlendirdi. Fakat II. İzzeddin'in Antalya'dan ayrılarak Denizli'ye geçmesi, ardından da Laskaris'in ülkesine iltica etmesi ile Yisutay, geri dönmek zorunda kaldı. İzzeddin'i ele geçiremeyen Baycu, bunun üzerine Borgulu kalesinde tutulan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Konya'ya getirterek Selçuklu tahtına çıkardı (3 Mart 1257)³⁶⁹.

3.3.2.5. Mengü Han'ın Selçuklu Ülkesini İki Kardeş Arasında Taksim Etmesi

II. İzzeddin Keykâvus, Baycu'nun Anadolu'dan ayrılmasından yararlanarak tekrar Konya'ya dönmek için harekete geçti. Denizli'nin İznik Bizans İmparatoru II. Theodoros Laskaris'e verilmesi karşılığında Isaac Doucas (Mourtzouphlos) komutasında (400/3.000)³⁷⁰ kişiden oluşan bir Bizans birliğinin kendisine eşlik etmesini sağladı³⁷¹.

II. İzzeddin'in Konya'ya doğru yola çıktığını haber alan IV. Kılıç Arslan, mahiyetiyle Konya'dan ayrılarak Kayseri'ye doğru yola çıktı. Selçuklu başkentine varan İzzeddin, böylelikle tahtını tekrar elde etmeyi başardıktan sonra Ali Bahadır'ı kardeşi Kılıç Arslan'ı yakalamak ile görevlendirdi (4 Nisan 1257)³⁷². Kayseri'ye varan IV. Kılıç Arslan, kardeşi ile mücadele edemeyeceğini bildiğinden dolayı Pervâne Muînüddin Süleyman³⁷³ ile Tokat'a oradan da Hülagü'nün yanına Hemadan'a gitti. Hülagü'nün teveccühünü kazanan IV. Kılıç Arslan, yeni bir

³⁶⁹ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 33; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyeh*, C. II, s. 150-151; George Akropolites, *History*, s. 325-326; Anonim, *Selçuknâme*, s. 35; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 562-563; Ebül Ferec, İbnül İbri, *Muhtasarü'd Düvel*, s. 27; Yazıcızâde Ali, *Âl-i Selçuk*, s. 759; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 66; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404; Turan, *Türkiye*, s. 483.

³⁷⁰ Akropolites'in 400 kişiden meydana geldiğini söylediği Bizans askerleri sayısını, Aksarayî 3.000 kişi olarak bildirmiştir. Bk. George Akropolites, *History*, s. 326; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 39.

³⁷¹ George Akropolites, *History*, aynı yer..

³⁷² Anonim, *Selçuknâme*, s. 35; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyeh*, C. II, s. 151-152; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404

³⁷³ Pervane Muînüddin Süleyman, II. Gıyaseddin Keyhusrev'in vezirlerinden olup, Moğol istilası sonrasında Mугan'a giderek barış antlaşması yapmayı başaran Mühezzibüddin Ali'nin oğludur. Zekâsı ve mahirliğiyle Moğolların teveccühünü kazanan Pervane Süleyman, hızlı bir şekilde yükselerek Türkiye Selçuklu Devletinde önemli mevkilere gelmiş, IV. Kılıç Arslan döneminde tekrar ele geçirilen Sinop'un kendisine temlik edilmesini sağlamıştır (1266). Pervane Süleyman, buraya oğlu Muînüddin Mehmed'i tayin ederek kendisi de Selçuklu Devleti işleriyle meşgul olmaya devam etmiş, ihtirasları sonucunda öldürülmesi üzerine de oğlu Sinop'da Pervaneoğulları Beyliğini ilan etmiştir (1277). Bk. Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 91-93; aynı mlf., "Pervâneoğulları", mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 245-246.

sultanlık yarlığı olarak Anadolu'ya döndü. Erzincan'a geldiğinde şiddetli kış ve İzzeddin'in muhalefetiyle karşılaşınca bir müddet burada kalmak zorunda kaldı³⁷⁴.

Daha sonra Pervâne Süleyman, Tokat'da bulunan ailesini kurtarmak amacıyla topladığı Türk ve Moğol askerleriyle harekete geçti. Fakat Sivas ile Tokat arasında bulunan Yıldız Dağın'da, II. İzzeddin'in adamlarından Şemseddin Yavtaş tarafından yenilgiye uğratıldı. Ardından yardıma gelen 10.000 Moğol askeriyle yola çıkan IV. Kılıç Arslan, Niksar'ı almayı başardı. Fakat Hülagü ve Baycu'nun Bağdat seferinde olmalarından yararlanan II. İzzeddin'in Moğolların önünden kaçan Türkmenleri, bir güç olarak etrafında toplayarak, Anadolu'nun büyük kısmına hâkim olmasından dolayı IV. Kılıç Arslan önemli bir başarı elde edemedi³⁷⁵.

Anadolu'da bu mücadeleler yaşanırken II. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra geri dönmeyerek Karakurum'a doğru yoluna devam eden elçilik heyeti, II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan lehinde iki kısma ayrılarak Mengü Han'ın yanına vardı. Mengü Han, dikkatli bir araştırma yaptırarak, II. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sorumlu olan kişilerin yakalanarak öldürülmesi emrini verdi. Fakat yapılan soruşturma sonucunda herhangi bir suç ve suçluya rastlanmadı. Tahkikatten sonra II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan yanlısı devlet adamları yaptıkları görüşmelerle Mengü Han'dan yarlık almak için girişimlerde bulunmaya başladılar. II. İzzeddin'i destekleyenler, onun adına yarlık aldıkları sırada, Baycu'dan, II. İzzeddin'in Moğollar ile mücadele ederek onlara zarar verdiği haberi geldi. Bunun üzerine Mengü Han, İzzeddin'e verdiği yarlığı iptal etti. Daha sonra Hülagü'nün Irak seferinde ihtiyaç duyabileceği müttefiklerin yardımlarını sağlamak amacıyla, Selçuklu ülkesinin iki kardeş arasında paylaşılmasını uygun gördü. Ardından da Kızılırmak Nehri'nin batı kıyısından Bizans sınırlarına kadar olan toprakların yönetimi II. İzzeddin Keykâvus'a, doğu kıyısından Moğol sınırına kadar olan toprakların yönetimini de IV. Kılıç Arslan'a verdi (1259)³⁷⁶.

³⁷⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 152; Turan, *Türkiye*, s. 486.

³⁷⁵ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 152-153; Turan, *Türkiye*, s. 486-488.

³⁷⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie*, C. II, s. 153-155; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 271; Turan, *Türkiye*, s. 489-490; Bal, *II. İzzeddin*, s. 134-135.

Yapılan bu taksimden sonra Anadolu'ya doğru yola çıkan devlet adamları, Moğol İmparatorluğunun batı bölgesi hâkimi Hülagü'ya uğradılar. Durumu elçilerden öğrenen Hülagü, Mengü Han'ın vermiş olduğu yarlığa el koyarak, II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan'ı Suriye'ye yapacağı sefere katılmaları için davet etti³⁷⁷.

Böylelikle Anadolu'ya varan Selçuklu elçileri, birbirleriyle mücadele içinde olan II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan'a ulaşarak, onlara Mengü Han'ın yarlığından bahsederek Hülagü'nün davetini iletiler. II. İzzeddin Keykâvus vezir Şemseddin Baba Mahmud Tuğraî'yi, IV. Kılıç Arslan'da Pervâne Muînüddin Süleyman'ı yanına alarak zaman kaybetmeden Hülagü'nün yanına vardılar (6-10 Ağustos 1258). Hülagü, onları oldukça iyi karşılayarak ağırladı³⁷⁸. Bu esnada Pervâne Muînüddin Süleyman, iki kardeş arasındaki mücadeleyi kullanarak Hülagü nezdinde önemli bir yer edinmeyi başardı³⁷⁹. Hülagü, Selçuklu ülkesini Mengü Han'ın yarlığına göre iki kardeş arasında paylaştırarak, tahsil ettiği vergi miktarını artırdı. Artırılan vergiler ile birlikte artık iki kardeş, yıllık 20 tümen (200.000 dinar), 500 at, 500 katır, 500 parça Antalya kumaşı, 3.000 altın işlemeli kap kaçak ödemeyi kabul ettiler. Daha sonra Halep üzerine sefere çıkan Hülagü, bir müddet sonra II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya dönmelerine izin verdi. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti fiilen ikiye bölünmüş oldu³⁸⁰.

3.3.2.4. II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a Gitmesi ve IV. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Olması

Mengü Han ile Hülagü Han, Selçuklu Devleti'ni coğrafi olarak ikiye ayırmış vezirlik kurumunu ise Mahmud Tuğraî'de bırakarak kurumsal ayrıma gitmemişlerdir. Bu nedenden ötürü Türkiye Selçuklu Devleti'nin tam olarak bölünmesi Mahmud

³⁷⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 563; Ersan, *Dağılışı*, s. 84.

³⁷⁸ Steven Runciman, II. İzzeddin Keykâvus'un Tebriz'de bulunduğu sıralarda, Baycu ile yapmış olduğu mücadeleyi unutturmak ve Hülagü'nün teveccühünü kazanmak için, abartılı methiyelerde bulunduğunu, fakat bu durumun aksi tesir yaparak Hülagü'nün daha fazla sinirlenmesine neden olduğunu belirtmiştir. Bk. Runciman, *Haçlı Seferleri*, C. III, s. 259.

³⁷⁹ Pervâne Muînüddin Süleyman, iki kardeş arasındaki mücadeleyi ve onların tecrübesizliklerini, Hülagü nezdinde ifşa ederek, kendisini mahir ve Hülagü'ya sadık olarak göstermiştir. Hülagü da onun bu meziyeti karşısında "Bundan sonra devlet işleri için Pervâne Muînüddin Süleyman dışında kimse gelmesin" demiştir. Bk. Turan, *Türkiye*, s. 491.

³⁸⁰ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 45-46; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 155-156; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 573, Anonim, *Selçuknâme*, s. 35; Turan, *Türkiye*, s. 491-492; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 271-272; Bal, *II. İzzeddin*, s. 138-151.

Tuğraî'nin ölümünden sonra yaşanmıştır (1260)³⁸¹. Vezirin ölümünden itibaren, iki kardeş ortak bir vezir üzerinde uzlaşmamış, bunun sonucu olarak da, II. İzzeddin Keykâvus Fahreddin Ali'yi, IV. Kılıç Arslan da Muînüddin Süleyman'ı kendine vezir olarak atamıştır³⁸². Böylece coğrafi olarak ayrılmış olan Türkiye Selçuklu Devleti, kurumsal olarak da ikiye ayrılarak birbirinden tamamen bağımsız iki devlete dönüşmüştür.

II. İzzeddin Keykâvus, Hıristiyan dayılarıyla bir müddet Konya'da kaldıktan sonra önce Beyşehir'de bulunan Kubadabad Sarayı'na oradan da Antalya'ya giderek eğlenceler ile dolu bir yaşam sürmeye başladı. IV. Kılıç Arslan ise bütün işlerini vezirlik makamına getirdiği Muînüddin Süleyman vasıtasıyla görmeye başladı. İhtirashlı bir devlet adamı olan Süleyman, Moğollar nezdinde kazandığı itibar ve destek ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni tekrar bir çatı altında toplamak ve II. İzzeddin Keykâvus'u bertaraf etmek için siyaset izlemeye başladı³⁸³.

Bu sırada Tuğraî Şemseddin Mahmud'un, üstlendiği borçları tahsil için Anadolu'ya gelen Moğol emirleri Taceddin Mu'tez ile Tükelek Bahşi, ilk olarak yollarının üstündeki Kılıç Arslan'a uğradılar. Burada, Muînüddin Süleyman tarafından iyi bir şekilde karşılanılarak hürmet gördüler. Ardından vergi tahsil edilme sürecine geçildiğinde, bunu bir fırsata çevirmek isteyen Süleyman, İzzeddin Keykâvus'un Moğollar ile mücadele edebilmek amacıyla Konya'yı terk edip Antalya'ya gittiğini, orada Karamanoğlu Mehmet Bey önderliğindeki uç Türkmenlerini örgütlediğini söyledi. Daha sonrada tahsilâta İzzeddin Keykâvus'dan başlamaları tavsiyesinde bulunarak onları ikna etti³⁸⁴.

³⁸¹ Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 272.

³⁸² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 156; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 47; Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", s. 91; Ersan, *Dağılışı*, s. 86; Mehmet Suat Bal, hazırlamış olduğu doktora tezinde "Sultan II. İzzeddin Keykâvus, kendi vezirini kendisinin atadığını, fakat tamamen Moğolların kontrolünde olan Sultan IV. Rükneddin'in ise bu makama Hülagü'nün kendi çıkarlarını koruması için önerdiği Pervâne'yi atadığını" belirtmektedir. Bk. Bal, *II. İzzeddin*, s. 155; Diğer taraftan Nejat Kaymaz, Hülagü Han'ın ayrılmasından sonra Moğol ilerleyişinin durduğunu, Altınorda hükümdarı Bereke Han'ın İslamiyete girdiğini böylece değişen şartlardan yararlanarak daha özgürce hareket etmek isteyen II. İzzeddin Keykâvus'un vezirliğe Fahreddin Ali'yi atadığını belirtmiştir. Bk. Nejat Kyamaz, *Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman*, AÜDTCF yay., Ankara 1970, s. 80-81.

³⁸³ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 49; Turan, *Türkiye*, s. 493.

³⁸⁴ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 49-50; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 157-158; Sümer, "Kılıçarslan IV", s. 404-405; Turan, *Türkiye*, s. 493; Ersan, *Dağılışı*, s. 86.

II. İzzeddin Keykâvus'a doğru yola çıkan Taceddin Mu'tez ve Tükelek Bahşi, Antalya'ya vararak vergileri tahsil etmek istediler. Fakat Hıristiyan dayılarının etkisiyle vergiyi ödemekte gevşeklik gösteren II. İzzeddin, kendisinden emin bir şekilde elçilere *“Sultan Rükneddin yolunuzun üzerinde bulunuyordu. Vergiyi önce ondan almanız, ondan sonra buraya gelmeniz gerekirdi. Şimdi oraya gidin ve o tarafın vergisini tahsille meşgul olun. Onu aldıktan sonra biz de hissemize düşeni hazırlayıp göndeririz”* diyerek onların eli boş olarak geri dönmelerini sağladı³⁸⁵.

Tebriz'e dönen elçiler, Hülagü'ya Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un cevabı ile borçlu Şemseddin Baba Mahmud Tuğraî'nin öldüğünü ve geride bıraktığı malların, borcunun onda birine yetmediğini bildirdiler. II. İzzeddin'in Moğollara karşı uyguladığı bu siyasetten rahatsız olan Hülagü (İlhan) bir yarlık hazırlatarak ona gönderdi. II. İzzeddin, yarlıktaki *“Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediyse, yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık. Hatta ihtiyacı karşılığında hazineden borç verdik. Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi (mâl) tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden ne de borç paradan hazineye bir şey girmedi. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine gitse veya kuş gibi havada uçsa bile, bundan sonra bizden aman dileyemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır.”* yazısını okuyunca, bunun Pervâne Süleyman'ın kışkırtmalarından kaynaklandığını anladı. Hemen Antalya'dan yola çıkarak Konya'ya vardı ve Hülagü'ya (İlhan) gönderilmek üzere para ile değerli eşyalar toplatmaya başladı³⁸⁶.

II. İzzeddin Keykâvus'un Moğollar ile ilişkilerini düzeltmek için harekete geçtiğini öğrenen Pervâne Süleyman, ona fırsat vermemek için, onun deniz yoluyla Mısırlılar ile daima münasebet kurduğunu ve Moğollar'a karşı isyan hazırlığında olduğunu yazdirdığı mektuplar ile Moğollar'a bildirdi. Bu duruma hiddetlenen Hülagü, II. İzzeddin Keykâvus'a gereken dersin verilmesi için ferman çıkartarak, bu görevi Alıncak Noyan'a verdi³⁸⁷.

³⁸⁵ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 49; Turan, *Türkiye*, s. 493- 494; Ersan, *Dağılışı*, s. 87.

³⁸⁶ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 50; Turan, *Türkiye*, s. 494; Ersan, *Dağılışı*, s. 87.

³⁸⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 158.

Alıncak Noyan, kalabalık bir orduyla Anadolu'ya geldi. Erzincan'a vardığında, Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile Pervâne Süleyman onu karşılayarak, ordusunun ihtiyaçlarını giderdiler. Bu sırada Pervâne Süleyman, II. İzzeddin Keykâvus'un veziri olan Sahip Fahreddin Ali Ata'ya gizli olarak haberci göndererek ona “*Ülkenin tamamına vezir olmanın yarısına vezir olmaktan daha iyi olduğunu, Kılıç Arslan'dan yana olduğu takdirde, tüm ülkenin vezirlik makamının ona bırakılacağını*” iletti. Daha sonra II. İzzeddin üzerine yola çıkan Moğol ordusu Aksaray'a kadar ilerledi³⁸⁸.

II. İzzeddin Keykâvus, bu olaylar meydana gelirken, her şeyden habersiz bir şekilde toplamış olduğu para ve değerli eşyaları veziri Fahreddin Ali ile Hülagü'ya (İlhan) göndermek üzereydi. Fakat Alıncak Noyan ve kardeşinin Aksaray yakınlarına kadar ilerledikleri haberini alır almaz, olayın aslını öğrenmesi ve bir hal çaresi bulması amacıyla veziri Fahreddin Ali'yi Aksaray'a gönderdi. Kendisinde otağını Ruzbe ovasına kurarak Fahreddin Ali'nin getireceği haberleri beklemeye koyuldu³⁸⁹.

Aksaray'a gelen Fahreddin Ali, daha önceden vezirlik makamı için Pervâne Süleyman ile yaptığı anlaşmaya uyarak IV. Kılıç Arslan'ın saflarına geçti. Alıncak Noyan'ın ilerleyerek Obruk Hanı'na vardığı sırada, İzzeddin Keykâvus da veziri Fahreddin Ali'nin ihaneti ile Moğol ordusunun canını almak niyetiyle üzerine geldiği haberini aldı. Can havliyle hareket eden II. İzzeddin, memleketinin müdafaasını bir tarafa bırakarak, ailesi ve yakın adamlarıyla Antalya'nın yolunu tuttu. Antalya'ya varan II. İzzeddin, kardeşi ve Moğollar ile mücadele edebilmek amacıyla Memlûkluların Sultanı Baybars ile deniz yolu ile münasebetlerde bulundu, fakat bir netice alamayınca, canını kurtarmak için ailesi, dayıları ve bazı devlet adamlarıyla bindiği bir gemi ile Bizans İmparatoru, VII. Mihail Palaiologos'un yanına İstanbul'a gitti (1262). İmparator Mihail, II. İzzeddin³⁹⁰ ve ailesini oldukça iyi bir şekilde

³⁸⁸ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 51; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 159; Ersan, *Dağılışı*, s. 87.

³⁸⁹ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 51-52; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 159; Turan, *Türkiye*, s. 493; Sümer, “Keykâvus II”, s. 356.

³⁹⁰ İzzeddin Keykâvus ve mahiyetini çok iyi karşılayan ve Dobruca'ya yerleştiren imparator, Moğol tehlikesi karşısında, izlediği hoşgörülü tavrını terk ederek, İzzeddin Keykâvus ve oğullarını, Meriç nehri ağzında bulunan Enez (Enoz) kalesine hapsedirdi (1262). Bir müddet burada esir hayatı yaşayan İzzeddin, Gayri Müslim Moğollar ile mücadelesi sırasında destek gördüğü Altınorda Devleti hükümdarı Bereke Han'ın (Berke) gönderdiği 20.000 kişilik ordu ile kurtarıldı. Daha sonra Kırım'a getirilen İzzeddin'e Bereke Han, Suğdak ve Solhad şehirleri dirlik olarak verdi. Böylelikle yeniden

karşılıyarak onları misafir etti³⁹¹. Böylelikle İzzeddin'den boşalan Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığına 12 Ağustos 1261 Cuma günü IV. Rükneddin Kılıç Arslan geçti³⁹².

3.4. IV. Kılıç Arslan (1262-1266) – Pervâne Muînüddin Süleyman Mücadelesi

Pervâne Muînüddin Süleyman, II. İzzeddin Keykâvus'un yenilerek Anadolu'dan ayrılıp Bizans'a sığınmasından sonra, yeniden birleşen Selçuklu ülkesini, Moğollar adına tek başına yönetmek için siyaset izlemeye başladı. İzlediği siyasette de başarılı olan Pervâne, IV. Kılıç Arslan ve oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev dönemlerinde devlet yönetimini ele aldı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1262-1277 yılları arasını kapsayan bu on beş yıllık döneminin kendi adıyla anılmasını sağladı³⁹³.

Pervâne Süleyman, iktidarı elde etmek amacıyla ilk olarak, Karamanlıları Konya'ya davet eden ve II. İzzeddin Keykâvus yanlısı olan devlet erkânını ortadan kaldırdı. Daha sonra boşalan devlet kademelerine kendine sadık kişileri tayin etti³⁹⁴. Ardından Moğollar ile mücadelenin sembolü olan II. İzzeddin'in Anadolu'dan ayrılması ve Moğol tahakkümü altında bulunan IV. Kılıç Arslan'ın Selçuklu sultanı olmasını kabullenemeyen Türkmenler'in, Denizli bölgesi başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde çıkarttıkları isyanları, Moğollardan aldığı yardımlar ile bastırdı³⁹⁵.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde saltanat mücadeleleri yaşanırken, meydana gelen boşluktan yararlanan Trabzon Rum İmparatorluğu da 1214 yılında I. İzzeddin

sultanlar gibi hayatını sürdürme fırsatı bulan İzzeddin, hayatının sonuna kadar zenginlik içinde yaşadı (1278-1279). Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 56-57; İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 161-162, 243-247; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 585; *Baypars Tarihi (Al-Melik-Al-Zahir "Baypars" Hakkındaki Tarihi)*, C. 2, çev., Şerefüddin Yaltkaya, TTK. yay., Ankara 2000, s. 32-33; Bal, *II. İzzeddin*, s. 187-219; Turan, *Türkiye*, s. 497-500; Sümer, "Keykâvus II", s. 356.

³⁹¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 159-160; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 52; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 582; Anonim, *Selçuknâme*, s. 35; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 40-41; Turan, *Türkiye*, s. 495-497; Sümer, "Keykâvus II", aynı yer.

³⁹² Anonim, *Selçuknâme*, s. 36.

³⁹³ Turan, *Türkiye*, s. 522-523; Ersan, *Dağlıştı*, s. 89.

³⁹⁴ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 159-164; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 76; Turan, *Türkiye*, s. 525.

³⁹⁵ Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 115. Turan, "Kılıç Arslan IV", s. 704-705; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 324-326.

Keykâvus tarafından Selçuklu toprağı haline getirilen Sinop'u³⁹⁶ işgal ederek Gavras (Gaydan) adlı bir vali yönetimine bıraktı(1259)³⁹⁷.

İç isyanları bastırarak devletin asayişini temin eden Pervâne Muînüddin Süleyman, Sinop'u kurtarmak amacıyla IV. Kılıç Arslan ile birlikte Hülagü'nün yerine tahta çıkan Abaka Han'ın yanına gittiler. Yanlarında getirdikleri değerli hediyeler ile birlikte bağlılıklarını da takdim eden Kılıç Arslan ile Pervâne, durumu arz ederek Sinop üzerine sefer düzenlemek için Abaka Han'dan icazet almayı başardılar (Temmuz 1265). Anadolu'ya döndükten sonra Niksar ve Danişmendli vilayetlerinden meydana getirdiğı birlikler ile Sinop üzerine sefere çıkan Pervâne, şehri muhasara altına aldı. Trabzon Rum İmparatorluğu da bunun üzerine şehri Rum ve Frenk askerleriyle savunmaya başladı. Uzun süren kuşatma sırasında iki tarafta da önemli bir kayıp meydana geldi. Şehri karadan alamayacağıının farkına varan Pervâne, surları topraklarla dövmeye devam ederken 1000 denizciden meydana gelen gemilerle de denizden Sinop'u kuşattı. Böylelikle savunma gücü kırılan Sinop şehri, tekrar Selçuklu Devleti topraklarına katıldı. Ardından Trabzon Rum İmparatorluğu topraklarına giren Pervâne, on iki kaleyi alarak yıktı daha sonra da Rumları vergiye bağladı.(1266)³⁹⁸.

Sinop'un alınması, Pervâne Muînüddin Süleyman'ın nüfuzunun bir kat daha artmasına neden oldu. Böylelikle sultan karşısında kendine güveni de artan Pervâne, IV. Kılıç Arslan'dan Sinop'un kendisine temlik edilmesini istedi. Bu istek karşısında Kılıç Arslan, her ne kadar direndiyse de Pervâne'nin nüfuzundan çekinerek Sinop'u ona vermek zorunda kaldı³⁹⁹.

Pervâne Süleyman'ın güçlenmesiyle birlikte onun atamış olduğu devlet adamları da ona güvenerek Sultan IV. Kılıç Arslan'ın emirlerini yerine getirmemeye

³⁹⁶ 7 Mayıs 1253 yılında Moğolistan'a giderken Karadeniz'e uğrayan ve bölge hakkına bilgiler veren Avrupalı seyyah W. Rubruck, Sinop kalesi ve limanının Türkiye Selçuklu Devleti'ne ait olduğunu belirterek bu dönemde Karadeniz'in iki önemli merkezinden biri olduğunu aktarmıştır. Bk. W. Rubruck, *The journey of William of Rubruck to The Eastern Parts of The World, 1253-55*, Trans. William Woodville Rockhill, London 1900, s. 41.

³⁹⁷ Anonim, *Selçuknâme*, s. 36; Besim Darkot, "Sinop", mad., *İA*, C. 10, İstanbul 1988, s. 685

³⁹⁸ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 63; Anonim, *Selçuknâme*, aynı yer; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, aynı yer; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 277; Turan, *Türkiye*, s. 528-529; Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", s. 92; Besim Darkot, "Sinop", s. 685.

³⁹⁹ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 63; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 76.

başladılar. Bu devlet adamlarında biri olan Niğde subaşı Hatiroğlu Şerefeddin, Niğde halkına yapmış olduğu kötü muamelelerden dolayı IV. Kılıç Arslan'a şikâyet edildi. Sultan, bunun üzerine Niğde'nin ondan alınıp şefkatli birine verilmesi gerektiğini dile getirdi. Yine bir başka sohbetinde, Sinop'un Pervâne'ye vermesinden duyduğu pişmanlığı dile getirerek, mevcut durumu şöyle: *“Her zaman bir padişah hizmetçisi bir şehri bağış olarak ister. Pervâne'nin adamları ve taraftarları, atalarımızdan miras kalmış olan ülkemize göz dikmişler, baskı kurarak bizi küçük görmeye başlamışlar, her gün bir miktar hak ve yetkilerimizi budayıp onları yok etmeye çalışmışlar ve bütün adamlarımızı ülke yönetiminden uzaklaştırma gayreti içine girmişlerdir. Eğer böyle giderse, gelecek yıl bizim artık ülkenin yönetiminde saltanat açısından hiçbir hükmümüz kalmayacaktır. Yapılacak iş, (İlhan'ın) yanına gidip işin aslını, zalimlerin her yeri tutmasından dolayı gelirimizin azaldığını ona arz etmektir. O durumda eğer o bize, ecdad mülkünden bir hisse vermese bile hiç olmasa, bizim daha iyi olacak olan (İlhan'ın) kullarının (bende) ülkemize sahip olmasını sağlarız. Cihan padişahının ülkesinden biri oluruz ve verginin çokluğundan başka bir tarafa gitme tahasına düşmeyiz”* söyleyerek izah etti⁴⁰⁰.

IV. Kılıç Arslan'ın sözlerini işiten Hatiroğlu Şerefeddin, zaman kaybetmeden durumu Pervâne'ye anlattı. Endişeye kapılan Pervâne, Hatiroğlu ile meşveret yaptıktan sonra, Moğollar ile işbirliği yaparak sultanın ortadan kaldırılmasına karar verdi. Ardından da sultanın öldürülmesi icazetini alması için kıymetli hediyeler ile donattığı Hatiroğlu Şerefeddin'i Moğollara gönderdi. Moğolların yanına varan Hatiroğlu onlara: *“Sultan, Suriyelilerle iş birliği yapıp, isyana kalkışmak istediyseniz de ona ben engel oldum. Onun için bizi ortadan kaldırmak istiyor. O, beni öldürüp işimi bitirdikten sonra hiç şüphesiz sizin varlığınızı ortadan kaldırmak için adam toplayacaktır. Zaten Rum askerleri her yanda karıncalar gibi coşup taşmaktadır. Eğer onun düşüncesi kuvveden fiile geçmeden ve o, çok sayıda asker toplamadan önlem alınmazsa, iş çığırından çıkar”* diyerek sultanı şikâyet etti⁴⁰¹.

Hatiroğlu'nu dinleyen Moğol emirleri, Pervâne'nin dostu Baynal Yargucu'nun da telkinleriyle konuyu araştırmak amacıyla Aksaray'a doğru yola çıktılar. Haberi

⁴⁰⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyeh*, C. II, s. 166.

⁴⁰¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyeh*, C. II, s. 167.

alan Pervâne de, Niğde ordusu ile taraftarlarını yanına alarak Aksaray'a geldi. Aksaray'da bir araya gelinmesinden sonra sultanı çağırması için haberciler gönderilerek ona “*Çok önemli bir iş için padişah yarlığı çıkmıştır. Siz sultanın ondan haberdar olmanız gerekmektedir. Eğer gelmekte gecikmeseniz, büyük emirlerin rızasını ve memnuniyetini kazanmış olursunuz*” dediler⁴⁰².

Haberi alan IV. Kılıç Arslan, hazırlanarak vezir Sahip Fahreddin Ali ile birlikte Aksaray'a vardı. Emir Taceddin Mu'tez'in verdiği ziyafete katılılarak sunulan şaraplardan içti. İçilen şarapların ardından başlayan sarhoşlukla birlikte Moğol elçileri “*Hangi nedenle Pervâne'yi öldüreceksin*” diye sordular. Kendisine yöneltilen sorular karşısında şaşırarak Kılıç Arslan, “*Ne sarhoşken ne de aklım başındayken böyle bir şey söylemedim. Eğer kötü niyetli gammadzların sözleriyle Pervâne'nin aklında bu yönde bir endişe hâsıl olmuş ise, siz emirlerin yapacağı araştırma sonucunda endişesinin gereksiz olduğunu görecektir*” diyerek cevap verdi. Moğol elçileri bunun üzerine Kılıç Arslan'a “*O gammadzları ve elebaşını bize teslim edersen onları cezalandırırız. Eğer onları korur ve bize teslim etmezsen, o zaman sana merhamet etmeyiz*” dediler. Ertesi gün sultanın gammadzları teslim etmediğini ileri süren Moğol elçileri, onu şarabına koydukları zehirle zehirlediler. İstırap içinde kıvranan sultan, daha sonra yay kirişiyle boğularak öldürüldü (31 Mart 1266/ Çarşamba). Daha sonra da cesedi bir mahfe içine konularak Konya'ya getirilip ecdat mezarlığına gömüldü (4 Nisan 1266/ Pazar)⁴⁰³.

3.5. III. Gıyaseddin Keyhusrev (1266-1282) – Gıyaseddin (Alâeddin) Siyavuş (Cimri) Mücadelesi

IV. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra, Türkiye Selçuklu Devleti tahtına, iki buçuk ile on yaşları arasında olduğu düşünülen oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev çıkarıldı. Pervâne onun talim ve terbiyesi için Kadı Nureddin ile Üstadü'd-dâr ve ülke vakıflarının yöneticisi olan Eminateddin İsfahanî'yi görevlendirdi⁴⁰⁴.

⁴⁰² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 167.

⁴⁰³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 168-169; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 65; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 587; Anonim, *Selçuknâme*, s. 36; Mehmed Neşri, *Cihan-Nümâ*, s. 41; Turan, *Türkiye*, s. 530-531.

⁴⁰⁴ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 66-67; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 587; Turan, *Türkiye*, s. 532.

Gıyaseddin Keyhusrev'in küçük yaşta olması hesabiyle devlet işlerini, IV. Kılıç Arslan döneminde olduğu gibi yine Pervâne Muînüddin Süleyman yürütmeye devam etti. Pervâne, devletin bütün kademelerine kendi adamlarını atadığı bir sırada eskilerden bir tek Sahip Fahreddin Ali mevcut yerini koruyabildi⁴⁰⁵.

Pervâne ve adamları kendilerinden olamayan Sahip Fahreddin Ali'yi rakip olarak görmeye başlayınca, onu vezirlik görevinden uzaklaştırmak için çareler aramaya koyuldular. Bu sıralarda, II. İzzeddin Keykâvus, Konya'ya bir mektup göndererek çekmiş olduğu maddi ve manevi sıkıntıları dile getirdi. Mektubu okuyan Sahip Fahreddin Ali, İzzeddin'in düştüğü duruma üzülen bir şekilde durumu Pervâne Süleyman'a arz etti. İzzeddin'in düştüğü müşkül durumdan ıstırap duyduğunu dile getiren Pervâne, daha sonra son Büyük Selçuklu Sultanı II. Tuğrul'un (1177-1194) perişan günlerinde, Ahlat Şahı'na mektup yazarak müşkül durumunu belirtip para istediğini fakat Ahlat Şah'ın bir şey göndermediğini, ardından da Tuğrul'un Ahlat Şah'a atfettiği şiiiri dile getirerek, eğer sultanın kendisinden böyle bir isteği olduğu takdirde, hiç tereddüt etmeden elinden geldiği kadar neyi varsa onun için harcayacağını söyledi. Böylelikle Pervâne'nin yetki ve izin vermesi üzerine Sahip Fahreddin Ali, II. İzzeddin'e cevaben yazdığı mektup ile birlikte değerli eşyalar ile bir miktar altın gönderdi (1271)⁴⁰⁶.

Fahreddin Ali'nin göndermiş olduğu yardımı öğrenen Pervâne, bu olayı Sahip Fahreddin Ali'yi vezirlikten uzaklaştırmak için düzenlenen tasfiye hareketinin bir parçası olarak kullanmaya karar verdi. İlk olarak kamuoyu oluşturmak amacıyla Fahreddin Ali'nin II. İzzeddin Keykâvus ile diyaloga geçerek ona destek verdiğini ileri sürdü. Böylece gerekli kamuoyunu oluşturan Pervâne, Fahreddin Ali'yi vezirlik görevinden azlederek, onu Karahisar (Afyonkarahisar) taraflarındaki Osmancık kalesine hapsedirdi⁴⁰⁷.

Babasının haksız yere görevinden alınmasına kayıtsız kalamayan ve hakkını aramak için Abaka Han'ın yanına varan küçük oğlu (Nasîr-ad-din Mahmud/

⁴⁰⁵ Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 77.

⁴⁰⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 171-173; Turan, *Türkiye*, s. 533.

⁴⁰⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 173-174; *Baypars Tarihi*, s. 22-24, 57; Turan, *Türkiye*, s. 533; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 278.

Nusretüddin Hasan), onu babasının suçsuz olduğuna inandırdı. Bunu üzerine Fahreddin Ali’yi sorgulayarak olayların aslını öğrenmek isteyen Abaka Han, onu hapsedildiği yerden çıkartarak yanına getirtti. Yaptığı soruşturmanın ardından Fahreddin Ali’yi suçsuz bulan Abaka Han, onu tekrar vezirliğe atarken oğullarına da Denizli, Honas ve Karahisar (Afyonkarahisar) taraflarının subaşılığını verdi (1275)⁴⁰⁸.

Pervâne Süleyman’ın, Moğollar nezdinde ki itibarı Fahreddin Ali olayı ile birlikte sarsılmaya başladı. Bu beklenmedik durum karşısında Moğollara karşı yeni bir hamî arayışı içine de giren Pervâne, Memlûk Sultanı Baybars’a gizlice mektuplar göndererek, Moğolları Anadolu’dan çıkarmak için onunla işbirliği yapmaya hazır olduğunu bildirdi (1276). Ertesi yıl Anadolu’ya 30.000 kişilik ordusuyla gelen Baybars, Elbistan Ovası’nda Pervâne’nin de dahil olduğu Moğol ordusunu bozguna uğrattı (15 Nisan 1277). Meydana gelen savaşta Pervâne önderliğindeki Selçuklu kuvvetlerinin, ya saf değiştirmesi ya da mücadele etmeyerek esir düşmüş olmasına sinirlenen ve sorumlularını cezalandırmak için Anadolu’ya gelen Abaka Han, Pervâne’yi yanına alarak yazlık merkezi Aladağ’a götürdü. Burada yapılan yargılamanın ardından suçlu bulunan Pervâne idam edildi (2. Ağustos 1277)⁴⁰⁹.

Türkiye Selçuklu Devleti’nde siyasi buhranlar yaşanırken, Moğol tahakkümüne karşı uç Türkmenlerinin başlatmış olduğu başkaldırış hareketini, Karamanoğulları üstlenmeye başladı. Karamanoğlu Mehmed Bey, ilk olarak kendi sınırları içinde ve sahil kesiminde bulunan Moğollar’ı temizleyerek, Selçuklulara ödediği yıllık vergiyi kesip bağımsızlığını ilan etti. Ardından üzerine gönderilen Bedreddin İbrahim (Hotenî), komutasındaki Selçuklu-Moğol ordusunu Göksu geçitinde yenilgiye uğrattı. Canını zor kurtaran Bedreddin İbrahim, Ermenek yakınlarındaki bir kaleye sığınarak yardım gelmesini beklemeye başladı. Selçuklu-Moğol ordusunun yenildiği haberini alan Yozgat ve Kırşehir dolaylarındaki Moğol birlikleri Karamanlıları bozguna uğratmak ve İbrahim’i sığındığı kaleden kurtarmak

⁴⁰⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü’l Ala’iye*, C. II, s. 175-176; *Baypars Tarihi*, s. 24; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 77; Turan, *Türkiye*, s. 533-534; Cahen, *Anadolu’da Türkler*, s. s. 278.

⁴⁰⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü’l Ala’iye*, C. II, s. 186-187, 196-201; Anonim, *Selçuknâme*, s. 37-38; Abû’l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 598-600; *Baypars Tarihi*, s. 33-34, 49, 56, 84-86, 91-93; Kesik, “Muñüddin Süleyman Pervâne”, s. 92.

için harekete geçtiler. İbrahim’i kurtarmayı başaran Moğol birlikleri daha sonra Karamanlılar ile giriştikleri mücadeleyi kaybederek bozguna uğradılar. Mehmed Bey’in kazanmış olduğu bu galibiyetler, Anadolu halkı nezdinde Karamanlıların kudretinin artmasına ve taraftar bulmasına neden oldu⁴¹⁰.

Kendisine karşı yapılan saldırıları başarılı bir şekilde atlatan ve Baybars’ın Moğolları yenilgiye uğrattığı haberini alan Mehmed Bey, birlikleriyle yola çıkarak Aksaray’ı kuşattı. Kuşatma devam ederken Eşref ve Mentеше Beyleri kuvvetleri de gelerek kendisine katıldılar. Bu olaylar meydana gelirken Baybars’ın Kayseri dolaylarına kadar ilerlemesi ve III. Gıyaseddin Keyhusrev ile Selçuklu devlet adamlarının Tokat’ta olmalarını, kendisi için fırsata çevirmek isteyen Karamanoğlu Mehmed Bey, Aksaray kuşatmasını kaldırarak zaman kaybetmeden Konya’ya doğru yola çıktı⁴¹¹.

Konya yakınlarındaki Filobad düzlüğüne kadar ilerleyen Mehmed Bey, buradan saltanat naibi Eminateddin Mikâil’e haber göndererek ona “*Sultan İzzeddin Keykâvus’un oğlu bizim yanımızdadır. Onun nesebinin sahilhliği konusunda güvenilir kişiler şahitlik etmektedirler. En kısa zamanda gelip ona bağlılık bildirmeli ve el öpme şerefi kazanmalısın. Eğer sizin bu konuda şek ve şüpheniz varsa, bu kutlu hanedanın güvendiği kimselerden ve saray hocalarından gönderin. Onlar bu Melik’in durumunu basiret terazisinde tartıp onun hakkında gerekli inceleme ve araştırmayı büyük bir titizlikle yapsınlar. O zaman eğer onun nesebi sahil çıkarsa, bizim ve sizin ona uyup bağlanmaktan başka yapacak bir şeyimiz kalmaz. Yok eğer o yalancıysa, onun yanımızdan uzaklaştırma ve sözlerimizi geri alma konusunda hiçbir tereddüt göstermeyiz*” dedi⁴¹².

Mehmed Bey’in gönderdiği habercileri dinleyen ve onlara itimat etmeyen Eminateddin Mikâil, Konya’nın bütün kapılarını kapattırarak savunma önlemleri almaya başladı. Mikâil’in antlaşmaya yanaşmayarak irtibatı kesmesi üzerine,

⁴¹⁰ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 85-86; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK yay., Ankara 1988, s. 3-4; Faruk Sümer, “Mehmed Bey, Karamanoğlu”, mad., *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 445; Turan, *Türkiye*, s. 558-559; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 336; Ahmet Talat Duru, *Karaman Tarihi*, Karaman 2010, s. 27.

⁴¹¹ *Baybars Tarihi*, s. 87-88, 90; Turan, *Türkiye*, s. 561.

⁴¹² İbn Bibi, *el-Evamirü’l Ala’iye*, C. II, s. 204.

Filobad'dan yola çıkan Mehmed Bey, Konya'yı muhasara etmeye başladı. Şehrin bütün girişlerinin kapatılmış olmasından dolayı, şehre giremeyen Mehmed Bey, Atpazarı ve Çaşnigir, kapıları, önlerinde ateşler yakıtılarak şehre girmeyi başardı (12 Mayıs 1277/Çarşamba). Ardından Konya'yı müdafaa ederek kendilerine zor anlar yaşatan ve şehrin düşmesiyle de Tokat'a gitmek üzere olan Eminateddin Mikâil, yakalanarak öldürüldü ve malları da yağmalandı⁴¹³.

Ertesi gün, Karamanoğlu Mehmed Bey, II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğunu ileri sürerek yanında getirdiği Gıyaseddin Siyavuş'u (Cimri)⁴¹⁴ sultan ilan edip kendisini de vezirlik makamına getirdi. Konyalılar'ın da Siyavuş'a biat etmeleri sağlandıktan sonra onun adına para bastırılarak⁴¹⁵ hutbe okutuldu (13 Mayıs 1277/Perşembe). Mehmed Bey, Konya'da kaldığı süre içerisinde düzenlediği bir divan toplantısında “*Bu günden sonra Divan'da, Sarayda, bütün devlet daireleri ve toplantılarında, meydanlarda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır*” diye karar aldırdı. Daha sonra Siyavuş'un, tahtını sağlamlaştırmak ve meşruluğunu tartışılmaz hale getirmek amacıyla da onu IV. Kılıç Arslan'ın kızıyla evlendirmek istedi. Bunun üzerine kızın annesi Gazaliye Hatun, onları oyalayarak zaman kazanmak için çeyiz dizmek maksadıyla kendisine dört ay süre verilmesi şartıyla bu teklifi kabul etti⁴¹⁶.

⁴¹³ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 205-206; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 96; Anonim, *Selçuknâme*, s. 39; *Baypars Tarihi*, s. 90; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 5; Turan, *Türkiye*, s. 560-561; Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, mad., *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 455.

⁴¹⁴ İbn Bibi'ye göre, Cimri, o dönemde tarikat mensubu olmayı iş edinen ve dolaştığı Türk kabilelerine kendisini II. İzzettin Keykâvus'un oğlu Cimri olarak tanıtan biridir. Daha sonra Mehmed Bey'in yanına getirilen Cimri'nin, burada Suğdak'tan kaçarak Anadolu'ya gelen ve yalancı bir kişi olarak tanınan Sivashlı Taki tarafından İzzeddin'in oğlu Gıyaseddin Siyavuş olduğuna şahitlik getirildi. Bunun üzerine güzel elbiseler ile donatılan Cimri'ye, biat eden Mehmed Bey, Konya üzerine hareket etti. Bk. İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 204; Aksarayî ise, mel'un ve rezil olarak sıfatlandırdığı Cimri'yi Gıyaseddin Keyhusrev'in oğlu olduğunu ileri sürerek isyancı Türkler ile birleştiğini belirterek, İbn Bibi ile benzer hadiseleri aktarmaktadır. Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 96; Anonim *Selçuknâme*'nin meçhul yazarı ise, Cimri'yi İzzeddin Keykâvus'un oğlu Şehzade Mesud olarak aktararak, yaşanan süreci Aksarayî ve Bibi'ye benzer bir şekilde aktarmıştır. Bk. Anonim, *Selçuknâme*, s. 38-39.

⁴¹⁵ Siyavuş adına basılan sikkelerden biri, günümüzde İstanbul Arkeoloji müzesi, İslamî Sikke kabinesi, 1166 numarada sergilenmektedir. Bk. Cevriye Artuk, “III Keyhhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler”, *Malazgirt Armağanı*, TTK yay., Ankara 1993, s. 289.

⁴¹⁶ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 209-210; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 97; Anonim, *Selçuknâme*, s. 39; *Baypars Tarihi*, s. 90; Şikârî, *Karamannâme*, haz. Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği- Karaman Belediyesi Yayını, İstanbul 2005, s. 129; M. C. Şihâbeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, mad., *İA*, C.VI, İstanbul 1977, s. 319; Turan, *Türkiye*, s. 562-563; Cahen, *Anadolu'da Türkler*, s. s. 283; Artuk, “Cimri Adına Kesilen Sikkeler”. s. 294; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 485; Sümer, “Mehmed Bey, Karamanoğlu”, s. 445.

Türkiye Selçuklu Devleti başkentinde bunlar meydana gelirken, Abaka Han tarafından Denizli, Honas ve Afyonkarahisar bölgelerine subaşı olarak atanan Sahip Fahreddin Ali Ata'nın oğulları, Nusretüddin Hasan ile Tacüddin Hüseyin, asker toplayarak Konya'ya doğru ilerlemeye başladılar. Haberin Konya'ya ulaşmasından sonra gerekli hazırlıkları yapan Siyavuş ve Karamanoğlu Mehmed Bey, onları yolda karşılamak üzere harekete geçtiler. İlerleyen iki ordu Sivrihisar yakınlarında bulunan Değirmen Çayı kıyısında karşı karşıya geldiler. Başlayan savaş sırasında Fahreddin Ali'nin iki oğlu hayatını kaybetti. Ardından Karahisar (Afyonkarahisar) Kalesi üzerine giden Mehmed Bey ve Siyavuş, kalenin sağlam ve korunaklı olması nedeniyle Konya'ya geri dönmek zorunda kaldılar (Mayıs-Haziran 1277)⁴¹⁷.

Konya'ya dönen Siyavuş ve Mehmed Bey, III. Gıyaseddin Keyhusrev, Sahip Fahreddin Ali ve Moğol Şehzadesi Kongurtay'ın üzerlerine doğru sefere çıktığı haberini aldılar. Konya halkından bunu saklayarak, Siyavuş'un (Cimri) Anadolu'dan Moğolları atmak amacıyla sefere çıkacağı haberini yayıp, askerlerini Filobad düzlüğüne indirdiler. Ardından Konya ve Akşehir dolaylarından yağma ettikleri malları hayvanlara yükleterek, kendileri de Filobad'a gittiler⁴¹⁸.

Akşehir ve Ilgın dolaylarına kadar ilerleyen Selçuklu birlikleri, Siyavuş ve Mehmed Bey'in atamış oldukları, Akşehir subaşısı Çaylak ile Ilgın Emir-i Candarı'nı yenilgiye uğratarak öldürdüler. Daha sonra onların eşleri, çocukları ve mahiyetlerini esir alarak Konya'ya doğru ilerlemeye devam ettiler. Selçuklu ve Moğol birliklerinin geliş haberini alan Konyalılar, Siyavuş ve Mehmed Bey'in Filobad'a gitmiş olmalarından yararlanarak, iç kale (Ahmedek) kapısı dışındaki şehrin bütün kapıları kapatıp, köprülerini kullanılmaz hale getirerek savunma önlemleri almaya başladılar. Bu sırada Filobad'dan Konya gelen Siyavuş ile Karamanoğlu Mehmed Bey, haberci göndererek, askerlerin alışveriş yapmaları için sur kapılarının açılmasını istediler. Habercinin gelmesinden sonra Konya baş kadısı olan Siraceddin Mahmud Urmevi, bir fetva çıkararak, Konya halkını Siyavuş ve Mehmed Bey'e karşı savaşa teşvik etti. Konyalılar'ın kapıları açmayıp kendilerine karşı sert tutum almaları sonucunda,

⁴¹⁷ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyе*, C. II, s. 210-211; Anonim, *Selçuknâme*, s. 39; *Baypars Tarihi*, s. 90-91; Müneccimbaşı, *Selçukiler*, s. 80; Turan, *Türkiye*, s. 564-565.

⁴¹⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'iyе*, C. II, s. 211.

sinirlenen Siyavuş ve Mehmed Bey, sur dışında kalan bağ, bahçe ve köşkleri yağmalamayarak Ermenek taraflarına çekildiler. Böylelikle otuz yedi günlük Cimri saltanatından sonra Konya'ya gelen III. Gıyaseddin Keyhusrev tekrar Selçuklu tahtına çıktı⁴¹⁹.

III. Gıyaseddin Keyhusrev, Fahreddin Ali ve Moğollar, zaman kaybetmeden Karamanoğlu Mehmed Bey'i takip etmek için Larende (Karaman) üzerinden Akdeniz'e doğru yola çıktılar. Fakat kışın bastırmasıyla III. Gıyasaeddin ve Fahreddin Ali, Konya'ya çekilirken, Moğol kuvvetleri de Tokat'ın Kazova bölgesine dönmek zorunda kaldılar. Gerekli hazırlıkların tamamlanması ve hava şartlarının düzelmesi ile tekrar Mehmed Bey ve Cimri, üzerine sefere çıkan Selçuklu ve Moğol askerleri, Mut Ovası'na kadar ilerleyerek burada ordugâh kurdular. Karamanoğlu Mehmed Bey, Cimri'yi güvenli bir kaleye gönderdikten sonra ani bir baskında bulunarak Selçuklu ve Moğol askerlerine saldırdı. Fakat önemli bir başarı elde edemeyen Mehmed Bey, Selçuklu ve Moğol askerleri tarafında atılan oklar ile hayatını kaybetti. Yanında bulunan ve onu kurtarmak için atılan kardeşleri Tanu ve Zekeriya ile yeğenleri de atılan oklar sonucu öldüler⁴²⁰.

Karamanoğulları'nın yenilgiye uğraması ve Mehmed Bey ile kardeşleri hayatlarını kaybetmesi üzerine saklandığı kaleden kaçan Cimri (Siyavuş), Anadolu'nun batısına gelerek burada uç Türkmenlerini etrafında toplamayı başladı. Cimri'nin Batı Anadolu'daki bu faaliyetlerinden rahatsız olan III. Gıyaseddin Keyhusrev ve Sahip Fahreddin Ali, Moğol karargâhı Kazova'dan ayrılarak Ankara'ya geldiler. Burada bir ay süreyle kalan Gıyaseddin ve Fahreddin, gerekli hazırlıkları yaparak ordularını hazırladılar. Daha sonra sefere çıkarak, Amuriyye (Seyitgazi) yakınlarındaki Barçınlı'dan geçip, Yedikapı adı verilen muhite vardılar. Selçuklu kuvvetlerinin üzerine doğru geldiği haberini alan Cimri, etrafında topladığı kuvvetlerle Pınarbaşı denilen mevkide karargâhını kurarak gerekli önlemleri almaya başladı. Sultan Gıyaseddin ve Fahreddin Ali, yeni katılımlarla güçlenen ordularıyla,

⁴¹⁹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 212-213; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 6; Turan, *Türkiye*, s. 566-567.

⁴²⁰ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'îye*, C. II, s. 215-216; Anonim, *Selçuknâme*, s. 40; Şikârî, *Karamannâme*, s. 132-133; Tekindağ, "Karamanlılar", s. 319; Turan, *Türkiye*, s. 566-567; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 6-7.

Bolvadin'e (Molifdun) doğru ilerlemeye devam ederken, 30 Mayıs 1279 Salı günü, Cimri'nin kuvvetleriyle karşı karşıya geldiler. Cimri'nin birliklerinin saldırıya geçmesiyle başlayan savaş esnasında ele geçirilen Cimri, cellâtlara teslim edildikten sonra diri diri derisi yüzülerek öldürüldü ve ibret olması için de diyar diyar gezdirildi⁴²¹.

3.6. III. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Gıyaseddin Mesud (1282-1298/1302-1308) Mücadelesi

Anadolu'da Cimri hadisesi yaşanırken, kendisine dirlik verilen Suğdak ve Solhad şehirlerinde ailesiyle hayatını devam ettiren II. İzzeddin Keykâvus, oğulları arasından Mesud'u kendisine velayet ilan ederek yanındaki devlet adamlarından biat aldı. Kısa süre sonra İzzeddin'in ölümü üzerine deniz yoluyla Anadolu'ya gelen Mesud, Sinop sahillerine vardı (1280). Mesud'u karşılayan Kastamonu Beyi Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, onu önce Moğol valisi Samagar Noyan'a sonra da Abaka Han'ın yanına götürdü. Abaka Han, Mesud'u iyi bir şekilde karşılayarak, ona Erzurum, Erzincan, Sivas, Diyarbakır ve Harput yörelerinin yönetimini verdi. Fakat kısa süre sonra Abaka Han'ın beklenmedik ölümüyle, İlhanlı tahtına çıkan Ahmed Takudar, Selçuklu ülkesini III. Gıyaseddin Keyhusrev ile II. Gıyaseddin Mesud arasında ikiye taksim etti⁴²².

III. Gıyaseddin Keyhusrev'in beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bu duruma razı olmaması üzerine, Kongurtay, onu ve vezir Sahip Fahreddin Ali'yi yanına alarak Ahmed Takudar'ın yanına gitmek için yola çıktı. Erzurum'a geldiklerinde, İlhanlı tahtında meydana gelen saltanat mücadelesine Kongurtay'ında dahil olmasıyla burada bir süre beklemek zorunda kalan Keyhusrev ve Fahreddin Ali, daha sonra yollarına devam ederek İlhanlı tahtına yeni çıkan Argun Han'ın yanına vardılar. Argun Han, III. Gıyaseddin Keyhusrev'in saltanat mücadelesi sırasında Ahmed Takudar ve Kongurtay ile işbirliği yaptığını düşünerek, onu Erzincan ya da

⁴²¹ İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 236-238; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 102-103; Anonim, *Selçuknâme*, s. 40-41; Turan, *Türkiye*, s. 569-570; Münecimbaşı, *Selçukiler*, s. 81-82; Ali Sevim, "Keyhusrev III", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 351.

⁴²² İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye*, C. II, s. 248-249; Aksarayî, *Ahbâr*, s. 105, 108; Anonim, *Selçuknâme*, s. 41; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 610; Münecimbaşı, *Selçukiler*, s. 82-83; Turan, *Türkiye*, s. 583; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 486; Muharrem Kesik, "Mesud II", mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 342.

Erzurum taraflarına göndertip boğdurttu (Mart 1284). Ardından Tebriz’de beklemekte olan II. Gıyaseddin Mesud’a yeni bir yarlık vererek onu Türkiye Selçuklu Devleti sultanı ilan etti. Aldığı yeni yerlikle Anadolu’ya dönen II. Gıyaseddin Mesud, önce Kayseri’de sonra da Konya’da yapılan törenler ile Selçuklu tahtına çıktı (20 Şubat 1284/Pazar)⁴²³.

3.7. II. Gıyaseddin Mesud’un III. Gıyaseddin Keyhusrev’in Annesi ile Saltanat Mücadelesi

II. Gıyaseddin Mesud’un Selçuklu sultanı olmasından sonra, III. Gıyaseddin Keyhusrev’in annesi devletin, torunları ve II. Gıyaseddin Mesud arasında ikiye bölünmesi isteğiyle ortaya çıktı. Bu fikri hayata geçirmek için zaman kaybetmeden faaliyetlere başlayarak, Karamanoğlu Güneri Bey’e vezirlik, Eşrefoğlu Halil Bey’e saltanat naipliğini teklif ederek, davasına kazandırdı. Sahip Fahreddin Ali, gidişatın önüne geçmek ve devleti yeni bir buhrandan korumak için Gıyaseddin’in annesine telkinlerde bulunduysa da mücadelenin ortaya çıkmasına engel olamadı. İki kesim arasında başlayan mücadelede, vaktiyle II. İzzeddin Keykâvus ve sonrasında Cimri ile Moğollara karşı mücadele eden Türkmenler, bu mücadelede de Güneri ve Halil beylerin yanında yer aldılar. Bu durum karşısında mücadele edemeyerek zor durumda kalan II. Gıyaseddin Mesud, maiyetiyle Konya’dan ayrılarak Kayseri’ye gitmek zorunda kaldı. Böylelikle boşalan Konya tahtına III. Gıyaseddin Keyhusrev’in iki oğlu çıkarıldı (14 Mayıs 1285)⁴²⁴.

Bir ay kadar Konya tahtında kalan III. Gıyaseddin’in annesi ve torunları, Fahreddin Ali’ye bağlı Has Balaban kuvvetlerinin Konya’ya gelmesiyle yakalanarak tahttan uzaklaştırıldılar. Daha sonra II. Gıyaseddin Mesud’un isteğiyle yargılanmaları için Emir-i Dad Nizameddin ile birlikte İlhanlı Hükümdarı Argun Han’a gönderildiler (5 Eylül 1285/Çarşamba). Burada yapılan yargılama sonucunda, çocukların III. Gıyaseddin’e ait olmadığına anlaşılması üzerine, başları kesilerek

⁴²³ Aksarayî, *Ahbâr*, s. 108-109; Anonim, *Selçuknâme*, s. 42-44; Abû'l-Farac, *Tarih*, C. II, s. 617; Müneccimbaşı, *Selçukîler*, s. 83; Turan, *Türkiye*, s. 583-584; Cahen, *Anadolu’da Türkler*, s. s. 287; Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 486-487.

⁴²⁴ Anonim, *Selçuknâme*, s. 44-45; Turan, *Türkiye*, s. 589; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 7.

ibret olması amacıyla Türkmenlere gönderildi. III. Gıyaseddin Keyhusrev'in annesine ise Sivrihisar'ı ikta ederek, II. Mesud'u Konya tahtında bıraktılar⁴²⁵.

3.7.1. II. Gıyaseddin Mesud ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı

Selçuklu tahtını tekrar elde etmeyi başaran II. Mesud, Köseadağ bozgunundan beri sıkıntı içinde bulunan Selçuklu halkı için bir umut olsa da muktedir bir hükümdar olmadığından başarılı bir sultanlık dönemi yaşayamadı. Saltanatının ilk döneminde, Selçuklular'a ve Moğollar'a karşı isyan ederek her fırsatta saldırıda bulunan Karamanoğulları ve Germiyanoğulları gibi uç Türkmenlerinin çıkardığı isyanlar ile mücadele etti. 1298 yılına kadar bu mücadeleler ile uğraşan Mesud, Moğollar arasında başlayan saltanat çekişmelerinden sonra Gazan Han tarafından Selçuklu Devleti sultanlığından alınarak yerine kardeşi Ferâmurz'un oğlu III. Alâeddin Keykubad getirildi. Keykubad'ın (1298-1302) dört yıl süren başarısız sultanlığından sonra azledilmesiyle tekrar Selçuklu sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud, bu dönemde de kayda değer bir başarıdan uzak olarak 1308 yılına kadar sultanlığını devam ettirerek Kayseri'de hayatını kaybetti (1308). Mesud'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına V. Kılıç Arslan b. III. Gıyaseddin Keyhusrev çıkarılmasına rağmen, gerek Anadolu halkı, gerekse Moğollar tarafından kabul görmemesinden dolayı Türkiye Selçuklu Devleti II. Gıyaseddin Mesud ile son bulmuş ve Anadolu'da başka baharları bekleyen umutlar, bu sıralarda kurulan Osmanlı Devleti'yle yeşermiştir⁴²⁶.

⁴²⁵ Anonim, *Selçuknâme*, s. 45-46; Turan, *Türkiye*, s. 589.

⁴²⁶ Sevim, Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 488-493; Muharrem Kesik, "Mesud II", s. 343-344.

IV. BÖLÜM

SALTANAT MÜCADELELERİNİN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Kuruluş Dönemi

Saltanat mücadeleleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar devletin şekillenmesinde en etkili unsurlardan biri olmuştur. Yabgulular ile Mikailoğulları arasında başlayan iktidar mücadelesi, Mikailoğulları lehinde sonuçlanması ile Büyük Selçuklu Devleti merkezini terk etmek zorunda kalan Yabgulular, Anadolu'ya göç ederek burada Türkiye Selçuklu Devleti'ni meydana getirdiler. Türkiye Selçuklu Devleti'nin meydana gelmesi ile birlikte Kutalmışoğulları Süleyman ile Mansur arasında saltanat mücadelesi kendini gösterdi ve bu mücadeleden Melikşah'ın gönderdiği Emir Porsuk sayesinde Süleyman Şah galip geldi (1077).

I. Süleyman Şah'ın Anadolu'da önemli bir güç haline gelip, Antakya ve çevresi ile Fırat boylarını topraklarına katması, Yabgulu-Mikailoğulları mücadelesinin tekrar ortaya çıkmasına neden oldu. Süleyman Şah'ın faaliyetlerini izleyen Suriye Meliki Tutuş, onun daha fazla güç kazanmasının önüne geçmek ve cezalandırmak amacıyla üzerine giderek Aynu Seylem'de onu yenilgiye uğrattı (1086). Ardından sekiz yıl Ebu'l Kasım ve kardeşi Ebu'l Gazi yönetiminde kalan Türkiye Selçuklu Devleti, Melikşah'ın ölümünden sonra Anadolu'ya dönen I. Kılıç Arslan'ın yönetimine geçti (1092). I. Kılıç Arslan, Anadolu'dan I. Haçlı Seferi'nin olumsuz etkilerini yok ettikten sonra babası gibi doğuya yönelerek Büyük Selçuklu Devleti ile karşışarşıya geldi. Akıbeti de babası Süleyman Şah'a benzeyen Kılıç Arslan, Habur Suyu kenarında Büyük Selçuklu Devleti Emiri Çubuk'a yenilerek hayatını kaybetti (1107). Kılıç Arslan'ın ölümüyle birlikte Yabgulu-Mikailoğulları mücadelesi son bulmuş, bu dönemden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığı için saltanat mücadeleleri yaşanmaya başlamıştır.

I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlığına kısa süreliğine küçük yaştaki oğlu Tuğrul Arslan geçti. Fakat meydana gelen

karışıklıkların Muhammed Tapar'a ulaşması üzerine Şahinşah (Melikşah), Türkiye Selçuklu sultanı olarak Anadolu'ya gönderildi (1110). 1116 yılına kadar hükümdar olarak kalan Şahinşah, Danişmendli Emir Gazi'nin desteğini alarak sultanlık iddiasında bulunan kardeşi Mesud tarafından tahtan uzaklaştırıldı. I. Mesud'un tahta geçmesiyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti Danişmendli Devleti'nin güdümüne girmeye başladı. Malatya'nın Danişmendlilerin eline geçmesini babaları I. Kılıç Arslan'ın siyasetine aykırı bulan Ankara Meliki Arab, sultanlık davasıyla harekete geçti. Melik Arab karşısında Konya'yı terk etmek zorunda kalan Sultan I. Mesud, kayınpederi Danişmendli Emir Gazi'nin vermiş olduğu destek ile yeniden tahtını elde etmeyi başardı. Emir Gazi'nin ölümüne (1134) kadar devam eden Danişmendli üstünlüğü, onun ölümünden sonra Danişmendlilerde başlayan saltanat mücadelelerinden yararlanan I. Mesud'un izlemiş olduğu siyasetle kademeli olarak Türkiye Selçuklularına geçti. Böylece Süleyman Şah ile başlayan Türkiye Selçuklu Devleti kuruluş dönemi Sultan I. Mesud'un Selçukluları sağlam temellere oturtmasıyla son buldu (1075-1155).

4.1.1. Mansur-I. Süleyman Şah Mücadelesinin Siyasi ve Askeri Etkileri

Mansur ve I. Süleyman Şah arasından meydana gelen mücadele, askeri yönden Yabguluların kayıplar vermesine neden olurken Mansur'un ölümüyle başsız kalan ona bağlı Yabguluların Süleyman Şah etrafında toplanmaları, Anadolu'da birleşik bir askeri gücün ortaya çıkmasını sağladı. Yabguluları etrafında toplayan I. Süleyman Şah, kısa süre sonra Üsküdar önlerinden Halep önlerine kadar topraklarını genişletti. İki kardeş arasında meydana gelen mücadelenin sosyal ve ekonomik boyutu mevcut kaynakların yetersizliğinden dolayı ortaya konulamamakla birlikte, Anadolu'daki mevcut durum ve sonraki olaylar göz önüne alındığında toplum yapısını derinden etkilenmediği anlaşılmaktadır.

4.1.2. I. Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklularla Mücadelelerinin Türkiye Selçukluları ve İslam Dünyası Üzerindeki Etkileri

I. Süleyman Şah ve oğlu I. Kılıç Arslan'ın devleti sağlam temellere dayandırmadan Büyük Selçuklu Devleti ile mücadelelere girmeleri, Türkiye Selçuklu

Devleti'nin Anadolu'da zayıflamasına neden olurken, Danişmendliler gibi Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı devletlerin güçlenerek Anadolu'da hâkim güç olmasını sağlamıştır. Nitekim daha sonraki dönemlerde görüldüğü gibi Danişmendliler, uzun yıllar Türkiye Selçuklu Devleti'ni siyasi olarak yönlendirmiştir.

I. Süleyman Şah Büyük Selçuklular mücadeleye girmiş ve oğlu I. Kılıç Arslan da babasının siyasetini izleyerek Anadolu'da önemli bir kavşak noktası olan Malatya'yı kuşatmıştır. Gerek Süleyman Şah'ın gerekse I. Kılıç Arslan'ın izledikleri bu siyaset Anadolu'da henüz iskân faaliyetlerini sürdüren, bir takım şehirler kurmaya çalışan ve bunların savunma sistemlerini oluşturma çabası içerisinde olan Türkiye Selçuklularını olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü onların doğuya karşı bu zamansız faaliyetleri 1096 yılında başlayan Haçlı seferi ile Haçlıların Anadolu'da başta İznik olmak üzere bir takım şehirleri kolaylıkla elde etmelerine ve burada Türk nüfusunu adeta bir soy kırma tabi tutmalarına neden olmuştur. Bundan dolayı I Haçlı Seferi sonrasında Türkmen nüfusu, deniz kıyılarından iç bölgelere çekilirken Selçuklu başkenti İznik de Bizanslıların eline geçmiştir. Bununla birlikte kaybedilen topraklardan Anadolu'nun iç bölgelerine çekilen Türk nüfusu, buralarda Türk kültür ve medeniyetinin ortaya çıkmasında etkili olurken İznik'ten sonra Konya'nın Türkiye Selçukluları'nın başkenti olmasını sağlamıştır. Ayrıca başarıya ulaşan Haçlı seferi sonucunda Antakya, Urfa ve Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen Kudüs Haçlıların eline geçmiş ve buralarda bir takım haçlı prenslikleri, kontlukları ve devletleri kurulmuştur. Bu gelişme ise İslâm dünyasını olumsuz yönde etkilemiş, hatta derin yaralar almasına neden olmuştur.

4.1.3. Saltanat Mücadeleleri ve Danişmendliler

Şahinşah (Melikşah)-I. Mesud, I. Mesud-Melik Arab mücadeleleri askeri anlamda Türk-İslam nüfusu kaybına neden olmuş aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin dış müdahalelere açık olmasına da neden olmuştur. Nitekim Şahinşah-I. Mesud mücadelesinde I. Mesud'a destek vererek Türkiye Selçukluları tahtına çıkaran Danişmendli Emir Gazi, kurmuş olduğu akrabalık bağı ile de iki devlet arasındaki siyasi ve kültürel ilişkileri güçlendirmiştir. Böylelikle de Türkiye Selçuklularına nüfuz ederek çıkarlarına uygun bir politika izlemesini sağlamıştır. Emir Gazi'nin

ölümüyle (1135) Türkiye Selçukluları üzerindeki Danişmendli nüfuzu, nisbeten azalmış olmasına rağmen devlet üzerindeki olumsuz etkileri devam ederek II. Kılıç Arslan döneminde de varlığını korumuştur. Danişmendliler'in Türkiye Selçuklularına dâhil olmasıyla Selçuklu hizmetine giren Yağıbasan Oğulları, saltanat mücadelelerinde taraf olmaya devam ederek önemli bir rol oynamışlardır.

4.1.4. Kuruluş Dönemi Saltanat Mücadelelerinin Selçuklu Toplumu Üzerindeki Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Mansur-Süleyman Şah, Şahinşah-Mesud ve Mesud-Melik Arab mücadelelerinde kardeşkanının dökülmesi, mevcut mücadelelerin dini ve içtimaî olarak toplum tarafından olumsuz karşılanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan kuruluş döneminde meydana gelen saltanat mücadeleleri, Anadolu'da Türk kültür ve medeniyetinin geç ortaya çıkmasına neden olmuş, tarımın ve ticaretin gelişmesini de olumsuz şekilde etkilemiştir. Siyasi istikrardan uzak bir coğrafyada kervan ticaretinin azalması, Anadolu insanının başta ticaretten kazanacağı değerlerden mahrum kalmasına, bunun sonucunda da Anadolu şehir ve kasabalarının üretim gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Bununla birlikte Sultan I. Mesud dönemine ait bakır paraların⁴²⁷ günümüze kadar ulaşması bütün bunlara rağmen onun döneminden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti'nin ekonomik olarak gelişim sürecine girdiğinin bir göstergesidir.

4.2. Yükseliş Dönemi

I. Mesud'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına oğlu II. Kılıç Arslan geçti. Tahta geçişinden hoşnutsuz olduğunu düşündüğü kardeşi Devlet'i (Dolat) boğdurtarak öldürmesi üzerine canını kurtarmak isteyen diğer kardeşi Şahinşah Konya'dan kaçarak babasının kendisine verdiği Ankara ve Çankırı taraflarına gitti. Selçuklularda başlayan saltanat mücadelelerinden yararlanarak Danişmendlileri tekrar Anadolu'da hâkim güç kılmak isteyen Danişmendli Yağıbasan, babası Emir Gazi'nin vaktiyle Mesud-Şahinşah (Melikşah) ve Mesud-Melik Arab mücadelelerinde uyguladığı siyaseti uygulamaya başladı. Bu sıralarda Bizans

⁴²⁷ Tuncer Baykara, "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 251.

İmparatoru Manuel Komnenos ve Nureddin Zengî'nin de Şahinşah ve Yağıbasan'a destek vermesi ile Kılıç Arslan dörtbir yandan kuşatılmış oldu.

Kendisine karşı oluşturulan ittifak karşısında zor durumda kalan Sultan II. Kılıç Arslan, İstanbul'a giderek Bizans İmparatoru Manuel ile yaptığı antlaşma sayesinde kendisine karşı oluşturulan ittifakı bozmayı başardı (1162). İlk önce Yağıbasan'ı ortadan kaldıran II. Kılıç Arslan, daha sonra Nureddin Zengî'den almış olduğu Türkiye Selçuklu Devleti topraklarını geri alarak Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'u da Myriokephalon'da yenilgiye uğrattı. Böylece hem tahtını sağlamlaştıran II. Kılıç Arslan hem de Türkiye Selçuklu Devleti'ni devrin en güçlü devletlerinden biri haline getirdi. Bu döneme ait altın ve gümüş paraların günümüze kadar ulaşması⁴²⁸, II. Kılıç Arslan'ın sadece ülkeyi siyasal olarak güçlendirmedığının aynı zamanda ekonomik olarak da zenginleştirdiğinin göstergesidir.

II. Kılıç Arslan'ın ihtiyarlaması ve devlet işleri ile yeterince ilgilenememesi üzerine ülkeyi onbir oğluna paylaştırdı (1184). Paylaşım ile birlikte melik olarak kendilerine tahsis edilen memleketlere giden Kılıç Arslan'ın oğulları, buldukları coğrafyanın kültürel ve ekonomik kalkınmalarını sağlayarak duraklamış olan fetihleri yeniden başlattılar. Fakat kısa süre sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin lehine olan bu durum kendisini gösteren saltanat mücadeleleriyle aleyhine dönüşmüştür. Daha II. Kılıç Arslan'ın hayatta olduğu bu sıralarda saltanat hırslı bürüyen oğulları arasında başlayan mücadele, yaşlı sultanın son günlerini huzur içinde geçirmesini engelleyerek Selçuklu Devleti'nin yeni bir fetret devrine girmesine neden olmuştur.

Babasına karşı ilk saltanat mücadelesine tutuşan Sivas ve Aksaray Meliki Kutbeddin Melikşah oldu. II. Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyareddin Hasan'ı ortadan kaldırarak babasına kendisini veliaht ilan ettirdi (1190). Daha sonra diğer kardeşlerini de hâkimiyeti altına almak için harekete geçtiği sıralarda Kılıç Arslan'ın kaçarak Uluborlu Meliki Gıyaseddin Keyhusrev'in yanına sığınması ve ondan yana siyaset izlemesi ile bu amacına ulaşamadı. II. Kılıç Arslan'ın vefat etmesinden sonra Selçuklu tahtına çıkan I. Gıyaseddin Keyhusrev, kısa süre sonra Tokat Meliki II.

⁴²⁸ Baykara, "Toplum ve Ekonomi", s. 251.

Rükneddin Süleyman Şah'ın muhalefetiyle karşılaştı. Topladığı kuvvetler ile Konya'yı muhasara eden II. Süleyman Şah, Konya ileri gelenlerinin araya girmesiyle Konya tahtına otururken kardeşi I. Gıyaseddin Keyusrev ise mahiyetiyle oradan ayrılmak zorunda kaldı (1196).

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın saltanatından sonra yerine oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan geçti (1205). Sekiz ay kadar saltanat süren III. İzzeddin Kılıç Arslan, Yağıbasan Oğulları'nın destek verdiği amcası I. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından tahtan uzaklaştırıldı. Böylece ikinci kez Selçuklu tahtına çıkan I. Gıyaseddin Keyhusrev, izlemiş olduğu siyasetle Türkiye Selçuklularında köklü değişiklikler yaparak devrin en güçlü devletlerinden biri olmasını sağladı. Onun ölümünden sonra yerine büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus geçti ve kardeşi Alâeddin Keykubad'ın muhalefetiyle karşılaştı (1211). Alâeddin Keykubad tehlikesini bertaraf etmeyi başaran I. İzzeddin Keykâvus, babasının izlemiş olduğu politikalara devam ederek Türkiye Selçuklularının siyasal, sosyal ve ekonomik gelişimini devam ettirdi. I. İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına geçen I. Alâeddin Keykubad da babası ve kardeşinin izlemiş olduğu siyasete devam ederek Türkiye Selçuklularının gelişimine katkıda bulundu. Fakat I. Alâeddin Keykubad'ın babası döneminden itibaren devlet kademelerinde hizmet eden devlet ricalinin bir bölümünü ortadan kaldırması kendi sonunu hazırladığı gibi Selçuklu Devleti'nin de gerileme sürecine girmesine neden oldu.

4.2.1. Tokat-Malatya rekabetinin I. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Süleyman Şah Mücadelesindeki Rolü

II. Rükneddin Süleyman Şah ile I. Gıyaseddin Keyhusrev arasında meydana gelen saltanat mücadelesinde etkili olan unsurlardan biride, Tokat ve çevresinde var olan Türk milli kültürü ile Malatya ve çevresinde kendine yer bulan İran milli kültürü mücadelesidir⁴²⁹. Malazgirt galibiyetinden sonra Niksar merkezli Danışmendlileri kuran Danışmend Gazi (Gümüştegin Ahmed Gazi), kısa süre içerisinde devlet sınırlarını Suriye'ye kadar genişletti. Fetih ile ülkesini genişleten Danışmend Gazi, diğer taraftanda topraklarına kattığı beldelerde Türk-İslam kültür ve medeniyetinin

⁴²⁹ Mikâil Bayram, "Türkiye Selçuklularında Devlet Yapısının Şekillenmesi", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 170.

ortaya çıkması için de faaliyetlerde bulundu. Nitekim onun bu çalışmaları sonucunda Anadolu'da Türk kültür ve medeniyetini yansıtan ilmi ve edebi eserler ortaya çıkmaya başladı⁴³⁰.

Danışmendlilerin hâkim oldukları coğrafyada özellikle Tokat, Amasya ve Çorum üçgeninde yoğun bir kültürel faaliyet içinde bulunmaları, buraların Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha erken bir dönemde Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağladı⁴³¹. Türkmencilik ülküsünü temel alan Danışmendlilerin faaliyetleri özellikle adı geçen bu yerleşim yerlerinde kendine has bir karektere sahip olan Türk milli kültürünün ortaya çıkmasına da neden oldu.

Malazgirt galibiyetinden sonra Anadolu'da ortaya çıkan kültür merkezlerinden bir diğeri ise Malatya idi. Türk-İslam fetihleri öncesinde Malatya, Süryanîler yönetiminde olup, bölgede Urfa, Harran, Mardin, Nusaybin gibi Süryani merkezlerinden biri konumundaydı. Süryaniler, Yunan ilmini ve felsefesini uyguladıkları aslına uygun eğitim anlayışıyla koruyarak onların tarih sahnesinden çekilmesine mani oldukları gibi, yaptıkları çeviriler ile de Yunan ilminin ve felsefesinin Arab ve Fars toplumlarınca tanınmalarını sağladılar. Bunun sonucu olarak gelişen İran milli kültürü, Suriye ve Anadolu arasında önemli bir kavşak noktası olan Malatya'ya göç eden İranlı fikir ve ilim adamları tarafından taşındı. Böylelikle Malatya'da Süryanî ve İran kültürlerinin bir araya gelmesi, bu coğrafyada ilmi ve kültürel gelişmelerin yeniden ortaya çıkmasına neden olurken, Anadolu'da cazibe merkezlerinden biri olarak da Malatya'nın önplana çıkmasında etkili oldu⁴³².

Türkiye Selçuklularının da dikkatinden kaçmayan bu iki kültür merkezi, Selçuklu topraklarına katıldıktan sonra şehzadelerin yetişmeleri için birer merkez olarak kullanılmaya başlandı. Yetiştirdikleri şehzadelerin Türkiye Selçuklu Devleti tahtına geçecek olması, kısa süre sonra bu iki kültür arasında rekabetin ortaya çıkmasını sağladı. Böylelikle iki kültür arasında başlayan rekabet yalnız siyasi

⁴³⁰ Mikâil Bayram, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yöreler Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", *SÜTAD*, S. 1, Konya 1994, s. 79-80.

⁴³¹ Bayram, "Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", s. 81.

⁴³² Bayram, "Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", s. 83.

anlamda gelişmeyip, aynı zamanda temsilcisi oldukları kültürün önde gelen ilim adamları gibi sivil unsurları da içine alan çok yönlü bir mücadeleye dönüştü.

Birbirine rakip olan bu iki kültür, yetiştirdikleri şehzadelerin Selçuklu tahtına geçerek kendilerini temsil etmesi için ilk mücadeleye II. Kılıç Arslan sonrasında başladılar. II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Tokat bölgesinde yetişen II. Süleyman Şah ile Malatya bölgesinde yetişen I. Gıyaseddin Keyhusrev arasında kendini gösteren saltanat mücadelesi de bu bağlamda iki kültürün birbirlerine üstünlük kurma mücadelelerinin ilk örneğidir. Ne ilginçtirki Tokat bölgesi kültüründe yetişen ve Danişmendlilerin son bulmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti hizmetine giren Yağıbasan Oğulları (Muzaffereddin Mahmud, Zahirreddin İli ve Bedreddin Yusuf), II. Süleyman Şah'ın ölümüyle tahta geçen oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan'ı benimsemeyerek I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Selçuklu tahtına geçmesini sağlamışlardır. Onların bu siyasetleri Tokat-Malatya mücadelesinden uzak olarak eski Danişmendli topraklarının tekrar kendilerine verilmesini arzulamalarıyla açıklanabilir. Nitekim I. Gıyaseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra Tokat bölgesi meliki olan I. Alâeddin Keykubad'ın kardeşi I. İzzeddin Keykâvus ile mücadelesinde, Yağıbasan Oğlu Zahirreddin İli'nin Alâeddin Keykubad'ın yanında yer alması da bunu kanıtlar niteliktedir.

I. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Rükneddin Süleyman Şah mücadelesi sonrasında Süleyman Şah'ın galip gelmesiyle, kültürler arası mücadelede ilk galibiyeti Türk milli kültürünün ortaya çıktığı Tokat yöresi aldı. Bu galibiyetinde ardından I. Gıyaseddin Keyhusrev, temsil ettiği İran milli kültürü çerçevesinde yetişen devlet adamlarıyla birlikte Konya'dan ayrıldı. Böylelikle boşalan Türkiye Selçukluları merkez teşkilatı kademelerine, II. Süleyman Şah'ın tahta çıkışıyla birlikte Tokat'tan getirdiği Türk asıllı (Nuh Alp, Emir Mende Tüz Beg) kişiler atandı. Bunun sonucu olarak da Türkiye Selçuklu Devleti'nde Türk milli kültürü hâkim güç olmaya başladı.

4.2.2. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Tahta Çıkmasının Türkiye Selçuklu Devleti Üzerindeki Etkileri

I. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Rükneddin Süleyman Şah mücadelesinden sonra Süleyman Şah'ın galip gelmesi Türkiye Selçuklu Devleti ve toplumu için de olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Nitekim Türkiye Selçukluları, II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğullarına paylaşmasından sonra meydana gelen saltanat mücadeleleriyle sarsılmış ve böylelikle Selçuklu toplumu da yaşanan mücadelelerden maddi, manevi olarak olumsuz yönde etkilenmiştir. Velihtlığı II. Kılıç Arslan tarafından ilan edilen I. Gıyaseddin Keyhusrev'in kardeşleri tarafından benimsenmemesi, onların II. Süleyman Şah etrafında birleşmelerine neden oldu. Bu şartlar altında hükümdarlığı kardeşleri tarafından tartışılmayan ve kabul gören II. Süleyman Şah'ın mücadeleyi kazanarak tahta çıkması, dağınık haldeki Türkiye Selçuklularını tekrar bir bütün haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim Türkiye Selçuklu Devleti ve toplumundaki bu olumsuz mevcut şartların arkasından tahta çıkan II. Süleyman Şah, uygulamış olduğu siyasetle birliğini kaybetmiş olan Türkiye Selçuklularını tekrar tek bir çatı altında toplamış ve devlete itibar kazandırarak yeniden bölgede önemli bir güç olmasına neden olmuştur.

4.2.3. Aksaray-Konya Rekabetinin III. İzzeddin Kılıç Arslan-I. Gıyaseddin Keyhusrev Mücadelesindeki Siyasi Etkisi

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümü üzerine bir araya gelen devlet ricali küçük yaştaki oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan'ı Selçuklu tahtına geçirdiler. Yağıbasan Oğulları'nın buna razı olmaması ve sürgündeki I. Gıyaseddin Keyhusrev'i durumdan haber etmeleri üzerine birliklerini hazırlayan I. Gıyaseddin, Konya'yı muhasara altına aldı. Çetin geçen muhasara sonrasında şehri almanın zor olduğunu anlayan I. Gıyaseddin Keyhusrev Meram'a çekildiği sıralarda Aksaray valisine isyan eden Aksaraylılar, Gıyaseddin adına hutbe okutup onu şehre davet ettiler⁴³³. Aksaraylıların I. Gıyaseddin'i davet etmelerinden endişe duyan Konyalılar, bir heyet göndererek III. İzzeddin Kılıç Arslan'a zarar verilmemesi karşılığında onu Konya'ya davet ettiler. Böylece Konya'ya gelen I. Gıyaseddin Keyhusrev ikinci kez Türkiye Selçukluları tahtına çıktı.

⁴³³ Turan, *Türkiye*, s. 274.

Günümüzde olduğu gibi ortaçağ dünyasında da başkent olan şehirlerde yaşanan sosyal ve ekonomik canlılığın, bu şehirlerin hızlı bir şekilde gelişerek büyümesine neden olması, şehirlerarasında rekabetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim I. Gıyaseddin Keyhusrev'in ikinci kez tahta çıkmasında da bu dönemde birbirleriyle rekabet halinde olan Konya ile Aksaray şehirleri arasındaki rekabetin büyük bir etkisi bulunmaktadır. II. Kılıç Arslan'ın askeri üssü olan Aksaray ile Türkiye Selçukluları başkenti olan Konya arasında eskiye dayanan bir rekabet bulunmaktaydı⁴³⁴. Bu rekabetten dolayı mevcut şartları lehine çevirerek Türkiye Selçuklularının yeni başkenti olmak isteyen Aksaraylılar, I. Gıyaseddin Keyhusrev adına hutbe okutarak onu şehirlerine davet etmişlerdir. Diğer taraftan mevcut şartların I. Gıyaseddin lehinde olduğunu farkederek Konyalıları ise, şehirlerinin mevcut konumunu korumak amacıyla canla başla savundukları III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın can güvenliğini teminat altına aldıktan sonra I. Gıyaseddin'i Konya'ya davet edip Selçuklu tahtına çıkarmışlardır. Böylece Türkiye Selçuklularının ikinci başkenti olan Konya, mevcut konumunu muhafaza ederek siyasî, ilmî ve ekonomik gelişimini devam ettirmiştir.

4.2.4. Devletin Yeniden Yapılanmasında I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Sürgün Günlerinde Edindiği Devlet Tecrübelerinin Etkileri

Konya ve Aksaray rekabetinden yararlanarak Selçuklu tahtına ikinci kez çıkan I. Gıyaseddin Keyhusrev, Türk milli kültürü temsilcileri olan ve II. Süleyman Şah ile birlikte Tokat'dan gelerek devlet kademelerinde görev alan devlet adamlarını Konya'dan uzaklaştırarak İran milli kültürü temsilcisi olan ve kendisini sürgün hayatı boyunca yalnız bırakmayan kişileri yerlerine atadı. Böylelikle II. Süleyman Şah ile birlikte Tokat yöresinin temsil ettiği Türk milli kültürünün devlet ve toplum üzerindeki üstünlüğü de kaybolarak Malatya yöresinin temsil ettiği İran milli kültürünün devlet ve toplum üzerindeki etkisi artmaya başladı.

Böylelikle devlet merkezinde gerekli düzenlemeleri yapan I. Gıyaseddin Keyhusrev, sürgün hayatı boyunca gezmiş olduğu devletlerden edindiği idari, askeri, sosyal ve ekonomik tecrübelerini Türkiye Selçuklu Devleti üzerinde uygulamaya

⁴³⁴ Turan, *Türkiye*, s. 274.

başladı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin II. Süleyman Şah tarafında yeniden birliğinin sağlanması ve bu birlikteliği tehdit edebilecek unsurların da ortadan kaldırması, I. Gıyaseddin Keyhusrev'e edindiği tecrübelerini daha rahat ve etkili bir şekilde devlet ve toplum üzerinde uygulamasına fırsatı verdi. Uygulanan sistemlerin en önemlisi ve etkilisi şüphesiz şehzadelerin melik olarak atandıkları coğrafyalarda, artık merkezi otoriteye bağlı birer validen ibaret olmalarıydı. Nitekim babası II. Kılıç Arslan dönemine kadar melik olarak atanan şehzadeler, yönettikleri bölgelerde, para bastırma⁴³⁵, hutbe okutma, komşu devletler ile antlaşmalar yapma gibi hükümdarlık alametlerine sahip olarak merkezi otoriteyi zayıflatırken, I. Gıyaseddin Keyhusrev getirdiği bu yeni sistemle şehzadeleri tüm bu haklardan mahrum bırakıp merkezi otoriteyi ülkenin herbir köşesine hâkim kılmıştır.

Bölgeyi tanıyan I. Gıyaseddin Keyhusrev, yönetimi ele aldıktan sonra Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığını, yalnız Türk ve Müslüman unsurlarının sultanı olmaktan çıkararak Rum, Ermeni ve Gürcü gibi bölgedeki diğer unsurları da içine alan otoriter bir dünya sultanlığına çevirmiştir. Bu ülküyle siyasi hamlelerde bulunan I. Gıyaseddin Keyhusrev, Türkiye Selçuklu Devleti kademelerinde gayri Müslim kişilerin de yer almasını sağlayarak onların Selçuklu Devleti'ni kendi devletleri olarak benimsemelerini amaçladı. Planladığı siyasete ilk olarak kayınpederi Manuel Mavrozomes'e Denizli, Honas ve Menderes nehrine kadar olan bölgelerin yönetimini vermekle başlayan Gıyaseddin Keyhusrev, destanî İran şahlarının ünvanını kullanarak da Anadolu coğrafyasının diğer unsurlarını temsil etmeye başladı. Nitekim Gıyaseddin Keyhusrev'in ortaya koyduğu tüm etnik ve dini grupları içine alan bu yönetim anlayışı Osmanlı Devleti'nce de başarılı bir şekilde uygulanmış ve bu suretle asırlar boyunca ayakta kalan bir dünya devleti meydana getirilmiştir.

İdari yapılanmanın yanı sıra Türkiye Selçuklu Devleti'ni ekonomik ve kültürel olarak geliştirmek isteyen I. Gıyaseddin Keyhusrev, Antalya'yı alarak Selçukluları kara devleti olmaktan kurtarıp, Anadolu ticaretinin gelişmesinin önünü açtı. Daha

⁴³⁵ I. Alâeddin Keykubad'ın meliklik dönemine ait sikkeleri inceleyen İbrahim Artuk, sikkelerden Tokat basımlı gümüş olanını Gıyaseddin Keyhusrev'in ölüm senesi ile tarihlendirirken bakırdan olanını ise kardeşi İzzeddin Keykâvus ile girdiği mücadele sırasında Ankara'da bastırıldığını bildirmektedir. Bk. İbrahim Artuk, "Ala el-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *Belleten*, XLIV/174, TTK yay., Ankara 1980, s. 265-270.

sonra Akdeniz ticaretinden Anadolunun daha fazla pay almasını sağlamak amacıyla Kıbrıs Kralı Hugues (1210-1218) ile dostluk ve ticaret antlaşması meydana getirdi⁴³⁶.

I. Gıyaseddin Keyhusrev ile birlikte Türkiye Selçuklu Devleti'nde değişen faktörlerden bir diğeri de tahta çıkış sürecinde devlet adamlarının etkinliklerinin artmasıdır. Bu dönemden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti tahtına, devlet erkânının onay vererek biat ettiği şehzadeler çıkmaya başlamıştır. Nitekim Gıyaseddin Keyhusrev'in vefatından sonra bir araya gelen devlet erkânı, I. Gıyaseddin Keyhusrev'in üç oğlu arasında hangisinin tahta çıkarılmasını tartışmışlar ve Maraş Valisi Nusretuddin el-Hasan b. İbrahim'in İzzeddin'i aday göstermesi ile diğer devlet adamları da onun etrafında toplanarak Selçuklu tahtına çıkarmışlardır. I. İzzeddin Keykâvus'un Selçuklu sultanı ilan edilmesinde, mevcut İran milli kültürü temsilcisi devlet adamlarının onun babası gibi Malatya'da kendi kültürleri çerçevesinde yetişmesinin büyük bir payı olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte İzzeddin'in büyük kardeş olması ise onun meşruluğuna katkı sağlamıştır.

Tahta çıkan I. İzzeddin Keykâvus, kardeşi Alâeddin Keykubad'ın saltanat davası ile ortaya çıkmasını bastırdıktan sonra babasının başlattığı süreci devam ettirerek Karadeniz kıyısında önemli bir liman kenti olan Sinop'u Selçuklu Devleti topraklarına kattı. Ardından I. Gıyaseddin Keyhusrev'in Kıbrıs Kralı Hugues ile başlatmış olduğu dostluk ve ticaret antlaşmasının mahiyetini genişleterek devam ettirdi⁴³⁷.

I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü üzerine tekrar bir araya gelen devlet ricali, Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkarılmasını Türkiye Selçuklu Devleti yararına görmelerine rağmen, onun İzzeddin Keykâvus ile olan saltanat mücadelesinde taraftarı olmadıklarından dolayı kendilerini cezalandıracağı korkusunu taşıyorlardı. Onları endişeye sevk eden hususlardan biride şüphesiz kendilerinin Malatya kültüründen gelmeleri ve I. Alâeddin Keykubad'ın ise Tokat bölgesinde şehzadelik

⁴³⁶ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK yay., Ankara 1988, s. 110-111.

⁴³⁷ Melek Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Bellekten*, XLVII/185, TTK yay., Ankara 1984, s. 96; Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Bellekten*, XXVIII/110, TTK yay., Ankara 1964, s. 215-216.

yapmış olmasıydı. Buna rağmen mevcut şartların Alâeddin'den yana olması ve bununda bu devlet adamlarınca bilinmesi, onları politik bir hamle yapmalarına ve mevcut olumsuz şartları kendi lehlerine çevirmelerine neden oldu. Böylelikle Kezipert (Güzerprit) kalesinde tutulan Alâeddin, Konya'ya getirilerek sultan ilan edildi.

I. Alâeddin Keykubad, babası ve kardeşinin izinden giderek Akdeniz'de önemli bir liman kenti olan Alanya'yı ülke topraklarına kattı (1222). Ardından Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde ilk kez deniz aşırı sefer düzenleterek Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Suğdak'ı fethetti (1227). Babası ve abisi döneminde başlatılan ticaret antlaşmalarına bir yenisini ekleyerek Venedikliler ile ticaret antlaşması yaptı⁴³⁸. Yapılan antlaşma ile birlikte Anadolu, dünya ticaretinden önemli miktarda pay alarak ekonomik ve kültürel olarak gelişmesini hızlandırdı.

4.2.5. I. Alâeddin Keykubad'ın Malatya Ekolünü Tasfiyesinin Devlete Etkileri

I. Gıyaseddin Keyhusrev döneminden başlayarak gelişen Türkiye Selçuklu Devleti'nin idari yapısı, I. Alâeddin Keykubad'ın deneyimli devlet ricalini (Seyfettin Ayaba, Mübarizeddin Behramşah, Niğde subaşı Zeynüddin Başara, Bahâeddin Kutluca) elde ettikleri ekonomik ve askeri güçten endişe duyarak ortadan kaldırmasıyla sonbuldu. Görülen bu sebeplerin yanı sıra I. Alâeddin Keykubad'ın devlet adamlarını ortadan kaldırmasının görülmeyen sebepleri de bulunmaktaydı. Bu sebeplerin başında I. Alâeddin Keykubad'ın I. İzzeddin Keykâvus ile giriştiği saltanat mücadelesi sırasında bu devlet adamlarının İzzeddin'den yana tavır alarak onunla mücadele etmeleri gelirken diğer sebep ise İran milli kültür temsilcileri olmalarıydı. Nitekim I. Alaeddin Keykubad meliklik yıllarını Türk milli kültürünün hâkim olduğu Tokat ve havalisinde geçirmiş ve bu kültürün temsilcisi olarak saltanat davasıyla kardeşiyle mücadele etmiş, kaybetmesi üzerine de Malatya yakınlarındaki Minşar kalesine hapsedilmişti. Alâeddin'in Malatya yakınlarındaki Minşar ve arkasından Kezipert Kalesi'nde tutsak tutulması da Tokat ve havalisindeki Türk milli kültürü ile Malatya İran milli kültürü arasındaki mücadeleyi kanıtlar niteliktedir.

⁴³⁸ Turan, *Vesikalar*, s. 121-137.

Çünkü I. İzzeddin Keykâvus ve ona yakın devlet ricali I. Alâeddin Keykubad'ı kendi kültür merkezlerinde tutsak tutarak meydana gelebilecek yeni bir saltanat mücadelesinin önüne geçmek istemişlerdir.

I. Alâeddin Keykubad her ne kadar İran milli kültürü temsilcileri olan devlet adamlarından boşalan yerleri kendisine sadık Harizm Beyleri ile doldurduysa da, oluşan bu yeni durumdan memnun olmayan İran milli kültür temsilcisi devlet adamlarının ortaya çıkmasına neden oldu. Ayrıca I. Alâeddin Keykubad'ın babası ve kardeşi döneminde hizmet etmiş bu devlet adamlarını ortadan kaldırması, II. Kılıç Arslan dönemi ile başlayan ve I. Gıyaseddin Keyhusrev ile I. İzzeddin Keykâvus dönemleriyle hız kazanan Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş döneminin son bularak gerileme ve yıkılış dönemine girmesine de neden oldu.

4.2.6. I. Gıyaseddin Keyhusrev ve Oğulları Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gelişmesine Etki Eden Faktörler

I. Gıyaseddin Keyhusrev ve oğullarının, Türkiye Selçuklu Devleti'nde bu denli kökten yenilikler yaparak devletin çehresini değiştirmelerinde; sürgün günlerini geçirdikleri uzun bir imparatorluk tarihine sahip Bizans İmparatorluğu'nun etkisi tartışılmaz bir gerçektir⁴³⁹. Diğer bir gerçek ise Malatya bölgesinde yetişen I. Gıyaseddin Keyhusrev'in devlet yönetimine atadığı İran milli kültürü temsilcisi devlet adamlarının oğulları döneminde de varlıklarını devam ettirmeleridir. I. Alâeddin Keykubad'ın bu devlet adamlarının bazılarını ortadan kaldırarak yerlerine Harizm Türklerini ataması Türk ve İran kültür mücadelesinin tekrar ortaya çıkmasına neden olmuş ve I. Alâeddin Keykubad'da bu mücadele sonucunda şaibeli bir şekilde hayatını kaybetmiştir. Böylelikle İran milli kültürünün Türkiye Selçukluları üzerindeki etkisi artarak devam ederken Bizans ile kültürel ilişkiler de sürdürülmüştür.

⁴³⁹ Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında meydana gelen etkileşim, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuyla başlamış ve iki devlet de birbirlerini siyasi ve sosyal yönlerden etkilemiştir. Nitekim bu etkileşimden bahseden Nicolae Jorga, Rum ve Türkler arasındaki ilginç kültür alışverişinin olduğunu söyleyerek, Selçukluların tıpkı Bizanslılar gibi kırmızı ayakkabılar giyinip muhafızlar eşliğinde gezdiğini ve Bizans İmparatoru'nun da davetlere tıpkı Bağdat halifesinin kıyafetine benzer kaftan ve sarıkla katıldığını örnek olarak vermiştir. Bk. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu*, C. 1, s. 137-138.

4.3. Gerileme ve Yıkılış Dönemi

I. Alâeddin Keykubad'ın şüpheli ölümünden sonra bir araya gelen devlet adamları, veliaht ilan edilen İzzeddin Kılıç Arslan'ın yerine II. Gıyaseddin Keyhusrev'i tahta çıkardılar. Ardından İzzeddin Kılıç Arslan lehine I. Alâeddin Keykubad'a söz veren devlet adamlarını da etkisiz hale getirerek II. Gıyaseddin'e biat ettirdiler. II. Gıyaseddin'in basiretsizliğinden yararlanarak kendini Türkiye Selçukluları sultanı ilan etmek isteyen Sâdeddin Köpek'in öldürülmesinin arkasından baş gösteren Babaî İsyanı ile Türkiye Selçukluları temelden sarsılmış ve takip eden Köseadağ bozgunuyla da Moğol tahakkümüne girerek tarih sahnesinden çekilmiştir.

4.3.1. II. Gıyaseddin Keyhusrev-Sâdeddin Köpek Mücadelesi'nin Selçuklu Toplumunu Üzerindeki Etkileri ve Babaîler İsyanı

II. Gıyaseddin Keyhusrev'i tahta geçirenlerden biri olan Sâdeddin Köpek, kendisine rakip olarak gördüğü devlet adamlarını ortadan kaldırarak Gıyaseddin Keyhusrev'i yalnız bıraktığı gibi Türkmenler ile Selçuklu Devleti arasındaki mevcut bağların da kopmasını sağladı. Nitekim Harizm beylerinden Kayır Han'ın öldürülmesi ile Güneydoğu Anadolu'ya göç eden Harizmliler ile yine Moğollar önünden kaçarak bu bölgeye gelen Türkmenlerin Türkiye Selçuklu Devleti'nce yok sayılarak yalnız bırakılmaları, Babaî isyanının ortaya çıkmasına neden oldu. Diğer taraftan Sâdeddin Köpek'in izlemiş olduğu politikaların yanısıra onu ortadan kaldıran II. Gıyaseddin Keyhusrev'in Türkmen çevreleriyle mücadele ederek fikir adamlarını ve şeyhlerini tutuklaması veyahut da öldürmesi Danişmendli bölgesi başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Baba İlyas ve halifelerinin taraftar bulmasını sağlamıştır⁴⁴⁰. Gerek II. Gıyaseddin Keyhusrev'in ve gerekse de Sâdeddin Köpek'in Türkmenlere karşı izledikleri olumsuz siyasetin nedeni ise; kendilerinin İran milli kültürü temsilcileri olmaları ve Türk milli kültürünü de varlıklarına karşı tehdit olarak algılamalarıdır. Bu kültürel gerçeklikten dolayıdır ki birbirleriyle

⁴⁴⁰ II. Gıyaseddin Keyhusrev, Selçuklu tahtına çıktıktan sonra Türkmenlere karşı sert ve yıpratıcı bir politika izlemiştir. Nitekim Eğirdir'de yaptırdığı kervansaray'ın kitabesinde onun için Türkmen (Havariç) ve Bağileri yok eden denilerek Türkmenlere karşı izlemiş olduğu politika hakkında bilgi verilmiştir. Bk. Bayram, "Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", s. 88-89.

saltanat için mücadele eden I. Gıyaseddin Keyhusrev ve Sâdeddin Köpek, Türkmenlere karşı benzer politiklar izlemişlerdir.

Türkiye Selçuklu merkezinde saltanat mücadeleleri yaşanırken toplum bazında ortaya çıkan sosyal ve kültürel ayrışmayı iyi analiz eden Baba İlyas da kendisi Türk milli kültürü içinde yer alan Amasya dolaylarındaki Çat köyüne yerleşirken, halifelerinden Baba İshak'ı da Harizmlilerin göç ettiği Samsat dolaylarına gönderdi. Baba İlyas'ın bu yönde hareket etmesinin temel nedeni ise Danişmendli ilinde var olan ve II. Gıyaseddin Keyhusrev'in tahta çıkarılmasıyla baskılara maruz kalarak yönetime karşı honutsuz olan Türk milli kültürü temsilcileri ile yine aynı yönetimce merkezden uzaklaştırılan ve Güney Doğuya gelen küskün Harizmlileri davasına kazandırmaktır. Yapmış olduğu analiz ve çalışmalarının neticesinde Türkmenleri ve Harizmlileri davasına kazandıran Baba İlyas, halifesi Baba İshak'ın başlattığı isyan sonucunda hayatını kaybetmesine ve amacına ulaşamamasına rağmen ortaya çıkardığı isyan, Türkiye Selçuklularını derinden etkilemiştir. Böylelikle temel dinamiklerinden sarsılan ve asıl kurucu unsuru olan Türkmenler ile bağı kopan Türkiye Selçuklu Devleti, bu dönemden itibaren yeteneksiz devlet adamlarının ihtirasları ve küçük yaşta tahta çıkan sultanların basiretsizliği nedeniyle hızlı bir şekilde Moğol tahakkümüne girerek tarih sahnesinden çekilmiştir.

4.3.2. II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad – IV. Kılıç Arslan Mücadelelerinin Ortaya Çıkmasındaki Faktörler ve Devlete Etkileri

II. Gıyaseddin'in beklenmedik ölümü ve geride bıraktığı küçük yaşlardaki üç oğlu (II. İzzeddin Keykâvus – II. Alâeddin Keykubad – IV. Kılıç Arslan) devlet yönetiminde devlet adamlarının ön plana çıkarak saltanat mücadelelerini körüklemelerine neden oldu. Dirayetli bir devlet adamı olan Celâleddin Karatay'ın yaşanan iktidar mücadelelerine son vererek meydana getirdiği üçlü saltanat ile Selçuklu Devleti'nde sular kısmen durulsa da onun ölümüyle birlikte devlet adamları ve kardeşler arasındaki iktidar mücadelesi tekrar kendini gösterdi. Kardeşler arasında ortaya çıkan saltanat mücadelelerinde II. İzzeddin'in yanında bulunan Rum asıllı dayılarının izlemiş oldukları tutumlarının da etkisi bulunmaktadır. Nitekim Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra bir arada devleti yöneten II. İzzeddin

Keykâvus ile IV. Kılıç Arslan'ın arasının açılmasının sebeplerinden en önemlisi II. İzzeddin'in Rum dayılarının devlet işlerine karışarak IV. Kılıç Arslan'ı rencide etmeleridir. Tüm bu nedenlerden dolayı yeniden başlayan saltanat mücadeleleri II. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ve Pervâne Muînüddin Süleyman'ın faaliyetleriyle II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra Türkiye Selçuklu Devleti saltanatının IV. Kılıç Arslan'a geçmesiyle sonbuldu. Ülkenin yeniden toparlanmaya başladığı bu sıralarda IV. Kılıç Arslan ile Pervâne arasında başlayan sürtüşmeler ve daha sonra düzenlenen komplo ile Kılıç Arslan'ın öldürülmesi ile ardından tahta çıkarılan III. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde devlet yönetimini ele alan Pervâne'nin istikrarsız dış siyaseti, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tamamen Moğol güdümüne girmesini sağladı.

4.3.3. Selçuklu Ailesinden Olmayan Kişilerin Saltanat Mücadelelerinin Devlet ve Toplum Üzerindeki Etkileri

I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadeleleri ve iktidar zafiyetleri bazı devlet adamlarının Selçuklu tahtını elde etmek amacıyla harekete geçmelerine neden oldu. Bunlardan ilki olan Sâdeddin Köpek'in Selçuklu Devleti yönetimini ele aldıktan sonra ihtirasları doğrultusunda saltanatı elde etmek için harekete geçtiği sırada öldürülmesi, daha sonra iktidarı eline alan devlet adamlarının bu yönde siyaset izlemelerinin önüne geçti. Nitekim daha sonraki dönemlerde iktidar gücünü elinde bulunduran Pervâne Süleyman, Sinop'un kendisine verilmesini sağlamasına rağmen saltanat için mücadeleye girmemiş ve Selçuklu Devleti'ni Pervâne olarak yönetmiştir. Buna rağmen kendisi için tehlike oluşturan IV. Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırmaktan da geri durmamıştır. Bununla birlikte Sâdeddin Köpek ve daha sonra meydana gelen Cimri hadisesi, Anadolu insanı nezdinde Kutalmışoğullarının değer kaybetmesine ve sosyal çalkantıların ortaya çıkmasına neden olurken Karamanoğulları, Eşrefoğulları ve Menteşeoğulları gibi beyliklerin de Anadolu'daki mevcut kargaşaya bir tepki olarak ortaya çıkıp taraftar bulmalarına katkıda bulundu.

4.3.4. Gerileme ve Yıkılış Dönemindeki Saltanat Mücadelelerinde Türkmenlerin Rollerini

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'ndan sonra siyasi olarak her geçen gün istikrardan uzak bir yapıya bürünmesi ile artan Moğol vergileri, Anadolu insanının yaşanan saltanat mücadelelerine iştirak ederek taraf olmasına neden olmuştur. Nitekim mevcut durumdan rahatsız olan Türkmen kitleleri II. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğullarından II. İzzeddin Keykâvus'u desteklemiş ve onun ile Moğol desteğini arkasına alan IV. Kılıç Arslan arasında yaşanan saltanat mücadelelerinde taraf olmuşlardır. Yine bu Türkmen grupları, II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra IV. Kılıç Arslan ve oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev'in saltanatına tabi olmayarak onlara karşı direnişte bulunan Karamanoğlu Mehmed Bey gibi öne çıkan beylerin saflarında yer alarak mücadelelerine devam etmişlerdir. IV Kılıç Arslan ve oğlu döneminde Türkmenleri muhalif yapan ve isyan faaliyetlere iten nedenlerin başında ise devleti fiiliyatta yöneten Pervâne Süleyman ve diğer devlet adamlarının Türkmenlerin elinden medrese, tekke ve işyerlerini alarak onları katletmeleridir⁴⁴¹. Nitekim IV. Kılıç Arslan ve sonrasında ortaya çıkan Türkmen isyanlarındaki artışlar da Türkmenlere karşı uygulanan bu sert politikaların bir sonucu olarak mevcut durumu açıklar niteliktedir.

4.3.5. Köseadağ Savaşı'ndan Sonrası Saltanat Mücadelelerinde Moğol Etkisi

Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da iktidar mücadeleleri yaşanırken Moğol hanları, mevcut duruma kayıtsız kalmamışlardır. Anadolu'dan elde ettikleri gelirlerin azalmaması ve mümkün olduğunca artmasını amaçlayan Moğollar, kendilerine sadık olarak gördükleri sultan ailesi üyelerine sultanlık beratı verirken diğer taraftan da çıkarlarına uygun kişileri vezirlik makamı başta olmak üzere önemli devlet kademelerine atamışlardır. Bunların yanı sıra meydana gelebilecek baş kaldırılı engellemek ve bu gibi durumlara karşı Moğol merkezinin erken bir dönemde tedbir almasını sağlamak amacıyla da Moğol asıllı kişileri Selçuklu devlet merkezinde bırakmışlardır. Moğolların uyguladıkları bu siyaset, birçok şehzade ve devlet adamının makam ve mevki amacıyla Moğollara yersiz taahhütlerde bulunmalarına,

⁴⁴¹ Bayram, "Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", s. 90.

bunun sonucu olarak da Türkiye Selçuklularının siyasal, sosyal ve ekonomik düzeninin bozularak zayıflamasına neden olmuştur.

4.3.6. Saltanat Mücadeleleri, Devlet Adamları Arasındaki Çekişmeler ve Ağır Moğol Vergilerinin Devlet Ekonomisine Etkileri

Kösedağ savaşından sonra Moğol tabiliğine giren Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollara yıllık 360.000 dinar vergi ödemeyi tahüt etmişti. Fakat II. Gıyaseddin Keyhusrev sonrasında ortaya çıkan saltanat mücadeleleri ve devlet adamları arasındaki çekişmeler sonucunda devlet hazinesinde meydana gelen aksaklıklar Türkiye Selçuklu Devleti'ni bu vergiyi ödeyemez hale getirdi. Devlet hazinenin yetersiz kalması üzerine devreye giren zengin Selçuklu devlet adamları, devletin Moğollara olan borçlarını kapatarak, karşılığında mülk ya da büyük torak parçalarını kendilerine ikta olarak almaya başladılar. Nitekim bu devlet adamlarından biri olan Sahip Fahreddin Ali, Moğollara yapmış olduğu ödemeler karşılığında Kütahya, Sandıklı ve Akşehir civarlarını ikta olarak kendisine almıştır⁴⁴². Böylelikle devlet elde edeceği vergilerin bir kısmını kaybederken diğer taraftan da bazı devlet adamlarının güçlenerek ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Gerileme ve yıkılış döneminde meydana gelen saltanat mücadeleleri ve devlet adamları arasındaki çekişmeler ile ağır Moğol vergileri karşısında boşalan devlet hazinesi, Moğollara yaranarak Selçuklu Devlet'inde önemli görevlere gelmek isteyen devlet adamlarının yersiz tahütleriyle de iflas etmiştir. Nitekim bu devlet adamlarından biri olan Şemseddin Baba Mahmud Tuğraî, Hülagü'nün Halep seferi sırasında Mengü Han'ın yarlığına göre Selçuklu ülkesini II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıç Arslan arasında paylaştırdığı esnada, vezirlik makamının kendisine tahsis edilmesini sağlamak amacıyla Moğol askerlerinin Anadolu'daki masraflarını artırmış ve bu artışı İlhanlı Devleti'nden aldığı borçlar ile kapatmıştır⁴⁴³. Bu ve benzeri siyasetlerden dolayı üstlenilen borçları karşılamak isteyen Selçuklu devlet adamları, hazineye getiri sağlamak amacıyla halktan daha fazla vergi toplama yolunu seçmiş

⁴⁴² İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları", *AÜDTCTAD*, C. 21, S. 33, Ankara 2003, s. 50.

⁴⁴³ Aksarayî, Türkiye Selçuklu Devleti'nde Moğol askerlerine ödenen ödenekleri artırma yoluna giden ilk devlet adamı olarak Şemseddin Baba Mahmud Tuğraî'yi belirtmiştir. Bk. Aksarayî, *Ahbâr*, s. 46-47; Turan, *Türkiye*, s. 492.

ve bu durum, halkın devlete karşı hoşnutsuzluk beslemesine neden olurken Selçuklu Devleti ve Moğollara karşı da isyan faaliyetlerini artırmıştır.

I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadeleleri ve devlet adamları arasındaki çekişmeler siyasi anlamda devletde gerilemelere neden olurken ekonomik, kültürel ve mimari anlamda gelişim bir süreliğine daha devam ettiği görülmektedir. Nitekim ilk olarak II. Kılıç Arslan döneminde Aksaray'da ortaya çıkan Kervasaray yapımı, II. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde de devam etmiş ve Anadolu ticareti canlılığını korumuştur⁴⁴⁴. Diğer taraftan I. Gıyaseddin Keyhusrev ve oğulları döneminde hızlanan şehirleşme faaliyetleri, mevcut siyasi buhranlardan etkilenmeyerek 1271 yılına kadar gelişimlerini devam ettirmişlerdir. Nitekim 1271 yılında Sivas şehrinde inşa edilen üç dev medrese, mevcut ekonomik güç hakkında bizlere bilgiler sunarken, yaşanan siyasi buhranın Anadolu gelişimini bu döneme kadar etkilemediğini de teyit etmektedir⁴⁴⁵.

Genel olarak Türkiye Selçuklularında gerek hükümdar ailesi arasında gerekse de devlet adamları arasında yaşanan iktidar mücadeleleri, kimi zaman devlet ve toplum yapısını olumlu yönde etkileyerek gelişimlerine katkıda bulunurken kimi zaman da devlet ve toplumu derinden etkileyerek gerilemesine ve hatta yıkılmasına neden olmuştur. Nitekim Süleyman Şah'ın meydana getirdiği Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana gelen saltanat mücadeleleride bu yönde sonuçlar ortaya çıkarmışlardır. Kuruluş döneminde meydana gelen saltanat mücadeleleri Anadolu'da Türk kültür ve medeniyetinin geç ortaya çıkmasına neden olurken, özellikle II. Rükneddin Süleyman Şah ile I. Gıyaseddin Keyhusrev arasında meydana gelen saltanat mücadelesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin gelişerek bir dünya devleti olmasını sağlamıştır. I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra meydana gelen iktidar mücadeleleri ise Anadolu'daki kültürel ve ekonomik gelişimini ilk etapta etkilememiş ve bu birikimler daha sonra ortaya çıkacak olan beyliklere aktarılmıştır.

⁴⁴⁴ Anonim, *Selçuknâme*, s. 25; Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", *Belleten*, X/39, Ankara 1946, s. 476-477; Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika", *Erdem Dergisi (Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı- II)*, C. 8, S. 23, Ankara, s. 467.

⁴⁴⁵ Baykara, "Toplum ve Ekonomi", s. 223-224.

Siyasi olarak ise mücadeleler Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti'inde meydana gelen saltanat mücadeleleri, devletin ortaya çıkışından yıkılışına kadar devletin karakterini etkileyerek şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Meydana gelen saltanat mücadeleleri kimi zaman devletin gelişmesinde katkıda bulunurken kimi zaman da devletin gerilemesine hatta parçalanarak yıkılmasına neden olmuştur. Bu nedenle saltanat mücadelelerinin sonucunun devlete olan olumlu ya da olumsuz yansımaları saltanat mücadelesinde galip gelen hanedan üyesinin yetenekli veya yeteneksiz olmasıyla paralellik arz etmekteydi.

Süleyman Şah-Mansur mücadelesiyle başlayan Kutalmışoğulları arasındaki saltanat mücadeleleri aile içinde meydana gelerek I. Alâeddin Keykubad-I. İzzeddin Keykâvus mücadelesine kadar devam etmiş, Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra tahta çıkarılan II. Gıyaseddin Keyhusrev döneminden itibaren bu mücadelelere aileden olmayan kişilerde dâhil olmaya başlamıştır (Sâdeddin Köpek, Cimri).

Kuruluş döneminde meydana gelen saltanat mücadelelerinin toplum ve değerleri üzerindeki etkileri yok denecek kadar az iken, devletin şekillenmesi ve devletlerarası dengeler üzerindeki etkileri azımsanmayacak kadar fazladır. Nitekim Süleyman Şah-Mansur mücadelesinde Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu taraflar olarak müdahalelerde bulunmuşlar ve Büyük Selçuklu Devleti'nin desteğini alan Süleyman Şah, Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanlığını elde etmiştir. Diğer taraftan Şahinşah (Melikşah)-Mesud, Mesud-Melik Arab mücadelelerinde Mesud'a destek vererek öne çıkan Danişmendliler, Anadolu coğrafyasında hâkim güç haline gelmişlerdir. Fakat kısa süre sonra Sultan Mesud, mevcut bu durumu Selçuklular lehine çevirerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin sağlam temeller üzerinde Anadolu'da hâkim güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yükseliş döneminde meydana gelen saltanat mücadeleleri, Türkiye Selçuklu Devleti ve toplumunu derinden etkileyerek olumlu yönde şekillendirirken, devletlerarası ilişkilerde de Selçuklu Devleti'ni güçlü bir noktaya taşımıştır. Nitekim II. Kılıç Arslan-Şahinşah mücadelesi, devletlerarası bir mücadeleye dönüşmüş ve bu mücadeleden Kılıç Arslan ile birlikte Türkiye Selçuklu Devleti de güçlenerek

çıkıştır. Diğer taraftan oluşturulan bu siyasi birlik ve kudret II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğulları arasında paylaşmasıyla sarsılmış ve I. Gıyaseddin Keyhusrev-II. Rükneddin Süleyman Şah saltanatı elde etmek amacıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Mücadeleyi kazanarak Selçuklu tahtını elde eden II. Süleyman Şah, kısa süre içerisinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni tekrar babası dönemindeki kudretine kavuşturmuş ve ölümüyle birlikte yerine oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan geçmiştir. Onun sekiz aylık saltanat süresinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti saltanatı yeniden I. Gıyaseddin Keyhusrev'e geçmiştir.

Bu dönemden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti gerek içerde gerekse de dışarıda siyasi ve ekonomik gücünü artırarak bir dünya devleti konumuna hızlı bir şekilde yükselmiştir. Bunda şüphesiz I. Gıyaseddin Keyhusrev ve oğullarının (I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad) sürgün hayatları sırasında buldukları devletlerden edindikleri birikimlerin devlete aksettirmelerinin yanı sıra, aynı devlet adamlarının her üç sultan döneminde yerlerinde kalmalarının da payı bulunmaktadır. Nitekim I. Alâeddin Keykubad'ın bu devlet adamlarından büyük bir kısmını ortadan kaldırması, onun ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin gerileme ve yıkılış dönemine girmesine neden olmuştur.

Gerileme ve yıkılış döneminde saltanat mücadelelerinin yanı sıra devlet adamları arasında da iktidar kavgaları ortaya çıkmaya başladı. Mevcut bu durum Türkiye Selçuklu Devleti ve toplumunu derinden etkileyerek sosyal ve ekonomik dalgalanmalara neden olurken devletlerarası ilişkilerde de Selçuklu Devleti'nin yönlendirilebilen uydu devlet konumuna gerilemesini sağladı. Nitekim II. Gıyaseddin Keyhusrev-Sâdeddin Köpek mücadelesi Türkmen kitlelerinin Selçuklu Devleti'nden uzaklaşmasına neden olurken, meydana gelen bu hoşnutsuzluk sosyal bir tepki olarak Babaî isyanı şeklinde ortaya çıkmıştır. Böylece kendi içinde birlik ve beraberliğini kaybeden Türkiye Selçuklu Devleti, Köseadağ bozgunundan sonra gerileme ve yıkılış dönemine girmiştir. Dirayetli sultanlar ile yetenekli devlet adamlarının olmayışı gerileme ve yıkılış dönemini hızlandırırken, Anadolu insanının farklı bölgelerde bir tepki olarak siyasal birliktelikler oluşturmasına neden olmuştur. Nitekim bu siyasi teşekküllerden biri olan Osmanlı Beyliği, asırlar boyunca devam

eden bir devlet ile birlikte kendi adıyla anılan bir kültür ve medeniyeti de ortaya çıkaracaktır.

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAK ESERLER

- Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-nâme*, C. 1-2, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 1977.
- Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hırand D. Andreasyan, İÜEF yay., İstanbul 1954.
- Anna Comnena, *The Alexiad*, In parentheses Publications Byzantine Series, Translated by Elizabeth A. S. Dawes, Cambridge, Ontario 2000.
- Anonim, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Histoire Des Seldjoukides D'asie Mineure) (Selçuknâme)*, çev. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952.
- Baypars Tarihi (Al-Melik-Al-Zahir "Baypars" Hakkındaki Tarihi)*, C. 1-2, çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK. yay., Ankara 2000.
- Ebül Ferec, İbnül İbri, *Tarihi Muhtasarüd Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul 1941.
- George Akropolites, *The History*, Translated with an Introduction and Commentary by Ruth Macrides, Oxford University Press, 2007.
- Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. I-II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK yay., Ankara 1999.
- Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, Çev. Işın Demirkent, TTK yay, Ankara 2001.
- İbn Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ıye fi'l-umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, çev. Mürsel Öztürk, C. 1-2, Ankara 1996.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev. Mehmet Keskin, C. 1-12, Çağrı yay., İstanbul 1994-1995.
- İbnü'l Azîmî, *Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, haz. Ali Sevim, TTK yay., Ankara 2006.

- İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdullah Köse, M. Beşir Eryarsoy, Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, Redaktör: Mertol Tulum, C. 1-12, Bahar yay., İstanbul 1985-1987.
- İmad ad-dîn Al-Kâtib Al-İsfahânî, *Zubdat Al-Nuşra Va Nuqbat Al 'usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*, nşr. M. Th. Houtsma (1889), çev. Kıvameddin Burslan, TTK yay., Ankara 1999.
- Kamâ al-Din İbn al-'Adim, *Buğyat at-Talab fi- Tarih Halab (Selçuklularla İlgili Hal Tercümeleri)*, yay. Ali Sevim, TTK yay., Ankara 1976.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2000.
- Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*, yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, C. 1, TTK yay., Ankara 1995.
- Michel le Syrien (Süryani Mikhail), *Chronique De Michel le Syrien Patriarche Jacobite D'antioche (1166-1199) (Vekâyinâme)*, Par., J. B. Chabot, Éditeur Ernest Leroux, Paris 1905.
- Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, çev. Işın Demirkent, TTK yay, Ankara 1992.
- Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, nşr., Muhammed İkbâl, London 1921, Çev. Ahmed Ateş, C. I, TTK yay., Ankara 1999.
- Müneccimbaşı, *Anadolu Selçukîleri*, haz. Hasan Fehmi Turgal, İstanbul 1935.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 1995.
- Nizamülmülk, *Siyasetname*, haz. Sadık Yalsızuçanlar, İstanbul 2010.
- PEACOCK, A. C. S., "Aqmad of Niqde's "al-Walad al-Shafiq" and the Seljuk Past", *Anatolian Studies*, S. 54, 2004, s. 95-107.

Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Cami'üt Tevârih (Selçuklu Devleti)*, çev. Erkan GÖKSU, H. Hüseyin GÜNEŞ, Selenge yay., İstanbul 2010.

Sadrüddîn Ebu'l Hasan 'Ali İbn Nâşır İbn 'Ali el-Hüsynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, çev. Necati Lügal, TTK yay., Ankara 1999.

Şikârî, *Karamannâme*, haz. Metin Sözen, Necdet Sakaoglu, Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayını, İstanbul 2005.

TRITTON, A. S. and. GİBB, H. A. R., “ The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle (Concluded from p. 101)”, *JRASGBI*, Cambridge University Press, No. 2, Apr. 1933, s. 273-305.

TRITTON, A. S. and. GİBB, H. A. R., “The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle”, *JRASGBI*, Cambridge University Press, No. 2, Jan. 1933, s. 69-101.

Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andriasyan, TTK yay., Ankara 2000.

William Rubruck, *The journey of William of Rubruck to The Eastern Parts of The World, 1253-55*, Trans. William Woodville Rockhill, London 1900.

Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca yay, İstanbul 2009.

ARAŞTIRMA ESERLER

ALPTEKİN, Çoskun, “ Türkiye Selçukluları”, *DGBİT*, C. 8, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 209-406.

_____, “ Büyük Selçuklularda Devlet ve Saray Teşkilatı”, *DGBİT*, C. 7, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 184-213.

ALTAN, Ebru, “Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, 630-634.

- ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Kurmay yay., Ankara 2005.
- ARTUK, Cevriye, “III Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler”, *Malazgirt Armağanı*, TTK yay., Ankara 1993, s. 287-296.
- ARTUK, İbrahim, “Ala el-Din Keykubad’ın Meliklik Devri Sikkeleri”, *Belleten*, XLIV/174, TTK yay., Ankara 1980, s. 265-270.
- _____, “II. Keyhüsrev’in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler”, *Malazgirt Armağanı*, TTK yay., Ankara 1993, s.269-286.
- BAILLY, Auguste, *Bizans Tarihi*, C. 2, çev. Haluk Şaman, Tercuman1001 Temel Eser.
- BAL, Mehmet Suat, “Türk Saltanat Veraseti Usulü ve Türkiye Selçuklu Devlet’inde Uygulanışı”, *TDA*, S. 159, İstanbul 2005, s. 9-26.
- _____, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *SÛTAD*, S. 19, Konya 2006, s. 265-294.
- _____, *II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1262)*, (AÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- BAYAT, Fuzuli, *Oğuz Destan Dünyası(Oğuznamelerin Tarihî, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü)*, Ötüken yay., İstanbul 2006.
- BAYKARA, Tuncer, “Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 223-257.
- _____, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK yay., Ankara 1997.
- BAYRAM, Mikâil, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları”, *SÛTAD*, S. 1, Konya 1994, s. 79-92.

- _____, “Türkiye Selçuklularında Devlet Yapısının Şekillenmesi”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 169-175.
- BRIDGE, Antony, *The Crusades*, Puplished by Granada Puplishing, Great Britain 1980.
- CAHEN, Claude, “Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)”, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, *Belleten*, LI/201, TTK Yay., Ankara 1988, s. 1375-1431.
- _____, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E yay., İstanbul 1994.
- ÇAY, Abdulhalûk, *II. Kılıç Arslan*, KTB yay, Ankara 1987.
- DARKOT, Besim, “Kayseri”, mad., *İA*, C VI, İstanbul 1977, s. 484-491.
- _____, “Konya”, mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 841-853.
- _____, “Sinop”, mad., *İA*, C. 10, İstanbul 1988, s. 683-689.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, “Devlet”, mad., *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 234-240.
- DELİLBAŞI, Melek, “Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, XLVII/185, TTK yay., Ankara 1984, s. 95-103.
- DEMİRKENT, Işın, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 651-668.
- _____, “Kılıçarslan I”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 396-399.
- _____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK yay., Ankara 1996.
- DURU, Ahmet Talat, *Karaman Tarihi*, Karaman 2010.
- ERDEM, İlhan, “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları”, *AÜDTCFAD*, C. 21, S. 33, Ankara 2003, s. 49-67.

- ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010.
- GENÇ, Reşat, “Karahanlılar”, *DGBİT*, C. 6, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 137-163.
- _____, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 2002.
- GÖĞEBAKAN, Gökür, “Malatya”, mad., *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 468-473.
- GROUSSET, René, *Bozkır İmparatorluğu (Atilla/Cengiz Han/Timur)*, çev. M. Reşat UZMEN, Ötüken yay., İstanbul 1980.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları (Tarih ve Müverrihler)*, Endülüs yay., İstanbul 1991
- İLGÜREL, Mücteba, “Çaka Bey”, mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 186-188.
- İNALCIK, Halil, “Erzurum”, mad., *İA*, C. 4, Eskişehir 1997, s. 345-357.
- _____, “Osmanlılar’da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hakimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *AÜSBFD*, Ankara 1959, C. 14, S. 1, s. 69-94.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1-5, Yeditepe yay., İstanbul 2009.
- KAEGİ, Jr. Walter Emil, “The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia”, *Speculum*, S. 39, No. 1, Published by Medieval Academy of America, 1964, s. 96-108.
- KAFALI, Mustafa, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 177-193.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu”, *İÜTED*, S. 10-11/1979, İstanbul 1981, s. 1-28.
- _____, “Melikşah”, mad., *İA*, C. 7, MEB yay. İstanbul 1988, s. 665-673.

_____ , “Selçuk’un Oğulları ve Torunları”, *TM*, C. XIII, İstanbul 1958, s. 117-130.

_____ , *Türk Milli Kültürü*, Ötüken yay., İstanbul 2003.

KAYA, Selim, “Süleyman Şah II”, mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 105-108.

_____ , *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK yay., Ankara 2006.

KAYMAZ, Nejat, ”Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü I”, *AÜDTCFTAD*, II/2-3, Ankara 1964, s. 91-155.

_____ , ”Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü II”, *AÜDTCFTAD*, III/4-5, Ankara 1965, s. 23-61.

_____ , *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü’-d-din Keyhüsrev ve Devri*, TTK yay., Ankara 2009.

_____ , *Pervâne Mu’inü’-d-din Süleyman*, AÜDTCF yay., Ankara 1970, s. 80-81.

KESİK, Muharrem, “Melikşah”, mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 58-59.

_____ , “Mesud II”, mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 342-344.

_____ , “Muînüddin Süleyman Pervâne”, mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 91-93.

_____ , “Pervâne”, mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 244.

_____ , “Pervâneoğulları”, mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 245-246.

_____ , “Sâdeddin Köpek”, mad., *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 392-393.

_____ , “Sultan Melikşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri”, ”, *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 547-565.

_____ , “Türkiye Selçukluları İle Dânişmendliler Arasındaki İlişkiler”, *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, 537-546.

- KESKİN, Mustafa, “Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 529-536.
- KIZILÇELİK, Sezgin, *Sosyoloji Tarihi I (İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau’nun Sosyal Teorileri)*, Anı yay., Ankara 2006.
- KİTAPÇI, Zekeriya, “Türklerin Müslüman Oluşu”, *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 263-270.
- KOCA, Salim, “Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd’ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı”, *SÜTAD*, S. 25, Konya 2009, s. 1-38.
- _____, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”, *Erdem Dergisi (Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı- II)*, C. 8, S. 23, Ankara, s. 465-484.
- _____, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK yay., Ankara 1997.
- KONUŞ, Fazlı, *Selçuklular Bibliyografyası*, Cizgi Kitapevi yay., Konya 2006,
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “ Mısır Memlûkleri”, *Türkler*, C. V, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 99-126.
- _____, “Memlûkler Döneminde Mısır’da Sosyal Hayat”, *DGBİT*, C. 7, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 17-48.
- KÖK, Bahattin, “Nûreddin Zengî, Mahmud”, mad., *DİA*, C. 33, İstanbul 2007, s. 259-262.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, “Selçuklu Devri Hukuku”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 66, Haziran 1992, s. 11-18.
- _____, “Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu”, *Belleten*, LVII/ 218’den ayrı basım, Nisan 1993 s. 71-79.
- _____, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. I-III, TTK yay., Ankara 2001.

- KURPALIDIS, G. M. *Büyük Selçuklu Devletinin İdari Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Çev. İlyas Kamalov, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Erzurum”, mad., *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 321-337.
- KÜÇÜKSİPAHİ, Birsal, “Haçlı Devletleri”, *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 687-694.
- MACHIAVELLI, *Hükümdar (İl Principe)*, çev. H. Kemal Karabulut, Sosyal yay., İstanbul 1998.
- MARSHAL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev., Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat yay, Ankara 2005.
- MERÇİL, Erdoğan, “Gazneliler”, *DGBİT*, C. 6, Çağ yay., İstanbul 2002, s. 223-299.
- _____, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 503-528.
- _____, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK yay., Ankara 2007.
- _____, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara 1991.
- _____, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, TTK yay., Ankara 2007.
- MINORSKY, V., “Mugan, (Müğ□n)” mad., *İA*, C. VIII, İstanbul 1977, s. 446-450.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Baba İlyas”, mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 368.
- _____, “Baba İshak”, mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 368-369.
- _____, “Babaîlik”, mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 373-374.
- _____, *Babaîler İsyanı (Alevîliğin Tarihsel Altyapısı)*, Dergah yay., İstanbul 1996.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 1991.

- ÖNGÜL, Ali, “Mengücekler”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 452-460.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “ Türklerin İslamiyeti Kabulü”, *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002.
- _____, “Danişmendliler”, *DGBİT*, C. 8, Çağ yay., İstanbul 1992, s. 122-140.
- _____, “Kılıçarslan II”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 399-403.
- _____, “Melikşah”, mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 54-57.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Moğollar”, mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 225-229.
- PEACOCK, A. C. S., “Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th Centuries”, *Anatolian Studies*, S. 56, 2006, s. 127-146.
- RITTER, Hellmut, “Damgan (Damagan)”, mad., *İA*, C. III, İstanbul 1979, s. 466-467.
- RUNCIMAN, Steven, “Anadolu’nun Orta Çağlardaki Rolü”, *Belleten*, VIII/37, Ankara 1943, s. 549-556.
- _____, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I-II-III, Çev. Fikret Işıltan, TTK yay., Ankara 2008.
- SAVRAN, Ahmet, “Meyyâfârikîn”, mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 511-512.
- SEVİM, Ali, “ Artukluların Soy ve Artuk Bey’in Siyasi Faaliyetleri”, *Belleten*, XXVI/101, TTK yay., Ankara 1962, s. 121-146..
- _____, “Keyhusrev II”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 349-350.
- _____, “Keyhusrev III”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 351-352.
- _____, “Kılıç Arslan III”, mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 403-404.
- _____, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK yay., Ankara 1990.

- _____, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK yay., Ankara 2000.
- _____, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK yay., Ankara 2000.
- _____, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, TTK yay., Ankara 2007.
- SEVİM, Ali, MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât ve Kültür)*, TTK yay., Ankara 1995.
- SOLMAZ, Sefer, "Dânişmendliler", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 430-451.
- _____, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (SÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2001
- SÜMER, Faruk, "Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar", *Bellekten*, I/197, TTK yay., Ankara 1986, s. 447-493.
- _____, "Karamanoğulları", mad., *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 454-460.
- _____, "Keykâvus I", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 352-353.
- _____, "Keykâvus II", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 355-357.
- _____, "Keykubad I", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 358-359.
- _____, "Keykubad II", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 359-360.
- _____, "Kılıçarslan IV", mad., *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 404-405.
- _____, "Kösedağ Savaşı", mad., *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 272-273.
- _____, "Kösedağ Savaşı", mad., *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 272-273.
- _____, "Mehmed Bey, Karamanoğlu", mad., *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. s. 445-446.
- _____, "Mesud I", mad., *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 339-342.
- _____, *Oğuzlar (Türkmenler)*, TDAV yay., İstanbul 1999.

- _____, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK yay., Ankara 1998.
- TANERİ, Aydın, "Celâleddin Hârizmşah", mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 248-250.
- _____, "Celâleddin Karatay", mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 251-252.
- _____, "Çetr", mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 293-294.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı – Teşkilatı*, AÜDTCF yay., Ankara 1978.
- TEKİNDAĞ, M. C. Şihâbeddin, "Karamanlılar", mad., *İA*, C.VI, İstanbul 1977, s. 316-330.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, C. 1, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman, "Keyhusrev I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 613-620.
- _____, "Keyhusrev II", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 620-629.
- _____, "Keykâvus I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 631-642.
- _____, "Keykâvus II", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 642-645.
- _____, "Keykubâd I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 646-661.
- _____, "Kılıç Arslan I", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 681-688.
- _____, "Kılıç Arslan II", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 688-703.
- _____, "Kılıç Arslan III", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 703.
- _____, "Kılıç Arslan IV", mad., *İA*, C. VI, İstanbul 1977, s. 703-707.
- _____, "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, XXVIII/110, TTK yay., Ankara 1964, s. 215-216.
- _____, "Saded-Dîn Köpek", mad., *İA*, C. 10, İstanbul 1988, s. 32-35.

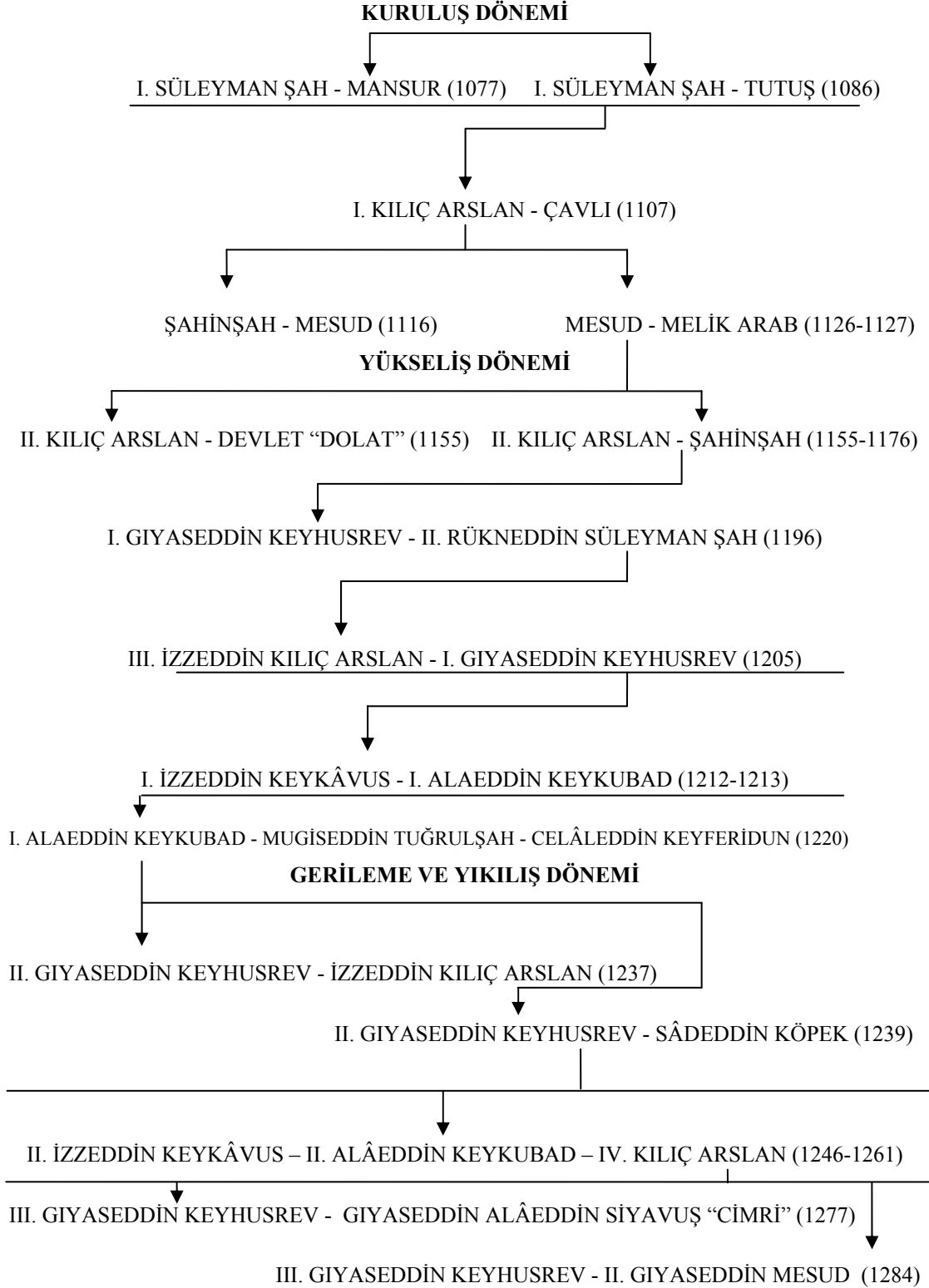
- _____, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Belleten*, XII/45, Ankara 1948, s. 17-171.
- _____, “Selçuklu Kervansarayları”, *Belleten*, X/39, Ankara 1946, s. 471-496.
- _____, “Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 566- 579.
- _____, “Süleyman-Şah I (B. Kutalmış)”, mad., *İA*, C. XI, İstanbul 1979, s. 201-219.
- _____, “Süleyman-Şah II”, mad., *İA*, C. XI, İstanbul 1979, s. 201-219.
- _____, “Türkler ve İslâmiyet”, *Türkler*, C. IV, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 290-304.
- _____, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Târîhi*, Boğaziçi yay, İstanbul 1993.
- _____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1996.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul 1993.
- _____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, TTK yay., Ankara 1988.
- TÜZÜN, Gökhan, *Selçuklu Sultanlarının Tahta Çıkış Yöntemleri*, (GÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.
- ULUDAĞ, Süleyman, OCAK, Ahmet Yaşar, “Fütüvvet”, mad., *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 259-263.
- UYUMAZ, Emine, “Sultan I. Alâeddin Keykûbad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 590-597.

- _____, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK yay., Ankara 2003.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK yay., Ankara 1988.
- VERGİN, Nur, *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- YAZICI, Nesimi, *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, TDV yay., Ankara 2008.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, “ Dânişmendliler”, mad., *İA*, C. III, İstanbul 1979, s. 468-479.
- _____, “Anadolu’nun Fethi”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 194-212.

EKLER

EK:1

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE SALTANAT MÜCADELELERİ
ŞEMASI**

Türkiye Selçuklu Devleti Haritası

DİZİN

A

Abaka Han, 117, 120, 121, 124, 126
Abidos, 41
Ablasta, 56
Abydus, 41
Adana, 28, 53, 59, 81
Adiyaman, 101
Afrîdûn, 62
Afyonkarahisar, 43, 120, 121, 124
Ahlat, 38, 92, 120
Ahmed Takudar, 126
Ahvaz, 17
Akdeniz, 92, 104, 125, 140, 141
Aksaray, 71, 73, 74, 76, 77, 83, 87, 105, 109, 115,
118, 119, 122, 133
Aksungur, 31
Akşehir, 35, 43, 45, 54, 68, 69, 75, 78, 88, 103, 124
Aladağ, 121
Alâeddin Keykubad, 85, 86, 90, 92, 94, 95, 96, 98,
102, 103, 104, 106, 107, 140, 141
Aleksios, 32, 34, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 79, 84,
85
Aleksios Komnenos, 27
Alexis Aulps, 68
Alincak Noyan, 114, 115
Alman, 36
Alp Arslan, 13, 18, 19, 20, 22, 23
Amasya, 36, 65, 69, 80, 101, 109
Âmid, 79
Amîdü'l-mülk el-Kundurî, 18
Amuriyye, 125
Anazarba, 28
Ankara, XIII, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, 1, 3, 5, 6, 7, 10,
11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 31,
32, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 44, 47, 48, 50, 52, 55,
56, 58, 60, 62, 64, 68, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81,
82, 86, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 98, 100, 102, 103,
104, 105, 107, 116, 122, 125, 126, 130, 132,
140, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 164, 165, 166
Antakya Prinkepsi Raymond, 53
Antalya, 41, 53, 71, 84, 90, 109, 110, 112, 113, 114,
115, 139
Antep, 28
Antiochia, 85
Apelchasem, 32
Argun Han, 126, 127
Arslan Şah, 7, 72, 74, 80

Artah, 28
Artuk Bey, 24
Asan Catuch, 45
Atabek Hasan, 75
Atramytiun, 41
Attalia, 41
Avrupa, 11, 12, 36
Aynizerbâ, 54
Ayntâb, 57
Aynu Seylem, 30, 129
Aynu Zarba, 28
Aynüddeve, 50
Azerbaycan, 11, 15, 66, 102

B

Baba İlyas, 101, 161
Baba İshak, 101, 161
Bagras, 28
Bağdat, 16, 17, 22, 29, 111
Bahâeddin Kutluca, 92, 94, 141
Basık, 11
Basra, 16
Baybars, 115, 121, 122
Baycu Noyan, 102, 109
Baynal Yargucu, 118
Bedreddin İbrahim, 121
Bedreddin Yusuf, 82
Behisni, 28
Belek b. Behrâm, 47
Belek Gazi, 47
Berdus, 57
Berkyaruk Şah, 72, 80
Bertis, 57
Beşşehir, 53, 101, 113
Beşşehir gölü, 53
Birecik, 20, 22, 23
Bolvadin, 43, 126
Borgulu, 98, 109, 110
Bozan, 31
Brugüp, 107
Buhara, 11, 12, 13
Buldacı, 28
Bursa, 42

C

Celâleddin Karatay, 92, 100, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 164, 165

Celâleddin Kayser, 86, 89
Celâleddin Keyferidun, 83, 90
Cend, 12
Ceyhan, 56
Cimri, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 156
Cius, 32

Ç

Çahan, 56
Çaka Bey, 34
Çanakkale, 42
Çankırı, 36, 48, 51
Çaşnigir Nasireddin Ali, 92
Çat Köyü, 101
Çavlı, 39
Çinçin, 90
Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, 126
Çubukoğlu Mehmet Bey, 39

D

Dadybra, 73
Damegan, 18
Damgan, 18
Dârende, 62
Denizli, 52, 66, 68, 69, 71, 83, 84, 85, 109, 110,
116, 121, 124, 139
Derbesak, 28
Develi, 107, 108, 109
Develi subaşı Nusreteddin, 107
Dimaşk, 65, 83
Diogenis, 22
Diyarbakır, 7, 15, 20, 39, 40, 79, 82, 104, 108, 126
Don, 11
Dorylaion, 35
Dragos, 27

E

Ebu'l Gazi, 32
Edremit, 41
Efdal, 82
Elbistan, 28, 37, 54, 56, 57, 58, 60, 62, 72, 78, 80,
81, 108, 121
Elegmus, 46
Emineddin İsfahanî, 119
Emineddin Mikâil, 122
Emir Bozan, 32
Emir Çubuk, 29
Emir Mende, 82, 136

Emir Mîrân, 60
Emir Muhammed, 42
Emir-i Candar Mübarizeddin, 88
Enguriye, 88
Ereğli, 35, 37, 80, 90
Ermenek, 92, 121, 125
Ermeni Leon, 53
Erzincan, 16, 81, 104, 111, 115, 126
Erzurum, 11, 16, 38, 60, 81, 86, 87, 91, 102, 107,
126, 158, 161
Esededdin Ruzbe, 103
Esedüddin Ayaz, 78
Eskişehir, 35
Eşrefoğlu Halil Bey, 127
Eumathius, 41
Eustathius Camytzes, 42
Eyyûbiler, 79, 92, 95, 98
Ezîne, 28

F

Fahreddin Abdülmesîh, 64
Fahreddin Ali, 109, 113, 115, 119, 120, 121, 124,
125, 126, 127
Fahreddin Behram Şah, 73, 81
Fahreddin Devletşah, 61
Fahreddin Ebu Bekir Attar, 103
Fahreddin Kasım, 62
Feke, 53
Felekeddin Halil, 108
Ferâmur, 128
Filistin, 11
Filoabad, 124
Filobad, 122, 123
Fransız, 36
Friedrich Barbarossa, 67, 74
Fûlâd, 17
fütüvvet, 87

G

Gaduk, 62
Gangra, 36, 51
Gavele, 98
Gavras (Gaydan), 117
Gazan Han, 128
Gazneli Mahmud, 13, 14
Geben/Gaban, 90
Gedük, 62, 86
Germiyanoğulları, 128
Gevele, 98

Gıyaseddin Siyavuş, 123
Gison, 56
Gök Arslan, 63
Göksun, 28, 35, 56
Gümüştegin, 35
Gürcü oğlu Zahirüddeve, 96
Güyük Han, 102, 103, 104, 106
Güzerprit, 91, 141

H

Hacıb Zekeriya, 82
Hacin, 90
Halep, 20, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 39, 57
Halep Emiri Rıdvan, 39
Hârim, 28
Harput, 39, 47, 65, 92, 97, 104, 108, 126
Harput Artuklu Emiri Süleyman, 47
Harran, 38, 92
Has Balaban, 127
Hasan Bey, 35
Hasankale, 16, 81
Hasankeyf, 82
Hatireddin, 108
Hatiroğlu Şerefeddin, 118
Hemadan, 15, 110
Henri, 85
Hezaresb, 16
Hoca Mesud Kervansarayına, 107
Homa, 68
Honas, 83, 84, 121, 124, 139
Humartekin, 17
Hûzistan, 16
Hülagü, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117
Hüsameddin Baycar, 108
Hüsameddin Çoban, 89, 92
Hüsameddin Karacaya, 100
Hüsameddin Kaymerî, 96, 97, 98

I

I. Aleksios, 27, 32, 33, 34, 36, 41, 42
I. Gıyaseddin Keyhusrev, 72, 74, 75, 76, 78, 82, 83, 99, 133, 138, 156
I. İzzeddin Keykâvus, 85, 86, 90, 102, 117, 160
I. Kılıç Arslan, 32, 33, 157
I. Theodosios, 11
II. Alâeddin Keykubad, 106, 111
II. Gıyaseddin Keyhusrev, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 110

II. İzzeddin Keykâvus, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 116, 120, 123, 126, 127
II. Kılıç Arslan, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 132, 133, 142, 157, 165
II. Leon, 78, 80, 85, 86
II. Rükneddin Süleyman Şah, 75, 78, 80, 81, 82, 136
II. Sokman, 82
II. Theodoros Laskaris, 110
III. Alâeddin Keykubad, 128
III. Aleksios, 75, 79, 80, 85
III. Gıyaseddin Keyhusrev, 116, 119, 122, 124, 125, 126, 127, 128
III. Kılıç Arslan, 82, 83
Irak, 12, 14, 111, 154
Isaac Doucas, 110
Isauria, 53
IV. Kılıç Arslan, 102, 104, 105, 107, 108, 110, 112, 113, 116, 119, 123

İ

İbrahim b. Yınal, 39
İbrahim Yınal, 15, 17, 18
İhtiyareddin Hasan, 73, 133
İlhan, 109, 114, 115, 118
İlig Nasr, 11
İlyas köyü, 101
İsabelle, 48
İsak Kommenos, 23
İsfahan, 15
İskenderun, 28
İsmail b. İbrahim, 63
İstanbul, XIII, XVI, XIX, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 37, 43, 52, 53, 54, 57, 60, 65, 68, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 96, 101, 102, 103, 104, 110, 112, 115, 117, 123, 133, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166
İtil, 11
İzmir, 34, 42
İznik, 21, 24, 28, 32, 33, 34, 36, 42, 43, 82, 83, 85, 87, 88, 110
İzzeddin Kılıç Arslan, 82, 92, 94, 95, 96, 97, 98
İzzeddin Saltuk, 60

K

Ka'im bi'Emrillah, 15, 16, 17

Kâhta, 101
Kamitzes, 42
Kançin, 90
Kapadokya, 32
Kara Arslan, 61
Karadeniz, 11, 60, 72, 73, 84, 90, 117, 140, 141
Karahanlı, 7, 11, 13, 14, 158
Karahisar, 120, 121, 124
Karakurum, 103, 104, 111
Karaman, 78, 90, 122, 123, 125, 155, 157
Karamanoğlu Güneri Bey, 127
Karamanoğlu Mehmet Bey, 113
Kasran-ı Brunî, 18
Kastamonu, 48, 51
Kayır Han, 94, 96, 97, 100
Kayseri, 11, 35, 51, 52, 55, 56, 58, 62, 63, 72, 73,
74, 75, 77, 80, 86, 87, 92, 95, 96, 97, 98, 102,
104, 105, 106, 107, 108, 110, 122, 127, 128, 157
Kazova, 125
Kefersûd, 101
Kemaleddin Kamyar, 93, 94, 95, 96, 97, 98
Keysun, 56
Kezipert, 91, 141
Kılıç Arslan, 71
Kırşehir, 101, 108, 121
Kızılırmak Nehri, 111
Kir Haye, 109
Kirmasti çayı, 51
Kocaeli, 36
Komana, 35
Kongurtay, 124, 126
Konstantin'ide, 22
Konya, 4, 11, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
48, 54, 55, 56, 60, 61, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 91, 92, 98, 99, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 113, 114,
116, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 130,
134, 141, 156, 157, 160
Koyluhisar, 72, 83, 85
Kösedağ, 102, 109, 128, 163
Kubadabad Sarayı, 101
Kuban, 11
Kudüs, 8, 35
Kursık, 11
Kutbeddin Melikşah, 71, 73, 76, 77, 133
Kutuz, 6

L

Lâdik, 78, 80, 83, 85, 109
Lâdik Köyü, 78

Lala Bedreddin Muslih, 106
Lala Cemaleddin Ferruh, 96
Lampe, 33
Lapadion, 33, 42
Larende, 78, 125
Laris, 56
Larissa, 56
Latinler, 82, 84
Lebunes, 53
Ligandon, 56
Liparit, 16
Lycandus, 56

M

Malatya, 11, 27, 34, 36, 37, 39, 41, 44, 47, 48, 51,
52, 57, 59, 62, 65, 71, 72, 74, 79, 80, 81, 83, 85,
89, 97, 98, 101, 104, 105, 108, 130, 158
Malya Ovası, 101
Mamistra, 53
Mansur, 20, 21, 22
Manuel Komnenos, XXI, 53, 154
Manuel Mavrozomes, 79, 84, 139
Maraş, 28, 35
Mardin Emiri İlgazi, 39
Masara, 48, 58
Masîsa, 28
Maveraünnehir, 11
Mâverdî, 15
Mecdeddin Muhammed el-Caferi, 100
Mecdüddin İshak, 83, 87, 90
Melik Adil, 74, 79
Melik Gazi, 44
Melik Salih, 79
Melik Zahir, 79, 89
Melike-i Adiliyye, 95, 98
Melikü'l Adil, 75, 92
Menderes Nehri, 84
Mengü Han, 106, 107, 109, 110, 111, 112
Mengü/Munga, 106
Menşar, 89
Meriç Irmağı, 75
Mersin, 53
Merv, 13
Micingerd, 81
Mikhail Dukas, 21
Mikhail Gabras, 69
Mikhail Palaiologos, 115
Minşar, 48, 89
Misis, 28
Molifdun, 126

Mongka Han, 106
Monolog, 42
Monolycus, 42
Mourtzouphlos, 110
Mugan, 102, 109, 110, 161
Mugiseddin Tuğrul Şah, 72, 79, 80, 81, 86, 87
Muhyiddin Mesud, 72, 73, 75, 77
Muineddin Süleyman, 108
Muizeddin Kayser Şah, 72, 74, 79, 80, 81
Musa Yabgu, 18
Muzaffereddin Alişir, 101
Muzaffereddin Mahmud, 82, 136
Muzafferüddin Armağanaşah, 101
Mübarizeddin Behramşah, 91, 92, 94, 141
Mübarizeddin Çavlı, 91
Mübarizeddin Ertokuş, 78, 84
Mübarizüddin Armağanaşah, 98
Mühezzibüddin Ali, 100, 102, 110

N

Nâsır Lidinillah, 80
Nasîr-ad-din Mahmud/ Nusretüddin Hasan, 121
Nâsr-Lidinillah, 87
Necmeddin Alpi, 61
Necmeddin Behramşah, 88
Nicæa, 21
Niğde, 72, 87, 92, 94, 118, 119, 141
Nikephoros Botaniates, 21, 24
Nikephoros Bryennios, 21
Nikephoros Melissenos, 25
Niksar, 65, 69, 72, 80, 111, 117
Nizamü'l-Mülk, 7, 26
Nuh Alp, 82, 136
Nureddin, 6
Nureddin Ali, 6
Nureddin Arslan Şah, 74
Nureddin Sultan Şah, 74
Nusretüddin el-Hasan b. İbrahim, 85, 140
Nusretüddin Emir-i Miran, 57
Nusretüddin Hasan, 124

O

Obruk, 87, 115
Oğuz, 3, 11, 14, 156
Osmançık, 120

Ö

Örenpınar, 58

P

Pasinler, 16, 81
Pers, 10
Pervâne Muînüddin Süleyman, 110, 112, 116, 117, 120
Petrus Kalesi, 85
Philadelphia, 41
Philaretos, 27
Philomelium, 43
Pınarbaşı, 97, 125
Polybotum, 43
Pontus Rum Devleti, 84
Prakana, 53
Prusa, 42
Pucheas, 45
Pulchases, 32
Punura, 58
Pusguse, 53

R

Râban, 28, 57
Rakka, 92
Rey, 15, 17
Rhyndakos, 51
Roma, 10, 11
Rossudan, 102

S

Sabar, 11
Sabir, 11
Sâdeddin Köpek, 96, 97, 98, 99, 100, 159
Safranbolu, 73
Salahaddin Eyyûbi, 74
Salahaddin Eyyûbî, 65
Salerno, 36
Saltuklular, 19, 38
Samagar Noyan, 126
Samandağ, 28
Samanî, 11, 13
Samsamüddin, 107
Samsat, 82, 98, 101
Samsun, 73, 79, 80, 84
Sarkışla, 86
Seleukeia, 53
Seyfeddin Ayaba, 78, 91
Seyfeddin Bayram, 97
Seyfeddin Kızıl, 89
Seyfeddin Torontay, 106

Seyfettin Ayaba, 88, 89, 91, 92, 94, 141
Seyfuddevle Ertokuş, 97
Seyitgazi, 43, 125
Sibyla, 58
Silifke, 53
Simnadu, 51
Simnan, 18
Sinop, 90, 110, 117, 118, 126, 140, 157
Siraceddin Mahmud Urmevi, 124
Sîs, 109
Sivas, 37, 51, 52, 55, 56, 58, 61, 63, 64, 65, 66, 71,
73, 74, 75, 77, 88, 91, 92, 95, 100, 101, 102,
104, 105, 106, 108, 111, 126, 133
Siverek, 92
Sivrihisar, 124, 128
Sohum, 66
Solhad, 115, 126
Sozopolis, 52
Sökmenliler, 19, 38
Spacha, 33
Stephan, 56
Suğdak, 92, 115, 123, 126, 141
sultan, 6
Sultan Hanı, 109
Suplaion, 68
Suriye, 7, 20, 24, 25, 29, 30, 31, 53, 54, 58, 85, 95,
100, 112, 129, 163
Süleyman, XVIII, 13, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 38, 154, 160, 165
Sümeysat, 98, 101

Ş

Şam, 64, 65, 83
Şehnaz Hatun, 99
Şemsâniye, 40
Şemseddin Altunaba, 96, 97
Şemseddin Baba Mahmud Tuğraî, 112, 114
Şemseddin Hasoğuz, 102
Şemseddin İsfahanî, 98, 100, 103, 104
Şemseddin Yavtaş, 108, 111
Şerefeddin Muhammed, 91
Şerefüddeve Müslim b. Kureyş, 28
Şerif Hasan b. Hibetullah'ın, 29
Şiraz, 17
Şöklü, 19, 20, 21, 23
Şücâeddin Abdurrahman, 106

T

Taceddin Mu'tez, 113, 114, 119

Taceddin Pervâne, 96, 98
Tacüddin Hüseyin, 124
Takîyüddin Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, 89
Tanu, 125
Taronites, 73
Tarsus, 28
Telbâsir, 28
Thamara, 81
Theodore Laskaris, 82, 83
Theodoros, 48
Theodoros Dasiotes, 53
Tokat, 65, 72, 75, 82, 83, 85, 91, 101, 110, 122,
123, 125, 133
Toronda, 62
Toros, 48
Torooses, 58
Tuğrul Arslan, 39, 41, 44, 47
Tutuş, 7, 25, 30, 31
Tuzağaç, 108
Tükelek Bahşi, 113, 114
Tüz Beg, 82
Tyragium, 45
Tzachas, 34

U

Ulubat Gölü, 33
Uluborlu, 52, 53, 72, 74, 83, 103, 133
Ulukışla, 90
Urfa, 8, 20, 28, 31, 33, 35, 36, 38, 92

Ü

Ürgüp, 107

V

Vahka, 53
Veliyüddin Tercuman, 100

Y

Yağan, 50
Yağıbasan, 50
Yağısıyan, 31
Yakutî, 7, 15
Ya'qoub-Ar]çlan, 51
Yassıçimen, 92, 94, 95
Yıldız köyü, 58
Yusuf Kadir Han, 13

Z

Zahreddin İli, 82, 86, 87, 136
Zamanti, 51, 62, 63, 97

Zap Suyu, 16
Zekeriya, 11, 82, 125, 160
Zeynüddin Başara, 91, 92, 94, 141
Zulkarneyn, 57

Ek- 1: Özgeçmiş

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mevlüt GÜNLER			
Doğum Yeri:	ERZURUM			
Doğum Tarihi:	20.01.1981			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	CELAL AKIN	-	ERZURUM	1987-1992
Ortaöğretim	GAMPO	-	ERZURUM	1992-1995
Lise	ERZURUM	Sosyal Bilimler	ERZURUM	1995-1998
Lisans	ATATÜRK	Tarih	ERZURUM	2005-2008
Yüksek Lisans	SELÇUK	Ortaçağ Tarihi	KONYA	2008-2011
Becerileri:	Web Tasarım vb Bilgisayar İşlemleri			
İlgi Alanları:	Tarih, Bilgisayar Programları ve Bileşenleri			
İş Deneyimi:	Arş. Gör. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI, Prof. Dr. Kemal ESENGÜN, Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI, Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ, Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ, Yrd. Doç. Dr. M. Ali HACIGÖKMEN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet MERCAN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet KURT, Yrd. Doç. Dr. Alaattin UCA.			
Tel:	0536 928 71 57			
E-Posta:	mevlutgunler@hotmail.com			
Adres	KMÜ Edebiyat Fakültesi Karaman/Türkiye			